

LINDSTRÖMS
BOK

G. BRANDES:

HOVEDSTRØMNINGER

I

DET 19DE AARHUNDREDES LITTERATUR.

DEN ROMANTISKE SKOLE I FRANKRIG.

ANDEN GJENNEMSETTE UDGAVE.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1892.

MENNESKER OG VÆRKER

i nyere evropæisk Litteratur.

Skildrede

af

Georg Brandes.

Indhold: Forord. — Goethe og Danmark. — Schack Staffeldt. — Søren Kierkegaard. — Esaias Tegnér. — Carl Snoilsky. — Berthold Auerbach. — Paul Heyse. — John Stuart Mill. — Ernest Renan. — Gustave Flaubert. — Edmond og Jules de Goncourt.

7 Kr.

2den ændrede Udgave

af

ÆSTHETISKE STUDIER.

Af

Georg Brandes.

4 Kr.

INDTRYK FRA POLEN.

Af

Georg Brandes.

4 Kr. 75 Øre.

INDTRYK FRA RUSLAND.

Af

Georg Brandes.

6 Kr.

HOVEDSTRØMNINGER

I

DET 19DE AARHUNDREDES LITTERATUR.

FORELÆSNINGER

HOLDTE VED KJØBENHAVNS UNIVERSITET I EFTERAARSHALVAARET 1879

AF

G. BRANDES.

DEN ROMANTISKE SKOLE I FRANKRIG.

ANDEN GJENNEMSETTE UDGAVE.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1892.

Dis-nous mil huit cent trente,
Époque fulgurante
Ses luttes, ses ardeurs

Th. de Banville.

Nicht was lebendig, kraftvoll sich verkündigt
Ist das gefährlich Furchtbare. Das ganz
Gemeine ist's, das ewig Gestrige,
Was immer war und immer wiederkehrt
Und morgen gilt, weil's heute hat gegolten.

Schiller.

DEN ROMANTISKE SKOLE I FRANKRIG.

I.

I Aarene 1824—48 frembringes i Frankrig en stor og beundringsværdig Litteratur. Efter Revolutionens Omvæltninger, Kejserdømmets Krige og Trætheden under Ludvig den 18des Regjering var der voxet en Ungdom op, som med sjælden Iver og Begejstring kastede sig over den højeste aandelige Kultur, der saa længe var bleven forsmødt. Under Revolutionen og Napoleons Krige havde Frankrigs unge Mænd havt Andet at gjøre end at fornye Litteraturen og Kunsten. Folkets bedste Kræfter vare blevne ledede ind i Politikens, Soldatervæsenets eller Forvaltningens Kanaler. Nu blev en stor Sum af aandelig Kraft, der nylig havde været bunden, løsladt og fri.

Restaurationens og Julikongedømmets Tidsalder kan samlet betegnes som det borgerlige Samfunds afgjørende Optræden paa den historiske Scene. Under Restaurationen begynder Historiens industrielle Periode. Det beroer for Frankrigs Vedkommende derpaa, at den nye Fordeling af

Nationalformuen, som var iværksat under Revolutionen og som det havde været Napoleons økonomiske Mission at forsvare mod Europa, nu satte sine Frugter. Vindskibeligheden og Samfærdslen vare blevne frie, Monopoler og Privilegier vare faldne, det inddragne Kirke- og Klostergods, de udstykkede og offentlig bortsolgte Majorater og Emigrantgodser vare blevne fordelte paa mindst tyve Gange saa mange Hænder. Følgen var, at den flydende, frigjorte Kapital nu begyndte at blive Samfundets Drivkraft og derved Maalet for den Enkeltes Ønsker. Efter Julirevolutionen afløser efterhaanden Pengemagten Adelsvælden og tager Kongemagten i Brug. Den Rige optages i Adelsstanden, erhverver sig Pairsrettigheder og bruger gennem Forfatningen stedse mere den monarkiske Statsform til sit Bedste. Saaledes bliver Jagten efter Pengene, Kampen om Pengene, Pengenes Anvendelse til store Handels- og Værkflids-Foretagender Tidens fremherskende sociale Træk, og denne Prosa, der stikker saa stærkt af mod det foregaaende Tidsrums revolutionære og krigeriske Lidenskab, bidrager som Folie Sit til at give denne Tids poetiske Litteratur sit romantiske, virkelighedsfjerne Præg. Kun en eneste af Datidens fremragende Digtere, en af de største, Balzac, følte sig ikke frastødt af Tidsalderen, men gjorde den nyfødte Kapitalmagt, den nye Behersker af Sjælene, Pengene, til Helten i sin

store Epopé; Tidens andre Kunstnere tjernede sig; hvor stærkt de end iøvrigt selv mange Gange arbejdede med Vinding for Øje, i deres Sværmerier og Poesier saa meget som muligt fra den nye Virkelighed.

Decenniet omkring 1830, der i litterær og kunstnerisk Forstand er det mærkværdigste og frugtbareste Tidsrum, var i politisk Henseende en glansløs og farveløs Tid. Tiaaret grupperer sig om Julirevolutionen, men denne danner kun en enkelt Blodplet midt i alt dette Graa.

Decenniets første Halvdel, Karl d. 10des Regjering, er den klerikale Reaktions Tidsalder. Under Karl d. 10de betegne de tre Ministerier Villèle, Martignac og Polignac ikke saa meget tre Stadier af Reaktionen som tre forskellige Tempo'er af den: Allegro, Andante og Allegro furioso. Under Ministeriet Villèle opnaaede Jesuiterne en næsten uindskrænket Magt. Klostrene gjenoprettedes; Love om Helligbrøde af en rent middelalderlig Strængighed gennemførtes, f. Ex. Dødsstraf for Kirkeran; Uddelingen af Fattigunderstøttelse skete kun mod Forevisning af Skriftemaalsbeviser; endelig forelagdes 1827 en Presselov, som var bestemt til at bringe Modstanderne af de kirkelige Interesser til fuldstændig Taushed, men som Pairskammerets Modstand tvang Regjeringen til at tage tilbage. Nationalgarden opløstes, Censuren gjenoprettedes, Ministeriet fik

Flertal imod sig i Kammeret og veg Januar 1828. Paa den altfor hensynsløse Klerikalisme fulgte under Martignac et Indrømmelsernes Ministerium, der stræbte at sætte Jesuiterregimentet nogle svage Dæmninger, men Følgen blev kun, at Kongen ved det første Nederlag, Ministeriet led i Kamrene, greb Lejligheden til at give det sin Afsked og indsætte Ministeriet Polignac, hvis Chef, den tidligere Gesandt i London, var Manden efter hans Hjerte. Polignac troede paa Kongedømmet som Guds Skygge paa Jorden, troede (og styrkedes ved Syner i Troen paa) at have modtaget guddommelig Sendelse til at gjengive det dets gamle Straaleglans. Men Regjeringen blev saa upopulær, at Tidens eneste krigeriske Daad, Algiers Erobring, blev koldt optagen af Folket og ligefrem set med Sorg af den stærke Opposition. Da Kammerets Opløsning, trods Bispens Hyrdebreve og Kongens personlige Indblanding i Valgkampen, førte til Oppositionens Gjenvalg, var det, at Statskupet indtraadte. Saa fulgte Katastrofen, tre Dages Kamp, og Ministeriet skylledes bort af Folkebevægelsens Bølger, der reve Tronen og Kongehuset med sig.

Men skjønt Tiaarets første Halvdel saaledes politisk talt var en Reaktionens Tidsalder, havde den socialt og aandeligt betragtet et helt andet Præg. For det Første avlede selve Trykket Frihedstrang. Borgerstanden og den lærde Stand,

som tilsidst ved Hjælp af Hovedstadsproletariatet og Studenterungdommen styrtede Dynastiet, havde under det hele Tidsrum befundet sig i stigende Utilfredshed og Opposition. Følgen var bl. A., at den skjønne Litteratur, der fra først af ganske parallelt med Politiken havde betegnet den historiske Reaktion mod Slutningen af det 18de Aarhundrede og der var begyndt som Sværmeri for Katholicisme, Kongemagt og Middelalder, fuldstændigt skiftede Karakter. Chateaubriands Udstødelse af Ministeriet Villèle havde jo givet Signalet*). Og dernæst havde Aandslivet i selve de højeste Samfundskredse, som bestemte Skjønnerlitteraturens Tone og Stil, kun staaet i den mest udvortes Forbindelse med den politiske Reaktion. Restaurationen var jo fra én Side seet en Efterblomstring af det attende Aarhundrede i det nittende, af Humanitetens Tidsalder i Industriens. Fra det pudrede Hof udgik høvisk Sæd og Skik, fra den gamle Adels Saloner den Frisindethed i religiøse og sædelige Spørgsmaal, der havde været det forrige Aarhundredes Stolthed. Den nationale Overlevering, som de højeste Kredse gik ud paa at hævde og fortsætte, havde bl. A. sin Styrke i det anerkjendende Forhold til Alt, hvad der var af Aand, kom Litteraturen og Kunsten imøde med mangesidig Dannelse og vidtgaaende Sympathier. En overbærende Skep-

*) Se «Reaktionen i Frankrig».

sis i religiøs, en genial Ubundethed og fintfølende Tolerance i sædelig Henseende, det var den Atmosfære, det gode Selskab indaandede og udbredte om sig, og ingen kunde være gunstigere og mere befrugtende for en i fuld Grøde fremskydende poetisk Litteratur. Som Reaktionens Tryk avlede Frisind i det Politiske, saaledes gav det bedste Selskabs Dannelses Litteraturen aabent Rum for fri Føle- og Tænkemaade udenfor Politiken og fordrede kun Finhed og Fuldendthed i Formen. Den var altsaa istand til paa den heldigste Maade at give en begyndende aandelig Bevægelse frie Tøjler eller, som Englænderne sige, at «starte» den.

Julidynastiet blev grundet, det trefarvede Borgerkongedømme oprettet, Louis-Philippe intrigeret op paa den franske Trone, vanskeligt stillet som Konge af Revolutionens Naade.

Allerede i det første Femaar af hans Regjerings-tid aabenbarede hans Regimentes afgjørende Ejendommeligheder sig. Først Mangelen paa Holdning udadtil, uundgaaelig for en Kongemagt, der udelukkende støttede sig paa den velhavende Middelstand. Den forsigtige og fredelskende Konge beredte Frankrig Ydmygelse paa Ydmygelse. I Verdensfredens Interesse afslog han den Trone, Belgierne tilbøde hans anden Søn, og af samme Grund lod han Østerrig uforstyrret undertrykke de italienske Revolutioner, der af det franske Folk med Rette opfattedes som Julirevolutionens Døtre.

Han var ude af Stand til at hindre den polske Opstands Tilintetgjørelse og Warschaus Overgivelse, der i Frankrig fremkaldte en formelig Folkesorg. Landet tabte som Stormagt med hver Dag mere i Anseelse og Vægt. Hertil kom, at det indadtil i lige saa høj Grad skortede Regjeringen paa Værdighed. Kongehusets uophørlige Pengefordringer, der næsten altid bleve afviste af Kamrene, gjorde det pinligste Indtryk.

Louis-Philippe havde et Øieblik været populær, populær som Soldaten fra Valmy og Jemappes, som *Le Roi Citoyen*, forhenværende landflygtig Skolelærer, hvem Lafayette selv havde kaldt «den bedste Republik». Men han havde ikke Evne til at bevare den almindelige Yndest, hvor ivrigt han end i Begyndelsen attraaede den. Han var en begavet, især en klog Mand. Han førte et smukt Familieliv, var huslig, ordentlig; hans Sønner besøgte de offentlige Skoler; han selv gik daglig, uden Ledsagelse, i borgerlig Dragt med den berømte Paraply i Haanden gjennem Paris'es Gader, altid beredt til at gjengjælde en Hilsen eller et «Leve» med et venligt Ord og et Haandtryk. Men de smaaborgerlige Dyder, som han saaledes lagde for Dagen, ere ikke dem, som Franskmændene sætte Pris paa hos deres Herskere. Det Ord «*Nous voulons un pouvoir qui monte à cheval*», der i sin Tid blev udslynget mod Podagrysten

Ludvig d. 18de, betegner en Følelse, der bidrog sit til at styrte Louis-Philippe.

Og naar han sad til Hest, tog han sig ikke ud. Da han i Juni 1832 efter en af de utallige Tumulter i Paris havde erklæret Byen i Belejrings-tilstand, og holdt Revue over 50,000 Nationalgardister og Linjetropper, der dannede Spalier paa Boulevarden, red Kongen ikke i Midten af Gaden, men først paa højre Side, hvor Nationalgarden stod, hele Veien bøjet ned over Hestens Side for at trykke saa Mange som muligt i Haanden, og to Timer senere red han paa samme Maade tilbage langs ad Linjen; det saa ud, som om hans Ribben maatte knækkes. Dertil smilte han i Et væk; hans trekantede Hat gled ham ned i Panden og gav ham et ulykkeligt Udseende; han syntes med Øjnene at bede om Velvilje og Tilgivelse for at han havde erklæret dem Alle i Belejrings-tilstand. Hvilket Syn for en letbevægelig, fantasi-rig Befolkning! for en Befolkning, hvis ældre Slægt havde set Napoleon Bonaparte ride forbi «med sit marmoragtige Cæsaraasyn, sine ubevægede Øjne og sine unærmelige Herskerhænder!»*)

Trods Kongens Popularitetsjagt var der et dybere Svælg mellem hans Hof og Folket, end der havde været mellem det og Restaurationstidens

*) Et Udtryk af Heinrich Heine, der som Tilskuer overværede Scenen og anstillede Sammenligningen.

patriarkalske Kongedømme. Den gamle Adel holdt sig fjernt fra det nye Hof, og Stænderne skilte sig ud fra hinanden; Godsejerne saa med Uvilje og Had Børskongerne tilrive sig Magten; Legitimister og Medlemmer af den fornemmere Borgerstand, Politikere og Kunstnere ophørte at omgaas. Restaurationstidens Saloner lukkedes en efter en; den aristokratiske Munterhed og Naturlighed forsvandt med dem. Med den gamle Regjeringsform begravedes tillige den storstilede Elegance, den gratiøse Frivolitet, den fornemme Dames aandsfri Vid og ved Ynde mildnede Livlighed og Kjækhed. I Stedet traadte i de rige Bankierkredse, som Kongehuset protegerede og Kronprinsen før sit Giftermaal besøgte, engelske Sport- og Klub-Vaner tilligemed en plump Tilbøjelighed til materielle Nydelser og en smagløs Luxus. Kongen havde fra først af været Voltairianer og havde i sine Familieforbindelser hældet til Protestantismen; men urolig for sine Trone, som han var, slog han hurtigt om, ydmygede sig (iøvrigt forgjæves) for at vinde Gejstlighedens Beskyttelse, og snart blev Hoffets Tone fromladen. Samtidigt udviklede sig da i den højere Borgerstands Kredse en halvt ængstelig, halvt affekteret Fromhed, grundet paa Frygten for den fjerde Stand. Hykleriet, som den fornemme reaktionære Litteratur havde fremmet, begyndte at forplante sig til Borgerstanden og Fritænkeri at anses for en «Smagløshed» for Kvinden. Sæderne bleve ud-

vortes strængere, fik et mere engelsk Præg, men bleve i Virkeligheden raaere; Samfundets Omdømme blev tolerant overfor Millionærens Kunstgreb og farisæisk overfor Kvindehjærtets Vildfarelser. «Det forrige Slægtled havde», som en af Tidens Historie-skrivere bemærker, «ikke unddraget den Præst, der forlod sin Kirke, eller den Kvinde, der forlod sin Mand, den sociale Agtelse, i Fald kun Bevæggrundene vare uegennyttige; nu blev det Tegn paa slet Tone at ønske Gjenindførelsen af Skilsmisse, endsige Præsternes Ægteskab.» Faubourg St. Honoré, Finanskvarteret, gav Tonen an.

Intet Under, at Paraplyen snart blev dette Kongedømmes Symbol og Ordet *Juste-milieu* (den rette Midtervej), som Louis-Philippe en Gang fint havde brugt om den Bane, der burde slaas ind paa, Øgenavnet for alt Svagt og Uenergisk, for en Magt uden Glans og uden Værdighed.

Tage vi da Tiaaret omkring 1830 under Et, forstaae vi let, at det æsthetisk betragtet maatte synes trøstesløst.

II.

Paa denne Baggrund af Graat i Graat, paa denne Folie af Restaurationstidens Kutter og Julikongedømmets Paraplyer, i dette Samfund, hvor Kapitalmagten, stærk som Herkules, alt nyfødt,

alt i Vuggen, havde kvalt Livets hele ydre Romantik, paa denne Scene, over hvilken en usynlig Finger med graa Bogstaver i Graat havde skrevet Ordet *Juste-milieu*, er det da nu, at en flammende, lysende, larmende, i alt Skarlagenrødt og Lidenskabeligt forelsket Litteratur springer frem. Alle Betingelser vare jo forenede, der med Magt maatte drive unge urolige Gemytter ind i romantisk Sværmeri, i glødende Foragt for den offentlige Mening, i Forgudelsen af den tøjlesløse Lidenskab og den ubundne Genialitet. Hadet mod Bourgeoisiet bliver — som i Tyskland en Menneskealder tidligere Krigsraabet mod Filistrene — det fælles Løsen. Men medens Ordet Filister fremkalder Forestillinger om Kakkelovnskrogen og Piben, minder Bourgeois om de økonomiske Interessers Herredømme. Ved den naturlige Modsætning til Nyttelæren og Pengevælden fik den aandelige Strømning hos de allerede fremtraadte og end mere i de endnu kun spirende Talenter en Svingning ind i den principielle Opposition mod alt Bestaaende og Vedtaget, og samtidigt langt heftigere Fart. Kunstens Religion, Begejstringen for Friheden i Kunsten, greb pludseligt alle Hjerter. Kunsten var det Højeste, det Eneste, Lyset og Flammen; dens Skjønhed og Dristighed alene gav Livet Værd.

De Unge havde i deres Barndom hørt om Revolutionens store Begivenheder, havde oplevet Kejserdømmet og vare Sønner af Heltene eller

Ofrene. Deres Mødre havde undfanget dem mellem to Slag, og Kanontorden havde ledsaget deres Indtræden i Verden. For Datidens begyndende unge Digtere og Kunstnere gaves der da kun to Arter af Mennesker, de flammende og de graa. Paa den ene Side den Kunst, der repræsenterede Blodet, Purpuren, Bevægelsen, Dristigheden, paa den anden Side den regelrette, ængstelige, borgerdydige og farveløse Litteratur og Kunst. Alt rundt om dem i deres Samtid forekom dem upoetisk, almennyttigt, geniforladt, graat; de vilde vise denne Samtid deres Ringeagt og lægge deres Beundring for Geniet og deres Had til Spidsborgerligheden for Dagen. Thi nu først ved det borgerlige Samfunds Overtagen af Magten var Spidsborgerligheden bleven en Magt.

Set fra vore Dages Synspunkt er det, som om Ungdommen da havde været yngre end Ungdommen ellers er, været rigere, friskere, mere glødende, havt mere Salpeter i Blodet. Jeg tænker mig det saadan, at Frankrigs Ungdom, som under Revolutionen havde omformet Landets politiske og sociale Tilstand og gik op i dette Formaal, og som under Kejserdømmet havde vovet Livet paa alle Valpladse i Frankrig, Italien, Tyskland, Rusland, Ægypten, nu med samme Lidenskab kastede sig over Litteratur, Poesi og de bildende Kunster. Ogsaa der var Omvæltninger at udøve, Sejre og Land at vinde. Under Revolutionen havde Ungdommen tilbød

Friheden, under Napoleon Krigshæderen, nu forguede den Kunsten.

For første Gang i Frankrig bliver Ordet Kunst, brugt om den skønne Litteratur, en staaende Betegnelse. I det attende Aarhundrede havde hele Litteraturen stræbt at forme sig til Filosofi, og under denne Benævnelse indbefattedes da ogsaa langt Mere, end man i vore Dage betegner med dette Ord. Nu stræbte den hele Litteratur efter Navn og Værdighed af Kunst.

Det beroede paa, at den abstrakte og ræsonnerende Aandsretning, der paa Klassicismens Tid fremtræder saavel i Tænkningen som i den digteriske Frembringelse, i det nye Aarhundrede langsomt var vegen for Kjærligheden til Konkretion, til det Sanseligt-Anskuelige. Men denne nye Forkjærlighed beroede atter dybere paa, at man foretrak Naturen, den primitive, ubevidste, folkelige, endnu ikke civiliserede Natur for det civiliserede Aandsliv. Hvorfor? Fordi en historisk sindet Tidsalder havde afløst en rationalistisk. Man ønskede ikke at hedde Filosof, thi man ansaa det for noget Højere at have et oprindeligt Naturel end at være en selvbevidst Tænkere. Man forsmaaede det forrige, ja endog det syttende Aarhundredes poetiske Litteratur, fordi den var rationel, forekom blodløs og smagfuld, syntes frembragt under Hensyn til Vedtægter og Regler, ikke vorden og voxet; thi medens det attende Aarhundrede havde ansét Tænken

og Gjøren for de højeste Funktioner, skattede det nye Tidsrums Børn Vorden, Naturtilblivelse som den højeste Virken. Det var en tysk Ide, Herder's og Goethe's, som ubevidst fyldte Sindene og samtidigt indgav dem en Afsky for Regler og akademiske Grundsætninger. Thi hvorledes kunde Kunsten som ubevidst, naturlobunden Frembringelse være udenfra givne Regler underkastet!

Der var kommen en Bevægelse i Sindene, som mindede om Renaissancens. Det var, som om Luften, man indaandede, beruste. I hin lange Tid, medens Frankrig aandeligt havde staaet stille, vare de store Nabofolk, Tyskere og Englændere, ilede det langt forbi, havde vundet Forspring i Befrielsen fra gamle, hæmmende Overleveringer. Man vidste det, man følte det med Ydmygelse, og denne Følelse gav den nye Kunstbegejstring en Braad. Og nu kom de hidtil ukjendte ældre eller samtidige fremmede Værker over Grænserne og revolutionerede de unge Sind; man læste Walter Scotts Romaner, Byrons «Corsar» og «Lara» i Oversættelse, man slugte Goethes «Werther» og Hoffmanns fantastiske Fortællinger. Og paa én Gang følte de forskellige Kunsters Dyrkere sig som Brødre. Man havde Musikere, der studerede de fremmede og indenlandske Poesier, Digtere, der (som Hugo, Gautier, Mérimée, Borel) forstode at tegne og male. Man læste Digte i Malernes og Billedhuggernes Værksteder; den unge Elev i Delacroix's og

Devéria's Atelier nynnede ved sit Staffeli en Ballade af Hugo. Enkelte af de store fremmede Digtere som Scott og Byron paavirkede paa én Gang Digterne (Hugo, Lamartine, Musset), Musikerne (Berlioz, Halévy, Félicien David) og Malerne (Delacroix, Delaroche, Scheffer). Kunsterne søge at overskride deres eget Omraade for at nærme sig en Søsterkunst. Berlioz skriver Symfonierne «Childe Harold» og «Faust», Félicien David «Ørkenen»; Musiken bliver malende, Programmusik. Delacroix og efter ham Ary. Scheffer vælge sig Æmner af Dante, Shakespeare og Byron; Malerkunsten nærmer sig undertiden til Illustration af Poesi. Fremfor alle Kunster var det Malerkunsten, som paavirkede de andre, særlig Poesien, og i høj Grad til dennes Bedste. Den Elskede bad ikke mere som paa Racines Tid sin Elskede om at «krone hans Flamme». Man fordrede anskuelige poetiske Billeder, og taalte ikke saadanne, der frembøde en Umulighed for Øjet.

1824 udstiller Delacroix sit om Byron erindrende Grækerbillede «Myrderiet paa Skios», 1831 et andet Billed, «Biskoppen af Liège», der illustrerer Scotts «Quentin Durward», Mai 1831 sit Maleri «Friheden paa Barrikaden». Februar 1829 vækker Auber en Storm i den store Opera med sit Værk «Den Stumme i Portici», Meyerbeers «Robert le Diable» følger 1831. Februar 1830 spilles Victor Hugos «Hernani» første Gang paa Théâtre français, 1831 gjør Dumas's

«Antony» Furore. Samtidigt opstaa Hugo i Poesien, Delacroix i Malerkunsten, David d'Angers i Billedhuggerkunsten, Berlioz og Auber i Musiken, Sainte-Beuve og Gautier i Kritiken, Frédéric Lemaître og Marie Dorval i Skuespillerkunsten, og i den udøvende Musikkunst Chopin og Liszt som de to store, tilsvarende, dæmoniske Virtuoser. Alle som En forkynde de Naturens og Lidenskabens Evangelium, og rundt om dem staa Grupper af unge Mænd, der dyrke og opfatte Poesi og Kunst paa en med deres beslægtet Maade.

Hine Aander vidste det ikke altid, at de for Efterverdenens Øine vilde staa som en naturlig Gruppe. Mange af de største iblandt dem følte sig deres Liv igjennem fremmede for hverandre og mente at arbejde i forskjellig Aand, ja i modsat Retning. De havde ikke helt Uret heri, thi Grundafvigelserne imellem dem kunne være stærke. Men dog forbinde fælles Fortrin, Fordomme, Formaal og Fejl dem til et Hele. Og langt hyppigere end det ellers er Tilfældet, følte de, som Betragtningen er tilbøjelig til at sammenfatte, sig ogsaa i deres Levetid inderligt tiltrukne til hverandre, og mange blandt de Bedste lagde tidlig i et givet Øjeblik deres Hænder i hinandens og dannede et Forbund. Gaar man Forbindelsesleddene efter, finder man ligesom et Baand, der sammenknytter hele Kredsen.

Naar man nu, mange Aar efter, i tør litte-

raturhistorisk Mening siger disse Ord: «De dannede en Skole», da gjør man sig det sjældent tilstrækkeligt levende, hvad det vil sige, at i Litteratur og Kunst en Skole stiftes. Der ligger en hemmelighedsfuld Fortryllelse i Sligt. En enkelt fremragende Aand, der længe ubevidst og halvbevidst, tilsidst bevidst har kæmpet sig løs fra Fordomme og frem til Klarhed, og gennem hvis Synskreds, da Alt var forberedt, Genialitetens Lyn har blinket, et saadant Væsen udtaler, som Hugo i en Fortale paa nogle Snese Prosasider, eller som Andre i et Digt, en Tale, nogle Tanker, der ikke vare tænkte og sagte saaledes før, som maaske kun ere halvvejs sande eller utydelige, men som have den besynderlige Egenskab, at de trods deres mere eller mindre bløde Former træde alle de overleverede Fordomme paa Foden, saare alle de herskende Forfængeligheder, hvor de ere pirreligst og ømmest, og samtidigt klinge som Lokketoner, som en Dumdristighed, som et Løsen i en ny Slægts Øren.

Hvad sker saa? Neppe ere hine Ord udtalte, saa følger, med en Hast og Præcision som et Ekkos, fra de saarede Interessers og Forfængeligheders Side et tusindtunget Svar, et Svar som hundrede Hundekoblers rasende Gjøen. Og hvad sker saa dernæst? Saa hænder det, at først En, saa En til, saa endnu En kommer til den nye Retnings Talsmand, hver fra sit Udgangspunkt,

hver med sin Fortid, hver med sin Revolte, sin Ærgjerrighed, sine Savn, sit Haab, sin Vilje, og de vise ham, at det Ord, han har udtalt, er Kjød og Blod i dem. Og som Nogle mødes med ham, saaledes mødes Andre i hans Aand, i hans Navn. De der nys vare lige saa ubekjendte for hverandre som de endnu hver for sig ere ubekjendte for Verden, og som længe vansmægtede aandeligt hver i sin Afkrog, de træffes, og med en forunderlig Følelse mærke de, at de forstaa hinanden, at de tale samme Sprog, som ellers Ingen i Samtiden taler. De ere unge, og dog har enhver af dem allerede sit Livsindhold; den Ene sine dyrekjøbte Nydelser, den Anden sine hærdende Lidelser, og af dette Livsstof have de uddraget hver sit Maal af Enthousiasme. Deres Sammentræf er elektrisk, de udvexle med ungdommelig Hast deres Ideer, meddele hinanden deres Had, deres Sympathier og Antipathier, og disse Væld af Følelser strømme sammen som Bække, der danne en Flod.

Dog, det Skjønneste ved denne Krystallisering af Kunstneraander til en Skole, det er den Sky, den Ærefrygt, som de trods al Enighed i Ansuelser og trods alt Kammeratskab nære for hinanden. Enhver er den Anden et Venerabile. Det er dette, der af den udenforstaaende Skare hyppigt forvexles med det, man satirisk plejer at kalde «gjensidig Beundring». Men Intet er i Virkeligheden mere forskjelligt fra den beregnende

Hyldest, der vises i Forfaldsperioder, end den naive Begejstring for hinandens Talent, som udmærker Aanderne, naar en Skole danner sig. Hjerterne ere da altfor unge, altfor pure til ikke at beundre for fuldeste Alvor. Unge produktive Aander betragte hinanden som noget Underfuldt, fra hvilket der forestaar Overraskelser. Den Enes indre Værksted er jo for den Anden en med syv Segl lukket Bog; han aner ikke, hvilken Form, hvilket Værk der næste Gang vil udspringe fra dette Værksted, véd ikke, hvilke Nydelser den Anden har i Vente for ham. De agte gjensidigt i hinanden Noget, der for dem staar som højere end Personligheden og den endnu i Reglen uudviklede Karakter, Talentet, gennem hvilket de Alle forholde sig til den Guddom, de dyrke, Kunsten.

Dog sjeldent har i Verdenshistorien ved noget kunstnerisk Gjennembrud den indbyrdes Beundring antaget det Præg af Sværmeri og Forgudelse, som hos hin Æt fra 1830. Alle Tidens litterære Frembringelser vidne om, at den unge Slægt havde drukket sig en Rus i Venskabets og Broderlighedens Følelser. Hugo's Digte til Lamartine, Louis Boulanger, Sainte-Beuve, David d'Angers; Gautier's til Hugo, Jehan du Seigneur, Petrus Borel; Musset's til Lamartine, Sainte-Beuve, Nodier, og fremfor Alt Sainte-Beuve's Digte til alle Skolens Bannerførere, endelig Madame de Girardin's Ar-

tikler, Balzacs Dedikationer, George Sands «Lettres d'un voyageur» ere Vidnesbyrd om en oprigtig, brændende Beundring, der ikke tillod Digternes og Skribenternes til Ordsprog blevne Misundelse mod hinanden at komme op.

De forherligede ikke blot, de inspirerede og understøttede hverandre; det er snart en beaandende Paavirkning, snart en kunstnerisk Anvisning, snart en teknisk Haandsrækning, der knytter den ene af Periodens Skribenter til den anden. Emile Deschamps viser Hugo Vejen til poetisk Behandling af den gamle spanske Romancero, Gautier skriver den skjønne Tulipansonet i Balzacs «Un grand homme de province à Paris» og hjælper ham med at dramatisere sine theatraliske Æmner, Sainte-Beuve læser George Sands Manuskripter igjennem for hende og staar hende bi med kritiske Raad, hun og Musset lade i et givet Øjeblik deres Inspirationer smelte sammen, Madame de Girardin forfatter en Roman i Breve sammen med Méry, Sandeau og Gautier, og Mérimée forbinder Realisterne Beyle og Vitet med den egentlige romantiske Lejr.

Den korte Stund, da de Alle mødes og forenes, er Litteraturens Blomstringstid. Ikke mange Aar efter hviler Nodier i Graven, Hugo sidder landsforvist paa Jersey, Alexander Dumas driver litterær Industri, Sainte-Beuve og Gautier flettes ind i Prinsesse Mathildes Kreds, Mérimée præsi-

derer ved Keiserinde Eugénies Kjærlighedshoffer, Musset sidder ensom ved Absinthglasset, og George Sand trækker sig tilbage til Nohant.

Hver for sig indgik de i modnere Aar nye Forbindelser og udvikledes derved, men det Dristigste og Friskeste, om end ikke altid det Fineste og Skjønneste, frembragte de i den Tid, hvor de havde deres første Sammenkomster i hin Rue Notre-Dame-des-Champs, hvor Hugo og hans unge, smukke Frue førte Hus for deres 2000 Francs i Aarpenge, eller paa Tagkammeret hos Petrus Borel, hvor Værtens Hernani-Slængkappe delte Væggen med en Skitse af Devéria og en Kopi efter Giorgione, og hvor de unge Romantikere samledes halvt siddende, halvt staaende, thi til et mageligt Sæde var Pladsen for knap.

Disse unge Mænd følte sig som Slægtninge, som Sammensvorne; de betragtede sig som Medvidere i en sød og styrkende Hemmelighed, og deres Værker fik deraf en fælles Aroma, en Duft som den, ædle Vine have, naar de stamme fra et Aar, i hvilket Vinhøsten lykkedes fortrinligt. Og denne Buket fra 1830! med den kan ingen anden i dette Aarhundrede lignes.

Man søgte og fordrede i alle Kunster Brud med det Vedtagne. Den indre Flamme skulde gjennemgløde og frigjøre de musikalske Former, fortære Linjerne og Konturerne og forvandle Maleriet til Farvesymfoni, endelig forynge Digte-

kunsten. Man søgte og attraaede i alle Kunster Farve, Lidenskab og Stil, Farven saa stærkt, at Tidsalderens genialeste Maler, Delacroix, forsømte Tegningen for den, Lidenskaben saa heftigt, at Lyrik og Drama stode Fare for at fortabe sig i det Krampagtige, Stilen med en saa ubetinget Kunstbegejstring, at hos Enkelte af de Unge som de to Modpoler Mérimée og Gautier den poetiske Humanitet gik op i bare Stil.

Man søgte og fordrede det Primitive, det Ubevidste, det Folkelige. Vi have været Rhetorer! udraabte man; vi have aldrig forstaaet det Oprindelige og det Ulogiske, aldrig Barbaren, aldrig Folket, aldrig Barnet, aldrig Kvinden; aldrig Digteren!

Tidligere havde i Poesien Folket kun dannet Baggrunden. I Victor Hugo's Dramer betraadte den dybtfølende Plebeier, Hævneren og Gjengjældereren, Scenen som Helt. Tidligere havde Barbaren talt som en Franskmand fra det 18de Aarhundrede (Montesquieu, Voltaire). Mérimée fremstillede i «Colomba» og «Carmen» barbariske Følelser i deres naive Vildhed og Friskhed. Hos Racine havde Barnet (i «Athalie») talt som en Voxen i Miniature; Nodier lagde med barnligt Hjerte Børnene uskyldige Ord i Munden. Tidligere havde i fransk Poesi Kvinden hyppigst været bevidst og ræsonnerende som en Mand. Saaledes hos Corneille, Molière og Voltaire. Corneille havde hyldet Dyden, den yngre Crébillon Letfærdigheden

og Lasten, men Dyd og Last vare begge bevidste og erhvervede. George Sand fremstilte derimod ædle Kvindehjerters medfødte Adel og oprindelige Godhed. Madame de Staël havde i «Corinna» forherliget den overlegne Kvinde-Aand som stort sejrrigt Talent. George Sand skildrede i «Lélia» det kvindelige Geni som den mægtige Sibylle. Efter den gamle Opfattelse var Digteren (som Racine og Molière), en Hofmand, eller (som Voltaire og Beaumarchais) en Verdensmand, eller (som Lafontaine) simpelthen en skikkelig Fyr. Nu blev han Samfundets udstødte Stedbarn, Menneskeslægtens Ypperstepræst, ofte fattig og oversét, men med Stjernen paa Panden og Ild paa sin Tunge; Hugo priste ham i sine Digte som Folkenes Hyrde og de Vigny fremstilte ham i «Stello» og «Chatterton» som det ophøjede Barn, der heller dør af Sult end det fornedrer sin Musa ved almindeligt Arbejd, men som endnu i Døden vel-signer Menneskeheden, der for sent erkjender dets Værd.

III.

Romantismen var fra først af i sit Væsen en lokal Befrielseskrig. Man sværmede for Middelalderen, som det attende Aarhundrede havde lyst i Kulturens Ban, og for det sextende Aarhundredes

Digtere, Ronsard, du Bellay o. s. v., som Ludvig den 14des klassiske Tidsalder havde fortrængt. Man angreb den uægte Antikiseren, den kjedelige og ensformige Forfransken og Moderniseren af alle Tidsaldere og Folk. Man udtalte Feltraabet Lokalfarve. Ved Lokalfarve forstod man alt det for de fremmede Nationer, for de fjerne Tider, for de ubekjendte Klimater Ejendommelige, som endnu aldrig var kommet til sin Ret i fransk Poesi. Man havde, følte man, været hildet i den Forudsætning, at et Menneske uden videre var et Menneske, og at ethvert Menneske mere eller mindre var en Franskmand. Men der gaves ingen Menneskehed i Almindelighed; der gaves Racer og Stammer, Folkeslag og Claner. End mindre var Franskmanden Universalmandet. Det gjaldt om at arbejde sig ud af sig selv for at forstaa og fremstille Menneskeverdenen. Med dette Løsen var Stødet givet til Frankrigs hele Kunst og Kritik i dette Aarhundrede.*)

Og nu forsøgte man at opdrage sit Publikum for dette nye Synspunkt. Man skrev ikke for at behage Publikum, og det er dette, som giver Bøgerne fra denne Periode deres Værd. Derfor vil den, der som jeg forfølger Hovedstrømningerne i Litteraturen, dvæle ved mangan lidet læst og endnu mindre kjøbt romantisk Digtning, medens

*) G. Brandes: Kritiker og Portræter, anden Udg. S. 197.

han næppe vil mere end nævne en Digter som Scribe, der en Menneskealder igjennem beherskede alle Europas Theatre.

Thi saasnart en Skribent ikke naaer ned til det Væsentlige i Menneskesjælen, dens dybest liggende Lag; saasnart han ikke har vovet eller ikke har formaaet at forfatte sit Værk hensynsløst; saasnart han ikke har turdet fremstille sine Ideer nøgne som Statuer, ikke har givet et Billede af Menneskenaturen, som den stillede sig for ham, uden Retouche og uden Afkortning, men har spurgt sit Publikum til Raads, har rettet sig efter dets Fordomme, dets Uvidenhed, dets Usandfærdighed, dets platte eller sentimentale Smag, saa kan han have fundet den højeste Anerkjendelse hos sin Samtid — og han vil i Reglen have fundet den — kan have havt Talent, have vundet Laurbær og Guld — for mig eksisterer han ikke, for Litteraturhistorien, som jeg tænker mig den, er hans Værk værdiløst. Alle disse Fostre af Forfatterens Fornuftægteskab med det tvetydige Væsen, man kalder den offentlige Mening, alle disse Litteraturbørn, som ere avlede under skelende Hensyn til Publikums Smag og Moral, ere en Menneskealder senere kolde som Lig. De rummede ingen virkelig Sum af Livskraft, ingen bunden Varme, kun Frygt-somhed overfor et Publikum, som nu er dødt ud, kun Imødekommen af Fordringer, som længst ere forstummede. Ethvert nok saa sjældent oplagt

Værk derimod, i hvilket en selvstændig Forfatter uden Bihensyn har talt som han har følt og malt som han har set, er og bliver et indholdstungt Dokument.

Kun tilsyneladende strider denne Fordømmelse af den Digting, som Hensynet til Publikum bestemmer, mod Paavisningen af de sociale Omgivelsers afgjørende Indflydelse paa Skribenten. Han kan visselig ikke stille sig udenfor sin Tid. Men Tidsstrømningen er ikke enkelt; der gives en Over- og Understrøm. Kun det, at lade sig drive af hin, er Svaghed og fører i Fordærv. Med andre Ord: Der gives til enhver Tid herskende og yndede Ideer og Former, som ikke ere andet end de længst uddragne og efterhaanden forstenede Resultater af tidligere Tidens Liv, og der gives en hel anden Klasse af Tilskyndelser, som endnu ikke have vundet Form, men som ligge i Luften og som af en Tidsalders mest begavede Skribenter fornemmes som de Resultater, der nu maa udtrages. Det er dem, som afgive Bestræbelsernes forenende Element.

I Aaret 1827 gjæstede engelske Skuespillere Paris, og for første Gang saa Franskmændene Shakespeares Mesterværker, Kong Lear, Macbeth, Othello, Hamlet, beundringsværdigt spillede. Det var under Indtrykket af disse Theateraftener, at Hugo skrev sin Fortale til «Cromwell», der opfattedes som den nye Litteraturs Program.

Den poetiske Befrielseskrig begyndte med et Stormløb mod den klassiske franske Tragedie, de litterære Traditioners svageste og mest udsatte Punkt. Hugo kjendte saare lidet til de talrige Anfald paa dens Autoritet, som vare fremkomne rundt om i Europa, og for Den, som har læst Lessings, Wilh. Schlegels og de engelske Romantikeres saa mange Aar ældre Udtalelser imod den, frembyder Hugos Manifest i denne Henseende lidet Nyt. Men det var naturligvis altid en Handling at føre Kampen paa Frankrigs egen Grund. Betragter man ikke denne Fortale historisk, ville de Kraftanstrængelser, der gjøres for at paavise det Unaturlige i at sammentvinge den dramatiske Handling indenfor 24 Timer og en og samme Søjlehal, synes Nutidslæseren næsten lige saa uinteressante som de Urimeligheder, der bekjæmpes; men man maa huske, at Boileaus lovgivende Myndighed den Gang endnu stod urokket i Frankrig.

Langt større psykologisk Interesse have de Partier, hvor Hugo udvikler sin personlige Poetik, skjønt han er saa meget Digter og saa lidet Tænker, at han kun sjældent leverer en fyldestgørende Bevisførelse.

Det gjælder for ham om at bekæmpe Tragediens abstrakte, antikiserende Retning. Han gjør det besynderligt nok i Kristendommens Navn og ved Hjælp af en stor verdenshistorisk Oversigt, der er lige saa falsk systematisk som nogen af hans

Samtidige Cousin, om hvem den minder. Han sonderer tre store Tidsrum: det primitive, hvor Poesien er lyrisk, den antike Civilisations, hvor Poesien er episk, og Kristendommens Tidsalder, som er Dramets. Det Ejendommelige for den kristelige Tids Poesi, der behandles som enstydig med den moderne, skal være det, at denne Digtning (som af Religionen har lært, at Mennesket bestaar af to Bestanddele, Legeme og Sjæl, et dyrisk og et aandeligt Væsen) giver begge de to tilforn hinanden udelukkende Elementer, det Ophøjede og det Groteske, Plads i samme Værk. Tragedien behøver derfor ikke gennemgaaende at være højtidelig, den tør udvikle sig til Drama.

Bekymre vi os nu mindre om, hvad Hugo siger, end om hvad han egentlig vil sige, saa finde vi, at Summen af denne temmelig taabelige Begrundelse er en naturalistisk Protest mod det Abstraktskjønne som Kunstens egentlige eller højeste Gjenstand. Meningen er: Vi ville forlade Konveniensen, vi ville ikke være forpligtede til at fjerne alt det fra den alvorlige Poesi, som direkte minder om Legemverdenen. Man ser det af hans Exempler. Dommeren skal turde sige: «Dømt til Døden — og lad os gaa hen og spise til Middag.» Dronning Elisabeth skal turde bande og tale Latin. Cromwell skal turde sige: «Jeg har Parlamentet i min Sæk og Kongen i min Lomme.» Cæsar kan i Triumfvognen være bange for at vælte. Og han

kalder Napoleons Sætning: «Fra det Ophøjede til det Latterlige er der kun et Skridt» for det Angstskrig, der indeholder Dramet og Livet i en Sum.

Saa exalteret end Udtrykket er, saa er Meningen ligefrem: Han fremhæver det Uskjønnes æsthetiske Værd — og i mange Udtryk, snart saaledes, at det Skjønne kun omfatter Formen i dens simpleste Forhold som absolut Symmetri, i dens inderligste Harmoni med vor Organisation, hvorimod det Hæslige er Led i en meget større Harmoni, vi ikke kunne oversé, snart saaledes, at det Skjønne er fattigt, kun har en eneste Type, det Hæslige tusind o. s. v. Læren blev af Modstanderne parodieret med Formelen «le Laid c'est le Beau» («Foul is fair», som Hexene i «Macbeth» synge) og bekjæmpet med de Indvendinger, der i vore Dage af Romantikerne selv gjøres gjældende mod den yderliggaaende Naturalisme.

Var da denne franske Romantisme ikke simpelt hen en let maskeret Naturalisme? Hvad Hugo i den unge Slægts Navn fordrede var jo dog kun Natur, sandhedskjærlig Gjengivelse, Lokalfarve og historisk Farve; George Sand er jo kun Rousseau's Datter, Forkynderinde af et Natur-Evangelium; Beyle og Mérimée ere halvt brutale, halvt elegante Naturdyrkere; Balzac bliver nutildags endog æret som Stifter af en naturalistisk Skole.

Svaret er simpelt. Hugo's Løsen var vel

Natur og Sandhed, men det var tillige og fremfor Alt Kontrastvirkning, malerisk Modsætning, Antithese paa Grundlag af den middelalderlige Dualisme mellem Legeme og Sjæl og en derpaa bygget dualistisk Romantik. «Salamanderen fremhæver Undinen, Gnomen forskjønner Sylfen», siger han. Han ønskede Natursandhed, men han mente at opnaa denne ved Sammenbøjning af Naturens Yderender, ved Sammenlægning af to Abstraktioner: Skjønheden og Dyret, Esmeralda og Quasimodo, Courtisanens Fortid og den reneste Elskov hos Marion de Lorme, Blødtørst og Moderømhed hos Lucretia Borgia.

Naturen stod saa at sige i denne hans tidlige Ungdom for ham som den store Ariel-Caliban, som Summen af en overmenneskelig Idealitet og en unaturlig Dyriskhed, altsaa som Addition af to Overnaturligheder. Det var den tysk-nordiske Romantiks Naturbegreb, der dog efterhaanden hos Hugo veg for den storartede Pantheisme, der har fundet sit afgjørende Udtryk i det skønne og dybsindige Digt «Le Satyre» i «Aarhundredernes Legende».

Men denne Dobbeltthed af Kjærlighed til Naturen og Sværmeri for det Unaturlige lader sig forfølge langt ind i den nu opblomstrende Litteratur. Alle disse Forfattere prise Naturen. Men hvad de afsky og fly under Navn af det Hverdags, det Prosaiske, det Almindelige, det er altfor ofte den simple nær-

liggende Natur. Kun den romantiske Natur er dem kjær. Fra den haarde Virkeligheds Land tyer George Sand ind i de skønne Drømmes Rige, Théophile Gautier ind i den skønne Kunsts. George Sand lod i «Lélia», Balzac i «Père Goriot» den ideale eller almægtige Galejslave dømme Samfundet, ja Balzac skrev fantastiske Legender efter Hoffmanns Mønster. Og som de i deres Skikkelser ofte sky det Simple og Jævne, saaledes end mere i det sproglige Udtryk. Der udviklede sig snart en prunkende Foredragskunst, der langt overtraf de klassiske Tiders. Det var de brændende og blændende Adjektivers gyldne Tid. Malende, sværmeriske Tillægsord, der i overdaadigt Tal indfattedes i Stilen som Juveler, aabnede hvert Øjeblik uendelige Fjernsyn. Forsaavidt kan man sige, at denne Ungdoms Diktion ikke mindre end dens Idealer var ren Romantik. Men ogsaa kun forsaavidt.

Hos Hugo, Skolens Stifter, var Dobbeltkjærligheden til Natur og Unatur betinget ved en individuel Ejendommelighed. Hans Øje var anlagt paa at se og finde Kontraster, hans Aand var saaledes bygget, at Modsætningens Talefigur var dens Grundform. Allerede i Melodramet «Inez de Castro» fra hans Drengaar finder man som senere i hans «Marie Tudor» paa den ene Side af Scenen Tronen, paa den anden Skafottet, Monarken og Bøddelen Ansigt til Ansigt. Kort før Fortalen til «Cromwell» skreves, spadserede Hugo, som hans Hustru

fortæller, hyppigt paa en af de ydre Boulevarder, Boulevard Montparnasse. «Lige overfor Kirkegaarden havde den Gang Linedansere og Gjøglerne opslaaet deres Barak. Denne Modsætning af Markskrigeri og Begravelse bestyrkede ham i hans Ide om et Theater, i hvilket Yderlighederne berørte hinanden, og det var dèr, at tredje Akt af «Marion de Lorme» faldt ham ind, hvor Marquisen af Nangis' sorgfulde og frugtesløse Forsøg paa at frelse sin Broder fra Skafottet udgjør Modstykket til Narrens Fagter.» I selve Fortalen til «Cromwell» hedder det, hvor han forfægter Nødvendigheden af at fremstille Handlingen paa den sande historiske Lokalitet: «Skulde Digteren vove at lade Rizzio myrde andensteds end i Maria Stuarts Kammer . . . eller at halshugge Karl den 1ste og Ludvig den 16de andensteds end paa hine sørgelige Pladser, hvorfra man kan se White-Hall og Tuilerierne, ret som om deres Skafot var udset til at danne Modstykket til deres Palads?» Digteren ser, trods alle sine Paastande, ikke forstaaende paa Naturomgivelserne. Han ser dem ikke indvirke formende, tildannende paa Menneskesjælen, han tager dem til Indtægt som store Sindbilleder paa Skjæbnens Omvexlinger fra Højhed til Fald; han stiller dem op mod hinanden som Kulisser i et Melodrama.

Dybere set — hvad ligger saa heri? Heri ligger en Ejendommelighed, som til en vis Grad

er bestemmende for store Grupper af den franske Romantisme, og som jeg kortest kan udtrykke saaledes: Romantismen paa fransk Grund er, trods sine mange fælleseuropæisk-romantiske Elementer, i mange Maader et klassisk Fænomen, en Frembringelse af klassisk fransk Rhetorik.

Det gaar underligt i denne Verden med Ordenes Brug. Da Ordet romantisk blev indført i Tyskland, betød det nærmest det Samme som romansk; det betegnede romanske Snirkler og Concetti, Sonetter og Canzoner; Romantikerne sværmede for romansk Katholicisme og for den store romanske Digter Calderon, hvis Værker de opdagede og oversatte og priste. Da Romantismen en Menneskealder senere naaede Frankrig, betød Ordet efter Sprogbrugen det stik Modsatte, den tysk engelske Aandsretning i Modsætning til den græsk-latinsk-romanske, det germanisk-angelsachsiske Præg. Det beroede simpelthen paa, at det Fremmede overhovedet virker romantisk. Et Folk med ensartet Kultur som de gamle Hellenere faar en klassisk Kunst og Poesi; men saasnart et Folk ud fra sin egen Kultur opdager en anden, der forekommer det fremmed og eventyrlig, saa synes denne Kultur det romantisk o: den virker som en igjennem et farvet Glas betragtet Egn. Romantikerne i Frankrig ringeagtede deres nationale Fortrin, deres Litteraturs Klarhed og Forstandsgjennemsigthed, og lovpriste Shakespeare og Goethe,

fordi de ikke som Racine (og tildels Corneille) udskilte Menneskelivet i dets afsondrede Elementer, ikke fremstillede isolerede, tydeliggjorte Følelser og Lidenskaber, der dannede dramatiske Modsætninger, men tvertimod uden nogen rhetorisk Tilbageførelse til Grundbestanddelene kastede Menneskelivet i dets hele indre Sammenhæng og Forvikling op paa Scenen. De vilde følge dette store Exempel.

Men hvad skete? Under deres Hænder, under Lamartines, de Vigny's, George Sand's, Sainte-Beuve's, opløstes og sondredes Livets Virkelighed paa Ny. Under Victor Hugo's og Alexandre Dumas' Hænder dannede som i den klassiske Tragedie Yderlighederne symmetriske Kontraster. Orden, Maadehold, aristokratisk Finhed, et gjennemsigtigt og billedløst Sprog bestemte hos Nodier, Beyle, Mérimée ganske som hos det attende Aarhundredes Klassikere den poetiske Form. Den lette, frie, luftige Fantasi, der blander alle den poetiske Opfindsomheds mest forskjelligartede Indfald, forbinder Nært og Fjernt, Nutid og graa Oldtid, Virkeligt og Umuligt i et og samme Værk, forener Guddommeligt og Menneskeligt, folkelige Sagn og dybsindige Allegorier til et stort sindbilledligt Hele, denne egentlig romantiske Poesi var dem nægtet. De saa aldrig Alfernes Dans og hørte aldrig den spæde Musik dertil klinge over Engen. De vare Latinere, de følte som Latinere, de digtede som Latinere, og Ordet Latinsk vil sige Klassisk.

Hvis man ved Romantik, som man plejer, forstaar et Overskud af Indholdet over Formen, et af forstandige Former ubehersket Indhold som hos Jean Paul og Tieck, ja som hos Shakespeare og Goethe, som i «Sommernatsdrømmen» og anden Del af «Faust», saa ere alle de franske Romantikere Klassikere. Mérimée er en Klassiker, Gautier en Klassiker, George Sand en Klassiker, ja selv Victor Hugo er klassisk. Hugo's romantiske Drama var abstraherende, regelmæssigt ordnet, overskueligt, veltalende som en Tragedie af Corneille.

Og idet jeg nævner dette Navn, gjør min Tanke uvilkaarligt og nødvendigt Overgangen fra Tidsalderens til Racens Fælleskarakter. I Hugo, som synes at bekjæmpe Corneille, lever Corneille op igjen.

Igjennem den franske Folkekarakter gaar der mange Aarer: en Tvivlens, Skjæmtens, Spottens Aare, Linjen: Montaigne—La Fontaine—Molière—Mathurin Régnier—Pierre Bayle o. s. v., en fuld-blodig-gallisk: Rabelais—Diderot—Balzac, og blandt andre ogsaa en Heltemodets og Begejstringens Aare, den, som strømmede saa stærkt hos Corneille og som bryder frem paany hos Hugo. Man sammenligne Hugo's hele pathetiske Holdning med andre Digteres, og man vil neppe i Verdenslitteraturen finde nogen, om hvem hans Grandezza minder mere end om den gamle Corneille. Der er noget Spansk i begges franske Talekunst, og de modtog

begge dybe Indtryk af Spanien, Corneille litterære, Hugo alt som Barn personlige. Det Drama, hvilket Corneille skylder sit Ry, er «Cid», i hvilket et spansk Stof er behandlet i spansk Aand. Det Drama, med hvilket Hugo trænger igjennem, er «Hernani», spansk ved sit Stof og den Calde-ronske Æres-Lovbog, over hvilken det er bygget. Men i begge disse Dramer læres og drives den rene Heroisme. De ere Skoler for Helte. Ikke Mennesket i dets Alsidighed, men det heroiske Menneskevæsen er fremstillet hos Corneille; hos Hugo kun symmetrisk fuldstændiggjort med Menneskenaturen i dens vilde Lidenskabelighed.

Lad os kaste et Blik paa dette «Hernani», om hvilket den store Kamp mellem Fremtidens og Fortidens Parti blev udfægtet. De ydre Omstændigheder ved den første Opførelse ere tidt fortalte: At der var smeddet Intrigue paa Intrigue mod det endnu uspilte Drama; at Tilhængere af den gamle Skole under Prøverne lyttede ved Dørene, opsnappede Vers, som de forvrængede, og fik en Parodi opført, før «Hernani» var spillet; at Digteren maatte kjæmpe med Censuren om sit Stykke, Vers for Vers, saa at den ene Linje «Fejge, taabelige og slette Konge!» gav Anledning til en hel Brevvexling; at endelig Skuespillerne og Skuespillerinderne vare Stykket lige fjendske, saa kun en Enkelt gik med god Vilje til sin Rolle. Som bekjendt havde Hugo givet Afkald paa de betalte Klappere og i

Stedet betinget sig 300 Pladser for de tre første Aftener. De Trofasteste blandt hans Trofaste, Ynglinge, som efter egen Tilstaaelse i den urene Hensigt at ærgre den gode Borger tilbragte deres Nætter med at skrive «Leve Victor Hugo!» i Rue Rivolis Buegange, hvervede de unge Malere, Arkitekter, Poeter, Billedhuggere, Musikere, Bogtrykkere, der efter deres af Hugo tildelte Devise «Hierro» vare rede til at staa som Jern imod Fjenden. Fra Tæppets Opgang brød Stormen løs, og hver Aften, Stykket opførtes, var der i Theatret en saadan Helvedeslarm, at det kun med Møje spilledes til Ende. Hundrede Aftener i Træk blev «Hernani» udpebet, og hundrede Aftener i Træk modtoges det med Stormklap af unge Sværmere, der ikke bleve kjede af for deres Høvdings og Mesters Skyld Aften efter Aften at høre de samme Vers og forsvare dem Linje for Linje imod Modstandernes Had, Raseri, Misundelse og Overmagt. Det synes en ringe Ting, og dog er det kun i Frankrig, at man nogensinde har fundet en saadan Ungdom, en saadan Korpsaand, hvor intet ydre Korps var til, en saadan Uegenlyttighed og Hengivenhed for en Andens Sag og Ære.

Modstanderne købte Loger og lod dem staa tomme for at Aviserne kunde meddele, at Huset var tomt; Nogle vendte Ryg til Scenen, Andre gjorde fortvivlede Miner, som om de ikke kunde

holde Stykket ud, fordybede sig i Avislæsning, sloge Logedøre op og i, haanlo højt, hujede, skreg, peb, saa et besluttet Forsvar var nødvendigt.

Der gives i «Hernani» ikke nogen Følelse, som jo er spændt til den er bristefærdig. Helten er genial og ædel, som man i Tyveaarsalderen forestiller sig Ædelmodighed og Genialitet. Han er saa genial, at han lever som Røverhøvding, og han foragter i den Grad at handle klogt, at han af lutter Sjælelighed uafbrudt begaar de uforståeligste Handlinger, røber sig, lader sin Dødsfjende undslippe, atter og atter udleverer sig selv. Han udøver som Høvding et uindskrænket Herredømme over andre Mænd; men det synes at være ved sit Mod alene; thi alle hans Handlinger ere naive som et Barns. Dog trods alt dette, hvor megen Realitet og hvor meget Liv er der ikke i dette Stykke!

Denne politiske og ideale Stimand, der ligger i Krig med det ordnede Samfund i sit Land og staar i Spidsen for en trofast og begejstret Bande, han minder jo om Digteren selv, der i litterær Forstand var fredløs som han og der havde fordelt Parket og Galleri til en Skare unge Mænd, hvis Udseende og Klædedragt neppe var mindre uregelmæssig end hans Røverfloks. Fru Hugo beskriver den Tilskuerskare, der paa Hugo's Indbydelse indfandt sig den første Aften, som «en Bande vilde og besynderlige Væsener, skjæggede,

langhaarede, klædte paa enhver Maade undtagen paa Moden, i Uldtrøjer og spanske Kapper, i Robespierre-Veste og Henrik den 3djes Baretter, og som viste sig midt i Paris ved højlys Dag foran Theatrets Indgang med de forskjelligste Aarhundreder og de forskjelligste Lande paa deres Hoveder og deres Rygge.» Deres Fanatisme for Hugo var fuldt saa stor som Hernani's Røverbandes for dens Høvding. De vidste, at Hugo i et anonymt Brev var bleven truet med Døden, «hvis han ikke tog sit skidne Stykke tilbage», og hvor usandsynligt det end var, at Truslen burde opfattes bogstaveligt, fulgte to af dem hver Aften Hugo til og fra Theatret, og det skjønt han og de boede i modsatte Udkanter af Paris.

Mellem Hugo's Papirer fra den Tid findes en nydelig Billet fra Maleren Charlet, der dokumenterer de Unges Stemning:

«Fire af mine Janitscharer tilbyde mig deres Arme; jeg lægger dem for Deres Fødder og beder Dem om fire Pladser til i Aften, hvis det ikke er for sent. Jeg svarer for mine Mænd. Det er Folk, som gjerne skar Hovederne af for at faa Parykkerne. Jeg opmuntrer dem til at fremture i disse ædle Følelser, og lader dem ikke gaa uden at give dem min faderlige Velsignelse. De knæle — jeg udstrækker mine Hænder og siger: Unge Folk! Gud skjærme Jer. Sagen er god, gjør Eders Pligt! De staa op, og jeg tilføjer: Og nu,

Børnlille, pas godt paa Victor Hugo; thi Vorherre er vel en vakker Mand, men han har saa meget at gjøre, at vor Ven fremfor Alt maa regne paa os. Gaar da og gjører ikke den, I tjene, Skam. Amen.

Deres med Liv og Sjæl hengivne

Charlet.»

Baaren af en saa sværmerisk Hengivenhed, i Kamp med en saa fanatisk Modstand var det, at den romantiske Kunst stormede den første fjendtlige Skanse og vandt sin første afgjørende Sejr.

Disse Ynglinge hørte fra Scenen deres egen Trods og Uafhængighedsdrift, deres Mod og Hengivenhed, deres ideale og erotiske Længsler stemte endnu en Tone højere, og deres Hjerter smeltedes ved hvad de hørte.

Det var jo i Februar 1830, fem Maaneder før Julirevolutionen, og den platteste Materialisme gjorde Livet i Frankrig farveløst. Frankrig var reguleret som Versailleshavens Gange, regjeret af Oldinge, der ikke beskyttede andre unge Mænd end dem, der i Skolen havde skrevet latinske Vers til Fuldkommenhed og siden gjort sig værdige til Embeder og Stillinger ved en ulastelig Korrekthed. Der sad de korrekte, velklædte, i deres Halsbind og Fadermordere. Og nu som Kontrast denne Ungdom i Parkettet, En med et Haar, der naaede til Bæltet, og i purpurrød Atlaskestrøje, En med en Rubenshat og bare Hænder. De hadede det

store borgerlige Filisterium, som Hernani hadede Karl den Femtes Tyranni. De følte sig; ogsaa de vare frie Røvere paa Bjergene, fattige, stolte, En med republikanske Drømme i sit Hjerte, de Fleste med en sand Gudsdyrkelse af Kunsten. Dér stod de, næsten lutter Genier, Balzac, Berlioz, Théophile Gautier, Gérard de Nerval, Petrus Borel, Préault og maalte med Øjnene deres Modstandere af samme Slægtled. Det følte de, at de i det Mindste var ikke Embedsjægere, ikke Stillings- og Skillingsjægere, ikke Tiggere, ikke Protegerede som hine Andre; de vare den Slægt, som faa Maaneder efter gjorde Julirevolutionen og i de nærmest følgende Aar gav Frankrig en Litteratur og Kunst af første Rang.

Saaledes saa de paa Hernani. Og hvad saa de i den anden Hovedfigur, Kong Karl af Spanien? Han er fra først af odøs. Man tror ikke stort paa denne kolde, kloge Herskers glødende Kjærlighed til Donna Sol, og saa anvender han endda uværdige Midler, Magt og Vold, for at erobre hende. Men Digteren har forstaaet at lade ham stige. Vi se stedse tydeligere, hvorledes en stor Ærgjerrighed fylder hans Bryst.

Det var Carlos' Kæmpemonolog ved Karl den Stores Grav, som hin første Aften afgjorde Dramaets Skjæbne, og denne saa ofte kritiserede og spottede Monolog er i Virkeligheden en ung Mesters Værk. Det er, selv om man ikke vidste

det, let at se, hvor uhistorisk den er, hvor umuligt Karl den Femte kunde tænke saaledes. Men den er interessant ved den Troskab, hvormed den afspejler 1830-Tidens Tanker og Drømme om Statssager, og ved det politiske Geniblik, der røber sig i den. Det er den Art historisk Blik, som man undertiden forbauses over hos Digtere; Schiller har det i «Fiesco», 21 Aar gammel. Hør Don Carlos' Skildring af Europa: En Bygning med to Mennesker paa sine Tinder, to kaarne Høvdinge, som enhver født Konge maa underkaste sig, Kejseren og Paven. Næsten alle Stater ere arvelige og Herskermagten for saa vidt i Tilfældighedens Vold, men Folket har gennem Valget undertiden sin Pave eller sin Kejser, og Ligevægten er gjenoprettet. Kurfyrsterne i deres Guldmor, Kardinalerne i deres Skarlagen ere Midlerne, ved Hjælp af hvilke Gud vælger.

«Lad en Ide, som er undfanget af Tidernes Behov, en Dag komme for Lyset, saa voxer den, stiger, blander sig ind i Alt, gjør sig til Menneske, griber Hjerterne. Mangen en Konge knebler den og træder den under Fødder, men lad den en Dag faa Indpas i Kurfyrsteraadet eller Conclavet, da se Kongerne pludseligt Ideen, der nys var Slave, rejse sig over deres kongelige Hoveder med Verdenskuglen i sin Haand eller den tredobbelte Krone om sin Pande, og de føle den træde paa

deres Nakker og tørre sine Sandaler paa deres Hoved.»

Visselig er det ikke paa Karl den Femte, at Digteren her har tænkt; det er paa en i Tiden langt nærmere Kejser, paa Napoleon, ham, om hvem Hugo nys i Oden til Vendômesøjlen havde skrevet, at hans Sporer vejede op mod Karl den Stores Sandaler. Man maa ikke glemme, at Sværmeriet for Napoleon, der under Slutningen af Restaurationstiden og under Louis-Philippe var gjennemgaaende, ikke betød, at man var Bonapartist, men kun var Symbolet paa, at man tilhørte Oppositionen. Den Napoleon, man forgudede, var ikke Frankrigs Despot, men Kongernes og Kongemagtens Ydmyger. Kejseren betragtedes i Mod-sætning til Kongerne som det personliggjorte Folk, og derfor hørte hin unge Slægt med Sindsbevægelse det Sted i Monologen, hvor Karl udraaber:

«I Konger, ser ned under Eder; dér er Folket, et Ocean, der ofte knuser en Trone; et Spejl, i hvilket en Konge sjældent ser sig forskjønnet.»

Det er da altsaa revolutionære, rent moderne Mindelser og Lignelser, der hvert Øjeblik gjennemfare Karl den Femtes Sind. Han modnes lige overfor Graven til en Folkekejser af den Art, hvorom den nyere Tid saa tidt har drømt, og den heftige Ærgjerrighed i hans Sjæl lutres gjennem Trangen til at løse uhyre Opgaver og

udføre uhørt Bedrift. Han, som fra først af var den ungdommelige Tilskuer saa stærkt imod, og som ved sin brutale Attraa stod saa dybt under sin højsindede Rival Hernani og dennes stolte Elskerinde, ender med som Kejser at give Afkald og skaane, og med et Slag blive de to Elskende ved Siden af ham smaa og ubetydelige i deres Lykke.

Med Haanden paa Brystet siger han stille til sig selv:

«Saa slukkes da, du mit unge, mit flammende Hjerte! Lad Hovedet herske, som du bestandig har forstyrret! Din Kjærligheds Gjenstande, dine Elskerinder, ak! det er fra nu af Tyskland, det er Flandern, det er Spanien.»

(og med et Blik paa Rigsbanneret tilføjer han:)

«Kejseren ligner sin Ledsager Ørnen; i Hjertets Sted har han et Vaabenskjold.»

En Replik som denne slog ned i hin ærgjerrige Ungdom, der var Stykkets sande Publikum. Ærgjerrighedens Drama, Ærgjerrighedens Tragedie rørte dem lige saa dybt som Uafhængighedskampens Skuespil. De vidste som Aander, at det historiske Formaal, den store Opgave, den mandige Vilje kun lever ved at næres med Sjælens fineste Følelser, fineste Længsler og Nydelser, der ofres og brændes paa Formaalets Alter -- og derfor blev ogsaa Carlos forstaaet.

Men femte Akt er dog ved sin rent lyriske

Karakter som Vexelsang mellem de Elskende Stykkets Juvel. Her kom Elskoven til Orde, som Ungdommen følte den og ønskede den fremstillet. Denne Samtale paa Brudekammerets Tærskel, som de Elskende aldrig skulle betræde, denne Blanding af en Lykke, der er saa stærk, saa alvorlig, at den, som Hernani siger, fordrer Broncehjerter, hvori den kan grave sig ind, og af al Tilintetgjørelsens Rædsel, denne Sanselighed, der er kysk og musikalsk hos hende, ren og glødende hos ham, salig hos begge, dette overjordiske Sværmeri hos Donna Sol, og denne Trang til at glemme Fortiden over Nuet og Freden i Nuet hos Hernani, det var Romantiken, som Ungdommen den Gang fordrede den og tiljubede den med Torden-Applaus.

«Hernani» er som Drama højst ufuldkomment; det er et lyrisk-rhetorisk Værk med meget Overspændt. Men det har det Fortrin, der er afgjørende: en Menneskesjæl, der var selvstændig og betydelig, har udtalt sig hensynsløst deri. Det er muligt, af et saadant Værk at udlede en væsenlig Del af dets Forfatters indre Liv. Han er der med sit Geni, sine Indskrænkninger, sin Karakter, sin hele Fortid. Vi have her hans Ideer om Frihed og om Magt, om Ære og om Højhed, om Elskov og om Død.

Værket rummer dernæst ikke blot Victor Hugo og et Stykke Spanien fra 1519, men den samtidige unge Generation og et stort Stykke Frankrig

fra 1830. «Hernani» er i en Essens fransk Ungdom fra Julirevolutionens Tid, et Billede af Frankrig, som set i et romantisk Lys udvider sig til et drømt og digtet Verdensbillede.

Fordyber man sig nu — istedenfor i et enkelt Værk — i en hel Litteratur, saa ser man paa denne Maade Skarer af Stemningsbilleder, Tankebilleder, Portræter og Verdensbilleder glide forbi Ens Øjne. Man kan prøve dem mod hinanden, se, hvor vidt de dække hinanden — saaledes fastslaar man først og fremmest Tidsalderens Karakter; man kan dernæst lade dem drage sig forbi, som de følge paa hinanden i historisk Orden, for gjennem de Forskjelle, der findes imellem dem, at efterspore den Lov, efter hvilken de forandres — da ser man ligesom de Pile flyve, der vise de aandelige Strømningers Gang.

IV.

Fra 1824 af gaves der i en Udkant af Paris helt ude ved Arsenalet en beskeden Salon, der gik under Navn af de smaa Tuilerier, den romantiske Skoles Tuilerier nemlig, hvor den Gang Hugo, Dumas, Lamartine, Sainte-Beuve, Musset og Vigny næsten hver Søndag Aften traf hverandre. Værten var en Mand, der ved sin Alder

tilhørte den foregaaende Slægt (han var født i 1780), men som ved sin Aandsretning havde foregrebet den gryende Litteratur og som derfor strax og uden Betænkning tog den under sine Vinger. Det var Charles Nodier.

Som Barn oplever Nodier i Besanzon og Strassburg paa nærmeste Hold Rædselsperioden; som Yngling skriver han Digte mod Napoleon, holdes nogen Tid i Fængsel og forfølges som Mistænkt — brogede Skjæbner befrugte hans Fantasi. Atten Aar gammel har han alt som Filolog udgivet et Lexikon over de franske onomatopoetiske Ord og som Naturkyndig et Værk om Insekternes Følehorn og Høreorgan — sproglige Studier og Naturstudier give ham Herredømme over Formen og aabne hans Øjne for det Skjulte og det Smaa. Hans første digteriske Forsøg, særlig hans Roman «Maleren fra Salzburg», en af de tidligste franske Wertheriader, tilhøre den Gruppe af Skrifter, jeg har givet Navnet «Emigrantlitteraturen», og som i Frankrig betegne en Art Romantik før Romantiken: før den store romantiske Skole, som den indvarsler og bebuder; men af Forfatterne til hine Bøger er Charles Nodier den eneste, der vedbliver ikke blot at leve, men at skrive samtidigt med den næste Slægt; han alene var i Stand til at arbejde Haand i Haand med den. Hans Liv havde været yderst vexlende; han havde været alt Muligt,

først Emigrant i Jurabjergene, saa Bladredaktør i Illyrien, og var nu tilsidst Bibliothekar i Paris.*)

Nodiers mest iøjnefaldende Ejendommelighed som Digter er den, at han bestandig er 10—20 Aar forud for Litteraturens Bevægelser. Hans Roman «Jean Sbogar» — en Røverhistorie om en Art illyrisk Karl Moor — som han udkastede 1812 i Illyrien og udgav 1818, er, skjønt i og for sig temmelig uvirkelig og uinteressant, mærk- værdig derved, at Digteren her saa længe før Proudhon, saa længe før den moderne Kommunes Optræden i Europa har lagt sin Helt enkelte af dens mest slaaende Sofismer i Munden. Jean Sbogar skriver:

«Den Fattiges Tyveri fra den Rige vilde, hvis man gik tilbage til Samfundstilstandens Oprindelse, kun være den retfærdige Tilbagevenden af et Stykke Sølv eller et Stykke Brød fra Tyvens Hænder til den Bestjaalnes.»

«Giv mig en Kraft, som vover at tillægge sig Navn af Lov, og jeg skal vise Eder et Tyveri, som antager Navn af Ejendom.»

«Hvad er det for en Lov, der kaldes Grundlov og bærer Lighedens Navn og Tegn paa sin Pande? Er det den agrariske Lov? Nej, det er

*) Nodiers Ungdom er skildret og hans tidligste Værker ere karakteriserede i Emigrantlitteraturen, 2den Udg., 121—131.

den Salgskontrakt, der, affattet af Rænkesmede og Partigjængere, som have haabet at blive rige, overantvorder et Folk til de Rige.»

«Friheden er ikke saa sjælden en Skat: den findes i den Stærkes Haand og i den Riges Pung. Du er Herre over mine Penge. Jeg er Herre over dit Liv. Giv mig Pengene, saa beholder du Livet.»

Jean Sbogar er, som man ser, ikke en almindelig, men en filosofisk Landevejsrøver. Det mest realistiske Træk ved hans Skikkelse er det, at han bærer Guldringe i Ørene, og selv dette Træk havde Fru Nodier paa et Haar nær borttaget. Nodier rettede sig i Regelen blindt efter sin Hustrus Smag og Ønsker. Men naar han en Gang imellem havde en oprørske Tilbøjelighed og i den Anledning gjorde sin sædvanlige Underkastelse gjældende, plejede Madame Nodier at sige: «Glem ikke, at du aldrig har villet ofre mig Jean Sbogars Ørenringe.» Man har paastaaet, at de litterære Stridigheder i dette Ægteskab indskrænkede sig til Striden om dem.

Denne lille Roman, som allerede var gaaet i Forglemmelse, da Napoleons Livserindringer udkom og viste, at Kejseren havde havt den med paa St. Helena og læst den med Interesse, skriver sig fra Nodiers Overgangstid, før han endnu havde udviklet sin personlige Ejendommelighed. Den fandt han først omtrent paa den Tid, da den egentlige

romantiske Skole dannede sig. Han stod saa at sige i Litteraturens aabne Dør og tog imod den. Hans Bedømmelse af Victor Hugos Drengeroman «Han d'Islande» er et lille Mesterværk af Kritik, Imødekommen, sympathetisk Forstaaelse og Aands-overlegenhed, og det var den, som fremkaldte det inderlige Forhold mellem Digterne. Karakteristiken af Hugo er slaaende; den, som læser den nutildags, skulde tro, at Forfatteren havde kjendt alle Hugos senere Arbejder, og der hørte dog en Del til at ane dem i «Han d'Islande».

De Fortællinger, Nodier nu skrev, have en i den franske Litteratur ganske enestaaende Ynde og Tiltrækning. De udmærke sig ved en mimose-agtig Følsomhed. De behandle helst Dreng- og Pige-hjertets første erotiske Rørelser; der hviler over dem som den første friske Dug fra Sjælelivets Morgen; det minder om Skovbund i For-aaret. Man er som bekjendt undertiden i Forlegenhed med at finde Værker af nogen Værdi i fransk Litteratur, der lade sig anbefale til Læsning for ganske unge Piger — den franske Litteratur er jo lykkeligvis ikke i første Linje beregnet paa disse elskværdigste af alle Læsere — Fortællinger som Nodier's «Thérèse Aubert» eller de Noveller, der føre Titlen «Souvenirs de Jeunesse», danne Undtagelser. Kun bør man maaske frygte for at sætte de unge Læserinder platoniske Griller i Hovedet; thi disse Bøger ere lige saa smægtende

som kyske; Kjærligheden er her vel endnu et neppe kjønsbestemt Venskab, men den tager det lille Menneske helt i Beslag. Det Tiltrækkende i det Følelsesliv, her skildres, beror paa, at ingen Erfaring endnu har gjort Sindet mistænksomt, og at ingen falsk eller ægte Stolthed forhindrer Hjertet fra at røbe sig. Da alle Novellerne dreje sig om noget Selvoplevet, om Barndomserindringer, er Revolutionstidens Ængstelser den stadige, melankolske Baggrund og Slutningen ufravigelig Adskillelse eller den Elskedes Død.

En barnlig Sensibilitet udgjør Grundlaget i Nodiers Karakter. Hele sit Liv igjennem forblev han et stort uverdsligt Barn med en pigeagtig Blufærdighed ikke blot overfor det urene, men overfor det voxne Standpunkt.

Over denne naive Friskhed i Følelsen hæver sig saa som et anden Stokværk et ganske særegent Fantasteri.

Nodier besad en saa løs og vild Opfindelsesgave, at man skulde tro ham et Bytte for stadige Drømmesyner eller Hallucinationer; han havde den farlige Egenskab, der er fælles for en vis Type af Digteraander, den, næsten ikke at kunne tale Sandhed. Man vidste aldrig bestemt og han selv vidste aldrig nøjagtigt, om det, han fortalte, var Sandhed eller Digt. Spøgen holder jo Midten imellem begge. Ingen Mand i Frankrig gjaldt for mere underholdende end han; ingen tog det

mindre ilde op, naar man sagde ham, at man ikke troede et Ord af hvad han fortalte.

Paa en Rejse, som Nodier og hans Hustru, Hugo og hans Frue foretog sammen i Sydfrankrig, kom de til et Værtshus i den lille By Essonne, hvor de skulde spise Frokost. Det var der, at man havde paagrebet Lesurques, der i 1796 var bleven henrettet som Morder, og hvis Uskyldighed senere blev bevist. Nodier, som havde kjendt ham eller sagde saa, talte om ham med en Sindsbevægelse, der bragte Taarer i Øjnene paa de to Damer, og Stemningen til Frokosten var forðærvet. Han ser paa Fru Hugos vaade Øjne og siger saa: «De ved, Frue, at man ikke altid er sikker paa at være Fader til sit Barn, men har De hørt, at man undertiden ikke er vis paa at være Moder til det?» — «Hvorfra har De det?» spørger hun. — «Fra det Billard derinde.» — Der var et Billard i Naboværelset. Man bad om en Forklaring, og med flydende Tunge fortalte Nodier, at to Aar i Forvejen havde en Vogn fuld af Ammer, der kom fra Paris med Børn, som skulde opdrages paa Landet, gjort Holdt der paa Stedet. For at spise Frokost i Mag havde Ammerne lagt Børnene fra sig paa Billardet. Men medens de sad i Gjæstestuen, var der kommet Fragtmænd til Værtshuset, som vilde spille. De havde taget Børnene bort og lagt dem mellem hverandre paa Bænken. Da Ammerne kom tilbage, vare de i

største Forlegenhed med hvordan de skulde kjende deres Pattebørn; de vare alle nyfødte og lignede hverandre. Endelig tog de, efter at have sikret sig det rette Kjøen, et ud af Bunken — og nu var der i Frankrig en Snes Mødre, som udfandt Ligheder med en elsket Mage og med sig selv i et vildfremmed Barn.

«Hvilken Historie!» sagde Fru Nodier. «Var Tøjet da ikke mærket?»

«Hvis I spørge om Sandsynligheden, finde I aldrig Sandheden,» svarede Nodier uforbløffet og tilfreds med den tilvejebragte Virkning.

Han selv spurgte aldrig om Sandsynligheden. Dens Verden er ikke hans. Han levede i Legenderne, de fantastisk-humoristiske Eventyrs og Spøgelsehistoriernes Verden. Hvis en Fe overhovedet nogensinde har staaet ved en Dødeligs Vugge, saa har hun staaet ved Charles Nodier's, og han troede hele sit Liv igjennem paa denne Fe, han sværmede for hende, som hun sværmede om ham og blandede sig ind i Alt, hvad han skrev. Og var han end borgerligt og jordisk gift med sin Hustru, saa betyder dette ideelt ikke mere, end at Dante var gift med Gemma Donati; hans virkelige Brud og Beatrice, det var Feen Belkis, forhenværende Dronning af Saba, som han (og efter ham Gérard de Nerval) saa tidt har besunget.

Den Verden, hvori han lever, det er den,

hvor Oberon og Titania opføre deres romantiske Danse, hvor Toner fra Tusind og én Nat klinge ind i Ariels himmelske Orkester, hvor Puk reder sin Alfeseng i en Rosenknop, medens alle Blomster dufte stærkere i Sommernatten. Det er en Verden, hvor alle Figurerne fra det store, vaagne Liv forekomme, men grotesk forstørrede eller grotesk formindskede efter Barnets Fatteevne og Fantastens Behov.

Her er, siger Nodier selv etsteds, Odysseus, den vidtberejste, men han er svundet ind til Tommeliden, hvis uhyre Rejse bestaaer i, at han svømmer over Mælkespanden; her er Othello, den frygtelige Kvindemorder, men hans Skjæg er fra sort bleven blaat, han er forandret til den skrækelige Rolf Blaaskjæg; her er Figaro, den smidige Knægt, der gaar de Fornemme saa kjækt under Øjne, kun er han forvandlet til Hankat; men den bestøvlede Kat er, om end mindre underholdende, psykologisk næsten lige saa interessant som han.

Ingen af Frankrigs Forfattere i den romantiske Periode staaer i et tydeligere Slægtskabsforhold til den tysk-engelske Romantik end Nodier. Hvem der ikke kjender ham, bør, for at danne sig en Forestilling om ham, minde sig Walter Scotts Spøgelse-historier og Hoffmanns dristige Fantasier. Men dermed er hans Ejendommelighed selvfølgelig ikke betegnet. Den beror paa, at Fremstillingen

af det romantiske Stof hos ham ikke selv er hvad vi pleje at kalde romantisk, men derimod strengt attisk, klassisk simpel, uden megen Farve, uden nogen Lidenskab, uden noget Slør af Edinburghs Taager som hos Scott eller af Berlins Vin-kjælderdunster som hos Hoffmann. Hans Ejendommelighed som Stilist er den, at medens rundt om ham de unge Romantikere sanseliggjorde Sproget og overalt fortrængte Ideen med Billedet, skrev han sine vildeste romantiske Indfald ned i Pascals og Bossuet's klare og simple Sprog. Hvor ivrig en Forfægter Nodier end var af den nye Retning i Litteraturen, saa forblev han i stilistisk Henseende konservativ og udtrykte det nittende Aarhundredes Fantastik i det syttende Aarhundredes strenge og gjenneomsigtige Udtryk. Dristig indtil Randen af det Afsindige i sine Indfald er han forsigtig og klar i sin Form. En Eventyrdigtning af ham ligner, som Prosper Mérimée træffende har sagt, «en Skythers Drøm, fortalt af en gammel-græsk Digter.»

Hans «Ines de la Sierras» er en Spøgelse-historie, som forud for andre Spøgelsehistorier har Æmnets fuldendte Skjønhed. Det Indtryk af Rædsel, som den uforklarlige Aabenbaring vækker, er blandet med den Tiltrækning, som denne Aabenbarings rørende Gratie udøver; det Yndige og det Rædselsfulde i Ines de la Sierras' hemmeligheds-

fulde Skikkelse neutralisere ikke hinanden, men virke i Forening med en ejendommelig Magt, og denne Forening er overhovedet Hemmeligheden ved denne Digtets Effekter. Kun Skade, at Nodier har fordærvet den smukke Fortælling ved en smaalig og usandsynlig Slutning, der bortforklarer Gjenfærdet rationalistisk. Ikke den for 300 Aar siden myrdede unge Danserinde er det, som ved Midnat har aabenbaret sig i det øde Slot, men en ung levende Spanierinde, der tilfældigt bar samme Navn, og som ved en Sammenkjødning af de eventyrligste og utroligste Omstændigheder har vist sig dansende og hvidklædt i Slottet. Der stikker en ægte latinsk Rationalisme i denne Udvej, men den er saa at sige kun anbragt paa Skrømt. En Fortælling som «Ines de la Sierras» udviser ellers netop paa det Tydeligste Datidens poetiske Fremskridt fra det attende Aarhundrede, der endog i Poesien var en saadan Fjende af det Overnaturlige, at Voltaire ansaa sig selv for en reformatorisk Vovehals, da han i sin «Semiramis» havde ladet Ninus's latterlige Gjenfærd ved højlys Dag hyle nogle Alexandrinere ud igjennem en Theater-raaber.

Blandt Nodiers fantastiske Fortællinger synes «La fée aux miettes» mig den ypperste. Den er ganske sikkert for stor og bred, thi man læser ikke uden Vanskelighed et i vilde Arabesker sig

snoende Fantasteri, som optager 120 Sider i Kvart-format; ligefuldt føler man sig gennem store Partier baade fængslet og spændt. Rammen er den, at en stakkels godlidende Sindssyg i Hospitalet i Glasgow fortæller sit Livs Eventyr; men det eventyrlige Indhold bringer Rammen helt i Glemme. Alle Menneskelivets Strænge berøres her skurrende og vildt. Det er, som Livet selv gled En forbi, set fra Vrangside af, set fra Drømmens, Visionens, Feberfantasiens ikke uberetigede Synspunkt.

I Granville i Normandiet lever den skikkelige Tømmermand Michel, god og simpel af Hjertet. I Byen findes en lille gammel kvindelig Dværg, meget skrumpen og hæslig, som indsamler Resterne af Skolebørnenes Frokost og derfor kaldes «Feen, som samler Krummer». Allerede for fire, fem Aarhundreder siden saas hun dør i Byen, og levede den Gang paa samme Maade, viste sig ogsaa stadigt siden da med Mellemrum paany. Hende hjælper den unge Mand tidt med smaa Summer, og hun understøtter ham til Gjengjæld med alskens vise Raad, taler altid, som var hun dødeligt forelsket i ham, og beder ham love hende Ægteskab, for at han saaledes en Gang med Tiden kan komme til sine Penge igjen. Hun skjænker ham sit Billede, et magisk Billede, der slet ikke ligner hende, men som forestiller Feen

Belkis, den samme, der i Oldtiden var Dronning af Saba, og som Salomon elskede saa højt. I dette Billede af en dejlig, magisk straalende og tillokkende Kvindeskikkelse forelsker Ynglingen sig; hvor han gaar og staar i Livet, møder hendes Navn ham, og vil han rejse, hedder Skibet Dronningen af Saba. Han vandrer om i Drømme om Belkis, som vi alle vandre om i Drømme om vor Chimære, vort Ideal, vor fixe Idee, der for de Andre er Galskab.

Uskyldig anklaget for et Mord, der er begaaet i et Værtshus i samme Værelse, i hvilket han sov, dømmes den stakkels Michel til Døden. Han skal hænges, og føres under Pøbelens Hujen til Galgen. Da forkyndes det, at efter gammel Regel Livet kan skjænktes den Dødsdømte, ifald der findes nogen ung Kvinde, der vil forbarme sig over ham og tage ham til Mand. Og se, der er Folly-Girl-free, den lystige, kjønne Pige, der altid har holdt af ham; hun nærmer sig Skafottet, hun vil frelse hans Liv. Men han betænker sig. Ogsaa han holder meget af Folly-Girlfree, hun er god og smuk, men han elsker hende ikke, elsker kun En, brænder hemmelig for et aldrig mødt Ideal, Feen Belkis. Han ser da ømt og taknemmeligt paa Folly, vejer Pro og Contra, og — udbeder sig at maatte blive hængt. Denne Overvejelse med Rebet om Halsen, dette «Bedre godt hængt end slet

gift», som Shakespeare udtrykker det,*) er her gennemtrukket med en elskelig Humor, med en naiv og ideal Livsfilosofi, der ikke glemmes, fordi den i Øjeblikke er gaaet igjennem enhver Mands Hjerne.

Michel er alt ved at række Halsen frem, da under Støj og Skrig Feen, som samler Krummer, kommer styrtende med alle Byens Gadedrenge efter sig og bringer Beviset for den Dødsdømtes Uskyld. Han ægter hende af Taknemmelighed; men neppe har i Brudenatten Døren hermetisk lukket sig mellem ham og hans ældgamle Hustru, og neppe har han lukket sine Øjne, før Belkis i sit Brudeslør nærmer sig hans Leje.

«Ak. Belkis, jeg er gift, gift med Feen, som samler Krummer.»

«Jeg er Feen, som samler Krummer.»

«Ak nej, det er umuligt, du er jo næsten lige saa høj som jeg.»

«Det kommer af, at jeg strækker mig.»

«Men dette pragtfulde, lokkede Guldhaar, som strømmer over dine Skuldre, Belkis? Det har Feen, som samler Krummer, ikke.»

Nej, for det viser jeg kun min Mand.»

«Men Feens to store Hugtænder, o Belkis,

*) Many a good hanging prevents a bad marriage.
(«What you will» I, 5.)

dem finder jeg ikke mellem dine friske og duftende Læber?»

«Nej, det er en Luxus, som kun passer sig for Alderdommen.»

«Og denne næsten dødbringende Salighed, som griber mig i din Favn, Belkis? den følte jeg aldrig hos Feen.»

«Nej, det er ligefrem,» lyder det leende Svar, «for om Natten er alle Katte graa.»

Og saaledes er hans Liv ved Dag og Nat delt mellem den vise, gamle Fe og den skønne unge Dronning af Saba, indtil han endelig finder Alrunen, som synger, og, undsluppen fra Sindsygehuset, stiger til Feens og Belkis' Himmel under Alrunens Sang.

Ikke sandt? det er Vanvid, men et underligt, sjælfuldt Vanvid. Hvad er denne Fe, som samler Krummer? Er hun Visdommen. er hun Resignationen og Pligtopfyldelsen? Er hun den uforgængelige Taalmodighed, som slaar over i Geni? Er hun Trofastheden, som slaar over i den Lykke, der er Trofasthedens Løn? Hun er vel lidt af det Alt, og kan netop derfor forvandle sig til Ungdom og Skjønhed og salig Lyst. Saadan omtrent er det digtet eller drømt.

Paa sin Højde har Nodier's Indbildningskraft et kaadere, overmodigere Sving; den nøjes da ikke med at skabe et regelløst Indhold, den fremstiller det i en snaksom-barok, over selve Ind-

holdet spottende Form. Ingen Franskmand er saa nær ved at have hvad Englændere og Tyskere kalde Humor som Nodier. Undertiden er han som besat af Fantasteri. Han vender da ikke blot i sin Fortælling op og ned paa de daglige Forestillingers Verden, men han leger med sit eget Forhold til Fortællingen, ironiserer over de Samtidige, henkaster tusinde Hentydninger, filosoferer over Tilværelsens Illusioner, Alt i den blotte Meddelelsesform. Han tager selv Bogtrykkerkunsten i sin Tjeneste for ret at faa det Fantastiske frem, eller nøjere for at godtgjøre sin Personligheds ubetingede Herredømme over Stoffet og ligesom ikke paa et eneste Punkt, end ikke i det sidste haandværksagtige og maskinmæssigt frembragte Meddelelsesmiddel, at lade nogen Udvorteshed staa, hvori ikke Fortællerens suveræne Personlighed gjør sit Lune gjældende. Han har havt et helt Bogtrykkeri behov for at kunne udgive sin berømte Fortælling om «Kongen af Bøhmen og hans syv Slotte». Han fordrer det, og Bogstaverne blive saa lange, at de dække Siden, han byder, og de blive bitte smaa, han skriger, og de rejse sig i Angst, han bliver melankolsk, og de falde om langs ad Linjerne; de gaa over i Illustrationer, som ikke kunne udskilles fra Texten; de vexle, latinske og gothiske Grupper mellem hinanden efter Stemningen, undertiden staa de paa Hovedet, saa man maa vende Bogen om for at læse videre, undertiden følge de

Texten saa nøje, at en Gaaen ned ad Trapper trykkes saaledes:

Derpaa
 gik
 vor
 Helt
 ganske
 nedslaaet
 ned
 ad
 Trapperne.

Det er interessant i Nodier's (af hans Datter forfattede) Levnet at efterspore de faktiske Elementer, over hvilke han har formet sine fantastiske Fortællinger. Kun sjældent ligger som i «Ines de la Sierras» noget Virkeligt, et Landskab, et gammelt Slot, til Grund for Opdigtelsen. Nodier studerede her Lokaliteterne paa en Udfingt, han med sin Familie foretog til Spanien i 1827. Undertiden er Udgangspunktet et Folkesagn; en saadan ligger f. Ex. til Grund for «Trilby», og det er betegnende, at dette Sagn fortælles Nodier af Walter Scotts og Byrons franske Oversætter Pichot. Ideen til «Smarra» fik Nodier ved at høre sin Portner i Paris, en gammel Invalid, der var for syg til at kunne sove anderledes end siddende i en Stol, fortælle om sine Mareridt og Drømmesyner. Modellen til «Feen med Krummerne» var endelig en gammel

Tjenestepige, der hørte til Nodiers Barndoms-erindringer fra Fædrenehjemmet, og der plejede at behandle hans 60aarige Fader som letsindig Yngling. Den gamle Denise paastod, at hun før hun kom der i Huset havde tjent hos en Hr. d'Amboise, Guvernør i Chateau-Thierry, og da hun, naar hun kom ind paa dette Kapitel, i sine egne Oplevelser indblandede Erindringen om de forunderligste Begivenheder og de mest forældede Skikke, anstillede man for Morskabs Skyld Efterforskninger om hin mærkværdige Guvernør. Stadens Arkiver udviste, at der kun havde existeret én Guvernør af dette Navn og at han var død allerede i Aaret 1557. Man ser, hvorledes af dette pudsige Træf Fortællingen om Feen har dannet sig. Det ubetydeligste faktiske Element, et Landskab, et Sagn, en Drøm, en Løgn, et Fnug var nok for Nodier til deraf at forme sin Fe og hendes Hofstat.

Den elskværdige, aandfulde Mand, hvis Hus i en Aarrække afgav Samlingspunktet for den ved 1830 opdukkende litterære Generation, og til hvem enhver Begynder, ethvert ungt Talent søgte ud for at finde Protektion og om muligt faa Lov til at oplæse en Ballade eller et Prosastykke for det udsøgte Selskab, der samledes i Huset Søndag Aften, betegner Yderpunktet af det romantiske Fantasteri i Datidens franske Litteratur. Det Fantastisk-Overnaturlige, som udgjorde Roman-

tikens Grundvæsen i Tyskland, udgjør i Frankrig kun dens ene Pol. Eller rettere: det er et enkelt Element i den franske Romantik, hos nogle af dens mest navnkundige Repræsentanter et svagt og underordnet Element, hos andre et stærkere fremtrædende, men det er et konstant Element. Det kommer strax fra først af til Udbrud hos Victor Hugo i hans Hexesabbaths-Ballader, det bryder kraftigt igjennem i hans store «Aarhundredernes Legende», men opfattet historisk, idet Legendens her kun er naiv Historie; det glimter frem selv hos den strengt rationelle Mérimée, halvt bortforklaret i «La Vénus d'Ille», klarere i «La Vision de Charles XI» og «Les âmes du purgatoire»; det behersker som halvt serafisk, halvt vellystig-blodigt Sværmeri Lamartine's «La chute d'un ange»; det fylder Quinet's pantheistisk-taagede «Ahasverus»; det indfinder sig med Alderen hos George Sand i de smukke Eventyr, hun nedskriver for sine Børnebørn; det sysselsætter selv den plastiske Gautier i de talrige Noveller, i hvilke han lader sig inspirere af Hoffmann, og det kroner som Swedenborgsk Spiritisme selv Balzac's store naturalistiske Værk «La Comédie humaine» med en Roman som «Séraphitus-Séraphita». Dog hos Ingen har det den naive Oprindelighed og den friske, poetiske Kraft som hos Nodier.

V.

Det nye digteriske og kunstneriske Gjennembrud havde fremmede og indenlandske Kilder. Paavirkningen fra Udlandet er den mest iøjnefaldende.

Som alt berørt, blev paa en Gang det Fremmede, der skjønt gammelt hidtil var blevet holdt udenfor Frankrig, og det, der nu fængslede Samtiden ved sin Nyhed, tilegnet og optaget af den unge Slægt med en Iver, der stod i Forhold til den Grad, i hvilken det afveg fra den tidligere Litteraturs Regelrethed. Der dannede sig for den unge Skoles Øjne et Farveskjær, i hvilket alle Straaler brødes paa en vis overensstemmende Maade. De Straaler, som trængte igjennem, skiftede Karakter med det samme.

Først og fremmest var Shakespeares Navn tidligt i Romantikernes Mund blevet det afgjørende Løsen. A. W. Schlegel havde brudt Vejen for Shakespeare; thi han havde i sine berømte Forelæsninger over dramatisk Kunst og Litteratur, der ogsaa udkom paa Fransk, været den første til at forherlige og forklare ham. Franskmanden Mercier, «Romantismens Profet», slog med Lidenskab ind i samme Tone, Villemain og senere Guizot fulgte Sporet; Efterligninger og Oversættelser, de sidste mere tro end det forrige Aarhundredes, gjorde deres til at popularisere den store Brittes Navn

og Kunst. Endnu i Begyndelsen af Tyverne var man ikke videre, end at engelske Skuespillere, der paa Porte-Saint-Martin Theatret prøvede paa at spille Shakespeare, bløve modtagne med en Regn af Æbler og Æg og Raabene: «Tal Fransk! Ned med Shakespeare! Det var en af Wellingtons Adjutanter!»*) Men vi have set, at deres Efterfølgere kun faa Aar efter fik en glimrende Modtagelse. I Mellemtiden falder blandt Andet Beyle's haardnakkede Kamp for at skaffe Shakespeare den forskyldte Anerkjendelse og Udgivelsen af Bladet Globe, der først tre Gange ugentlig, dernæst som Dagblad virkede som den yngre Slægts Organ og med Bistand af dens ypperste Kræfter overordentligt dygtigt ledede Felttoget for de nye Principer.

Beyle, der trods sin Paradoxi er et af Tidens klareste og mest originale Hoveder, formulerer sin Beundring af Shakespeare skarpt uden dog at gjøre sig skyldig i nogen Mangel paa Pietet mod Racine, hvem han opstiller som dennes Modbillede. Han viser, at de Øjeblikke af fuldstændig Illusion, der under en Theaterforestilling kunne og skulle indfinde sig, ere hyppigere hos Shakespeare end hos Racine, og at den egentlige Fornøjelse ved det tragiske Skuespil afhænger af disse korte Illusionsmomenter og den Sindsbevægelse,

*) Stendhal: «Racine et Shakespeare» S. 215.

de i deres Intervaller efterlade i Tilskuerens Sind. Hvad der mest hindrer Illusionens Opstaaen, det er Beundringen for en Tragedies smukke Vers. Man maa klare sig Spørgsmaalet: Hvad er Opgaven for den dramatiske Digter, at give smukke Udviklinger paa velklingende Vers eller med Sandhed at male Sindsbevægelser? Og han gaar i sit Svar paa dette Spørgsmaal videre end den romantiske Tragedie under Victor Hugo og Alexandre Dumas senere gik, idet han ubetinget forkaster Verset som Form for det tragiske Drama. Saasnart Tragedien søger sin Virkning ved at give et nøjagtigt Billede af Sindsbevægelserne, saa maa den, mener han, fremfor Alt gaa ud paa med Klarhed at udtrykke Tanker og Følelser. Men denne Klarhed forhindres af Verset. Han anfører Macbeths Ord «The table is full» overfor Banquo's Skygge, der sidder paa hans Plads, og hævder at Rim og Rytme intet kunne føje til et saadant Udbruds Skjønhed. Øjensynligt har senere Vitet, ikke Hugo, svaret til hans dramaturgiske Ideal.

Beyle raader Ingen til at efterligne Shakespeare. Hvad man bør efterligne hos ham er kun hans Evne til at studere den Verden, i hvis Midte han levede, hans Kunst at give sine Samtidige netop den Art Tragedie, de havde behov; thi ogsaa nu, 1820, lever Trangen til en vis Art tragisk Skuespil, selv om Datiden, skræmmet af

Racines store Ry, ikke vover at fordre det af Digteren. Kun naar man studerer og fyldestgør sin Samtid, er man i Sandhed romantisk. Thi «Romanticismen» er den Kunst at skjænke Folkene de litterære Værker, som under deres Anskuelsers og Vaners nærværende Tilstand formaar at yde dem den størst mulige Fornøjelse, medens Klassicismen frembyder dem den Litteratur, som forårsagede deres Oldefædre den størst mulige Nydelse. Racine har i sin Tid været romantisk, Shakespeare er romantisk, først fordi han for Englænderne fra 1590 har fremstilt de blodige Afgjørelser, som Borgerkrigene havde medført, dernæst fordi han har givet en Række mesterlige indtil det Fineste afskyggede Billeder af Sjælens Bevægelser og Lidenskabernes Liv. Den romantiske Lære er da ikke den at man bør efterligne England eller Tyskland, men at hvert Folk skal have sin særegne Litteratur, modelleret over dets særegne Karakter, ligesom vi alle bære Dragter, der ere afpassede og syede til os alene. — Som man ser, er for Beyle Romantiken næsten ganske ensbetydende med Begrebet moderne Kunst. Ejendommeligt for den romanske Karakters ovenfor berørte indgroede Hang til Klassicitet er det, at han paa flere Steder kommer tilbage til, at man bør være «romantisk» med Hensyn til Ideerne, thi det er «Aarhundredets Fordring», derimod bør man forblive klassisk i Udtryksmaaden, i Sprog-

form og Vendinger; thi Sproget er en vedtægtsmæssig Sag og derfor saa godt som uforanderligt. Man bør stræbe at skrive som Pascal, Voltaire og La Bruyère.*)

Med forskellige Varianter formulere «Globe»s betydeligste Medarbejdere Definitionen af den sig fremad kjæmpende Romantisme i ret god Overensstemmelse med hinanden indbyrdes og med Beyle. Paa den Tid, da Hugo endnu var kongeligsindet, kristen og konservativ, var Globe allerede revolutionær, filosofisk og liberal. Den første som i «Globe» gav sig til at give Romantismens Program var Thiers, der, som det i Reglen sker ved litterære og kunstneriske Gjennembrud, opstillede Ordene *Natur* og *Sandhed* som Løsen. Han bekjemper i den bildende Kunst det Akademiske, det Symmetriske, fordrer i dramatisk Poesi *den historiske Sandhed*, det samme omtrent som man senere mente med Lokalfarven. Duvergier de Hauranne bestemmer i en Artikel «Om det Romantiske» Klassicismen som Rutine, Romantismen som Frihed, nemlig som Frihed for de mest forskelligartede Talenter (Hugo og Beyle, Manzoni og Nodier) til at udfolde sig med deres hele Ejendommelighed. Medens Ampère definerer Klassicismen som Efterligning, Romantismen som Originalitet, forsøger en Anonym (efter al Sandsynlighed

*) «Racine et Shakespeare» 115, 117, 218 Anmærkning.

Sismondi) at give en strengere Definition, idet han bemærker, at Ordet Romantisme ikke er blevet dannet for at betegne de litterære Værker, i hvilke et hvilket som helst Samfund har givet sig Udtryk, men kun den Litteratur, der giver *et tro Billede af den moderne Civilisation*. Da denne efter hans Overbevisning i sit Væsen er spiritualistisk, saa er Romantismen at definere som Spiritualismen i Litteraturen. Med ungdommelig Voldsomhed og i dristigere Udtryk optræder «Barrikaderne»s senere Forfatter, den tyveaarige Vitet, som Bestemmer af Romantismens Væsen. Den betyder simpelthen Uafhængighed i Kunstanliggender, individuel Frihed i Litteraturen. «Romantismen er,» siger han, «Protestantismen i Litteratur og Kunst» og tænker øjensynlig herved udelukkende paa Løsrivelsen fra en paveagtig Autoritet. Den er, fortsætter han, hverken en litterær Doktrin eller en Partisag, men Nødvendighedens Lov, Forandringens, Fremskridtets Lov: «Om tyve Aar vil hele Folket være romantisksindet; jeg siger hele Folket, thi Jesuiterne ere ikke Folket.»

Der er, som Læseren ser, neppe en Nuanceforskjel mellem disse Definitioner og den, i hvilken Victor Hugo havnede: «Romantismen er Liberalismen i Litteraturen» og man vil ikke undre sig over at Globe hilste Fortalen til «Cromwell» med Udbruddet: «Bevægelsen er nu naaet til Hr. Hugo.»

I Virkeligheden bragte han den af sit Eget ikke stort Mere end Sejren.*)

Næst Shakespeare var Walter Scott den engelske Digter, hvis Indflydelse var om ikke dybest dog tydeligst. Han banede sig Vej over Grænsen her som overalt. Den store Skotte havde allerede tidligere i Tyskland, Italien og Danmark fundet Beundrere, der besjælede af en levende Nationalfølelse og med folkelige og sædelige Idealer for Øje anslog hans Romaners Tone. Waverley-Romanerne begyndte at udkomme 1814; alt 1815 efterlignes de af La Motte Fouqué i germanisk-junkerlig Retning, 1825—26 udgives Manzoni's «Promessi Sposi», 1826 begynder Inge-mann til Bedste for en barnlig Nationalfølelse og ikke mindre barnlig Royalisme Udgivelsen af sine romantisk-historisk Fortællinger, i hvilke Walter Scotts Aand forunderligt blander sig med Fiesole's Stil. Næsten strax ved deres Fremkomst gjorde Waverley-Romanerne i Oversættelse stor Lykke i Frankrig. Scotts Navn var saa populært, at Theaterdirektørerne i Begyndelsen af Tyverne opfordrede Poeterne til at «arrangere» Skuespil af hans Romaner. Det mislykkede Drama «Emilia» af Overgangstidens Digter Soumet var en saadan Bearbejdelse af Walter Scott. Den unge roman-

*) Sammenlign Th. Ziesing: «Le Globe de 1824 à 1830» passim.

tiske Slægt følte sig iøvrigt mest tiltrukket af de Egenskaber ved Romanerne som man i de protestantiske Lande ikke havde skattet højest, det malerisk beskrivende Talent og den middelalderlige Tone. Walter Scott behagede i Frankrig, fordi man hos ham forefandt i rigt Udvalg Køllerter og Buer, et broget Kostyme og gamle Borges romantiske Arkitektur. Hans nøgterne Livsanskuelse, hans protestantiske Sædelighed, der vandt ham Læsere i Tyskland og i Norden, oversaa eller misbilligede man. Beyle var den første, der rettede skarpe kritiske Indsigelser mod Scott. Han spaar ham trods al den øjeblikkelige Larm om hans Navn et kun kortvarigt Ry; thi efter hans Mening har Scotts Talent snarere bestaaet i Evne til at skildre Personernes Klædedragt og male deres Ansigtsform end i Evne til at gjengive deres Følelsesliv og vise os deres Lidenskaber. Kunsten kan og skal ganske vist aldrig efterligne Naturen Træk for Træk; den er altid en smuk Usandhed, men Walter Scott har været altfor usandfærdig; hans lidenskabelige Personer synes at skamme sig for sig selv, de mangle Sikkerhed og Dristighed, de have altfor faa naturlige Træk. Temmelig tidligt begyndte man da ogsaa at bebrejde Scott, hvad Balzac senere ofte gjør gjældende imod ham, at han ikke forstod at skildre Kvinden og hendes Lidenskaber eller i alt Fald ikke vovede at skildre disse Lidenskaber med deres Glæder, Kvaler og

Tugtelse i et Samfund, der lagde en overdreven Vægt paa den litterære Ærbarhed.*) De af hans Romaner, der foregik i den mere moderne Tid, gjorde intet Indtryk; man holdt sig til «Ivanhoe», «Quentin Durward», «Den smukke Pige i Perth» og et Par andre. Hvad man især vurderede hos den fremmede Digter var, at han havde erstattet begge de tidligere Former for den større Roman — den fortællende, hvis Kapiteloverskrifter vare sande Udtog og i hvilken Fortælleren stedse stak Hovedet i Vejret, og Brevformen, der klemte alt Pludseligt og Lidenskabeligt ind imellem et «Kjære Ven!» og et «Deres hengivne», — med den dialogiserede, dramatiske Roman. De største Talenter blandt de unge franske Digtere røbe Paavirkningen af ham. Den blandt dem, der i moralsk Henseende stod England nærmest, Alfred de Vigny skrev sin Roman Cinq-Mars, der foregaar under Richelieu, et underholdende, men nu forældet Arbejde, i hvilket Modsætningen af Godt og Ondt overskygger alle andre Modsætninger og i hvilket Mangelen paa Blik for Richelieu's Statsmandsstorhed er paafaldende. Scotts alsidige Karakteristik fattes i højeste Grad; i Steden for den er traadt et lyrisk Element, Forherligelsen af ungdommelig

*) Se hos Beyle: Racine et Shakespeare 294, hos Balzac hans egne Ord i Fortælen til «La Comédie humaine» og hans Alter-Ego, Daniel d'Arthez's Udtalelser i «Les illusions perdues».

fremfusende Ridderlighed, den gammelfranske Bravur. Samtidigt med A. de Vigny lod Prosper Mérimée sig paavirke af den store Skotte og forfattede under denne Indflydelse sin «Kronike fra Karl den 9des Regjering» («Fra Bartholomæusnattens Tid»), et Værk, hvis Aandsretning ligger endnu fjernere fra Scotts. Mérimée opsøger i Historien de stærke og voldsomme Lidenskaber for deres egen Skyld, kun med det franskromantiske Bi-Øjemed at opirre Spidsborgerne ved den uforbeholdne Skildring; hans Karaktertegnning er mesterlig skarp og knap, Fremstillingen kold, udført paa Trods mod al moralsk Vedtægt.

Det er bekjendt, at Alexandre Dumas senere hen i mange lette og underholdende Romaner — «De tre Musketerer» f. Ex. — paa sin Vis tilregnede sig Scotts Farverigdom og historiske Stil. Mindre bekjendt er det derimod, at Balzac, Begrunderen af den moderne franske Roman, ganske som de Vigny og Mérimée følte sig tiltrukket af den i Romanens Historie epokegjørende fremmede Mester. Han vilde træde i hans Spor uden at være en blot Efterligner. Han mente i den beskrivende Kunst, som Romantiken paany bragte til Ære, ret vel at kunne kappes med Scott og tiltroede sig Evne til at give Dialogen et ganske andet Liv. Hos Walter Scott fandtes kun én Kvindetype; i Frankrig vilde den, der gav sig til at forfatte historiske Romaner, kunne stille Katholi-

cismens glimrende Laster og brogede Sæder overfor Calvinismens mørke Skikkelser i den franske Histories lidenskabeligste Periode. Saaledes var han sikret mod Ensformighed. Endellg fattede han, hvis Aand stadig pønsede paa Kjæmpeværker og instinktmæssig søgte det systematisk Omspændende, den Plan at fremstille ethvert Tidsrum fra Karl den Store til Datiden i en eller flere Romaner, der skulle danne en sammenhængende Kjæde; det var en lignende Ide som den, Freytag senere i sit Værk «Die Ahnen» har søgt at virkeliggjøre for Tysklands Vedkommende. Et Led i denne Kjæde skulde den første Roman være, som Balzac udgav under eget Navn, «Les Chouans», i hvilken Kampene i Vendée paa Revolutionstiden skildres, og som udkom 1829, netop samme Aar som «Cinq-Mars» og «Chronique du règne de Charles IX.» Andre Brudstykker af det paatænkte store Værk ere de meget senere udgivne Bøger «Sur Cathérine de Médicis» og «Maître Cornélius», en Roman, i hvilken Balzac i ligefrem Kappelstrid med Walter Scott lader Ludvig XI, hvem den fremmede Digter efter hans Opfattelse havde gjort Uret, spille en Hovedrolle. Disse Bøger, der i og for sig betragtede, have en vis Værdi og indeholde livlige, grundige Karakterstudier, vise dog, at hvis Balzac havde fastholdt sin Plan at kalde Fortiden tillive, vilde hans Betydning i Aarhundredets Litteraturhistorie være

bleven en ganske underordnet; man havde simpelt-
hen regnet ham til Walter Scotts Elever.

Ogsaa hos Victor Hugo fremkaldte de Scottske Forbilleder Ønsket om at forfatte en stor historisk Roman. Han besluttede at give den til Midtpunkt Paris's gamle Kathedralkirke, hvis Overkalkning havde været ham en Gru og for hvis historisk-monumentale Væsen han nærede et ganske lignende Sværmeri som i sin Tid Goethe for Strassburger Dôm og Oehlenschläger for Roeskilde Domkirke. Efter Kontrakt med en Boghandler skulde denne nu saa berømte Roman være afleveret i April 1829, Hugo formaaede ikke at holde Kontrakten, fik først fem Maaneders Frist, saa Frist til 1ste December 1830 mod at betale en Bøde af 1000 Francs ugentligt, hvis Romanen ikke var færdig til da. Den 27de Juli havde han sine Forarbejder i Orden og begyndte Nedskrivningen, Dagen efter indtraf Julirevolutionen; Hugo's Hus var udsat for Kugleregnen, under Flytningen til et andet Hus gik en Bog med alle hans Optegnelser til Romanen tabt. Han fik da tre Maaneders Frist endnu, lod sig negte hjemme paa ubestemt Tid, lukkede sine sorte Klæder inde for ikke at kunne gaa ud, iførte sig sin Arbejdjakke, købte sig en Flaske med Blæk og arbejdede uden at gjøre eller modtage noget Besøg indtil 14de Januar 1831, da Blækflasken var tom, og Romanen færdig. Kun en eneste Gang havde

han i Mellemtiden tilladt sig en Adspredelse, det var da han gik ud for at se Karl den 10des Ministre blive dømte; men for ikke at overtræde sin egen Bestemmelse havde han den Dag iført sig sin Borgervæbningsuniform.

Allerede fra Hugos tidligste Ungdom af havde han modtaget et dybt Indtryk af Walter Scott. I en Anmeldelse af «*Quentin Durward*», som han skriver 21 Aar gammel, udtaler han den højeste Beundring for Scotts historiske Sans, sædelige Alvor og dramatiske Form. Der findes ligefuldt heri en Sætning, i hvilken han ligesom angiver det Skridt, han selv haaber at kunne føre Kunsten videre. Den lyder: «Efter Walter Scotts maleriske men prosaiske Roman, staar der tilbage at skabe en anden Art Roman, der efter vor Mening vil være smukkere og mere fuldendt. Det er den Roman, som paa en Gang er Drama og Epos, som vel er malerisk, men tillige poetisk, vel er virkelig, men tillige ideal, vel sand men tillige stor, og som indfatter Walter Scott i Homer.» De sidste Ord, der paa ægte Hugo'sk Maade gennem Overdrivelse fordærve Virkningen, bør ikke hindre os i at anerkjende den unge Forfatters Klarsyn for hvad han selv engang vilde kunne yde i Romanfaget. Han har, synes det, havt Følelsen af at hans Romaner vilde blive store Digte i Prosa, store maleriske Krøniker snarere end Virkelighedsbilleder som Scotts.

«Notre Dame de Paris», der var bestemt til at give et Billede af Paris's Liv og Sæder i det 15de Aarhundrede, er et Føster af en storartet arkitektonisk Fantasi. Hugo's Hang til det Mægtige og Kolossale har her fundet en passende Gjenstand. Han besjæler denne Kirke, fylder den med sin Aands Pust, saa den bliver et levende Væsen, og som man af en enkelt Hvirvel undertiden kan gjenkonstruere en Dyreform, saaledes fremmaner hans Hjerne ud fra Kirken som Udgangspunkt det hele omgivende Paris, som længst er forsvundet. Troens og Overtroens, Sædernes og Kunsternes, Lovenes og Hjerternes Tilstand i hin gamle Tid er malt i brede, kraftige Træk uden megen Skarphed men med en Art Magi, der overvælder. Menneskeskikkelserne ere geniale Grundrids til Karakterer, udførte i Epopeens Stil, i halvt overnaturlig Størrelse. Walter Scotts ærbare og borgerlige Menneskelighed er erstattet af en farvedrukken Kunstneraand, Walter Scotts fromme Sind er afløst af en storstilet Lidenskabelighed, der uden at beroliges peger hen paa den jernhaarde, blinde Nødvendighed, hin *ἀνάγκη*, som er ridset paa Kirkens Væg og som knuser os alle, Zigøjnersken og Præsten, Skjønheden og Dyret, Føbus og Quasimodo, Aarhundrede efter Aarhundrede, under sin Jernhæl.

Endnu stærkere end Walter Scott betog Byron. Det var det heftige Element af Liden-

skab i hans Digte og dets Sammenhæng med hans Levnets Uregelmæssigheder, det var Childe Harold og endnu mere Lara, den af Skjæbnens Finger mærkede Personlighed, der rugende over et hemmelighedsfuldt Tungsind slæber sin Stolthed og sin Kval med sig fra Land til Land, det var denne Type i dens Byronske Former, fantastisk forstørret ved Alt, hvad der klæbede af Sagn og Mythe ved Digterens Liv, som fortryllede den Ungdom, Hugo havde vakt eller samlet. Faa vare de Kritiske, der som Beyle — iøvrigt en stor Beundrer af Byron — hævdede, at han «som Forfatter til regelmæssige, dødeligt kjedsommelige Tragedier» aldeles ikke var Romantikernes Høvding. Umiddelbart efter hans Død havde allerede den hele Horde af franske Smaapoeter kastet sig over de tyvende Æmner Grækenland og Lord Byron, og var hele Aar igjennem vedblevet at besyngede dem med saamegen Iver og saa liden Evne til Forstaaelse og Karakteristik af den Af-dødes Ejendommelighed, at Sainte-Beuve i Globe maatte nedlægge en Protest mod Misbrugen af Ordene Byron, Frihed, Sørgehymne o. s. v. Saa-vel Hugo som Lamartine havde ved Efterretningen om Byrons Død givet deres Følelser for ham Luft, den første i en Artikel, den sidste i et Digt. Begge lægge paa dette Tidspunkt under Skildringen af Byrons Digterpersonlighed Hovedvægten paa hans Tvivls-Aand og mørke Livssyn; Ingen af

dem synes at have modtaget noget dybere Indtryk af Byrons Manddomsværker; den friske og bidende politisk-religiøse Satire i Don-Juan forblev i 1824 overhørt og uforstaaet af dem som af saa mange andre. Men medens Hugo fremfor Alt stræber at opvise Modsætningen mellem Byrons Poesi og det attende Aarhundredes — «Forskjellen mellem Byrons og Voltaires Latter er den, at Voltaire ikke havde lidt» — er for den blødagtige og halvvejs troende Lamartine Byron endnu den faldne Engel. Lamartines «Femte Sang af Childe Harold», i hvilken han stræber at anslaa de Byronske Toner, viser, hvori han troede at finde Ligheden mellem den engelske Lord og sig selv, nemlig i den romantisk-heroiske Personlighed. Han benytter Byrons Maske til gjennem den at give de Tvivl og de revolutionære Sympathier Udtryk, der kun ganske glimtvis kom frem i hans poetiske «Meditationer», men som han snart skulde udtale i sit eget Navn. Rimeligvis har desuden Mindet om Byron lokket saavel ham som Hugo til Østerland; den sidste nøjedes med digteriske Farter, Lamartine satte en storartet Rejse i Scene, til hvilken han udrustede sig med fyrstelig Pragt. Saavel Lamartine som Hugo modtog imidlertid om ikke af Byrons sidste Værker saa af hans sidste Bedrifter og hans Død et dybtvirkende politisk Indtryk.

Spor af Byronsk Paavirkning findes nu sikkert

nok hos Flertallet af de paa hin Tid debuterende franske Digtere, men saa betydelig og kraftig var denne unge frembringende Slægts Originalitet, at Byrons Sønderrevethed, der som smittende Exempel overalt viste sig forførerisk, og som har udsaaet Efterligning og Affektation i saa mange Litteraturer, preller af paa disse Aander. Kun én var der iblandt dem, i hvis Øren netop disse Byron'ske Toner klang som Bud fra en beslægtet Aand, og det var ejendommeligt nok den eleganteste og mest aristokratiske af dem og den mest udprægede Pariser blandt dem allesammen, Alfred de Musset.

De fleste af disse fremragende Personligheder fødtes udenfor Paris, Victor Hugo og Nodier i Besanzon, George Sand i Berry, Balzac i Tours, Gautier i Tarbes, Lamennais i Bretagne, Sainte-Beuve i Boulogne-sur-Mer, og disse bringe hver paa sin Vis et kraftigt Fond af Provinsialisme med sig, der ikke lader sig gennemtrænge af Byronsk Indflydelse, skjønt denne, iøvrigt i yderst forskellige Former, spores hos George Sand og Th. Gautier. Mérimée, der fødtes i Paris, kjøledes tidligt altfor stærkt til at paavirkes af Byrons poetiske Naturel, han berørtes mest paa anden Haand gennem Stendhal af det Negative i hans Væsen. Men der er ingen, i hvem Byron slaar ned som i hint blege, slanke Pariserbarn, der besidder al den Svaghed og al den udsøgte Ynde, som i fornemme Slægter findes hos de sidste

Arvinger med hvilke Stammen dør ud. Byron havde som ægte Englænder i Begyndelsen af sin Optræden været Spiritualist, aandig og melankolsk; Sanselivet indtager kun ringe Plads i hans Ungdoms Poesi; det er først i hans Manddomsalder, efter at han har besøgt Italien og været bosat i romanske Lande, at hans Digtning, som Goethe's i Venedig, bliver sensuel og fræk og djærv. Musset omvendt tager i sin tidlige Ungdom til Udgangspunkt den Art kjæk og kjødelig Realisme, som undertiden fremtræder i Byrons senere Arbejder og bliver efterhaanden mere og mere aandig i sin Poesi. Han er paa sin Højde baade som Iagttagere og som Erotiker finere end Byron, hans Digtning har en rafaelisk Skjønhed, som Byron hverken naaer eller søger. Han er den franske svagere, sartere, yndefuldere Byron, som Heine den tyske, mindre, kaadere, vittigere Byron, som Paludan-Müller den danske, satiriske, orthodoxe, loyalt-konservative Byron. Musset lider som en Yngling, klager som en Kvinde, han er, som Billedhuggeren Auguste Préault engang kaldte ham, «Frøken Byron».

Shelley, hvis Navn først langt senere trængte ind i Frankrig, forblev ganske ukjendt for hin Generation. Hvad Søkolen angaar, da var Sainte-Beuve, som tidligt var bleven indviet i det engelske Sprog og som var den mest kritiske Aand blandt dem alle, den eneste, som følte denne

naturelskende og virkelighedssøgende Skoles Værd, tilegnede sig Noget af dens Væsen, og gennem enkelte Oversættelser stræbte at popularisere den. Brizeux, Bretagnes Digter, minder om Skolen, men har ikke kjendt den.

Fra Tyskland var Paavirkningen mindre stærk end fra England, og overfor dette Land er den frie Behandling af Indtrykkene endnu lettere paaviselig. Tyskland saas overskygget af de gamle teutoniske Ege, om dets Kilder og Floder svævede Alfer og Elverpiger med de hvide Kjoler slæbende efter sig i det dugvaade Græs; i dets Bjerge boede Troldfolket og ovenpaa dem holdt Hexene deres Sabbath. Tyskland var Valborgsnatsdrømmenes Land. Af Goethe blev kun et eneste Værk stærkt læst, nemlig Werther, i hvilket det højtspændte Udtryk for Lidenskabten henrykte. Werther forekom som en René, fordi man lærte ham — der dog var saa meget ældre end René — at kjende efter Renés kikkelsen, og denne Synsmaade berøvede ham sin Friskhed og nærmede ham til Childe-Harold Typen. Faustfiguren modtog et Tryk i samme Retning; denne mægtige Skikkelse, der imponerede hele Europa, var de Franske fuldkomment fremmed og blev aldrig opfattet efter sit Væsen. Den franske Poesi havde aldrig drejet sig om Forskeraandens Kamp og Lidelser. Og denne tyske Doktor, der er naiv nok til at se Djævelen i en Pudelhund, sentimental

nok til at nære religiøse Følelser paa Margrethes Tærskel og dog samvittighedsløs nok til at forlade den Forførte og dræbe hendes Broder i en uærlig Duel, var altfor ufransk til at forstaas. Hvilken Art af Indvendinger Mændene af den klassiske Skole rettede mod Goethe's Faust, ses af Romantikernes Forsvarsartikler. «Hvor mange Mennesker», hedder det i en Artikel af Duvergier de Hauranne, «gjør ikke den blotte Forestilling om en Pagt med Djævelen ufølsomme for dette Mesterværks Skjønheder! De begribe ikke, at man lader en saadan Usandsynlighed gaa upaataalt hen, og dog have de selv uden ringeste Indvending fra deres Barndom af set Agamemnon myrde sin Datter for at erholde Medbør!» Man var vant til den klassiske Overtro, men følte sig frastødt af den middelalderlige. Stort var ogsaa Antallet af dem, der uden at læse Goethes Værker forkastede dem som uciviliseret Poesi. Romantikernes stupide Angriber, det franske Akademis Sekretær, Auger fik endnu i 1825 Akademiets Medlemmer til at smile ved i et Udfald mod Romantikerne, «disse Elskere af den skønne Natur, der gjerne vilde give Apollo fra Belvedere for en uformelig Statue af den hellige Christofer og som med største Fornøjelse vilde give Phèdre og Iphigénie bort for Faust og Götz von Berlichingen», at udtale disse sidste Titler med burlesk Betoning som barbariske Navne. Romantikernes Beundring

for Faust var imidlertid, som allerede antydet, ufrugtbar. Skjønt Gérard de Nerval oversatte det store Dramas første Del til den gamle Goethe's højeste Tilfredshed og skjønt Delacroix's Maleri af Faust og Mefistofeles, der ride gennem Luften, ligeledes vakte den gamle Digters og Kjenders Beundring, lader der sig i Datidens franske Litteratur kun sparsomt (som hos Quinet) paavise Indflydelse fra Goethe's Faust.

Hvorvel Schiller ved sin Sammenhæng med Rousseau og sin blomstrende dramatiske Rhetorik kunde synes lettere tilgjængelig for Franskmændene end Goethe, slog han i kun ringe Grad an hos den yngre Slægt. Hans hele Theater blev vel bearbejdet og opført, men det var umiddelbart før at den egentlig romantiske Skole dannede sig, og Overgangsperiodens halvromantiske Poeter, der efter Lyst og Lune tilskare hans Stykker til regulære Tragedier i den herskende Smag, skamskændede hans Værker istedenfor at aabne Forstaaelsen for dem. Af «Jomfruen fra Orleans» og «Don Carlos» fabrikerede Soumet en «Jeanne d'Arc» og en «Elisabeth af Frankrig»; «Fiesco» blev bearbejdet og mishandlet af Ancelot, «Wallenstein» af Liadières; men hverken Klassikere eller Romantikere følte nogen Tilfredsstillelse med Resultatet, og den strenge Beyle, der dog stræbte at gaa til Kilderne, dømmer, at Schiller i altfor høj Grad har hyldet den gamle franske Smag til at han har kunnet

give sine Landsmænd den Tragedie, der fordredes af deres Sæder. For Schillers virkelige Storhed mangler han fuldstændigt Blik; han har øjensynligt været altfor uvidende i Tysk til at kunne nyde og forstaa «Wallenstein» og iøvrigt lod han som mange andre blandt de Yngre sig ved sine Lovprisninger i saa høj Grad lede af Hensynet til hvad der kunde formodes at ville ærgre Klassikerne mest, at han priser Werners «Luther» som det nyere Drama, der kommer Shakespeare nærmest og dets Forfatter som en langt større Digter end Schiller.

Foruden Goethe gjorde af alle Tysklands samtidige Digtere kun E. Th. A. Hoffmann et dybere Indtryk. Ja for Franskmændene blev Hoffmann Tyskeren fremfor nogen. Tieck var for ubestemt, Novalis for hemmelighedsfuld til at kunne finde et Publikum i Frankrig som f. Ex. i Danmark; men Hoffmann forbandt med det uregneligt Fantastiske, der var et fuldstændigt nyt poetisk Element for Franskmændene, den skarpe Sikkerhed i Konturerne, som tiltaler dem, og som erindrede dem om deres Landsmand, Lothringeren Callot. Hoffmanns Kunstnermod, der vover at forfølge det egensindige Indfald til det Yderste, vandt dem for ham. Han var grel, han skyede ikke de stærkeste Virkninger, og han var i al sin Vildskab smaaligt tydelig som et Maleri af den hellige Antonius's Fristelser, udført af Breughel eller Teniers; han

kom i Modsætning til Novalis Franskmændene imøde ved sin Berlinerrationalisme, der er saa beslægtet med den franske; der var en Slags Forstandsmethode selv i hans Galskab. Derfor fik han alene blandt alle tyske Digtere Efterfølgere, næsten Disciple i Frankrig. Allerede Charles Nodier røbede, som vi saa, stærk Paavirkning af hans Poesier; senere er Gérard de Nerval i endnu langt højere Grad denne Paavirkning underkastet, og den er meget tydelig i Gautiers Noveller. Saa original denne sidstnævnte Digter overhovedet end er, saa har han, der neppe kunde et tysk Ord, dog i forskellige Perioder af sit Liv staaet under tysk Indflydelse. Som hans Ungdomsnoveller («Romans et Contes») minde om Hoffmann, saaledes minder mangt og meget i hans «Emaux et Camées» om Heinrich Heine. Goethes West-Oestlicher Diwan havde desuden i ganske særlig Grad imponeret ham. Hvad der tiltrak ham hos Goethe, det var den kunstneriske Uanfægtelighed, som fremtraadte i den tyske Digters senere Leveaar.

VI.

Det var dog ikke Indtryk fra Udlandet, der bidroge mest til den store poetiske Renaissance. Nej, det var Gjenfindelsen, Opdagelsen af en national Storhed, hvis Tilværelse Ingen havde anet.

Som Stødet gaves til den italienske Humanisme ved den nye Tids Begyndelse, da de første Statuer gravedes op af den Jordbund, der saa længe havde skjult dem, saaledes var Stødet givet til en hel poetisk Revolution i Frankrig fra Aaret 1819 af, da André Chéniers Poesier bleve fundne, samlede og udgivne. Det faldt som Skjæl fra Samtidens Øjne, da disse sjælfulde ioniske Digtninge fulde 26 Aar efter deres Ophavsmands Død bleve dragne frem for Lyset; alle de poetiske Afguder fra Kejsertiden, Delille og alle de naturbeskrivende Læredigtes Poeter faldt paa deres Ansigter og gik i Stykker. Et Foraarspust fra det gamle Hellas, det virkelige, egentlige Grækenland, trængte ind i Frankrig og befrugtede Atmosfæren. Alexandrineren, der i det 18de Aarhundrede havde været et saa slapt og kraftesløst, i det 17de Aarhundrede et saa stivt og symmetrisk Vers, aabenbarede hemmelighedsfulde Harmonier, en fin og smidig Fasthed, en dristig og sanselig Ynde, og da Cæsuren ikke mere faldt regelmæssigt efter den sjette Fod, Meningen ikke mere endte med Verset, desuden en Mangfoldighed, som Ingen havde drømt om. Ideerne og Følelserne vare moderne, men Aanden, i hvilken de kunstnerisk fremstilledes, var antik. Der skjulte sig i denne Blanding det bevægende Princip, der kunde fremkalde en hel poetisk Evolution af samme Art, som den, Ronsard i det sextende Aarhundrede ved at gribe et lig-

nende Udgangspunkt havde indvarslet og sat i Værk. I denne Poesi mødtes den nye Tids og Oldtidens Aand, og de havde sat hinanden Stævne langt fra den Vej, ad hvilken den antike og moderne Poesi i Ludvig den 14des Tidsalder havde søgt hinanden. Navnet Andre Chénier slukte med sin rene Glans alle de hidtil lovpriste Poeters Navne. Fra Graven var en Aand stegen op med Geniets Straaler om sin Pande, med Martyrglorien om sit Hoved og viste den unge Slægt Vejen ind til den nye Poesis forjættede Land.

André Marie de Chénier var født i Konstantinopel (Galata) 1762 af en dejlig, aandfuld og livlig Grækerinde — hendes Pige­barn var Santi L'Homaka.*) Faderen var den franske General-konsul i Tyrkiet, en fremragende Lærd. Allerede som ganske lille Barn kom André til Frankrig og blev opdraget i en smuk Egn i Languedoc. Han glemte sit Modersmaal, men da han i Skolen i Paris begyndte at lære det paany, nemmede han det saa hurtigt, at han sexten Aar gammel beherskede det fuldstændigt og fordybede sig helt i dets Litteratur. Han var fuldt saa hjemme i den som i sit Fædrelands. Tyve Aar gammel traadte han ind i Hæren som «adelig Kadet» (cadet gentilhomme) en Art Underlieutenant, laa med sit Regiment i Garnison i Strassburg og benyttede sin

*) Thiers var en Dattersøn af hendes Søster.

Fritid til filologiske Studier; men det aandsførtærende Garnisonsliv, det aandsforladte Samliv mellem Officererne nagede ham; allerede efter et halvt Aars Forløb vendte han tilbage til Paris, og da der paa dette Tidspunkt begyndte at udvikle sig en Sygdom hos ham, hvis Helbredelse fordrede et strengt og roligt Liv, tog han sin Afsked. Men diætetisk Afholdenhed og Uvirksomhed passede kun slet for en Yngling der med alle en livfuld Ungdoms Lidenskaber forenede en genial og rastløs Aands videnskabelige og kunstneriske Hang. Han foretog med Venner en toaarig Udenlandsrejse til Schweiz og Italien med langt Ophold i Rom. Nye Sygdomsanfald, der ramte ham i Neapel, forhindrede ham i at naa Grækenland, Rejsens og hans Længsels egentlige Maal. Da han i Begyndelsen af 1785 vendte tilbage til Paris, fandt han i sine Forældres Hus Paris's bedste Selskab forsamlet; der lærte han Digteren Le Brun, Maleren David, Kemikeren Lavoisier at kjende, desuden en Række af Diplomater og Øvrighedspersoner, som Revolutionen skulde gjøre navnkundige; han havde udenfor Hjemmet sin egen fortrolige Kreds af højtbegavede unge Adelsmænd og endelig søgte han, der i disse Ungdomsaar delte sin Tid temmelig ligeligt mellem Studier og Adspredelser, Datidens mest letlevende og fritlevende Selskab, der bestod af store Herrer (Hertugen af Montmorency, Fyrsten af Czartorisky

o. s. v.), fornemme Damer (Hertuginde af Mailli, Fyrstinden af Chalais o. s. v.), Kunstnere, Digtere, Skribenter (som Beumarchais, Mercier o. s. v.) og endelig af unge smukke Courtisaner, (de af André besungne Glycère, Rose, Amélie) — et broget Selskab, hvis Liv og Færd Rétif de la Bretonne har beskrevet, og som udaandede under Faldøxens Hug. Paa dette Tidspunkt gjorde André Chénier iøvrigt Bekjendtskab med en Mand, hvem fælles Kjærlighed til Frihed og fælles Had til alt Rædselsherredømme strax gjorde til hans Ven, den italienske Digter Alfieri, der ledsaget af Grevinden af Albany netop da indfandt sig i Paris, og samtidigt lærte han den Kvinde at kjende, der i talrige af hans Digte findes besunget, lovprist og anklaget under Navnet Camille, hans Ungdoms Elskede Madame de Bonneuil, til hvem en stormfuld og langvarig Lidenskab bandt ham. Fire og tyve Aar gammel har André tidt paa hendes Landgods ligget paa Knæ for hendes Fødder, naar hun til Harpen sang en af Datidens Romancer om Elskovs Smægten og Fryd.

I 1787 udnævntes han til Gesandtskabsattaché i London, hvor han følte sig i høj Grad ulykkelig over sin Isolerthed og Afhængighed, oplevede der Revolutionens Udbrud, som elektriserede ham, og vendte, fuld af rige Fremtidsforhaabninger tilbage til Paris. Bevidstheden om hans Digtergave var alt tidligere opstaaet hos ham; nu begyndte han

at anlægge og udføre større digteriske Kompositioner af højst forskjellig Art, men alle strengt antike i Stilen. Allerede tilforn havde den franske Litteratur to Gange søgt tilbage til Antiken, første Gang i Ronsards Tidsalder, da man udstyrede Oldtiden med den italienske Renaissances brogede Flitter, anden Gang paa Ludvig den 14des Tid, da man udrustede den med Hofprang og Ceremoniel; André Chénier, der havde ægte græsk Blod i sine Aarer, der læste og skrev sit Modersmaal som Fransk og der, maaske ene i det hele Land hverken saa det gamle Hellas gennem latinske Glar eller gennem Støvet fra det 17de Aarhundredes Parykker, sprængte uden Anstrengelse, naivt som en ung Apollo, den Opfattelse af Antikens og derigjennem af Poesiens Væsen, som herskede rundt omkring ham. Han forstod, at Grækenlands Digtere havde talt og skrevet Folkesproget, og at deres paa Selvindskrænkning hvilende Formfuldkommenhed var noget fra Respekt for vilkaarlige, vedtægtsmæssige Forbud himmelvidt forskjelligt. Han betegner i Forhold til det attende Aarhundredes Stil i Poesien en lignende Reaktion og Fornyelse som Thorvaldsen i Billedhuggerkunsten; han var ligesom Thorvaldsen i talrige Enkeltheder en Efterligner og Benytter af Antiken; han overgaar ham i Følelsesbevægethed, i sanselig Varme og i Pathos. Før 1789 viser André Chénier sig i sine Digte især som Erotiker med et Anstrøg af Sensualisme,

som Elegiker og Idyldigter. Hans poetiske som hans menneskelige Væsen udvikledes, da den franske Revolution brød ud og fyldte Luften med sin Torden. Han var bleven opdraget i den filosofiske Aand, der efter Voltaires Virken raadede i Aandsaristokratiet; han havde delt de Følelser, som bragte udmærkede Franskmænd til at forfægte de nordamerikanske Fristaters Sag; nu hilste han med den reneste Begejstring den Frihedens nye Æra, som han saa længe havde attraaet at opleve. Han opfattede Friheden som den ubetingede Tænkfrihed og Religionsfrihed. Tilstrækkelig belært «af de atten Aarhundreder, som theologiske Taabeligheder have blodfarvet, uden Agtelse for nogen Præstestand, hvilken Bekjendelse den end tilhører», overbevist om at Medlemmerne af enhver saadan Stand «have sammensvoret sig mod Menneskehedens Lykke og Ro» vil han «knække det despotiske og theokratiske Aag». Han var uerfaren og ædelmodig nok til at tro Iværksættelsen af dette Resultat muligt uden Brud paa den strengeste Lovligheds Herredømme.

I Revolutionens første Aar helligede han endnu Poesien sin meste Tid. Han havde fattet en forbigaaende Kjærlighed til en ung skøn Dame, Madame Gouy d'Arcy, hvem han har forherliget i en bekjendt Elegi, men snart trængte Politiken alle andre Beskæftigelser og Lidenskaber tilbage. I 1792 rettede André, som anede det forestaaende

Rædselsherredømme i en Bladartikel et heftigt Angreb paa Jakobinerne. Da hans yngre Broder, Revolutionstidens bekjendte Digter Marie-Joseph Chénier, der var et virksomt Medlem af Jakobinerklubben, følte sig forpligtet til at forsvare sine Samfundsfæller, optog André med stolt Hensynsløshed den tilkastede Handske. Det lykkedes vel Venner af Brødrene at bringe den pinlige Polemik imellem dem til en hurtig Afslutning; imidlertid vedblev der endnu i nogen Tid at herske Spænding dem imellem. De havde tidligere stedse været inderligt forbundne. Men for André som for Oldtidens Romere maatte Blodets Baand briste, hvor det gjaldt en politisk Ide. Han havde ved Revolutionens Udbrud modtaget sin Broders Dedikation af Tragedien «Brutus og Cassius» og i Svaret paa denne Tilegnelse med Datidens Naivetet erklæret sig for overbevist om at den store Brutus havde udtrykt sig netop som i Dramaet; han havde benævnet Stykkets Helte «ædle Mordere, store Tyrandrabsmænd, som Nutidens Ordgydere ikke mere forstaa», havde kort sagt udtalt sig for Kongemord hvor dette var nødvendigt. Men Processen mod Ludvig den 16de vakte hans fulde Harme, han ansøgte om at turde staa Kongen bi i hans Forsvar, han skrev en Række af Forsvarsindlæg for ham, og det var André Chénier, som da Dødsdommen var falden, førte Pennen for Ludvig og skrev det smukke og værdige Brev, i

hvilket Kongen anmodede Nationalforsamlingen om Tilladelse til at appellere sin Dom til Folket. Det er (som Becq de Fouquières har bemærket) betegnende, at tre af Europas ypperste Digtere, André Chénier, Schiller og Alfieri, der alle i lige Grad vare Modstandere af den gamle Enevoldsmagt og der alle havde hilset Revolutionen med Begejstring, i 1792 fattede den Plan at forsvare Kong Ludvig. Marie-Joseph Chénier var en ringere og lettere Aand, der gjerne fulgte Strømmen og der glædede sig ved den rundelige Yndest, som et Talent, der nøje passede til Samtiden, indbragte ham. André besad et Mod, som paa given Anledning kunde stige til den trodsigste Stolthed, og han var af det Malm, af hvilket Historien former Martyrer. Den aabenbare Fare gjorde ham kun dristigere i sine Angreb paa de Magthavere, der i hans Øjne vanærede Frankrig. Han offentliggjorde under sit fulde Navn sin haansprudende Hymne i Anledning af den Fest, Jakobinerne gav de amnesterede Soldater af Regimentet Chateauvieux, der med Rette vare blevne dømt til Galejerne for lave Forbrydelser. Og da Marat var bleven fældet, da 44,000 Altre rejstes for «Folkets Ven», følte André Chénier alene blandt Frankrigs Digtere sig tilskyndet til at lovsynge Charlotte Corday. Det var dengang en modigere Handling end sidenhen:

«O herlige Pige! Grækenland vilde have

beundret dit Mod, have hugget Marmorblok efter Marmorblok løs paa Øen Paros for at rejse din Billedstøtte ved Siden af Harmodios's og Aristogeiton's, og Korene vilde i hellig Begejstring ved din Grav have lovsunget Nemesis, den langsomme Gudinde, der rammer den Onde i hans Magt. Men Frankrig strækker Hals under Øxen og holder Mindefester for det slagtede Uhyre».

Opholdet i Paris var siden Kongens Død blevet umuligt for André. Hans Broder søgte et Tilflugtssted for ham i et lille afsides beliggende Hus i Versailles. Her levede han nogen Tid i rolig Ensomhed, arbejdede paa sit store Digt Hermes, som han alt i ti Aar havde syslet med uden at naa videre end til Udførelsen af nogle korte Brudstykker, og skrev til Fanny (Madame Laurent Lecoulteux), en ung i Nærheden bosat Dame, sine sidste Kjærlighedsdigte, der bære Stemplet af en i André Chéniers Poesier ny Følelse, den usanselige Elskovs Melankoli. Et udmærket kvindeligt Væsens sjeldne Adel og Ynde meddelte sig til disse vemodige og kyske Vers. Dog det stille Liv i Versailles var i André Chéniers Levnet kun den korte Stilhed før Orkanen.

Hans Bestræbelser for at forhindre en Dames Arrestation, til hvilken den revolutionære Comité havde givet Befaling, bragte ham selv i Fængsel. I Saint-Lazare anvendte han Tiden til at gennemse sine Manuskripter og skrev her enkelte af

sine skjønneste og mest storstilede Digte som de to berømte til Hertuginde af Fleury, født Coigny, («La jeune Captive» og det der i Udgaverne bærer den urigtige Titel «Mademoiselle de Coigny») og det beundringsværdige Brudstykke, der begynder «Comme un dernier rayon». Han blev for Revolutionsdomstolen anklaget som «Folkets Fjende» og dømt til Døden for at have «skrevet mod Friheden og til Forsvar for Tyranniet». Dagen forud havde han digtet Versene:

«Som en sidste Solstraale, en sidste Luftning opliver en smuk Dag, der er tilende, saaledes prøver jeg ved Skafottets Fod endnu min Lyre; maaske kommer Turen snart til mig; maaske vil, før Timen har tilbagelagt sine afmaalte tredsindstyve Skridt paa Skivens blanke Flade, Gravens Søvn lukke mine Øjelaag. Maaske vil, før den sidste Halvdel af det Vers, jeg nu begynder, er skrevet ned, Dødens Sendebud, den sorte Hverver af Skygger til Underverdenen, fylde disse lange mørke Korridorer med mit Navn»

Om Aftenen den 7de Thermidor 1794 o: Dagen før Robespierre's Fald, der indtruffet en Dag tidligere vilde have frelst ham, besteg André Chénier Skafottet. Endnu paa Karren skal han mismodigt have svaret Maleren Roucher, der døde sammen med ham: «Ak! jeg har intet gjort for Efterverdenen», men efter Sagnet har han paa

Skafottet slaaet sig for Panden med Ordene:
«Pourtant j'avais quelque chose là!»

Skjøndt André Chéniers Prosa-Artikler havde vakt ualmindelig Opmærksomhed endog i Udlandet — Wieland lader ham hilse, Kongen af Polen sender ham en Æresmedaille — havde han dog i levende Live intet Digterry. Han havde ikke offentliggjort mere end to af sine Digte, Hymnen til David i Anledning af Scenen i Boldthuset og den ironiske Hymne til Regimentet Chateaufieux, og fra den Julidag af i 1794, da hans Hoved skiltes fra Kroppen, var hans Navn forglempt og Erindringen om ham forsvunden.

Saa hændte det sig en Dag i 1819, at nogle Pariserboghandlere, som stode i Begreb med at udgive Marie-Joseph Chénier's (nu ganske forældede) dramatiske Værker, fik det Tilbud at udfylde det sidste Bind med et Tillæg «Digte af en ubekjendt Broder til Chénier». De bade den bekjendte Litterator Henri de Latouche at løbe disse Vers igjennem, og slagen af deres Skjønhed begyndte nu denne Mand at spørge rundt efter flere Haandskrifter af André. Saaledes bragte han efterhaanden den ene lille gamle Pakke efter den anden, det ene lille gule Hefte efter det andet for Lyset, foranstaltede med Forsigtighed og Smag et Udvalg og revolutionerede ved sin Udgave den poetiske Bevidsthed i sit Fædreland. André Chéniers Navn fløj Landet rundt, Ungdommen i

Provinserne ikke mindre end i Paris begejstredes for den nye poetiske Aabenbaring (man se Skildringen af dette Sværmeri i Balzac's Roman «Les deux poètes», Indledningen til «Illusions perdues»).

Den længst afdøde Digter gjorde ikke blot al den Lyrik, der var skreven i den sidste Menneskealder, forældet og umulig, men slog i ideal Forstand selv Lamartine's omtrent samtidigt udgivne første «Poetiske Meditationer» rent af Marken. Thi denne Poesi foregik ikke som Lamartine's i Skyerne eller over Skyerne, men paa Jorden; den var ren uden at være from, sjælfuld uden at være følsom, den havde intet Forhold til det Uendelige og Abstrakte, den var uden Mysticisme som uden Irreligiøsitet.

Det var i André Chéniers første Værker en hedensk Yngling, der troede paa Apollo og Artemis og især paa Afrodite, der her ved et Tilfælde stod Ansigt til Ansigt med den serafiske Skoles Stifter, ingenlunde spiritualistisk som han, men i Ordets antike Forstand epikuræisk. De første Kvinder, han besang, var ikke aandrige og brystsvage Elvirer som Lamartine's, men varmbloedige Elskerinder eller unge og smukke Courtisaner fra Ludvig den 16des Dage; kun blev hans Sanselighed aldrig vellystig end mindre frivol i Tidens Stil. Orgiet fremstod, naar han skildrede det (se f. Ex. den 28de Elegi), som et Basrelief fra

Grækenlands ædleste Tid. Den unge Kvinde med det udslagne Haar var udført med en Stilens Kyskhed som en dansende græsk Mænade, og ved Fremstillingens ædru Klarhed forvandlede Drikkelaget til et atheniensisk Bakkanal i parisk Marmor. Den rene Skjønhed og en fuldendt Simpeltidethed prægede alt dette Liv. Hint Hæslige, som Hugo senere skulde indføre i Lyriken og hvis Tiltrækning Lamartine paa et givet Tidspunkt ikke mere modstod, fattedes saa fuldstændigt som Andagt og Mystik.

Men ogsaa Manden, der i André Chéniers Manddomsværker og Fragmenter dæmrede frem, dannede en vækkende Modsætning til den Lyrik, der i 1819 vakte Begejstring. De Kvinder, han i uforglemmelige Digte forherligede, vare Heltinder eller Dødsdømte fra Revolutionstiden. Der var en mandig Pathos i hans Jamber, som gjenkaldte de gamle græske Jambedigteres, og i Brudstykkerne af hans store Digt Hermes Udtryk for en Livsanskuelse, som ved sin antike Sandhedskjærlighed og sin videnskabelige Alvor dannede den skarpeste Modsætning til det romantiske og fantastiske Sværmeri hos Lamartine. For André er Stjernerne ikke Blomster paa Himlens Enge; de ere simpelthen Verdener, der rulle i Ætherens Strømme; han nævner «deres Vægt, deres Former, deres Afstande» og Lovene for deres Tiltrækning, som han føler virke i sin egen Sjæl. Forsynet taler

ikke ned fra dem til Mennesket, Bønner stige ikke fra Mennesket op til dem, men Betragtningen udmunder i et mægtigt Indtryk af Naturaltets Enhed og Lovbundethed.

André Cheniers Poesi, der paa saa mange Maader foregriber det 19de Aarhundredes, — thi den er afgjort lyrisk og det attende Aarhundrede frembragte i Frankrig ingen virkelig Lyriker undtagen ham — fornægter dog ikke Indflydelsen af Tidsalderens to ledende Aander Rousseau og Voltaire. Fra Rousseau stammer det Idylliske hos Chénier, hans Hyrdescener, der vel have laant meget hos Theokrit, men som dog kun have øst af denne Kilde, fordi Rousseau havde peget tilbage til Naturtilstanden; fra Voltaire stammer den Lidenskab for Almen-Indsigt, der bragte André til at søge sin Inspiration hos Newton og kappes med Lucretius i et Læredigt om Naturen.

Det var dog især ved rent kunstneriske, til dels endog rent tekniske Fortrin, at André Chénier virkede saa befriende og fornyende paa den næstnæste Slægts Poesi. Alexandrinerverset var i hans Digte ikke mere Racines; det var ved Overskjæring og Overskriden blevet et langt smidigere, friere og mangfoldigere Vers; Cæsurer og Overgange vare i hans dithyrambiske Poesier anvendte med endnu mere overraskende Nyhed, og Resultatet var blevet en hidtil ukjendt lyrisk Lidenskab og Flugt. Vel fandt man allerede hos

Lamartine de fleste af hans metriske Reformer forsøgte, men ligesom ubevidst og uden den Fasthed eller Nøjagtighed i Formen, der fortryllede Ungdommen hos Chénier. Alle de, der forstode at sætte Pris paa sikker og plastisk Form, svore ved hans Navn. De delte uvilkaarligt Datidens Skribenter i to store Grupper, en, der stammede ned fra Madame de Staël, den meget talende, meget skrivende Improvisatrice, som uden synderlig Bekymring for det Heles Udformning i Enkelthederne havde udslynget en Hvirvel af Ideer og Ord, og den nu sig dannende Skole, der med André Chénier som Forbillede opstillede den strengeste kunstneriske Samvittighedsfuldhed som Princip.

Til de rent formelle Fremskridt i André Chéniers Poesier kom et stort Fremskridt i Farvegivningen. Man havde hidtil i Verset foretrukket det ubestemt abstrakte, oversanselige eller følsomme Ord for det konkrete, sanselige og male riske Udtryk. Man havde f. Ex. sagt «Himlen i dens Vrede»; André Chénier skrev «en sort og skyet Himmel»; man havde skrevet «fine Fingre», André Chénier sagde hellere «hvide og lange Fingre». Og til denne stærke Anskuelighed i visse Betegnelser og Beskrivelser kom Indførelsen af et nyt Clair-obscur i Udtrykket, af Ord og Vendinger, der ved noget Gaadefuldt eller Hemmelighedsfuldt eller Fantasierigt, pludseligt aabnede Udsigter og Fjernsyn.

Hvad man fra et menneskeligt mere end fra et kunstnerisk Synspunkt mest savner i denne skønne Poesi, det er Udtrykket for den personlige Sorg. Denne Digtning er trods sin Ild og sin Franskhed for afmaalt, for attisk. Det Hæslige er for systematisk udelukket, og til det Hæslige, det Smudsige har Digteren ægte græsk regnet sit Tungsind, sine private Lidelser og Gjenvordigheder. Kun gennem nogle Prosa-Optegnelser og Breve erfare vi f. Ex., hvormeget han i sin Tid led under sin Afhængighed i London. Han giver ikke denne Lidelse Luft i sin Poesi. Naar han nu og da tidligere har følt sig trykket af sin Armod og den Tvang, den paalagde ham, saa har han kun givet denne Følelse Udbrud ad en Omvej i saadanne Digte som Idyllen «Friheden» i Theokrits Maneer, i hvilken Hyrden knækker sin Fløjte, flyer Pigernes Dans og Sang, forbander enhver Trøst, fordi han er Slave. Kun saaledes omskrevet tillod Chénier Sorgen at bryde frem i hans Digtning.*

Det er umuligt at give et Begreb om André Chéniers Poesiers Natur gennem en Oversættelse,

* Naar Sainte-Beuve i sin Sammenstilling af André Chénier og Mathurin Regnier (i Bogen om den franske Poesi i det sextende Aarhundrede) henfører Digtet «Friheden» til Tiden efter Opholdet i London, beror det paa en kronologisk Fejltagelse. Becq de Fouquières har godtgjort Usandsynligheden af, at André har været i London før 1790.

endnu mindre gennem et blot Referat i Prosa. Sprogkunst, Verskunst, Sprogfarve gaar tabt. Men naar der ligefuldt bliver en ejendommelig Skjønhed tilbage, kan Læseren slutte sig til Originalens Værd. Jeg sammentrænger for at give et Exempel Digtet «Den syge Yngling», der som Alt hos Chénier er gjort med næsten Intet og som man dog aldrig glemmer. Det minder ved sin Komposition om den tredje Scene i første Akt af Racine's «Phédre», der synes at have været det fjerne Forbillede:

«Apollo, du frelsende Gud, du Livets og de lægende Planters Gud, hav Medlidenhed med min Søn, mit eneste Barn, og med en sørgende Moder, der kun har levet for ham og nu skal se ham dø! Du unge Gud, kom hans Ungdom til Hjælp! Sluk den brændende Feber, som fortærer hans skyldfri Liv i dets Blomst, og jeg skal med disse gamle Hænder hænge min Onyxskaal ved Fødderne af din Statue og hver Sommer ofre en hvid Tyr ved dit Alter.

Og du, min Søn, er du bestandig uden Barmhjærtighed? er du ubønhørlig, vil du ikke tale? I tre Dage har du ikke spist, i tre Nætter ikke sovet. Barn, vil du da dø? Skal din hvidhaarede Moder blive ene tilbage paa Jorden, skal hun lukke dine Øjne og forene din Aske med din Faders? Tal min Søn, hvilken Kval tærer paa dig? Den Sorg, man skjuler, er bitrest at bære.

Moder, Farvel! Jeg dør, du har ingen Søn mere. Et brændende, forgiftet Saar fortærer mig; jeg aander kun med Møje; jeg vil ikke tale; Farvel Sengen piner mig, Tæppet trykker mig; Alt tynger og trætter mig. Hjælp mig! jeg dør. O vend mig om paa Siden! jeg forgaar, hvilken Kval!

Og hun rækker ham forgjæves en Lægedrik, som en thessalisk Kvinde ved Tryllekunster har brygget. Men han taler. Han mindes Erymanthos's Bredder, Lundene med deres Løvværk, Vindenens friske Pust, som bragte Vandet, Løvet og Linnedkjortlens Folder over Pigernes unge Bryst til at skjælte, han mindes de lette, dansende Pigers Skjønhed, endelig et guddommeligt Ansigt. Han taler forvirret: disse Arme, disse Blomster, dette Haar, disse nøgne Fødder, saa hvide og saa skjønt formede! jeg skal aldrig gjense dem mere! Han ser en ung Kvinde for sig, der med langsomme Skridt gaar til sin Moders Grav; han hører hendes dejlige Stemme; han tvivler, om hun ogsaa vil besøge hans Grav.

Og Moderen erfarer, at det er af haabløs Elskov hendes Søn er syg: Men sig mig, min Søn, hvad er det for en Jomfru, du har set paa Erymanthos's Bredder? Du er jo rig og du er jo smuk, eller du var det, før Sorgen havde bragt dine Kinders unge Blomster til at visne. Er det Eglaja, eller den unge Irene med de lange

lyse Fletninger eller skulde det være den stolte Skjønhed, hvis Navn jeg daglig hører gjentage, paa hvem alle de smukke unge Piger er skinsyge, og hvem, som man siger, Mødre og Hustruer aldrig se uden Angst i Templer og ved Fester? skulde det være Dafne?

O Guder, ti dog, Moder, ti. Hun er stolt, ubøjelig som de Udødelige, skøn og frygtelig. Tusinde Elskere have tilbedt hende, og have elsket hende forgjæves; som de vilde jeg kun have faaet et hovmodigt Afslag. Nej lad hende aldrig erfare

Og dog! o Kval og Død! min kjære Moder! du ser i hvilken Jammer jeg gaar tilgrunde. Gaa og find hende! Dine Træk, din Alder vil maaske minde hende om hendes Moder. Tag denne Kurv og vore smukkeste Frugter, tag vor Eros af Elfenben, tag vor Onyxskaal fra Korinth; tag mine Gedekid, tag mit Hjerte, tag mit Liv, kast det Alt for hendes Fødder; sig hende, hvem jeg er, at jeg dør, at du ikke har nogen Søn mere; fald for den gamle Mands Fødder, suk, bed og anraab i Himlens og Havets Navn, ved Guder, Templer, Altre og Gudinder. og vender du hjem uden at have bøjet deres Sind, saa Farvel Moder! saa er mit Liv tilende.

Hun bedækker hans blege Pande med Kys og Taarer og iler bort skjælvende af Frygt og Alderdom. Men snart kommer hun stønnende tilbage igjen og

langt borte fra hører man hendes Stemme: Min Søn, min kjære Søn! du bliver i Live. — Hun sætter sig ved hans Leje. Og hende følger den gamle Mand med et Smil og med ham kommer den unge Skjønhed, rødmende, med sænket Pande, og kaster et Blik paa Sengen. Den Ulykkelige skjælver som fra Sans og Samling! han vil skjule sit Hoved under sit Tæppe.

Ven, siger hun, i tre Dage har man ikke set dig ved nogen Fest. Hvad har du for? hvorfor vil du dø? Du er syg. Man siger mig, at jeg kan helbrede dig. Lev og lad os udgjøre en Familie tilsammen. Lad min Fader have en Søn og din Moder en Datter.» —

Det er umuligt at give en lidenskabelig Situation en simplere, mere effektiv Løsning.

Et Grundlag af denne Art var det, den nye romantiske Skole fandt at bygge videre paa: den ædleste Simpelhed i Sproget, Tegningens Rigtighed, en græsk Rytmi i alle Overgange, Basreliefets skønne Linjer, usammensatte Farver og strenge Form.

VII.

Den Digter, der tidligst røber Paavirkning af Chénier var en af Skolens kunstnerisk dristigste Aander, en af dens oprindelige Førere, Alfred de Vigny, som Lyriker afvekslende ufuldkommen og en Mester

uden Lyde. Kysk, lys, ren og streng som den er, har hans Poesi noget ved sig, der har fremkaldt Billederne af en Svanes Sejlen, af Elfenbenets Glans, af Hermelinets Hvidhed paa alle Læber, der have søgt at betegne den. Han har den strenge Kunst, den ædru Farve, det Sammentrængte og Udsøgte, som ogsaa karakteriserer Chénier. Han har øjensynligt frygtet for, at man skulde tilskrive disse Egenskaber en Paavirkning fra André. Thi skjøndt han ingen Digtsamling har udgivet før 1819, har han dog i senere Udgaver af sine Digte forsynet et Antal af dem, der tydeligst synes at bære Præg af André Chénier's Indflydelse med tidligere Datum, der endog gaar saa langt tilbage som til 1815. Men selv fraset, at enkelte Digte af André allerede da vare blevne offentliggjorte i Chateaubriands «Le génie du Christianisme» og som Tillæg til Millevoye's Poesier, taler al Sandsynlighed for, at Alfred de Vigny trods sin iøvrigt saa strenge Karakter, ganske som Schack Staffeldt tiltrods for hans ellers fremtrædende Karakterrenhed, har antidateret sine Digte for at give sig et utilbørligt Skin af ubetinget Originalitet; thi de enkelte Poesier, han offentliggjorde før sin første Digtsamling, ere langt ringere end dem, der bære de tidligste (og langt tidligere) Aarstal, saa meget ringere, at han endog senere har udelukket dem af sine samlede Digte. André de Chéniers Indflydelse paa de Vigny er da uom-

tvistelig; han har i sig optaget meget af den gjenopdagede Mesters Ejendommelighed samtidigt med, at han har frigjort sig fra den hellenisk gammel-dags Stil der virkede hæmmende paa dennes frie Flugt. Digtet «La Dryade», som han har betegnet med Tilføjelsen «Idyl i Theokrits Manér», er i Virkeligheden en Idyl i Chéniers. Hvad der skiller de Vigny skarpest fra Chénier som lyrisk Individualitet er den ubetingede Spiritualisme og den stolte, stoiske Ensomhedsfølelse. Han har tegnet sit Idealbillede i saadanne Digte som «Moïse», «La colère de Samson», og «La mort du loup». Han er helt tilstede i Moses' smertelige Udraab;

O Seigneur j'ai vécu puissant et solitaire,
Laissez moi m'endormir du sommeil de la terre!

Jeg tror at høre hans stærke saarede Selvfølelses Klage i Samsons Vrede over Dalilas Falskhed (hans Dalila hed Marie Dorval, den store Skuespillerinde); tre Gange alt har han tilgivet hende, men hun har været endnu mere skamfuld end forundret over at se sig paa en Gang opdaget og tilgivet:

Car la bonté de l'Homme est forte et sa douceur
Écrase, en l'absolvant, l'être faible et menteur.

Og jeg læser paa engang hans Stoicisme og et Forsvar for hans Uproduktivitet ud af Ordene i Digtet om Ulven, der dør uden at udstøde et Skrig:

A voir ce que l'on fut sur terre et ce qu'on laisse,
 Seul le silence est grand; tout le reste est faiblesse.

Lad der være lidt paatagen Stivhed i denne hans Holdning, men han har paataget sig den af Stolthed, af aandelig Adel, af Trang til at sætte sit Sinds Renhed og Strenghed et Monument i sine Vers.

Den Digter, som foretog den væsenlige Videre-Udvikling af Chéniers lyriske Stil, var som Aand ganske uensartet baade med ham og de Vigny, svulmende beruset af Selvtillid. Victor Hugo stod i den Lykkens Tid, da Morgenrøden straaledede om hans treogtyve Aar. Han har selv i et Digt (A Mademoiselle J. i «Les chants du Crépuscule») skildret den Sejersvished, med hvilken han traadte ud i Livet som lyrisk Digter:

Dengang sagde jeg til Stjernerne: «O min Stjerne, du skjuler dig forgjæves bag et Slør, jeg véd det godt, at du glimrer deroppe,» og jeg sagde til Floden: «Du er Hæderen, men se, jeg kommer, og hver af mine Dage er en Bølge af din Strøm.» Jeg sagde til Skoven: «Du mørke Skov! jeg har som du Melodier og Stemmer uden Tal,» til Ørnen sagde jeg: «Se min Pande!» og til de tømte Bægere raabte jeg: «Jeg er fuld af brændende Ideer, som Sjælene skulle beruse sig i» . . . Og medens jeg lyttede til Alt udenfor mig, drukken af Blomsterduft og Harmonier, hørte jeg hele Naturens Sang i mine Sansers Oprør og Tumult . . . Jorden raabte til mig: Digter!

og Himlen svarede fra oven: Profet! Gaa, tal, lær og velsign! Hæld Urnen med dine mægtige Tanker, gyd dem ud over Dale og Fjælde, hæld dem i Ørnens og Svalens Reder!»

Victor Hugo greb hint Vers, som André Chénier havde skabt, dette gjennemsigtige Organ for den rene Skjønhed, og under hans Læbers Pust straaledede det i alle Regnbuens Farver. Forunderligt nok, atter denne Gang var det Grækenland, fra hvilket Inspirationen kom, men denne Gang det nye Grækenland. Under Indtrykket af den græske Frihedskrig begyndte Hugo sine «Orientalere». Men hvilken forskjellig Sprogbehandling! Ordene malte; Ordene lyste, «forgyltde med en Solstraaale» ligesom den dejlige Jødinde i Digtene; Ordene sang, som havde de et hemmeligt Akkompagnement af tyrkisk Musik.

Først kom Oehlenschlägers Orient. Det var Barnets, Eventyrbogens, Tusind og én Nats, halvt persisk og halvt københavnsk. Det var Drømmen om Aander i Lamper og Ringe, om Diamanter og Safirer i Skæppevis, Fantasteriets uindskrænkede Herlighed, Alt grupperet om et Par uforgjængelige, poetiske Typer. — Saa fulgte Byrons Orient. Det var en stor Dekoration for Lidenskabens i dens Hensynsløshed og Tungsind.

Derefter kom Goethes Orient. Dette Østerland i «West-östlicher Diwan» var Oldingens Tilflugtssted.

Han greb det Hvilende, det Beskuende i den orientalske Livsbetragtning og flettede tyske Lied'er ind deri. Rückert, den store Sprogkunstner, fulgte siden dette Spor. Men Hugos Orient var et endnu ganske andet, det var det brogede, udvortes, barbariske Østerland, Lysets og Farvernes Land.

Sultaner og Muftier, Dervisjer og Khalifer, Hetmaner, Pirater og Klefter — liflige Lyd i hans Øre, liflige Billeder for hans Øje. Tiden ligegyldig, Oldtid eller Middelalder eller Nutid; Racen ligegyldig, hebraisk, maurisk eller tyrkisk; Stedet ligegyldigt, Sodoma og Gomorrha, Granada, Navarino; Troen ligegyldig: «Ingen,» hedder det i Fortalen, «har Ret til at spørge Digteren, om han tror paa Gud eller paa Guder, paa Pluton eller paa Satan eller paa Ingenting.» Han vil male. Han er besat af en Genius, der ikke lader ham Ro, før Orienten, som han føler den, staar der paa Papiret.

Et omhyggeligt Studium af hans østerlandske Digte lærer En hvorledes han kom dertil. Digtene ere jo ikke blevne til i den Orden, hvori de i Samlingen følge. Det førstskrevne Stykke er Nr. 23 «Den erobrede By» fra Aaret 1824; saa følge i Aarene 1826 og 27 andre Digte, der behandle Æmner fra Frihedskrigen, og først i 1828 har Digterens Fantasi ret faaet Blod paa Tanden. Synskredsen udvider sig; alle de Elementer,

der ved nær eller fjern Ideforbindelse krystallisere sig om Tyrkerkrigen, slutte sig til Kjærnen.

Se vi paa det lille Stykke «Den erobrede By», der udspringer af Sindsbevægelsen i Anledning af Grækenlands Martyrium, da er Overensstemmelsen med Udgangspunktet for den fransk-romantiske Malerkunst paafaldende. I 1824 havde Eugène Delacroix udstillet sit berømte Maleri «Myrderiet paa Skios», denne Rædselsscene, der var saa ganske blottet for enhver vedtagen poetisk Retfærdighed, saa dybt følt, saa frit og kraftigt malt, saa flammende i Farveglød. Aaret efter er det, at Hugo begynder med sit lille Digt. Det synes en tro Slaves underdanige Indberetning, afgivet med Hænderne korslagte over Brystet:

«O Konge! Ilden fortærer og lyser, som du bød; den kvæler Befolkningens Skrig; Kvinder og Mænd, Fædre og Sønner falde for Sværdet; Ravnene flokkes om Staden. Mødrene klagede, Jomfruerne skjælvede, græd og blev skjændede; vi bandt dem til Heste og lode dem slæbes ud af Teltene, levende endnu, men brune og blaa af Slag og Kjærtegn Smaabørn have vi knust mod Fliserne; de som leve endnu, faa deres Rest. — Dit Folk, o Konge! kysser Støvet under de Sandaler, som en Guldring fastholder om din ædle Fod.»

Dette er den allerførste Tone, Hugo anslaaer i disse Digte; den er skarp og grel, men helt

godt er Digtet ikke, thi det er ikke rigtigt sandt. Saaledes har hin Slave ikke talt, man sporer Digterens personlige Indignation gennem Rapporten. De Digte, der nu følge, «Hovederne paa Seraillet», «Enthusiasme» og «Navarino» bære yderligere Vidnesbyrd om den oprindelige nygræske Inspiration, hvoraf «Orientalerne» fremgik. Men saa gjør Digteren et stort kunstnerisk Fremskridt, han svinger sig over paa Tyrkernes Standpunkt, digter sig ind i deres Sind.

«Pasjaens Sorg» er det første, halvt ironiske Forsøg. Dervisjer og Bombarderere, Odalisker og Slaver, alle søge, hver fra sit Synspunkt, hvad vel Aarsagen kan være, hvorfor Pasjaen sidder stum og drømmende med vaade Øjne i sit Telt. Men Aarsagen er ikke den, de formode, hverken at Favoritinden har været utro eller at der har manglet et Hoved i Fellahens Sæk. Nej, hans Yndlingstiger fra Nubien er død. — Dette er endnu kun et Tilløb. Digteren er ikke endnu helt frigjort for sig selv, helt udenfor sit Væsen som Privatpersonlighed; man sporer ham i en svag Spot, der forstyrrer og opløser Billedet. Saa følger Digtet «Tyrkisk Marche» og vi ere helt i Orienten.

De mesterlige Strofer ere indfattede i Omkvædet: «Min Daggert drypper af levret Blod og min Øxe hænger ved min Sadelknap»; men Indholdet er ellers ikke vildt; det er alvorligt, fuldt af tyrkisk Pietet, og Tankegangen helt bestemt

ved Æresforestillinger, der ikke ere mindre følte fordi de ere af en anden Art end vore.

Marchen begynder: «Jeg lider kun den sande Soldat, Belials Rædsel. Hans rummelige Turban gjør hans Pande dobbelt streng. Han kysser ærbødigt sin Faders Skjæg, og elsker sønligt sin gamle Sabel.» Det hedder videre: «Den, som holder af at snakke med Kvinder; den, som ikke ved et Drikkelag kan nævne en smuk Hests Stamtavle; den, som ligger paa Silkedivaner, som er bange for Solen, som kan læse, og af Skrupler overlader al Cypervinen til de Kristne — det er en fejg Hund og ikke en Soldat; ham ser man aldrig, naar Slaget gaar løs, staa oprejst i de brede Stigbøjler med Sablen i Haand sporende sin Hest dybt ind i Sværmen.» Her er ikke mere nogen græsk Stemning eller nogen europæisk Ironi over tyrkisk Vildhed; her er Digteren helt bleven Dramatiker indenfor det tyrkiske Omraade, her er den sanddru Brutalitét i Lokalfarven, som ingen nordisk Digter nogensinde har naaet i slige Æmner. Her er den rette mandige Barskhed i Tonen.

Det er ikke Følelsepoesi, det er Toner i Dur, og der er Durklang i alle disse Digte, selv hvor Kvinden og Kjærligheden har slynget deres Rytmer ind i disse barske og haarde. Der er grusomme og hjerteløse Kvindeskikkelser som den jødiske Sultaninde, der altid fordrer nye Hoveder af sine Medbejlersker, og der er fine og musikalske

Evadøtre som hin fangne Kvinde «La captive», der længes hjem til sit Land, men dog føler sig vel tilpas ved at lade Blikket glide hen over Smyrnas Fepaladser og indaande Østens lune Luft Vinter og Sommer, ved Dag og naar Fuldmaanens skinner paa Havet. Der er en saa yndefuld Kvindeskikkelse som den, der fremtræder i «Den arabiske Værtindes Farvel»: den Kjærlighed, som deri kommer til Orde, er vemodig i sin Følelse af Uigjengjældthed, undertrykt og kysk; det er en Blanding af søsterlig Omhu, barnlig Overtro og underkastende Tilbedelse, der aabenbarer sig i en Form af ædel Stolthed og med en plastisk Ynde.

Fra det Øjeblik af da Digteren fra Grækernes Lejr har hensat sig til Modstandernes, skyder hans Fantasi fri Fart. Fra Billeder af tyrkisk Grusomhed glider den over til Udmalingen af tyrkisk Overtro (Les Djinns — et metrisk Vidunder, hvor den vilde Jagts Nærmen sig til Huset, dens Hentordnen over de rædselsslagne Beboeres Hoved og dens gradvise Sig-Fjernen males gennem Digtets langsomme Stigen fra Tostavelses- til Tistavelses-Strofen og Synken tilbage til Tostavelses-Strofen igjen). Fra tyrkisk Serailliv glider Indbildningskraften til de frie Beduiners Teltlejr i Ørkenen; fra Ørkenen, som den er nutildags, til Ørkenen som den var, da Buonaberdi overskyggede den med sine Ørnes Vinger.

Uhyre Flader af Sand og Vand, Troppe-massers Ordning og Bevægelse, hele Byers Arkitektur, deres Belejring og Stormløbene imod dem vise sig for Hugos Digterøje, og ved en nærliggende Ide-Association hidføres da i et givet Øjeblik Billedet af kjæmpemæssige Undergangsscener fra den bibelske Oldtid. Der har Hugo fundet sit pragtfuldeste, med hans Personlighed mest beslægtede Stof. Hans Fantasi var altid ypperst anlagt paa det Uhyre; Pegasus er jo altid i bogstavelig Forstand et dejligt Monstrum, men hans Pegasus er det i aandelig Forstand.

Han skriver Digtet «Ildregnen fra Himlen», Samlingens første, diktet sidst. Vi se den sorte frygtelige Sky sejle over Himlen. Hvorfra kommer den? Hvorhen gaar den? Ingen véd det. Den sejler over Havet og spørger Herren, om den skal tørre det ud med sin Ild. Nej, svarer Herren, og den forfølger sin Bane for hans Pust. Over Middelhavets dejlige Golfer, over Ægyptens blonde Kornland glider Skyen, men Herren giver den endnu intet Tegn til at stanse. Over Ørkenen flyver den, over Ruinerne af det gamle Babel. Den spørger: Er det her? Men den maa videre frem. Saa naaer den ved Nattetid Rummet over de to yppige Søsterbyer Sodoma og Gomorrha hvor Alt er slumret ind under Svælgeri, i Nydelse og Vellyst. Og paa Herrens Vink revner Skyen og aabner sit Ildsvælg. Hagl af Gnister, Svovl-

strømme, Ildregn styrter ned, til Agat og Porfyr og Afguder og Marmorkjæmper smelter som Vox, og Flammerne blænde og omspænde og opbrænde alt Levende i Huse og paa Gader. Da ses henad Morgen den gamle Babelruin strække sit Hoved op over Bjergryggen for at nyde Slutningen af Skuespillet. Den kjender det, den har engang faaet Kjærligheden, der tugter, at føle.

Dette er, som sagt, ingen Mol-Poesi og Beskyldningen for Kulde fattedes ikke, saa meningsløs den end var; men det er set, det er malt med en Pensel som hin Gran, Hejne vilde rive fra Norges Klipper og dyppe i Ætnakraterets Luebølger for at skrive sin Elskedes Navn paa Himlen. Disse «Orientalere» bleve Prototypen for den romantiske Lyrik. Digteren vovede her at gribe det Smerteligste, ja det Hæslige, det Forfærdelige (*τὸ δεινόν* som Grækerne sagde) og optage det i sine Sange i Tillid til at hans digteriske Kraft vel skulde formaa at gjennemtrænge det Alt med Poesi, faa alle disse Skygger til at staa gjennemsigtige og lade alle disse mørke Punkter gaa op i et poetisk Lyshav. Han har engang skrevet et Digt om Jordkloden, der kan anvendes paa denne hans Lyrik; han skildrer den magre, stenede, karrige Jordbund, som kun modstræbende giver Menneskeslægten Brød; her glødende Ørkner, hist oppe Polar-Is; Byer, som Barmhjertighed og Tillid hændervridende have forladt; han maler Døden,

et Spøgelse uden Øjne, der gjerne rammer de Bedste først; Have, hvor Skibene gaa tilgrunde om Natten, Lande, hvor Krigen brølende svinger sine Fakler og Folkeslagene styrte sig som rasende over hinanden, og — slutter han — Alt dette udgjør en Stjerne paa Himlen.

VIII.

Neppe havde Hugo fuldendt «Orientalerne», før han begyndte paa en Digtsamling, der udgjør den fuldstændigste Modsætning til dem. «Efteraarsbladene» (*Les feuilles d'automne*) erobrede den franske Lyrik et nyt Jordsmon, et Omraade, der var lige saa personligt som «Orientalernes» havde været upersonligt.

Hugo var, kun tyve Aar gammel, bleven gift. Han hjemførte sin Elskede, Adèle Foucher, paa Grundlag af den ubetydelige Aarsindtægt, der samme Aar var bleven ham bevilliget af Ludvig den 18de; den Medgift, hans Hustru bragte ham, bestod i 2000 Francs. Det unge Par førte da et tarveligt Husliv i de Aar, der gik hen, indtil Hugos Pen — omtrent efter at Hernani-Slaget var vundet — begyndte at indbringe ham Hundredetusinder, der snart voxede til Millioner; men det tarvelige Hjem havde sin Lykke, og da Hugo, 25 Aar gammel, optraadte som poetisk Revolu-

tionær, var han alt længst en ung Familiefader med en Kreds af Rollinger omkring sig.

«Efteraarsbladene» bragte som sagt Tanker og Billeder fra hans Hjem. Det var Minder om hans Barndom og hans kjære Døde, Erindringen om hans Moders Ømhed, om Faderens krigeriske Skikkelse, om Napoleon, hvem han ved Faderens Side som Barn havde set. Han udøser sit Hjærte for nære Venner, skrifter dem sit Tungsind og sine Tvivl under Livets haarde Kamp. Enkelte Elskovsdigte, uforlignelige. Han gjentfinder sine første Kjærlighedsbreve og læser dem med Vemod, med Savn af den første Ungdoms Friskhed, som svandt. Han besynger sin unge Hustru, hende til hvem han har sagt «Altid», og som har svart ham «Overalt». Han maler sit Hjems Poesi. Det var en Side af Livet, som næsten alle Verdens største Digttere havde ladet ligge. Shakespeare havde intet Hjem, og hans Forhold til sin Hustru var neppe nogen Omtale værd. Schiller og Goethe skreve faa Digte til deres Hustruer og ingen om deres huslige Liv; hvad Byron havde fundet det passende at meddele Verden om disse Forhold, havde kun været lidet opbyggeligt. Oehlenschläger, hvis personlige og litterære Stilling ellers frembyder saa mange Paralleler med Hugos, havde ikke ret formaaet at hæve denne Livssfære til Poesi; hans Forhold til sin Hustru er i Digtene mere ærligt end ridderligt, og hans Forhold

til sine Børn har i Digtene et Stænk af Faderforfængelighed; han taler i sine Vers om sine Børn omtrent som kongelige Personer i offentlige Udtalelser undertiden tale om deres; man føler, at han betragter dem som Væsener, hvis Velfærd maa ligge Alle paa Hjærte. Victor Hugo har forstaaet at holde sig fri af disse Skjær.

Gjennem Hugos Digte bevæger sig, udstyret med den højeste Skjønhed, Billedet af den unge Moder, fulgt af sine fire Børn, af hvilke det mindste endnu tripper med vaklende Skridt.

«Hvis du nogensteds skulde møde en Kvinde, hvis Pande er ren, hvis Gang er rolig, hvis Øjne ere blide, som har sine Børn ved Haanden og som, naar de møde en stakkels Tigger, lægger en Almisse i det mindste Barns Haand . . . eller — hvis Smædesnakken tumler sig om et Navn og du ser en Kvinde høre til i Taushed og tvivle og sige: Lad os vente med vor Dom! hvem af os kunde man ikke bagvaske! o hvem du saa er, velsign hende! Det er hende, min Sjæls Søster, mit Haab, mit Ly, min Tilflugt.»

Og saa klinger der dernæst gennem disse Digte en Summen og en Kvidren som af Smaabørns Lege, deres Larm og fugleagtige Skrig. Barnet springer ind i Stuen, og selv den mørkeste Pande, selv det urene Aasyn klarer op; Barnet blander sine Spørgsmaal ind i den alvorlige Samtale, og den standser i et Smil; det aabner sin

unge Sjæl for alle Indtryk og byder Fremmede og Kjendinge sin Mund til Kys.

«Lad Børnene blive! jag dem ikke ud af Digterens Arbejdsværelse, lad dem kun le og synge, blande deres barnlige Støj ind i de indre Stemmers Kor, mens den Skrivende drømmer ved sin Pult. Deres Pust jager ikke hans Drømmes brogede Sæbebobler paa Flugt. Tror I, jeg bliver bange, naar jeg midt under mine Syner af Blod og Brand ser disse lyse Hoveder glide mig forbi, eller at Versene som en Fuglesværm tage Flugten for legende Børn? Nej, nej! Intet Billede fordrives af dem. Guldorientaleren udbreder i deres Nærhed endnu rigere sine malede og ciselerede Blomster, Balladen bliver friskere, Odens vingede Strofer stige mod Himlen med et endnu mere brændende Aandedrag!»

En sørgelig Begivenhed gav i modnere Aar Digteren Anledning til at vende tilbage til hin Ungdomstid i Smaabørnenes Kreds, hans ældste Datters pludselige Død i 1843. I Februar samme Aar var hun bleven gift; i September forulykkede hun under en Sejltur i en Baad paa Seinen. Hendes Mand, Charles Vacquérie, kastede sig ud efter hende, og da alle Forsøg paa at frelse hende viste sig frugtesløse, søgte han Døden i Bølgerne og fandt den. Den hele Gruppe af Digte, som i «Les Contemplations» indledes med Verset «O jeg

var som gal i det første Øjeblik!» maa tages sammen med «Efteraarsbladene».

Her forekommer Smaascener, som i al deres Simpeltid ere lige saa fortræffeligt malte som dybt følte:

«Hun havde antaget den Vane i sin tidlige Barndom, at komme lidt ind i min Stue hver Morgen. Jeg ventede paa hende som paa en Solstraale, man haaber paa. Hun traadte ind og sagde: Goddag, lille Fa'er! tog min Pen, lukkede mine Bøger op, satte sig paa min Seng, bragte mine Papirer i Uorden og lo — og pludselig gik hun, som en Fugl flyver bort. Saa tog jeg lidt mindre træt i mit Hoved, atter fat paa mit afbrudte Arbejde, og alt mens jeg skrev, traf jeg ofte i mine Manuskripter paa en eller anden vild Arabesk, som hun havde tegnet, og paa mangt et hvidt Blad, som hun havde krøllet, og, jeg ved ikke hvorledes, paa saadant et krammet Blad kom tidt mine blideste Vers til at staa.»

Saa ukunstlet er Fremstillingen, at selv i Prosaoversættelsen Noget af den sjælfulde Poesi er bevaret. Eller man læse disse Brudstykker:

«Da hun var ganske lille endnu, og hendes yngre Søster et helt lille Barn, hørte jeg hende paa Landet, hvor vi boede, altid om Morgenene lege ganske sagte under mit Vindue. Hun løb om i Duggen uden at gjøre Støj, af Frygt for at

vække mig, og jeg — vovede ikke at lukke Vinduet op af Frygt for at drive hende paa Flugt. — Hendes Brødre lo, Morgenen var ren og skjær, Alt sang under det friske Løvtag, min Familie med Naturen, og Fuglene omkap med mine Børn. Jeg hostede, man blev stille og højtidelig, og hun steg med smaa Skridt op ad Trappen til mig og sagde med en meget alvorlig Mine: Jeg har ladet Børnene blive dernede Om Aftenen sagde hun som den ældste: Fader! kom! vi bringer dig en Stol, fortæl os en Historie, hvad? og jeg saa alle disse paradisiske Blikke straae af Forventning. Saa ødslede jeg med Mord og Blodbad, gjorde Skyggerne paa Loftet til Helte i min Roman, og bestandig lo disse fire uskyldige Ansigter, som man ler i den Alder, over at høre, hvordan store, uhyre dumme Kjæmper overvandt af smaa, uhyre kloge Dværge, og medens jeg fortalte, sad deres Moder og hørte dem skoggerle og drømte, og deres Bedstefader, som læste i sin Krog, hævede undertiden Blikket henimod dem, og jeg selv saa gjennem den mørke Rude et Stykke af Himlen aabne sig.»

Gjennem Barnets Aftenbøn, den berømte «Bøn for Alle», ikke blot for Fader og Moder, men for de Fattige, de Forladte, de Slette udvider Familiens Begreb sig til den hele store Menneskefamilie. Her i «Les feuilles d'automne» har

Menneskeligheden, som i «Orientalerne» Umennesskeligheden, fundet sit poetiske Udtryk.

Naar Digteren sidder ene og lader sin Fantasi glide ned ad Drømmenes Skraaplan, da tænker han først paa sine Kjære, ser sine Venner, En for En, saa alle nærmere og fjernere Bekjendte, saa alle Ubekjendte, Menneskeheden, levende og døde Byer med deres Befolkning, indtil Blikket fortaber sig i Skuet ud over Tidens og Rummets dobbelte Hav, det Endeløse og det Bundløse, ud over det Endeløse, der evigt ruller ned i det Bundløse. Hint Uendelige, som Hugos store Forgjænger, André Chénier, forsmaaede, hin religiøse Følelse, som ikke fandtes hos dette det attende Aarhundredes Barn, træder, lutret for Reaktions-tidens Overtro, ind i sine Rettigheder paany hos Hugo.

Digteren bestiger en Høj ved Kysten og hører derfra en dobbelt Stemme, en fra Havet og en fra Landet. Hver Bølge har sin Mumlen, hvert enkelt Menneske sin Røst, sit Suk, sit Skrig, og Bølgenes og Menneskenes Stemmer smelte sammen til to uhyre, hjærtegribende Kor: Naturens Sang og Menneskehedens Klage.

Her møde vi Uendeligheden ikke mere som det blot Monstrøse, der nu og da træder op i «Orientalerne», men som det Hav, hvor det er naturligt og efter Leopardis bekjendte Udtryk *sødt* for Tanken at strande.

Den Digtsamling, der fulgte, «*Les chants du crépuscule*» (Tusmørkesangene), er til Forskjel fra den foregaaende ikke mere helliget Privatlivet, men overvejende politisk. Den fører saa at sige Dagbog over de sidste Aaringers politiske Begivenheder. Som bekjendt har Victor Hugos politiske Overbevisning undergaaet mange Ændringer — han er begyndt med at hylde det legitime Kongedømme og har endt med at tro paa den sociale Republik — men hvor stærk end hans Udvikling har været, der har aldrig været nogen Slingring i den. Af sin Moder, en varmhjertet Bretagnerinde, var han bleven opdraget i legitimistisk Aand, af sin Fader, en General under Kejserdømmet, paavirket i Bonapartistisk Retning, og saaledes gaar det til, at hans første Ungdoms, hans Drengesaars Ultraroyalisme hurtigt afløses af Beundringen for Napoleon, der i Aarenes Løb var bleven en mythisk Skikkelse. Fra 1830 af er Victor Hugo en Tilhænger af Fremtidsrepublikken; dog kun saaledes, at han støttede det konstitutionelle Kongedømme, ja han lod sig endog af Louis-Philippe udnævne til Pair af Frankrig og modtog senere Kongens Bistand, da man paa Grund af en Kjærlighedshistorie (hans Overrumpling hos Fru Biard) vilde udstøde ham af Pairskammeret. Paa det Tidspunkt, vi dvæle ved, kan han nærmest betegnes som loyalt oppositionel. Hans Digte forherlige Julidagene og deres Martyrer og udtale Harme over Deputeretkammerets

Vægning ved at lade Napoleons Lig føre tilbage til Frankrig, et Forslag, som Kongehuset Intet havde imod og der sidenhen som bekjendt virkeliggjordes af Prinsen af Joinville. Digtet mod Deutz, der for Penge udleverede Louis-Philippes Regjering Hertuginde af Berry (*A l'homme qui a livré une femme*), rammer dog indirekte ikke blot Thiers, men Kongen selv.

Iøvrigt er dette en ikke paa politiske, men paa sociale Sympathier begrundet Opposition. Proletariatets Skuffelser over det ringe Udbytte, Juli-revolutionen havde bragt det, det dumpe Had mod de Velhavende, som gjærer i Masserne, kommer til Orde, især i Digtet «Raadhusballet» (*Sur le bal de l'hôtel de ville*) med dets mesterlige Billede af de Kvinder fra Gaden, der pyntede, smukke og halvnøgne ligesom Damerne, der kjøre til Ballet, «med Blomster om Panden, Skarn om Fødderne, Had i Hjærtet» staa som Tilskuere, hvor Vognene stanse. Ubestemt Angst og Uro, advarende Ord til Europas Konger om at skaffe sig Venner blandt Folkene itide, røbe, at Digteren har Haanden om Tidens Puls.

I hvor levende et Forhold til Samtiden Victor Hugos Digtning stod, viser ingen Omstændighed bedre end den, at Julikongedømmet lige saa haardnakket forbød Opførelsen af hans Dramer, som Restaurationen havde gjort det. Vistnok var «Hernani» bleven spillet, fordi Karl den 10de med

Finhed svarede dem, der anraabte ham om at forbyde Stykket, at hvad Theatret angik, var hans Plads blandt Tilskuerne som enhver Andens. Men dog forbød han trods personlig Forkjærlighed for Hugo «Marion de Lorme», fordi man frygtede for, at Skildringen af Ludvig den 13des Forhold til Richelieu skulde tydes som Haan over den af Gejstligheden afhængige Konge. Det er et af de smukkeste Træk i Hugos Historie, at han efter Karl den 10des Fald mange Aar igjennem selv holdt Forbudet opret for at forhindre, at Opførelsen skulde benyttes til Demonstrationer mod den faldne Fyrste, paa hvis Ret han som Yngling havde troet, og hvis Ulykke han for sin Del vilde skaane. Men til dette frivillige Forbud kom nu fra Juliregjeringens Side et ulovligt, Forbudet mod Dramet «Le roi s'amuse». Under Processen sagde Hugo disse bidende Ord:

«Ogsaa Bonaparte var Despot, men han bar sig anderledes ad. Han anvendte ingen af de Forsigtighedsregler, hvormed man nutildags borteskamoterer vore Friheder en for en. Han tog Alt paa én Gang og med én Haand; Løven har ikke Rævens Sæd og Skik. Den Gang, mine Herrer, var det stort. Man sagde: Paa den og den Dag vil jeg holde mit Indtog i den og den Hovedstad, og man holdt sit Indtog paa Dag og Time, som man havde sagt. Man afsatte et Kongehus ved et Dekret i Moniteur. Man lod alle

Slags Konger sidde og trænge sig op ad hinanden i Forværelserne. Havde man Lyst til en Søjle, lod man Kejseren af Østerrig give Broncen til den. Man ordnede — ganske vist en Smule vilkaarligt — Skuespillerforholdene ved Théâtre français, men Reglementet var dateret fra Moskva. Den Gang var det stort, nu er det smaat.»

Dette er i Grundtræk Hugos poetisk-politiske Fysiognomi i Begyndelsen af Trediverne. Hans Holdning var en Førers og en Profets.

Imidlertid arbejdede hans yngre Venner sig rundt omkring ham frem til Navnkundighed. Det var, som om Hugos Personlighed og Hus forplantede Poesien. Næsten alle de, der kom der, aabenbarede sig efterhaanden som Poeter. Hugo bad undertiden Sainte-Beuve at fremsige nogle Vers, og naar han blev plaget fra alle Sider, maatte han, efter at have bedet den lille Leopoldine og den lille Charlot om at gjøre dygtigt Spektakel, mens han talte, give nogle af sine smukke og maniererte Digte til Bedste. Svogeren Paul Foucher indførte den syttenaarige Alfred de Musset i Huset. En Morgen gik han op til Sainte-Beuve paa hans Tagkammer, vækkede ham og sagde forlegen og smilende til ham: «Ogsaa jeg gjør Vers.»

De Vers, han gjorde, ere blevne verdensberømte.

Hvis man i Frankrig spørger en Lægmand, en Mand af Folket, en Arbejder eller blandt

Skribenterne enten en Romantiker eller en Parnassien: Hvem er Frankrigs største Digter i den nyere Tid? saa vil han upaatvivlelig svare: Victor Hugo. Spørger man derimod en Mand af den højere Borger- eller Embedsstand, en Lærd, en Verdensmand eller et Medlem af den unge naturalistiske Skole, spørger man endelig Damerne, saa er Sandsynligheden stor for, at de ville svare: Alfred de Musset. Hvorpaa beror denne Uenighed og hvad betyder den?

Alfred de Musset debuterede i Januar 1830, nitten Aar gammel, med «Contes d'Espagne et d'Italie»: en Gruppe Sujetter af skandaløs Uanstændighed, Æmner, hvis Enkeltheder ikke lade sig gjenfortælle. I de større Kompositioner (Don Paez, Portia etc.) Bedrag overalt, Hustruen, som lyver for sin Mand, Elskerinden, som bedrager sin Elsker, Elskeren, der afstaar sin Dame til Andre, Grevinder, der ikke vide Andet om deres Elsker, end at han har stukket deres gamle Mand ihjel — en brutal Nydelse, som man slaas om med Kaardestød, en sextenaarig Sanselighed, som hverken kjender Hensyn eller Blu, en oldingeagtig Fordærvedhed, som bruger Elskovsdrikke og blander Vellyst med Dødens Rallen — deriblandt en Række Sange, som sprudede Gnister af Lidenskab, Vildhed, Overmod. Shakespeares to første Værker ere ikke mere sanselige end disse Digte, og saa er Fyrigheden her endda paa én Gang raffineret

og kaad. Dertil en uophørlig Tilskuestillen af Vantro og Atheisme, som forunderligt gjennembrydes af ubevidste Tilstaaelser af Svaghed og nu og da opdukkende Længsler efter Kirke og Kors.

Som Ekko af Bogen fulgte nogen Forargelse og megen Begejstring. Der var en Del af Ungdommen, som studsede og blev opmærksom. Dette var Romantik af en helt ny Art, en friere, mindre doktrinær end Victor Hugos. Her var en endnu skarpere Trods mod Klassikernes Regler for Versebygning og Stil, men denne Trods var overgiven og vittig, ikke martialske som Hugos. Et Element, som fattedes Hugo helt, men det mest franske Element af alle, det man paa Landets Sprog kalder «Esprit», oplivede her Polemiken. Denne spottende, latterliggjørende Romantik vederkvægede efter Hugos højtidelige, pathetiske Romantik. Ogsaa her var det Spanien og Italien, som førtes frem; ogsaa her fandtes middelalderlige Dekorationer, Kaardestød og Serenader, men alt dette behagede endnu en Gang saa meget med denne Tilsætning af Overgivenhed, med denne spottende Finhed, denne Tvivls-Aand, der neppe troede paa, hvad den selv fortalte. Der var f. Ex. hin berygtede, over alle Grænser uanstændige Ballade til Maanen, der paa én Gang udæskede Klassikerne ved sin Strofebygning og Romantikerne ved det respektstridige Forhold til sin Gjenstand, deres Yndling; det var

en Ballade, der parodierede sin egen Form, og hvis Digter syntes at gaa paa Hænderne og kaste Taakys ud til alle Sider.

Hugo havde paabudt Ærefrygt ved sin Helteholdning og sine Kjæmpetrin; hans mægtige Rhetorik fremkaldte en ærbødig Forundring, men denne utrolige Gratie i Flotheden, denne geniale Ufor-skammethed i Skjælmeriet virkede befriende og dog betagende. Der var dette djævleblændt Uimodstaaelige deri, over hvilket Kvinderne ere og i dette Tilfælde vare de bedste Dommere. Han talte om Kvinderne, altid om Kvinderne, og ikke som Hugo med tidlig Modenhed, med ægteskabelig Troskab, med ridderlig Ømhed, med romantisk Galanteri — nej, lige omvendt med en Lidenskab, et Had, en Bitterhed, et Raseri, der røbede, at han foragtede og tilbad dem, at de formaaede at bringe ham til at lide og skrige, og at han hævnede sig ved stormende Anklager og luende Spot.

Ingen Modenhed, ingen Sundhed, ingen sædelig Skjønhed, men en Ungdom, som sydede, en Intensitet af Liv, der var uhørt, og som ikke lader sig beskrive bedre, end man kunde beskrive den højrøde Farve for hin Blindfødte, som sagde: den minder altsaa om Lyden af en Trompet. Og der var i disse Vers Noget af højrød Farve og Noget af en Fanfares Klang. At Skjønheden er udødelig i Kunsten, det er sandt. Men der er Noget, som

i Kunsten er endnu mere udødeligt: det er Livet. Disse første Digte levede. — Saa begyndte hans modne og dejlige Værker at følge, og Blikkene udvidedes for hans Fortrin. Han selv har i Digtet «Après une lecture» fremstillet sin Poetik. Den lyder saaledes:

«Den, som ikke, naar den kvalte Brise sukker sin lange og ømme Klage fra Skovenes Dyb, føler Driften til at gaa ud alene, hvorhen Vejen fører ham, nynnende paa et eller andet Omkvæd, mere gal end Ofelia var det med Rosmarinkransen i sit Haar, mere svimmel end en Page, der er forelsket i en Fe og slaar Tamburin paa sin knuste Hat

«Den, som ikke i de hede Nætter, der faa Venus' Stjerne til at blegne af Elskov, har maattet springe op uden Grund, paa bare Fødder, gaa, bede, græde strømmende Taarer og folde sine Hænder foran det Uendelige med Hjærtet fuldt af Medlidenhed med ukjendte Kvaler —

«Lad ham smøre og rette, saa længe han gider, lad ham rime, hvis han lyster, af al Livsens Kraft, lad ham flikke Antithesens Flitterguld paa sine Pjalter og tilsidst blive baaret stoltelig til Père Lachaise med Alverdens Dumrianer i Hælene paa sig: Stor Mand, hvis man vil, men Digter? Nej og atter nej.»

I Udfaldet mod dem, der pynte sig med Antitheser, føres ligesom en Snært mod Victor

Hugo og hans Skole og røber sig den rene Lyrikers Overlegenhedsfølelse overfor den geniale Rhetor; i selve Digtets Overstrømmen er der et Sværmeri, en Begejstring for Poesi og en digterisk Selvfølelse, der minder om Goethes «Wanderers Sturmlied».

Og alt som Musset nu udviklede sig og naaede Skjels Aar og Alder, aabenbarede han flere og flere Fortrin, som overstraalede Victor Hugos. Han erobrede Læseverdenen ved sin dybe Menne-skelighed. Han tilstod sine Svagheder og Fejl; Victor Hugo følte sig forpligtet til at være ufejlbar. Han var ikke den underfulde Versekunstner som Hugo, han formaaede ikke som denne at hamre Sprogets Metal til Rette paa en Ambolt og fatte Ordenes Juveler i Guld. Han skrev skjødesløst, rimede omtrentligt, slettere endnu end Heine rimer, men han var aldrig Taler, altid Menneske. Glæde og Kval havde hos ham en Sandhed, der syntes evig. Kastede man et af hans Digte paa en Bunke af andre Digteres, virkede det som Skedevand, Alt omkring det fortæredes som Papir, fordunstede som Ord, det alene blev og brændte og klang i sin skjærende Sandhed som Skriget fra et Menneskebryst.

Hvori laa det da, at ikke han, men Hugo blev Litteraturens Behersker og den unge Skoles Fører?

Det laa i, at man om ham kan vende Ordene

i det sværmeriske og spotske Digt, jeg citerede, om: «Digter, ganske vist, men stor Mand? Aldrig i Verden?»

Hos Hugo fandtes politisk og religiøst, trods al Forskjelligheden af de Standpunkter, han indtager i Løbet af sit lange Liv, en vis uafbrudt Linje, en Udviklingsnorm, og fremfor Alt en aldrig svigtende Værdighed. Som han i sin Poesi grunder sin Familie-Arne dybt, saaledes befæster han stedse mere sine Overbevisninger om Samfund og Stat.

Musset begynder med en tilgjort Overlegenhed, han stiller den yderste Vantro og den yderste politiske Indifferentisme til Skue. Bag denne Vantro og denne Ligegyldighed skimtes imidlertid snart og aabenbarer sig efterhaanden fuldt en umandig Svaghed.

Læs hans maskerede Selvbekjendelser i «Confessions d'un enfant du siècle». Han er født paa et ulykkeligt Tidspunkt; Alt var dødt. Napoleons-tiden var omme, og ret som om der ikke kunde gives Hæder udenfor Kejserdømmet, hedder det, at Hæderens Tid var omme. Troen var udslukt: der var ikke mere to smaa Stykker sort Træ i Korsform, foran hvilke man kunde folde sine Hænder; og ret som om de, der ikke føle sig bundne til den katholske Symbolik, derfor intet Hjærte og intet Sjæleliv have, omskrives dette ved, at Sjælen var død. Nogle, siges der videre, som indsaa, at Hæderens Tid var forbi, sagde fra

Talerstolen, at Frihed var endnu skjønnere end Hæder, og ved dette Ord skjælvede de Unges Hjærter som ved en fjern og frygtelig Erindring. «Men,» hedder det, «da de Unge gik hjem efter at have hørt det, mødte de et Tog med tre Kurve, som man bar til Clamart; det var Ligene af tre unge Mænd, der havde talt altfor højt om Frihed» og ret som om Blaserthedens Fortvivelse var den eneste Lære, en Mand kan uddrage af Martyrernes Død, hedder det, at ved dette Syn krummede et underligt Smil deres Læber — og de styrtede sig hovedkulds ud i de afsindigste Udsvævelser.

Over dette Grundthema har Musset skabt en Række af sine ypperste Mandskarakterer, selv den geniale Skikkelse Lorenzaccio. I sin Ungdom formede han den berømteste af sine typiske Figurer, Rolla, derover.

I intet Digt træder skarpere end i «Rolla» det Usikre og Vaklende, det Kvindagtige i Alfred de Mussets Livsanskuelse frem.

Indledningsafsnittet aabnes med den bekjendte Længselssang efter den græske Oldtid med dens friske Skjønhed og efter den kristelige Oldtid med dens rene Opsving og friske Tro, da de ærværdige Kathedraler i Köln og Strassburg, da Notre Dame og St. Peter knælede fromt i deres Stenkjortler og Folkenes store Orgel istemmede Aarhundredernes Hosiannah.

Saa følger den end berømtre Passus:

«O Kristus! jeg hører ikke til dem, hvem Bønnen drager til dine stumme Templer. Jeg staar oprejst under din indviede Hvælving; thi jeg tror ikke, o Kristus, paa dit hellige Ord. Jeg er født altfor sent i en altfor gammel Verden. Golgathas Søm kunne næppe mere holde dig paa Korset; dit himmelske Lig er faldet sammen som Støv. Men lad det være mig, dette vantro Aarhundredes mindst lettroende Barn, tilladt at kysse dette Støv med Vemod!»

Saa følger Fortællingen: Jacques Rolla var den mest udsvævende unge Mand i det udsvævende Paris. Han foragtede Alt og Alle: «Aldrig har nogen Adamssøn baaret paa en dybere Foragt for Folk og for Konger.» Rolla har kun en ringe Formue, men store Tilbøjeligheder til Vellevnet og Luxus. Vanen, som for de Andre er det halve Liv, er ham en Væmmelse. Derfor tager han den lille Arv, hans Fader har efterladt ham, deler den i tre Punge og spiser hvert Aar en Tredjedel af sin Formue op med slette Kvinder og under alskens Galskab, uden at gjøre nogen Hemmelighed af, at han vil skyde sig en Kugle for Panden, naar det sidste Aar er forbi.

Og i Kraft af sine 22 Aar kalder Musset Rolla stor, uforfærdet, ærlig og stolt. Hans Kjærlighed til Friheden — og ved Frihed forstaas Uafhængighed overfor enhver Virksomhed, enhver

Livsopgave, enhver Pligt — idealiserer ham i Digterens Øjne.

Saa skildres Rollas Selvmordsnat i det berygtede Hus, Tilberedelserne til Orgiet, den sextenaarige Pige, som bringes af Moderen selv, og Digteren begynder sin gribende Sørgesang over Samfundets dybe Fordærvelse, over Moderen, som sælger sit Barn, over Fattigdommen, som gjør hende til Koblerske, over de lykkeligt stillede Kvinders billigt kjøbte Strængheid og hyklede Dyd.

Saa følger det Berømteste i Digtet, Apostrofen til Voltaire:

«Sover du fornøjet, Voltaire, og bugter dit hæslige Smil sig endnu om dine kjødløse Læber? Man siger, din Tid var for langt tilbage til at forstaa dig. Vort Aarhundrede maa behage dig. Glæd dig, din Tid er kommen. Over os er den styrtet, den uhyre Bygning, som du undergravede Dag og Nat i de firsindstyve Aar, du gjorde Kur til Døden. Trøst dig! Han, som nu vil udaande her, han har læst dig.»

Hvad har Voltaire med denne jammerlige Ødelands Død at gjøre? Er den store Arbejder ansvarlig for denne luddovne Vellystnings Selvmord? Er dette Verden, som Voltaire drømte sig den, denne Verden af hjærneløse Galninger og viljeløse Kvinder? Voltaire, hvis Væsen var Forstand, hvis Hænders Smuds kun var Krudtsværte,

og hvis Liv var en viljestærk Kamp for Lyset? Er han Skyld i denne Elendighed? Og hvorfor?

Fordi han ikke havde dogmatisk Tro.

Det er da altsaa Manglen paa dogmatisk Tro, som er Rollas Paaskud til at leve som et Dyr og dø som en Dreng. Man ser, hvad der efter faa Aars Forløb er blevet af den udfordrende Trods, med hvilken Digteren optraadte. Trodsen har opløst sig i heldningsløs Tvivl, Fornægtelsen er gledet over i haabløs Fortvivlelse.

Hvor sund, hvor kraftig og sluttet tager ikke Hugos roligere Holdning sig ud herimod, og forstaar man ikke nu, at han trods Alt vedblev at indtage den centrale Stilling i fransk Litteratur?

Det er ikke det fineste og udsøgteste poetiske Talent, der afgjør Ledelsen i Litteraturen. Den tilfalder ikke Talentet, men den hele Personlighed. Den, som paa et givet Tidspunkt føler Tidens Hjærte banke i sit Bryst, rummer Tidens Tanker i sin Intelligens og har den faste Vilje at paa-trykke Litteraturen Stemplet af disse sine og Tidsalderens Følelser og Ideer — han er den fødte og den blivende Fører.

IX.

Nogle faa Aar ind i Trediverne — og man kan sige, at den af Hugo og hans Venner ledede litterære Revolution havde sejret, men den havde

sejret som man sejrer aandeligt. Et forsvindende Mindretal af Frankrigs mest dannede Mænd og mest forstandige Kvinder indsaa, at Kampen var afgjort, at Tragedien var død, at de aristoteliske Regler vare Misforstaaelser, at Overgangstalerternes Tid var omme, at Casimir Delavigne var udtømt og at kun Slægten fra 1830 vidste hvad den vilde i Litteraturen. Den Omstændighed, at en ganske parallel Bevægelse var begyndt i Malerkunst, Billedhuggerkunst og Musik viste dem klarere end nogen anden, hvor dyb og uimodstaaelig Forandringen var. Men de, som indsaa dette, vare som sagt et ringe Mindretal. Den gamle stive Litteratur fra Kejserdømmets Tid havde for sig Alt, hvad der var i Frankrig af gammel Vane, af Angst for ny Begyndelser, af Dumhed og Misundelse, fremdeles den hele officielle Verden, den hele Presse med Undtagelse af et eneste Dagblad, Journal des Débats, endelig Magten: alle Pladser, Stillinger, Embeder, Pensioner gaves udelukkende til Mændene af den gamle Skole og man fristede og forførte saaledes paa alle Maader den opvoxende Slægt. Hertil kom endelig, at der var indtraadt nogen Træthed og Udmattelse i den unge Lejr efter den første, store Aandsanstrengelse. Man var ung, man havde ventet blot at behøve én god Gang at løbe Storm mod de gamle Fordommes Skanse for at tage den; nu saa man til sin Skuffelse, at Truppen i decimeret

Tilstand efter Stormløbet befandt sig ved Skansens Fod som før; man tabte Taalmodigheden og Kamplysten. Man havde vel villet finde sig i en haardnakket Dyst, som krævede Afsavn og indbragte Saar og Skrammer, men paa det Vilkaar, at den førte til en nogenlunde hurtig Sejr, til en iøjnefaldende Triumf med Anerkjendelse og Fanfarer. Men denne Strid, som trak ud i det Uendelige, denne sejge Spot fra Modstandernes Side, Fjendens rolige Ihændehaven af alle indflydelsesrige Stillinger saavel for Litteraturens som Kunstens Vedkommende, Publikums vedblivende Ligegyldighed for den nye Skole, dets vedblivende Enthusiasme for de Udlevede, gjorde den unge Skare betænkelig. Man spurgte sig selv, om man ikke i ungdommelig Heftighed var gaaet for vidt, om ikke Hans Majestæt Publikum alligevel havde Ret eller dog nogen Ret, og man begyndte at bede om Undskyldning for sit Talent, søgte at faa Publikums Tilgivelse for det ved Hjælp af Indrømmelser og Frafald. Man trak sig tilbage fra Vennerne for at faa Adgang til denne eller hin fornemme Selskabskreds. En og anden tænkte paa Akademiet og begyndte at indrette sin Optræden saaledes, at han ikke forspildte sig Muligheden til endnu i yngre Aar at blive Medlem.

Et psykologisk Motiv af ædlere Natur bidrog til at opløse Gruppen, nemlig Skribenternes Selvstændighedsfølelse. Man havde fra først af forsøgt

at holde Gruppen sammen ved altfor snevre Baand. Man havde ikke nøjedes med at angive en Retning og et kunstnerisk Princip, man havde søgt at formulere Dogmer, og de, der havde formet dem, vare Digtere, lige saa ensidige som geniale Aander, ikke Tænkere med et vidt og uhildet Blik. Hvor sociable end de romanske Folkeslag overhovedet ere i Sammenligning med de germaniske, saa kunde dog en Association i strengeste Forstand paa disse Vilkaar umuligt finde Sted i deres skjønne Litteratur. Videnskabsmænd kunne enes om en Methode, men i Kunsten udfordres Personlighedens fuldstændige og ubetingede Uafhængighed; kun naar den Frembringende helt er sig selv, ikke til Bedste for et Sammenhold giver Afkald paa det Mindste af sin værdifulde Ejendommelighed, formaar han at frembringe det Ypperste, han kan yde Verden. En absolut Individualisme er sikkert nok umulig i Kunsten; der danner sig bevidst eller ubevidst, frivilligt eller ufrivilligt altid Skoler og ligesaa vist som det er, at Individet maa have Lov at udtale sig frit, ligesaa sikkert er det, at det kun i den kunstneriske Continuitet, kun baaret og støttet af en kunstnerisk Overlevering eller af beslægtede Aander, store Forgjængere eller Samtidige formaar at naa det Højeste. Isolerede, forsprængte Genier sygne hen. Men hvor en Skole har en enkelt anerkjendt Høvding, der gjælder det om, han forstaar at meddele Frihed. Han maa tillade

Alt undtagen Karakterløshed og Stilløshed. Men til at meddele Frihed var en Aand af Hugos Art ikke i Stand, og de fanatiske blandt hans nærmeste Tilhængere forstode Skolens Lærdomme paa endnu langt snevrere Maade end han. I Løbet af ganske faa Ungdomsaar udprægedes de 'mest fremragende af den unge Gruppes Individualiteter stærkere end det kunde forudses, saalænge de endnu vare i Spiren, og denne Splittelse af de udprægede Individualiteter kom den gamle klassiske Lejr tilgode.

Endnu et Moment virkede opløsende og splittende. Julirevolutionen drev et helt Antal af Ungdommens Bannerførere og Forkjæmpere fra den litterære Lejr over i Politiken. Det er i den Henseende betegnende, at Bladet Globe i 1830 ophørte at være et litterært Organ og gik over i Saint-Simonisternes Hænder. Dets Stiftere og vigtigste Medarbejdere, Mænd som Guizot, Thiers, Villemain, Vitet, bleve Parlamentsmedlemmer, Embedsmænd eller Ministre. Og da Politiken i den moderne Tid gjør et Navn saa langt mere bekjendt end Litteraturen, lokkede den selv Digterne til sine Talerstole. Lyrikere som Hugo og Lamartine traadte under Julikongedømmet ind i Politiken. De i Litteraturen tilbagestaaende Forfattere følte sig ligesom overfløjede af de i Politiken indtraadte, harmede sig nu og da over hines mere larmende Navnkundighed, ærgrede sig

undertiden over at se dem betragte deres eget Et og Alt, Litteraturen, som en Udvej, der var god nok til at gribes i Nødstilfælde.

Et haardt Stød var det for den romantiske Kreds, da Sainte-Beuve, Skolens altid kampberedte og altid entusiastiske Herold, skilte sig ud fra Hugos Generalstab. Det synes, som om han med sin Naturs underlige Blanding af Ydmyghed og Uafhængighedstrang længe havde fortrudt den underkastende Holdning, han i sine Digte havde indtaget overfor Hugo og som om han halvt modstræbende var vedbleven med ufortrødent at svinge Røgelsekarret for Skolens Chef. Han ærgrede sig over de Doser af Virak, det var blevet Hugos Vane at vente eller fordre og var dog altfor svag til at holde sin Tribut tilbage. Det var desuden som bekjendt mindre Sværmeriet for Hugo end for Digterens unge Frue, der fastholdt ham indenfor Trylleringen. Da det i Privatlivet kom til Brud mellem ham og det Hugo'ske Hus, var Bruddet for Sainte-Beuve Signal til et fuldstændigt Omslag ogsaa i hans litterære Sympathier for «Orientalernes» Digter, Han var efter hele sit Anlæg saaledes beskaffen, at han ikke betragtede Skoler, Systemer, Menigheder, Partier anderledes end som Hoteller, i hvilke han tog ind og hvor han aldrig pakkede sin Kuffert helt ud; han var dernæst altid tilbøjelig til Satire eller Haan over dem, han nylig havde forladt; han leverede derfor fra nu

af kun skarp og fortrinsvis nedsættende Kritik over Hugos Værker.

Alfred de Musset morede sig med endnu tidligere at markere sit Frafald. En saa overlegen og saa fin Aand som hans kunde ikke være blind for det Snevre og Ufuldkompe i Skolens Theorier, endnu mindre for den Barnagtighed, hvormed de af enkelte Hedsporer sattes paa Spidsen. Da Musset første Gang læste sine Digte højt hos Hugo i en Kreds af unge Romantikere, var der kun to Steder, som fik Applaus. Det ene var det Sted i «Don Paez», hvor der staar: «Brødre! raabte langt borte en gul og blaa Dragon, der laa og sov i Høet» — «gul og blaa», det henrykte, det var hvad man kaldte Farve i Stilen — det andet var det Sted i «Le lever», hvor det hedder om Jægerdrengene: «Og paa deres grønne Ærmer saas Falkenes sorte Fødder.»

Dette elementært Maleriske var de unge Tilhørere kjærere end alle Udbrud af Følelse, Liden-skab og Aand. Thi ved slige Træk skilte man sig fra Mændene af den gamle Skole, hvem det kun var vigtigt, at man fik at vide, hvad der skete, men ikke hvordan det saa ud. Dette, at den synlige Verden existerede for Musset, var de unge Mænd Hovedsagen, men det kunde ikke være det for ham, hvis Styrke laa paa ganske andre Punkter og som ingen Drift følte til at rivalisere med Hugo eller Théophile Gautier.

Musset var dernæst først og fremmest en ung Aristokrat, en Verdensmand og Dandy, der satte sin Ære i at drive Litteraturen som en Fristundssyssel. Med langhaarede Litteratorer med Kalabreserhatte vilde han ikke være Kammerat.

Hans Forhold til Publikum havde fra først af været noget usikkert; han havde søgt at forbause og drille det. Nu kom det ham med største Velvilje imøde, rede til at tilgive ham Alt, selv Balladen til Maanen, hvis han blot vilde vise det et andet Ansigt, og ivrig for at godtgjøre sin Selvstændighed, indifferent overfor Partierne, sky for Doktriner, endelig klassisk anlagt, beslægtet med Mathurin Régnier og Marivaux som han var, gav han til en vis Grad efter for den dumpe Pression. Han begyndte at vinde Læseverdenens Øre ved at tale med humoristisk Ligegyldighed om sin egen og sine tidligere Kampfællers krigeriske Bedrifter. I Digtet «Raphael eller en fransk Adelsmands hemmelige Tanker», erklærer han sig for træt af Striden; han har, siger han, kæmpet i begge de fjendtlige Lejre; hundrede Ar havde givet ham et ærværdigt Udseende, og han sætter sig nu — han den 21aarige — som udmattet Veteran paa sin revnede Tromme. Racine og Shakespeare mødes paa hans Bord og falde der i Søvn ved Siden af Boileau, der har tilgivet dem begge. I et andet Digt skrev han: «I vore Dage eksisterer Kunsten ikke mere, Ingen tror paa den. Vor Litteratur har

hundredetusind Grunde til at tale om Drukne, om Døde og om Pjalter. Den er selv en Død, som vi galvanisere. Den gjør sin Gjerning, idet den skildrer os Tøjter den er selv en, og det den mest ødelagte, som nogensinde har klistret sig over med Salver og Sminker.» Dette Udfald, der øjensynlig var rettet mod den udskejende Fantasi i Hyperromantikens Produktioner, var saa ungdommelig hensynsløst, at det maatte opfattes som rammende den hele samtidige Digtning. Det var vel heller ikke tilfældigt, at dette skreves samme Aar som «Marion de Lorme» udkom, dette Drama, der med alle sine Mangler er saa kysk, saa spiritualistisk i sin Tankegang og saa kristeligt i sin Aand, men som unegteligt har en Courtisane til Heltinde. Samtidigt udtrykte Musset sig med stedse stigende Blaserthed om Ungdommens Idealer. Næsten alle den unge Skoles Digttere havde med Hugo i Spidsen taget Parti for det kjæmpende Grækenland, Alfred de Musset skrev koket om sin Mardoche, at han «holdt mere af Porten og Sultan Mahmud end af det brave helleniske Folk, der med sit Blod sviner det rene Marmor til paa Paros.»

Hvad var Aarsagen til denne Ligegyldighed og Cynisme?

Altfor hedt Blod, altfor lidenskabeligt et Hjerte og altfor tidlige Skuffelser. Hans Tillid til Mennesker havde alt i hans tidlige Ungdom

faaet et ulægeligt Knæk, og af Mistilliden udsprang Bitterhed og Spot. Det er neppe muligt at føre hans desperate Livsbetragtning tilbage til en bestemt enkelt Begivenhed, fra hvilken den formelig skulde kunne dateres. Men han har selv troet at kunne paavise dens Oprindelse. Han var, som han under mange Former har antydet, i sin første Ungdom bleven bedragen af en Elskerinde og en Ven. Det er sandsynligt, at han med sin oprigtige og sanddru Karakter har følt sig dybt truffet af denne Smerte; men han har uden Tvivl, medens Saaret endnu var frisk, lagt det poetiske Forstørrelsesglas over det og taget sin Kval poetisk i Beslag. Det var Mode at have havt Elskovssorg og at forstaa at trøste sig derfor. Og dog har han lidt adskilligt mere end mangan En, der læser hans kaade Ungdomsdigte, vil tro. Men for ikke at vise sig saa blød som han var, for ikke at blive Gjenstand for Cynikeres Spot, affekterede han nu selv en Tid lang den yderste Haardhed og Kulde. En saadan affekteret Cynisme virker pinligt som al Affektation. Taine har om Musset skrevet en bekjendt Afhandling, hvis Kjærlighed til sin Gjenstand er ligesaa blind som skjøn, og der kulminerer i Udbruddet: «Celui-là au moins n'a jamais menti». Hvis man henregner paatagen Overlegenhed og Hjertenskulde til det Usande, kan man neppe fuldt ud underskrive denne Ytring.

Men snart skulde der indtræde et Vendepunkt i den forkjælede og overmodige Ynglings Liv.

Den 15de August 1833 havde «Rolla» staaet i den dengang nylig stiftede «Revue des deux mondes». Faa Dage efter indbød Tidsskriftets Redaktør, Schweizeren Buloz, sine Medarbejdere til en Middag i den bekjendte Palais-Royal Restauration Trois frères provencaux. Gjæsterne vare mange; der var iblandt dem en eneste Dame. Værten bad Alfred de Musset om at føre hende tilbords; han blev forestillet for Madame George Sand.

Det var et smukt Par. Han slank og fin, blond med mørke Øjne og den skarpe, hesteagtige Profil, hun brunet, med et yppigt, bugtet, sort Haar, med den smukke ensformige Olivenfarve, der paa Kinderne gled over i en svag, broncebrun Rødme, store, mægtige, dunkle Øjne — Arme og Hænder af fuldendt Hvidhed og Skjønhed. Der syntes at bo en Verden bag hendes Pande, og dog var hun ung og smuk og taus som en Kvinde, der ikke gjør Fordring paa at kaldes aandrig. Hendes Dragt var simpel, kun noget fantastisk; over sin Kjole bar hun en guldbroderet tyrkisk Trøje, og i hendes Bælte hang en Dolk.

Jeg har i Paris 1870 hørt sige af en af de faa da endnu levende Deltagere i hin Middag, at det var en Art bondesnu, pekuniær Beregning af Buloz, som førte Musset og George Sand sammen.

Han havde i Forvejen sagt til sine Bekjendte: De skal have hinanden tilbords; alle Fruentimmer pleje at forelske sig i ham, alle Mænd blive pligtskyldigst forelskede i hende, de ville naturligvis forelske sig i hinanden indbyrdes — sikke Manuskripter jeg da vil faa. Han gned sig i Hænderne.

Det var to højst uligeartede Væsener, der her toge Plads ved Siden af hinanden ved Bordet. Anden Lighed var der neppe imellem dem end den, at de begge vare Skribenter.

Hendes Væsen var en frugtbar, moderlig Natur. Hendes Sjæl var sund, sund selv i sine revolutionære Udbrud, og besad en vis Rigdommens Ligevægt. Hendes Søvn var god, og hun kunde taale at indrette sit Liv som hun vilde, taale at arbejde næsten hele Natten igjennem ved Lys og nøjes med en lang Morgensøvn, som hun kunde kommandere, og af hvilken hun vaagnede styrket. Ingen stor Lidenskab, ingen Revolutions-Ide var gaaet igjennem det 19de Aarhundredes Sind, som jo denne Kvinde alt havde huset i sin Sjæl, og dog havde hun bevaret sin Friskhed, sin Sindsro, sin Selvbeherskelse. Hun kunde skrive opmærksom og rolig sex Timer i Træk, hun havde en Gave til indre Samling, der satte hende i Stand til med Pennen i Haand at optegne sine Drømme med et helt Selskabs Samtale og Latter omkring sig, som sad hun i den dybeste Ensomhed, og

var saa strax efter, naar hun deltog i hvad der skete, smilende, ordknap, hørende Alt, opfangende Alt, forstaaende Alt, indsugende de Ord, der faldt, som en Svamp indsuger Vanddraaber.

Og nu han! Han besad i langt højere Grad Kunstnertemperamentet. Hans Arbejde var en Feber, hans Søvn urolig, hans Drifter og Lidenskaber ubeherskede. Naar han undfangede en Ide, sad han ikke stum og sfinxagtig rugende over den som hun, nej han overvældedes og skjælvede «mere svimmel end en Page, der er forelsket i en Fe», som det hedder i hans Digt «Après une lecture». Og begyndte han paa Udførelsen, var han stadigt fristet til i Fortvivlelse at kaste Pennen. Udførelsen gik altfor langsomt, Forestillingerne trængte paa, søgte Udtryk, en rasende Hjertebanken fulgte, og der behøvedes kun den ringeste Fristelse fra Omverdenen, en Indbydelse til et Aftenselskab med Venner og skønne Kvinder, Forslag om en Kjøretur ud paa Landet eller lignende, saa flyede han Arbejdet som man flyer en Fjende.

Hun «strikkede» sine Romaner, han skrev sine Værker i en kort, brændende, salig Ekstase, der næste Dag veg for en Modbydelighed ved det Skrevne. Han fandt det slet uden at gide skrive det om, thi han skelede til sin Pen med samme Had, hvormed Galejsslaven betragter sin Aare. Trods alt sit ungdommelige Overmod vaandede han sig som i en stadig Kval, og Aarsagen var den,

at der i hans spinkle, bøjelige Legeme var inde-sluttet en Kjempe af en Kunstner, der følte langt dybere og voldsommere, levede langt mere og hurtigere end det Menneskevæsen, i hvilket han var inkarneret, kunde taale, og undfangede større Syner end den Hjerne, som var han Organ, kunde bringe til Verden uden de haardeste Fødselskvaler. Naar derfor Digteren kastede sig ind i al Slags Udskejelser, saa beroede det mest paa en Trang til at bedøve den indre Lidelse, som Genialiteten i ham var.

Som han sad der, toogtyve Aar gammel, sine adelige Forældres forkjælede Søn, boende i Forældrenes Hjem, med en Broders aarvaagne Kjærlighed til Støtte, havde dette Barn, der Intet havde oplevet uden nogle Elskovsæventyr, en 40aarig Mands Livserfaring, Mistænksomhed, Bitterhed og Menneskeforagt, og hvor Erfaringen havde Huller, udfyldte han dem med paatagen Ligegyldighed og Cynisme. Som hun sad der, denne Kvinde med Fyrste- og Bohême-Blod i sine Aarer, Moritz af Sachsens Dattersønnedatter, 28 Aar gammel, med de alvorligste Livsskjæbner bag sig, løsrevet fra sin Familie, sin Formue, sit Hjem, skilt fra sine to Smaabørn, der vare blevne i Nohant, uden Støtte hos nogen mandlig Slægtning, henvist til Valgslægtskaber, levende et litterært Zigøjnerliv, gaaende ud i Mandsdragt, bærende et Mandsnavn og rygende Cigaretter som

en Mand mellem Mænd, var hun i Dybet af sin Sjæl naiv, lidenskabsløs, enthusiastisk, god og saa modtagelig for alt Nyt, som havde hun intet Særdeles oplevet og var aldrig bleven skuffet.

Han, der var saa oprindelig i sin Kunst, saa planløs i sit Liv, var som Aand i mange Maader spidsborgerlig, bornert. Vi Mænd blive det let, især hvem der som han er født i lykkelige Forhold og tidligt har lært at respektere Sæd og Skik og frygte Latteren.

Hun derimod, der i rent teknisk Henseende intet Revolutionært har ved sig, men i Fremstillingens Art og Kunst følger de betraadte Baner, var i aandelig Henseende næsten et Vidunder. Hun havde ingen Bornethed. Hun var uden Fordomme. Kvinder, hvis Skjæbner have bragt dem til at røre ved Samfundets Kræftskader, og som have set Samfundsdommen under Øjne uden at maatte slaa Øjnene ned, blive undertiden aandsfrie i en højere Grad end Mændene, fordi de have betalt denne Frihed dyrere. Hun saa originalt og prøvende paa Alt, vejede det i Haanden og gav det i Reglen den Vægt, det fortjente.

Han var hende overlegen i Dannelse. Denne exalterede Kunstner besad en ubestikkelig Mandsforstand, skarp og smidig som en Damascenerklinge; den kløvede hver en Frase, den traf paa, spiddede hver en Blære i Tanken eller i Sproget paa sin Kaardespids, saa den brast.

Hun var som Kvinde tilbøjelig til at lade Hjærtet tale først og højest. En skøn og sværmerisk Lære, en ædel Utopi fortryllede hende, hun havde som Kvinde Trangen til at tjene, søgte i sin Ungdom bestandig med Blikket en Fane, der bares af Mænd med store, tapre Hjærter for da at kæmpe under den. Hendes Ærgjerrighed var ikke den, som fejret Muse at give den fine Verden Concerter, hendes Attraa var at turde røre Trommen som Regimentets Datter. Men saaledes kom hun paa Grund af sin Mangel paa Forstandsdannelse til at dyrke og forgude uklare Hoveder som Fremtidens Mænd, fremfor alle den stakkels kejtede, men renhjertede Pierre Leroux, en Filosof og Socialist, til hvem hun mange Aar igjennem saa op som en Datter til sin Fader. Musset havde den aristokratiske Aands Overlegenhedsfølelse overfor disse Profeter, der ikke kunde skrive tyve læselige Prosasider; hun smittedes af deres Hang til eftertrykkeligt og salvelsesfuldt Foredrag.

Endelig: hun var ham som Kunstner underlegen, skjønt hun som Menneske var større og især stærkere end han. Der fattedes hendes Kunstneraand Mandens pludselige, hensættende Kraft, dette «Saadan skal det være», der ingen Grunde giver. Naar de i Forening betragtede et Maleri, følte han uden at være særligt malerisk anlagt med ét Slag Billedets Fortrin og Kunstnerens herskende Egenskaber og gjengav dem med et Par Ord.

Hendes Aand trængte ad en eller anden besynderlig Omvej langsomt og famlende ind i Maleriet, og Udtrykket for hvad hun følte derved var hyppigt enten ubestemt eller paradox. Hans Intelligens var skarp, nervøs, hendes strømmende, tilbøjelig til universel Sympathi. Naar de hørte en Opera sammen, var det Udbruddene af sand og personlig Lidenskab, som sloge ned i ham, det Individuelle, det Sære. Hun derimod grebes af Korsangen, det Fællesmenneskelige. Der behøvedes ligesom en Samling af Aander for at sætte hendes Aand i Bevægelse.

De Bøger, hun havde skrevet, manglede Sammentrængthed. Medens hver Sætning, der sprang fra hans Læber, var en præget Guldmynt, stemplet paa begge Sider og med ciselerede Rande, var hendes Stil ordrig indtil Vidtløftighed. Det første, Musset uvilkaarligt gjorde, da et Exemplar af «Indiana» faldt ham i Haanden, var med en Blyant at udslette tyve, tredive overflødige Adjektiver paa de første Par Sider. Exemplaret kom siden George Sand for Øje og man siger, at hun følte sig mindre taknemmelig end irriteret.

George Sand havde et halvt Aars Tid før Parrets første Sammentræf følt en vis Angst for at lære Musset at kjende. Hun havde først anmodet Sainte-Beuve om at indføre ham hos hende, men i et Brev fra hende til ham fra Marts 1833 hedder det i Efterskriften: Alt vel overvejet vil

jeg ikke have, at De skal indføre Alfred de Musset hos mig, han er i høj Grad Dandy, vi vilde ikke passe for hinanden, og jeg havde mere Nysgjerrighed efter at se ham end egentlig Interesse derfor. Men det er uforsigtigt at ville tilfredsstille enhver Nysgjerrighed». Man sporer i disse Ord ligesom Uro eller anelsesfuld Frygt.

Alfred de Musset paa sin Side havde som alle Skribenter en vis Sky for Skribentinder. Navnet Blaastrømpe er sikkert blevet givet disse Damer af en mandlig Kollega. Men ikke desmindre lader den store Tiltrækning, en overlegen kvindelig Intelligens udøver paa den mandlige, sig ikke nægte. Den Henrykkelse, der ledsager Aanders dybe Forstaaen af hinanden, blev her mange Gange fordoblet ved en pludseligt opstaaende, lidenskabelig Forelskelse.

Naar man ser historisk paa dette Forhold, falder det i Øjnene, hvor stærkt det er præget af Tidsaanden, af den om Renæssancetidens Karnevalstemninger mindende kunstneriske Rus, der havde bemægtiget sig Sindene under Romantismens Herredømme i Frankrig. Kunstnernaturer, hvis første Pligt det altid er, indenfor deres Kunsts Omraade at bryde med nedarvet Konvens, føle sig til enhver Tid fristede til ogsaa i social Henseende at trodse Vedtægten; men Generationen fra 1830 var ungdommeligere og naivere i denne Opposition mod det Hverdags end nogen tidligere eller senere

i Frankrig i de sidste Aarhundreder. I alle Kunstnere stikker der Zigøjnere eller Børn, Daltidens Kunstnere gave Zigøjneren og Barnet i deres Sjæl frit Spillerum. Det er ejendommeligt at det første, som hine to udkaarne Væsener falde paa, saasnart de have fundet hinanden og den første brændende Lyksalighedsektase tillader dem at aande frit, er det at forklæde sig for hinanden og i Forklædning at have deres Bekjendte tilbedste. Da Paul de Musset for første Gang er indbudt til Aften af det unge Par, finder han Alfred paa klædt og pudret som en Marquis fra det forrige Aarhundrede, George Sand i Adrienne og Fiskebensskjørt. Da George Sand giver sit første Middagsselskab efter Bekjendtskabet med Musset, varter denne, forklædt som ung normannisk Tjenestepige ukjendt op ved Bordet, og for at have en værdig Partner for Æresgjæsten, den filosofiske Professor Lerminier, indbyder hun Debureau, den uforlignelige Pjerrot fra Funambules-Theatret, som Ingen havde set udenfor Scenen, og forestiller ham som et anset Medlem af det engelske Underhus, der skal overbringe hemmelige Depecher til Østerrig. For paa en Gang at give ham og Lerminier Anledning til at lægge deres Kundskaber for Dagen, bringer man saa Samtalen paa Politik. Men for-gjæves nævner man Navne som Robert Peel, Lord Stanley o. s. v., den fremmede Diplomat iagttager haardnakket Taushed eller svarer kun med En-

stavelsesord. Endelig bruger En Vendingen «den europæiske Ligevægt». Englænderen beder om Ordet. «Vil De vide,» siger han, «hvorledes jeg under de nærværende alvorlige politiske Forhold i England og paa Fastlandet opfatter den europæiske Ligevægt? — Saaledes.» Og Diplomaten kaster sin Tallerken i Vejret, saa den snurrer rundt i Luften, griber den med Virtuositet paa Knivspidsen og lader den stadigt dreje sig uden at tabe Balancen. Man begriber de øvrige Gjæsters Forbauselse. Viser ikke et saadant lille Træk Forbindelsen mellem Musset og George Sand i et eget Skjær af Ungdom og Naivetet? Der falder et Glimt af Renaissancetidens Stemningsliv hen derover, og man føler vel, at man befinder sig i Romantismens Frankrig i Trediverne.

Det fortrolige Forhold mellem Alfred de Musset og George Sand har sin vulgære Side, der er bleven tilstrækkeligt udnyttet og som jeg ikke vil dvæle ved: Enhver véd, at de i Fællesskab foretog en Rejse til Italien, at han plagede hende med Skinsyge, hun ham med den uvante Kontrol over hans Gjøren og Laden, at deres Samliv var lidet lykkeligt og at han under sin Sygdom blev bedraget af hende og i den mest nedslaaede Sinds, stemning vendte ene hjem.

Men Forholdet har endnu en anden og interessantere Side, den æsthetisk-psykologiske. Litteraturhistorien kjender Forbindelser nok mellem frem-

ragende Mænd og Kvinder; men hvad der i dette Tilfælde er nyt og usædvanligt, det er dette:

En mandlig Genius af højeste Rang, der alt har gjernemløbet et Stykke af sin Kunstnerbane og dog endnu er helt ung — en kvindelig Genius, saa betydelig, saa fuldstændig, at aldrig før i Verdenshistorien nogen Kvinde havde vist sig i Besiddelse af saa rig en Skaberkraft — paavirke hinanden under en Forelskelses Exaltation.

Vor Psykologi er endnu saa langt tilbage, at Forskjellen mellem mandlig og kvindelig Indbildningskraft næsten ikke kan studeres, langt mindre véd man, hvorledes de indvirke paa hinanden. For første Gang mødes her i den moderne Civilisation den mandlige og den kvindelige Digteraand, hver for sig udviklet til den højeste Skjønhed. Aldrig før var dette Experiment — der snart i England tilnærmelsesvis skulde gjentage sig mellem Robert og Elisabeth Browning — gjort i saa stor en Stil. Det er Kunstens Adam og Kunstens Eva, der nærme sig hinanden og dele Æblet fra Kundskabens Træ. Saa følger Forbandelsen, det vil sige Bruddet og de gaa hver sin Vej. Men ikke mere som de samme. De Værker, de nu frembringe, have ikke mere den samme Karakter, som før de traf hinanden.

Han forlader hende, sønderrevet, fortvivlet, bedraget, med en stor ny Anklage mod Kvinde-

kjønnets i sin Sjæl, overbevist om, at Falskhed! dit Navn er Kvinde.

Hun forlader ham, smerteligt bevæget, først halvvejs trøstet, saa oprevet til sit Væsens Dyb, men snart tilfreds med at være ude af en Krise, der pinte hendes rolige, frembringende Natur, med en ny Følelse af Kvindens Overlegenhed over Manden, dobbelt overbevist om, at Svaghed! dit Navn er Mand.

Han forlader hende med en ny Uvilje mod alle Sværmerier og Utopier og Filantropier, mere end nogensinde overbevist om, at for Kunstneren er Kunsten Alt. Men ikke destomindre: Berøringen med denne store Kvindesjæl har ikke været ufrugtbar. Først gjør Smerten ham sanddru. Han afstrejfer sin affekterede Egenkjærlighed, man vil ikke mere se ham stille en paatagen Forhærdelse og Kulde tilskue. Saa gjør Indflydelsen af hendes Væsens Aabenhed og Godhed, af hendes Sværmen for Idealer sig gjældende i de Værker, der nu følge, i Lorenzaccio's republikanske Begejstring, i Andrea del Sarto's hele Følelsesliv, maaske endog i den Protest, Musset udslynger imod Thiers's Presselove.

Hun forlader ham, endnu mere overbevist end nogensinde om at Mandsnaturen i sit Væsen er snever og egoistisk, mere end nogensinde tilbøjelig til at give sig almindelige Ideer i Vold: Hun helligede Saint-Simonismen sit Talent i «Horace», hun skrev «Le Compagnon du Tour de France»

til Bedste for Socialismen; hun skrev tilsidst i 1848 Bulletinerne for den provisoriske Regjering. Men ikke destomindre fuldendte først Berøringen med dette prægede, formfaste Geni hendes rene og klassiske Kunstform. Hun lærte at elske Formen, at søge det Skjønne for dets egen Skyld. Og naar man har sagt, at en Sætning af hende er «tegnet af Leonardo og sunget af Mozart» (et Ord af den yngre Dumas), saa burde det have været tilføjet, at Alfred de Mussets Kritik har ledet hendes Haand og dannet hendes Øre.

Efter Adskillelsen ere de begge som Kunstnere fuldt modne. Han er fra nu af Digteren med det brændende Hjerte, hun Sibyllen med den profetiske Veltalenhed.

I det Svælg, der aabnede sig mellem dem, kastede hun sin Umodenhed, sine Tirader, sin Smagløshed, sin Mandsdragt, og var fra nu af helt Kvinde, helt Natur.

I det samme Svælg kastede han paa sin Side sit Don Juan-Kostyme, sine Bravader, sin Beundring for Rolla, sin Drengetrods og var fra nu af helt Mand, helt Aand.

X.

Alfred de Musset blev 47 Aar gammel, men med Undtagelse af tre yndige smaa Dramer og nogle Digte falder hans hele Produktion før hans

tredivte Aar. Det er i de sex Aar, som gaa hen mellem hans Brud med George Sand og til han naaer Trediveaarsalderen, at han skriver og udgiver hele Rækken af sine beundringsværdige Arbejder.

Skjønt han var bleven bedragen af George Sand, tager Lysten til at dvæle ved Bedrag og Forræderi stedse mere af hos ham tilligemed den paatagne Blaserthed. Man sporer i hans Værker, ja allerede i Beskaffenheden af de Æmner, han vælger, Digterens personlige Kamp for at aflægge sin lastefulde Maske og befri sig fra selve Lastens Tiltrækning. Den første store Komposition, han udfører efter sin Hjemkomst fra Italien, og hvortil Opholdet i Florents har givet ham Ideen, er Dramet *Lorenzaccio*: Lorenzo af Medicis er Fætter til Alexander af samme Slægt, Florents's dyrisk-grusomme og vellystige Hertug; han er oprindeligt en ren, højtspændt og daadskraftig Natur, hvis Beslutning det tidligt er, efter Brutus's Mønster at befri Verden for en Tyran. For at naa sit Maal har han villet synes en hjerteløs Libertiner, har gjort sig til Alexanders Følgesvend, Redskab, Fornøjelsesraad og Kobler. Som Hamlet anstillede sig gal, har han paataget sig en fejj og ussel Vellystnings Maske for at berolige og sikre sig sit Offer. Men den Forklædning, hvori han har hyllet sit sande Væsen, klæber ved ham som en Nessusdragt; han er efterhaanden bleven næsten alt det, han

blot har villet forestille; mod sin Vilje har han indsuget Fordærvelsen, som han selv har bidraget til at udbrede i Hoffets og Stadens Luftlag; han væmmes ved sig selv, naar han betragter sit Liv. Men dog er han miskjendt; thi gennem Sletheden og den forstilte, daanefærdige Fejghed følger han sin Plan, i det rette Øjeblik at myrde Alexander og oprette Republiken.

Han fortæres af Menneskeforagt; han foragter Fyrsten, fordi denne er en Buk og en Blodhund, Folket, fordi det lader sig regjere af en saadan Fyrste og fordi det tillader ham selv at gaa ukrænket og ustraffet gennem Florents's Gader, Republikanerne endelig, fordi de ere uden Handlekraft og uden politisk Blik. Det er hans Drøm at rense sig for et helt Livs Urenhed ved en eneste Daad, en stor og afgjørende, Fyrstemordet, og Digteren lader ham paa denne Maade lutre sig: Lorenzo kaster sit forstilte Væsen fra sig, dømmer og straffer som en Hævnens Engel. Mussets politiske Pessimisme røber sig i hvad nu følger: Lorenzaccio høster ingen anden Løn for sin Bedrift end den at falde for en Snigmorders Haand, der vil hæve den Pris, som er sat paa hans Hoved, og Florents's republikanske Førere ere altfor sløve og upraktiske, Befolkningen selv altfor dybt sunken til at kunne drage Fordel af Hertugens Mord; den lader sig roligt overrumple af den næste Tyran. I den Ringeagt for Republikanerne, der

skinner igjennem, have sikkert Indtryk fra 1830 Lod og Del. Musset havde jo selv engang set en Revolution, der pegede hen mod Republiken, ledes ind i det monarkiske Farvand. I hans Stykke ere Republikanerne imidlertid stillede i et mere ugunstigt Lys, end de fortjene. Lorenzaccio meddeler dem ganske vist Aftenen før Drabet paa hvad Dag og hvad Klokkeslet han vil dræbe Hertugen; men ere de at fortænke i, at de ikke træffe deres Forberedelser? Da den, som fra Gaden raa-ber denne store Nyhed ind i deres Huse, ikke er nogen anden end Hertugens Uadskillelige, hans Medskyldige, hans Hofnar, hvad Under da, at de trække paa Skuldren og ikke røre sig af Pletten! Man føler gjennem Mussets Uretfærdighed i dette Punkt personlige Stemninger, der pege ud over Stykket. Dog Hovedsagen har for ham været Fremstillingen af Lorenzos Karakter med dens ædle Præg under den afskrækkende blaserte Maske. Lorenzo har et idealt Element i sin Sjæl, som han ikke skammer sig over; han stræber opad, han troer paa Bedriftens forsonende Magt. Det, som lutrer ham i hans Død, er ikke som Rollas rene Kys en Tilfældighed, men en Handling, der har foresvævet ham hele hans Ungdom igjennem.

I «Le chandelier» ere vi endnu i meget for-dærvet Selskab, men ud fra denne Baggrund løser sig som Hovedfigur den unge Skriver Fortunio med sin dybe, grænseløse Pagekjærlighed til Jacqueline.

Han misbruges af hende og hendes Elsker, man lader ham tjene til Skjærmbrædt og Skalkeskjul for en smudsig Kjærlighedsforstaaelse; han gennemskuer Spillet og elsker ligefuldt og er fuldstændigt villig til at lade sig sende i den visse Død for at dække den Elskedes hæslige Forbindelse med en anden. Denne Page har en Helts Besluttethed og Mod, og hans Væsens Renhed virker saa stærkt, at det rører og vinder Jacqueline, vinder ham hende fra Clavaroche. Han er et Ideal af en ungdommelig Elsker.

Octave i «*Les caprices de Marianne*» er en letsindig og i mange Maader fordærvet ung Mand, som hverken kan eller vil elske nogen Kvinde for Alvor, som end ikke vil anvende mere Tid paa at erobre nogen end han behøver til at løse Seglet paa sin Flaske sydlandsk Vin, men han har en Følelse, i hvilken han er naiv og troende som en Dreng, det er Venskabet: han elsker sin Ven, den unge Coelio, saa ubetinget, at han er rede til at dø for ham eller hævne hans Død, og saa trofast, at han slynger den Dame, Coelio forgjæves tilbeder, hendes Gunst tilbage i Ansigtet. Saa skeptisk han end er overfor Kvinden, saa helt gaar han op i sit Venskab: han er et Ideal af en Ven. Overfor ham staar som Modstykke hin Coelio, i hvem Musset, da han i dette Drama delte sin Personlighed, nedlagde den anden Side af sit Væsen. Coelio er den ungdommelige Elsker,

hvis Kjærlighed er lutter tilbedende Smægten, en Attraa saa tungsindig i sin Gløden, at den nedkalder Døden over sig, hvis den ikke tilfredsstilles. Der ligger som en Straalekrans af Shakespearesk Romantik om hans Hoved, hans Tale er Musik, hans Forhaabninger Poesi. Han skildrer sig i Ordene: «Mig fattes Sindsro og den stille Ubekymrethed, der gjør Livet til et Spejl, i hvilket alle Gjenstande et Øjeblik afbildes og glide forbi. En Gjæld er for mig et Samvittighedsnag. Elskov, hvoraf I Andre gjøre en Tidsfordriv, sætter hele mit Væsen i Oprør.»

Man føler igjennem disse Mandsskikkelser, hvorledes Musset som Digter modnes. Han har ikke mere Trang til blot at skildre Ungdommens sydende Drifter eller Lidenskabernes vilde Spil med deres hele Følge af Løgn, Bedrag og Vold; han dvæler længe og med Forkjærlighed ved den uskyldige og dybe Følelse, som kun de ydre Forhold gjøre skyldige, ved den Elskov, som i sit Væsen er ren og som kun ved sit Brud med Samfundsordenen synes forbryderisk, ved det Venskab, som i sin Kjærne er lutter heroisk Hengivenhed, selv hvor det fremtræder i en Koblerveltalenheds nedværdigende Form, kort sagt ved Venskab og Elskov i deres Renhed, ved de Livsmagter, man plejer at betegne som ideale.

Og som Mandstypen hos Musset stedse mere lutres, saaledes efterhaanden Kvindetypen. Fra

først af var Kvinden hos ham kun Dalila eller Eva. Men hans stedse stigende Hang til at fremstille det aandigt Skjønne og sædeligt Rene fører ham ogsaa i de kvindelige Figurer til en stedse mere fremtrædende Idealiseren. Det er allerede ejendommeligt, at den Kvindeskikkelse som han udfører umiddelbart efter det definitive Brud med George Sand (i 1835) og til hvilken hun delvis har tjent som Model, Madame Pierson i «*La confession d'un enfant du siècle*» er en i høj Grad idealiserende Gjengivelse af Originalens Naturel. Hans Noveller, af hvilke idetmindste tre: «*Emmeline*», «*Frédéric et Bernerette*» og «*Le fils du Titien*» høre til de allerbedste Elskovsnoveller, vort Aarhundrede har at opvise, røbe Digterens stedse tydeligere Drift til at idealisere og forherlige Kjærligheden og derigjennem de kvindelige Karakterer. Han tager f. Ex. Fysiognomiet af en eller anden lille Grisette, han har kjendt, en godlidende, letsindig, letfærdig, munter ung Skabning, og han giver denne Skikkelse en jomfruelig Ynde, som den forlængst har tabt, og skaber af den en Mimi Pinson, eller han gjør den unge Kvinde saa sjælfuld, saa naiv i alle sine Fejlgreb og Fejltrin, saa sanddru og fintfølende i sin Udryksmaade og saa simpel i sin Død som hin Bernerette, hvis sidste Brev faa Læsere have læst uden Taarer. For ham som Erotiker er Elskov en saadan Enevoldsmagt, at han endog under-

ordner Kunsten under den. Det at være Elsker og Elsket bliver tilsidst i hans Øjne saa meget Mere end det at være Kunstner, at efter hans Forestilling om det Ideale Kunsten i Grunden burde være indviet og udelukkende tilegnet En, den eneste Elskede. I Novellen «Titians Søn» standses Helten, en begavet Kunstnernatur, paa Udskejelsernes Bane ved en højsindet Kvindes Kjærlighed og viser sit taknemmelige Sindelag ved kun at ville male et eneste Billede, paa hvilket han samler al sin Kraft og som alene skal bringe hans Navn til Efterverdenen, nemlig den Elskedes Portræt. Til dets Ære skriver han en Sonet, i hvilken han priser sin Elskerindes Skjønhed og hendes rene Sjæl, forklarer hvorfor han aldrig med sin Pensel har villet forherlige nogen anden og erklærer, at hvor skjönt end Billedet er, saa opvejer det ikke ét Kys af dets Model. Dog af alle Mussets Noveller er sikkert «Emmeline» den fineste. Det er en lille Fortælling, som beror paa det første ædlere, lykkelige men kortvarige Kjærlighedsforhold, Musset oplevede efter Bruddet med George Sand, og som i alt Væsenligt lignede det i Novellen: En ung Mand bliver lidenskabelig forelsket i en ung gift Dame, hvis indtagende Væsen er udmalt med de sarteste Farver men paa Grundlag af den sikreste Naturiagttagelse — kun Turgénievs duftigste Kvindeskikkelser give i den nyere Litteratur et Begreb om denne Kunst, men disse

ere aandigere, mindre reelle, sete med et mere forelsket Blik, fremstillede med ringere kunstnerisk Djærvhed. Efter længe at have beundret hende uden Haab om Interesse fra hendes Side, vinder han hendes Gjenkjærlighed og hun giver sig hen til ham. Saa skilles de pludseligt for bestandig, da hun er for sanddru til at kunne bedrage sin Mand, Manden for fintfølende til ikke at ville fjerne sig, da Vilkaarene ere som de er. I denne Novelle forekommer et Digt, som den unge Elskende beder sin Dame at gjennemlæse og der synes mig at være Blomsten af Mussets Erotik i hans Digtningens anden Periode. Det taler den ideale Følelses Sprog. Det er det berømte Digt: «Si je vous disais, pourtant, que je vous aime». Alfred de Musset har neppe skrevet en sjælfuldere Strofe end denne:

J'aime, et je sais répondre avec indifférence;
J'aime, et rien ne le dit, j'aime, et seul je le sais;
Et mon secret m'est cher et chère ma souffrantee;
Et j'ai fait le serment d'aimer sans espérance;
Mais non pas sans bonheur — je vous vois, c'est assez.

Samtidigt med disse yndefulde, ligesom paa Blomsterblade skrevne Noveller forfatter Musset enkelte Smaadramer, i hvilke Elskoven ses som den alvorlige, forfærdelige Magt, med hvilken der ikke kan spøges, som den Ild, med hvilken der ikke kan leges, som den elektriske Gnist, der dræber, — og andre, i hvilke hans Vid og hans

Verdenstone glimre i Stilens sjælfulde, følelsesbevægede Væv. *) Af disse Skuespil er «Un caprice» det mest afrundede og det, som har den mest sprudlende Dialog. I ingen af Mussets Komedier eller Proverber er den ydre og indre Form saa fuldkommen, og Navnet «Un caprice» er med Rette iblandt de Navne paa hans Værker, der ere indhugne paa hans Ligsten paa Père-Lachaise. I dette Stykke bøjes det ustadige erotiske Lune, Øjeblikksforelskelsen, ind under Ægteskabets Tugt. Manden er her frivol og lidet paalidelig, Kvinderne, der holde sammen, have begge Hjertet paa det rette Sted og den ene af dem har desuden en fortryllende aristokratisk Aandsoverlegenhed. Madame de Léry er Pariserinden. Ingen har tegnet Datidens med den Genialitet som Musset; han var paa Højde med hende. Hun er helt Verdensdame men ogsaa helt Kvinde. Det Skjønne ved denne Skikkelse er, at man i den ser den uforfalskede, ægte, friske, sande Natur bryde igjennem Salon-

*) Hans Rejse til Italien med George Sand varer fra Efteraaret 1833 til April 1834. Han skriver i dette Aar: *On ne badine pas avec l'amour* og *Lorenzaccio*, i 1835 *Barberine* (hans ubetydeligste Skuespil), *Le Chandelier*, *Confession d'un enfant du siècle* og *Mainatten*, i 1836 *Emmeline* og *Il ne faut jurer de rien*, i 1837 *Un Caprice*, *Les deux maîtresses* og *Frédéric et Bernerette*, i 1838 *Le fils du Titien*. *Il faut qu'une porte soit ouverte ou fermée* er fra 1845, *Bettine* fra 1851, *Carmosine* fra 1852.

livets højeste Forfinelse, som Natur trods al den glimrende og flitrende Aandrighed og al den for tidlige og lidt livstrætte Erfaring, Natur selv i Forstillelsen, Natur selv i den liden Komædie, Madame de Léry som Kvinde er Skuespillerinde nok til at kunne agere. Ak, udbryder Goethe etsteds i sine Breve, hvor er det sandt, at Intet er   ventyrligt uden det Naturlige, Intet stort uden det Naturlige, Intet skj  nt uden det Naturlige og Intet etc., etc., etc. uden det Naturlige! — Hos Mussets Pariserinde er i den overlegne og overgivne Selskabstones Kunst Naturen bevaret. «En Caprice» har en moralsk Idé. Men medens mange Digtere fremstille og opfatte Elskoven som noget saa Fast og Solidt, at der kan tages paa den, og den kan henlægges næsten som en Kampesten, er den for Musset, selv naar han er s  deligst, bestandig kun Livets fineste og allerstærkeste, men derfor ogsaa flygtigste Essens. Den kan dr  be, mens den har sin fulde Kraft, og den kan fordampe.

I sine sidste Skuespil forherligede Musset med Forkjærlighed den Troskab og Karakterrenhed hos Kvinden, som han troede paa uden selv at have fundet den. Han havde vel allerede i «Barberine» efter et gammelt Sagn tegnet Idealet af en trofast Hustru i Stil med Shakespeare's Imogen. Men Stykket var interessel  st. Han ender som Dramatiker med to fuldendt herlige Kvindeskikkelser. I det lille Mesterværk «Bettine» har han

løst en af de for en Karaktertegner vanskeligste Opgaver saa let som man løser en Sløjfe. Bettina træder ind, og hun har neppe sagt tre, fire Repliker, før vi føle, at dette er en kraftig, kjæk, dybt-følelsende og storttænkende Kvinde, mere end dette: et stort Talent, en Kunstnerinde, en Triumfatrice, vant til at føle sig alle sine Omgivelser aandeligt overlegen og vant til intet Hensyn at tage til smaalig Vedtægt. Det er hendes Bryllupsmorgen. Hun kommer syngende ind paa Scenen, hvor Notaren venter, gaar lige løs paa ham og siger til hans store Forbauselse Du til ham: «Aa, er Du der, Notar, kjære Notar, kjære Ven, har Du dine Papirligheder med Dig?» Hans Embedsværdighed eksisterer saa lidt for hende, at hun ikke tager i Betænkning at lade ham se sin Bryllupsglæde. Hendes Naturs muntre Godhed strømmer over ved den ringeste Foranledning. Hun er ikke spirituel som en Verdensdame, men fri, stor, fortrolig som en sand Kunstnerinde, og hendes Væsens ægte Menneskelighed tager sig end skjønnere ud mod Baggrunden af den sædelige Opløsthed, hendes kolde og fordringsfulde Brudgom repræsenterer.

Det skjønne lille Drama «Carmosine» vil paa Grundlag af en Boccacio'sk Novelle vise, hvorledes den stærkeste og hedeste Beundrings-Elskov, som udvortes Vilkaar adskille fra dens Gjenstand, kan helbredes ved højmodig Godhed og Ømhed. Car-

mosine er en simpel Borgerpige, som elsker Kong Pedro af Aragonien med en haabløs, fortærende Kjærlighed; hun vil paa Grund af denne Følelse ikke give sin tro og sørgende Tilbeder Perillo sin Haand; hun vil tie og dø. Men hendes Barndoms-Legekammerat Sangeren Minuccio røber af Medlidenhed hendes Kjærlighed for Kongen og Dronningen, og langt fra at vredes gaar Dronningen ukjendt til hende og mildner langsomt hendes Kval ved søsterlige og dronninglige Ord, idet hun forklarer hende, at en saadan Kjærlighed, saa dyb og stor, er altfor skjøn til at skulle udryddes af Hjertet, og at Dronningen selv ønsker hende optaget blandt sine Æresdamer, saa hun kan se Kongen hver Dag, thi man bliver bedre gennem en saadan Kjærlighed, der beror paa Sjælens Opsving mod det Ædle: «Jeg selv, Carmosine, vil lære Dig, at man kan elske uden at lide, naar man elsker uden at rødme derover; kun Skam og Samvittighedsnag volde Sorg; Sørgmodighed er den Skyldiges Lod, og din Tanke er visselig ikke skyldig.» Og Kongen kommer under Paaskud af at ville besøge hendes Fader, og i Dronningens Nærværelse siger han til hende:

«Det er da Eder, yndefulde Frøken, der, som vi høre, er syg og i Fare? Eders Ansigt ser ikke ud dertil . . . I skjælver, tror jeg, er I bange for mig?»

«Nej, Sire.»

«Nu, saa giv mig Eders Haand. Hvad vil det sige, smukke Barn? I, som er ung og skabt til at glæde Andres Hjerte, I lader Smerten faa Magt over Eder? Vi bede Eder i Kraft af Eders Kjærlighed til os, værdiges at fatte Mod og sørg for, at I hurtigt bliver helbredt.»

«Sire, det er min altfor ringe Kraft til at bære en altfor stor Kval, som er Skyld i mine Lidelser. Da I har kunnet beklage mig, vil maa-ske Gud befri mig derfor.»

«Skjønne Carmosine, jeg vil tale som Konge og som Ven. Den store Elskov, som I har baaret til os, har indlagt Eder den højeste Ære i vort Sind, og den Ære, vi til Gjengjæld ville gjøre Eder, er den med egen Haand at give Eder den Ægtefælle, vi have valgt Eder og som vi bede Eder modtage. Og derefter vil vi altid kalde os Eders Ridder og i vore Turneringer bære Eders Devise og Eders Farver uden derfor at udbede os Andet af Eder end et eneste Kys.»

Dronningen til Carmosine: «Gjør det, mit Barn, jeg er ikke skinsyg.»

«Sire! Dronningen har svart for mig.»

I hvilken Verden foregaar dette? I hvilken Verden har den Luft, man indaander, en saadan Renhed, hvor trives en saadan Retsindighed, hvor har Elskoven denne Ydmyghed, denne Glød og paa samme Tid denne Højhed, og hvor mødes den af en saadan Ridderlighed, en saadan Troskab,

en saadan Frihed for Skinsyge og en saa sjælden Godhed? Hvor findes en saadan Konge? Hvor gives der en saadan Dronning?

Svaret maa uden Vaklen lyde: I Idealets Land, ingen anden Steds. Det er paa disse Kyster, at den kaade, cyniske Musset som Digter tilsidst stiger i Land. Som Menneske havnede han langt fra disse Kyster. Han gik til Grunde i Selvbedøvelse. Hans Væsens Uregelbundethed og Udisciplinerthed blev hans Ulykke. Medens han i sine Poesier stedse blev aandigere og stedse mere sædelig, sank han som Menneske stedse dybere i mekaniske Udsvævelser. Han tabte tidligt Herredømmet over sig selv; en Tid lang svang han sig igjennem Digtekunsten op over sit Livs Forfald; tilsidst kunde heller ikke disse Vinger løfte ham mere.

Han havde haabet meget af Julikongedømmet, han havde af det eller under det ventet sig et kunstelskende Hof, en frisindet Politik, en Fornyelse af den nationale Ære og en Opblomstring af den skønne Litteratur. Man kan tænke sig, hvor bittert han blev skuffet. Det var ikke umuligt, at et Hof med levende Sans for Poesi og skønne Kunster, der havde draget Alfred de Musset ind i sin Kreds, kunde have udøvet en gavnlig Indflydelse paa ham, have tvunget ham til at holde paa sin Anstand og forfinet hans Nydelser, ja, endog hans Udskejelser. Men Louis-Philippe,

denne iøvrigt saa slebne og dannede Freds-Monark, havde kun liden Sans for Poesien eller Indsigt i dens Væsen. Han forstod saa lidt at vinde Alfred de Musset som Victor Hugo for sig. Musset, der var Klassekammerat af hans Søn, Ferdinand af Orleans, havde i Aaret 1836 i Anledning af Meunier's Attentat paa Kongen skrevet en Sonet. Den var utrykt, men Hertugen af Orleans, hvem den var kommen for Øje, og som fandt den fortræffelig, vilde absolut forelæse Hans Majestæt den. Kongen erfarede ikke engang, af hvem den var, thi før han kom til Underskriften, blev han saa fornærmet over, at Digteren fordristede sig til at dutte ham, at han ikke vilde høre mere. For at bøde paa Krænkelsen skaffede da Hertugen Alfred de Musset en Indbydelse til Tuileriesballerne. Den Dag, da Digteren blev præsenteret, saa han til sin Forundring Louis-Philippe gaa lige løs paa sig, og hørte ham med et Smil og en Mine, som blev han behageligt overrasket, sige: «De kommer lige fra Joinville, jeg er glad ved at se Dem.» Alfred de Musset var for meget Verdensmand til at røbe nogen Forundring. Han hilsede dybt og begyndte at gruble over hvad de kongelige Ord vel kunde betyde. Han huskede da, at Familien i Joinville havde en fjærn Fætter, som var Forst-Inspektør paa Krondomænerne. Kongen, der ikke plagede sin Hukommelse med litterære Navne, kjendte til Punkt og Prikke Navnene paa sine

Domæners Besætning. Elleve Aar i Træk gjensaa han hver Vinter med samme Fornøjelse sin formentlige Forst-Inspektørs Ansigt, vedblev at sende ham Smil og Nik, som fik mangen Hofmand til at blegne af Misundelse og som gjaldt for lige saa mange Hædersbevisninger, der ydedes Skjøn-litteraturen; men saa meget er afgjort: Louis-Philippe har aldrig anet, at der under hans Regjering i Frankrig levede en stor Digter, der bar samme Navn som hans Forst-Inspektør.

Et Regimente, saa glansløst som Louis-Philippe's, maatte blive Musset en Gru. Hans krigeriske Svar paa Beckers «Rheinlied» tyder med sin stolte og vilde Haan hen paa lyriske Muligheder hos ham, der under andre politiske Vilkaar kunde have udfoldet sig. Nu følte han sig indskrænket til at være Ungdommens og Elskovens Digter, og da Ungdommen svandt, var han ude af Stand til Selvfornyeelse. Hans Dyder styrtede ham i Fordærv ikke mindre end hans Laster: Stolt og fornem som han var, havde han ingen Gnist i sig af den Ærgjerrighed, der medfører aandelig Økonomi, ikke Spor af den Erhvervelyst, der tvinger til Flid, Intet af den underordnede Egoisme, der bringer Skribenten til at sætte sit Eget som det Vigtigste af alt i Verden. Han gjennemlevede Livet med en saadan Begjærlighed og Hast, at han til fyrretyve Aar var træt som en halvfjerd-sindstyveaarig uden derfor at være beroliget eller

viis. Hans tidlige legemlige Udtømthed medførte den aandelige. Han havde Intet af den ideale Egoisme, der tvinger Skribenten til helt at leve for sin Kunst, ikke heller Glimt af den sociale eller politiske Sans, der tvinger den frembringende Aand ind under Pligter mod Andre. Han var i den Grad ude af Stand til Selvbeherskelse, at den øjeblikkelige Fristelse blev ham uimodstaaelig; ubetinget formaalsløs som han i sin Egenskab af Digter var, blev han ogsaa som Menneske ganske formaalsløs; han havde Intet, som han vilde have frem, Intet, som han for enhver Pris skulde have sagt, og han var en altfor ustyrlig, altfor lidet kontemplativ Natur, til at Selvudvikling i Goethe'sk Forstand kunde blive ham det Formaal, der erstattede alle Tendenser. Da han døde i 1857, havde han allerede i adskillige Aar overlevet sin Muse.

XI.

«Jeg tror,» siger George Sand i Indledningen til *La mare au diable*, «at Kunstens Sendelse er en Følelsens og Kjærlighedens Sendelse og at Romanen i vore Dage burde erstatte de barnlige Tidens Parabler og Fabler. Kunstnerens Maal burde være at vække Kjærlighed til de Gjenstande, han skildrer, og jeg for min Del vilde

ikke rette nogen Bebrejdelse mod ham, om han forskjønnede dem en Smule. Kunsten er ikke et Studium af den givne Virkelighed, men en Søgen efter den ideale Sandhed.» Hvad den modne Kvinde her udtaler som Summen af sin Æsthetik, det har foresvævet hende alt fra hendes Ungdom af. Hun havde aldrig forstaaet Skribentens Kald anderledes end som en Higen mod det Højeste, til hvilket Mennesket kan naa, eller rettere som en Opløftelse af Sjælen over Samfundslivets Ufuldkommenhed, hvis Bestemmelse var at give Sjælen vid Synskreds og derigjennem overlegen Kraft til, naar den slog ned paa Jorden igjen, da efter Evne at bekjæmpe de Fordomme, de Institutioner, den Sindenes Raahed og Hjerternes Haardhed, hvorfra al hin Ufuldkommenhed udsprang.

I Indledningen til «Le compagnon du Tour de France» siger hun: Siden naar er Romanen vel tvungen til kun at være et Maleri af det, som er, af den haarde og kolde Virkelighed, som Samtidens Mennesker og Forhold frembyde? Jeg véd ret vel, at den kan være det, og Balzac, en Mester, for hvem jeg altid har bøjet mig, har skrevet «La comédie humaine». Men skjønt jeg har været knyttet ved Venskabsbaand til denne berømte Mand, har jeg dog set de menneskelige Vilkaar fra et helt andet Synspunkt, og jeg husker at have sagt til ham: De skriver «den menneskelige Komædie». Den Titel er beskeden. De kunde

lige saa godt sige «Menneskehedens Drama eller Tragedie». — «Ja,» svarede han mig, «og De skriver for Deres Del Menneskehedens Epos». — «Den Titel,» indvendte jeg, «vilde omvendt være altfor højtidelig. Men jeg vilde gjerne skrive det menneskelige Hyrdedigt, den menneskelige Roman eller Digtning i Almindelighed. Kort og godt, De vil og kan male Mennesket, som det viser sig for Deres Øje. Jeg føler mig kaldet til at male det, som jeg tror, det bør være.» Og da vi ikke konkurrerede med hinanden, erkjendte vi snart hver for sig den andens Ret.

Ytringen er fremkommen som Protest mod Beskyldningen for at ville smigre de lavere Samfundsklasser gennem forskjønnende Fremstilling; deraf dens tilspidsede Form, deraf det doktrinære Udtryk, som George Sand giver sin Naturs Idealisme. Vistnok var hun fra først til sidst Idealist; men dog var det ingenlunde Lysten til at skildre Menneskene, som «de bør være», der aabnede hendes Læber; det var Driften til at skildre hvad Menneskene kunde være, dersom Samfundet ikke hæmmede deres aandelige Væxt, fordærvede dem og tilintetgjorde deres Lykke, og Repræsentanterne for «Samfundet» bleve derfor gjengivne uden nogen Skaansel. George Sand vilde oprindeligt netop give et Billede af Livet som det er, af Virkeligheden, som hun havde oplevet og iagttaget den; kun var det den kvindelige Sværmerskes Syn paa

Virkeligheden, som hun gjengav. Det Udsnit, hun saa, var et Stykke Jord med Himmel over sig. Hendes Skarpsyn var en Lyrikers Skarpsyn.

Hin Tidsalder var den uhyre Frembringelses-evnes: Victor Hugo, Balzac, Alexandre Dumas skrev uafbrudt og ophobede det ene Værk paa det andet. Den sidste endte med en formelig Bogfabrikation, udgav fire til fem Romaner ad Gangen, skrev med sine talrige Medarbejderes Hjælp en anselig Reol fuld af Bind om Aaret. Ogsaa George Sands Frembringelsesdrift var overordentlig. Hendes samtlige Produktion udgjør omtrent 110 tættrykte Bind. Om at give en Udsigt over dem alle kan der ikke være Tale. Hvad der er mig magtpaaliggende, det er kun at fremhæve Hovedpunkterne i de væsenligste Værker, Idestrømningerne igjennem dem, det blivende Udbytte af Bøgerne, selv naar deres Enkeltheder ere forglemte.

De Livsforhold, der ligge bagved den første Gruppe af hendes Romaner, ere bekjendte. Hun fødtes 1804, mistede tidligt sin Fader, havde en lidenskabelig og urimelig Moder, en fin og forstandig Bedstemoder, voxede op paa Gaarden Nohant i Berry som et Landbarn, der tumlede sig i fri Luft, elskede den fri Natur og omgikkes Bønderbørnene paa lige Fod. Hun var demokratisk anlagt, men derfor ikke mindre romantisk anlagt. Ligesom Chateaubriand i sin tidlige Ungdom dannede sig Billedet af en idealt dejlig Kvinde, om hvem

han stedse drømte, saaledes formede George Sand sig i sine første Fantasier Billedet af en Helt, hvem hun rejste et Alter af Sten og Mos i et Hjørne af sin Have og hvem hun med yppig Opfindsomhed tillagde talrige Bedrifter. Da hun tretten Aar gammel blev sat i Kloster i Paris for der at opdrages, savnede hun først smerteligt sit frie Landliv, saa kastede hun sig en Tidlang over Religionen med Ildhu og Sværmeri. Dette Opsving afløstes endnu før hendes Tilbagevenden til Nohant af Interessen for Skuespilkunst og poetisk Læsning. Som voxen ung Pige læser hun i de landlige Omgivelser første Gang Rousseau og føler sig fængslet, som man føler sig, naar Ens eget Væsen oplades for En. Hun bliver Rousseaus Discipel for aldrig at ophøre med at være det. Hans Natursans og Naturdyrkelse, hans Deisme, hans Tro paa Ligheden og Kjærlighed til den, hans trodsige Holdning overfor det saakaldte civiliserede Samfund tiltalte alle hendes Instinkter og ligesom foregreb Følelser der slumrede i hendes Sjæl. Læsningen af Shakespeare, Byron, Chateaubriand, som henriver hende og lader hende føle sig ensom midt i Omgivelserne, meddeler hende den første, abstrakte Melankoli, der i unge lidenskabelige og sværmeriske Sjæle plejer at gaa forud for de virkelige Skuffelsers Tungsind. Det saaledes udviklede unge Væsen, der kraftigt, overlegent, rigt og i sin Søgen uselvstændigt aldrig vilde

kunne have havt nok i Samlivet med en enkelt Mand, stod han end nok saa højt ved Karakter og ved Evner, blev saa i 1822 gift med en Hr. Dudevant, en ganske almindelig Landjunker, hverken værre eller bedre end Flertallet af hans Lige. Han var raa og hidsig, fuldstændigt ude af Stand til at forstaa sin Kone, men han havde øjensynligt kunnet være en langt mindre ufuldkommen Ægte-mand uden at dette havde givet det uundgaaelige Udfald et synderligt forskjelligt Præg. Kun de første tre Aar af dette Ægteskab gik hen uden Uro og Spaltninger. Allerede fra 1825 af synes George Sand at have overset sin Mand og med sin Naturs levende Hang til Sympathier at have sluttet Venskabsforbindelser med andre Mænd, da hun i sit Hjem følte sig krænket og aandelig mis-handlet. Hr. Dudevant, der var Ægtemand nok til at opbringes over sin Hustrus aandelige Uafhængighed, paa samme Tid som han var en alt-for ubetydelig Personlighed til at kunne drage Fordel af den aandelige Uselvstændighed, der bragte hende til at søge en Fører og Vejleder, opfattede selv hendes uskyldigste Sympathier som Over-trædelser af en Pligt. Al Fællesskabsfølelse mellem Ægtefællerne opløstes efterhaanden under uophørlige ægteskabelige Rivninger og Stridigheder. Selv de to Børn, der fødtes, kunde ikke holde Parret sammen; 1831 drog George Sand alene til Paris.

Gjennem den senere førte Separations-Proces ligesom gjennem George Sands Brevvexling faar man et tilstrækkeligt Indblik i dette Ægteskabs Historie. Jeg har i Gazette des Tribunaux (30 Juli, 1 og 19 August 1836, 28 Juni, 12 Juli 1837) fundet begge Parters advokatoriske Indlæg. Det var frygtelige, forsmædelige Anklager, den geniale Kvinde maatte finde sig i at høre af sin Mands Advokat. Klædt snart i en sort Fløjels Jakke, over hvilken hendes smukke mørke Haar faldt ned, snart efter Datidens Mode i Hvidt med et blomstret Shavl om sine Skuldre, hørte George Sand uden at fortrække en Mine de af Hr. Dudevant soufflerede Anklager, som Advokaten slyngede hende i Ansigtet. Han beskyldte hende for allerede tre Aar efter Ægteskabets Indgaaelse at have fattet en forbryderisk Lidenskab for en anden Mand og have givet efter for den. «Hr. Dudevant erfo'r snart, at han var forraadt af den han tilbad (!), men var ædelmodig nok til at tilgive». Advokaten oplæste et langt Brev fra hende til hendes Mand, i hvilket hun tilstod og bebrejdede sig adskillige Fejl og i hvilket hun udledte Misforholdet mellem dem fra en Forskjellighed i Karaktererne, der ikke udelukkede Godhed og Elskværdighed fra hans Side. Mod al Logik fik han af dette Brev udledet en Selvanklage for Utroskab. Han udviklede fremdeles, hvorledes Ægtefællerne fra 1825—28 havde levet i en frivillig

Skilsmisse, hvorledes Madame Dudevant selv efter i 1831 at have forladt sin Mand for at føre «et Kunstnerliv» havde vedligeholdt en fredelig Brev-vexling med ham og modtaget 300 Francs om Aaret. (Han nævnte ikke, at hun havde bragt Manden 500,000 Francs i Medgift.) I Begyndelsen af 1835 vare Ægtefællerne endelig komne til privat Overenskomst om at dele Børnene og Formuen imellem sig samt at indrømme hinanden fuld Frihed, da George Sand pludselig endnu før Overenskomsten skulde træde i Kraft, gjorde Brud paa den og ansøgte om Separation. (I Mellemtiden havde nemlig Hr. Dudevant i Anledning af en Strid om Sønnen villet slaa hende, ja i Vidners Overværelse grebet sit Gevær for at fyre paa hende.) Trods Overdrivelserne i Ansøgningen blev den, som Advokaten oplyste, afslaaet. Men nu var det Turen til Hr. Dudevant at klage; han negtede Alt, hvad der bebrejdedes ham, og rettede mod sin Hustru de haardeste Beskyldninger; han paastod, at den, der havde forfattet saa umoralske Skrifter som hendes, var uværdig til at opdrage sine Børn; han beskyldte hende for at være indviet i «alle de skændigste Udsvævelsers Hemmeligheder». Det var paa Grundlag af disse, efter Advokatens Mening fuldtberettigede, Angreb at George Sand nu paany ansøgte om Separation, og han kulminerede i Udbruddet: «Det er altsaa Deres Anskuelse, Frue, at en Kvinde, hvis hun

vil, kan bortødsle Halvdelen af en Formue, fylde sin Ægtefælles Liv med Græmmelse, og naar hun føler Lyst til endnu friere at overgive sig til de tøjlesløseste Udskejelser, har det simple og bekvemme Middel til sin Raadighed, at angribe ham for Domstolene, idet hun paadigter ham en odios Handlemaade!»

Det maa have været haardt for den stolte Kvinde at sidde som iagttaget Tilhørerinde til sit Navns og sit Livs Besudling; det kan neppe have lindret Pinen for hende, at hun umiddelbart derefter hørte sin Advokat og Ven, Michel de Bourges, lovprise hende som Geni, gjøre Effekt ved at oplæse stilistisk mærkværdige Prøver af hendes Breve og opregne alle de Skjældsord saavel som alle de brutale Handlinger, i hvilke hendes Mand havde gjort sig skyldig mod hende. Vel var hun vant til at se sine Romaner udskregne af Journalisterne som lige saa mange skamløse Forsvarsindlæg for Usædeligheden, men det maa have gjort et uvant Indtryk paa hende at høre sit Privatliv saaledes stemplet. Den offentlige Forhandling, med hvilken hendes Ægteskab sluttede, giver imidlertid ligesom et Tilbageblik over dette selv og derigjennem Forudsætninger til at forstaa den Indignation, der faar sit første Udbrud i «Indiana», «Valentine», «Lélia» og «Jacques».

Disse Bøger have nutildags kun ringe kunstnerisk Interesse: Karaktertegningen er i sin ab-

strakte Idealisme svag, Handlingen usandsynlig, som i «Indiana», eller uvirkelig, som i «Lélia» og «Jacques», Foredraget er trods Stilens fuldtone-nde Harmoni ikke sjældent overspændt og deklamatorisk, i Breve og Monologer nærmer det sig til den lyriske Prædikens Form. Og dog slaar der en Flamme op af disse Ungdomsromaner, som endnu den Dag idag lyser og varmer. Og dog have disse Bøger slaaet Toner an, hvis Ekko sent vil forstumme. En Klagesang og et Krigsskrig lyde ud derfra, og de føre Følelæsspirer og Tankekim med sig, hvor de trænge hen, hvis Væxt kun Samtiden har kunnet hæmme, men som i Fremtiden ville udfolde og udbrede sig med en Frodighed, om hvilken vi nu kun formaa at danne os en svag Forestilling.

«Indiana» er det unge rige Hjertes første Udbrud af Bitterhed og Smerte. Den unge Kvinde er lutter sjælfuld, ædelbaaren Finhed; hendes Mand, Oberst Delmare, en noget godmodigere Hr. Dudevant; Indiana's kjærlige og entusiastiske Sind tyer saaret fra Manden til Elskeren. Bogens Originalitet beror paa Tegningen af dennes Karakter. Thi for ham er endda Ægte- manden langt at foretrække. Raymon er den unge normale Franskmand under Restaurationen, som Samfundet har tildannet ham, følsom og be- regnende, elskovssyg og egoistisk, gaaende saa- ledes op i Hensynet til den offentlige Mening og

Samfundsdommen, at han fra haardhjertet bliver hjerteløs, fra upaalidelig bliver ussel, og tilsidst ses i sin dybe Middelmaadighed bag sin glimrende Skal af Egenskaber og Talenter. Strax i dette første Værk fremtræde flere Hovedtyper af Mænd hos George Sand: den grovere Natur, hvem den Magt, Samfundet giver ham i Hænde, har gjort brutal, og den svagere Natur, hvem medfødt Holdningsløshed og den tilvante Hensyntagen til Samfundsdommen har gjort uvederheftig og fejj. Hun begynder altsaa fra først af paa Kvindevis med en livfuld Blottelse af Mandsegoismen. Som Modsætning til den indfører hun saa allerede her sit Mandsideal i Reserve-Elskeren, den tilsyneladende flegmatiske, men i Virkeligheden glødende Ralph, der ordknap som George Sand selv, for en overfladisk Betragtning stiv og kold (som hun) er lutter Selvopofrelse, Ædelsind og trofast Elskov — en Skikkelse, hun i Aaringer ikke bliver træt af at variere. Den bliver i «Lélia» til den overlegne og haardtprøvede Trenmor, Galejsslaven, der dømmer Samfundet med stoisk Ro, i «Jacques» til Hovedpersonen, der med næsten overmenneskelig Aandshøjhed dræber sig for ikke at staa sin unge Hustrus Forbindelse med en anden i Vejen, i «Léone Léoni» til den rolige, mandige Don Aleo, som til det Sidste tilbyder at ægte den stakkels Juliette, hvem en næsten magisk Fortryllelse fængsler til den bundløst slyngel-

agtige Léone, dette mandlige Modstykke til Manon Lescaut; i «Le secrétaire intime» er han den uanselige Tysker Max med sin naive Godhed og sin poetiske Begejstring, der er den af Alle hyldede Fyrstindes hemmelige Ægtemand, i «Elle et lui» er han Englænderen Palmer, der er stillet op som Kontrast til det geniale og udsvævende Pariserbarn Laurent; i «Le dernier amour» har han Navnet Sylvestre, en svagere Gjentakelse af Jacques. Alle disse Skikkelser have Idealers ikke sjældne Fejl at være blodløse. Til Gjengjæld er Raymonfiguren, der symboliserer Verden, Samfunds-egoismen, Forfængeligheden og Karaktersvagheden en helt igjennem ganske anderledes vellykket Type. Allerede i «Indiana» har Raymon en kraftigere Realitet end de øvrige Skikkelser, en langt bestemt Steds- og Tidsfarve. Forfatterinden henfører (i Kap. X) hans Karakters Umandighed til Tidsalderens «forsonlige og eftergivende Hang»; hun betegner sin Tid som «det stiltiende Forbeholds» Epoke; hun viser hvorledes Raymon, der forfægter det politiske Maadehold, indbilder sig blot fordi han er uden politisk Lidenskab ogsaa at være uden politisk Interesse og derfor at staa over Partierne, medens han har altfor megen Fordel af Samfundet som det er, til at ønske det forandret. Han er «ikke utaknemmelig nok mod Forsynet til at bebrejde det de Andres Ulykke». Men ogsaa denne Skikkelses talrige Efterkommere i George

Sands Romaner røbe et fint og dybtgaaende Virkelighedsstudium, ligefra Digteren Sténio i «Lélia» og Elskeren Octavè i «Jacques», næsten kun skitserede, svage Karakterer, med hvilke Liden-skaben spiller Bold, til de med mange individuelle Træk udrustede Skikkelser, den sydlandsk letfærdige unge Sanger Anzoletto i «Consuelo», den sygeligt nervøse, forfinet egoistiske Fyrst Karol (Chopin) i «Lukretia Floriani» og den ustadige og urimelige unge Maler Laurent (Alfred de Musset) i «Elle et lui».

«Indiana» ender med at finde Mandkjønnets hensynsløse Egoisme i alle Samfundets Ytringsformer, selv i den Religion, som Mændene lære. De have gjort Gud til et Mandfolk i deres Billede. Hun skriver til sin hykleriske Elsker: «Jeg tjener ikke den samme Gud som Du, men jeg tjener min renere og bedre. Din det er Mændenes Gud, en Mand, en Konge, Mandkjønnets Ophav og Støtte; min det er Altets Gud, Skaber og Opholder af alle Væsener. Eders Gud har frembragt Alt for Eder, min har skabt alle Arter af hverandre». Der er i disse Ord et Dobbelt: en naiv Protest mod den paa Kvindens Underordning under Manden hvilende Samfundsorden og en uskyldig, ungdommeligt tillidsfuld Gudstro's lyse Livssyn. George Sand blev ikke længe staaende ved den. Blot et Par Aar senere slutter hun «Lélia» med et Udbrud af vildt fortvivlet Pessimisme. I sin

Dødsstund siger her hendes Heltinde: «Ak Fortvivlelsen hersker og Lidelsen, og Klageraab strømme ud af alle Skabningens Porer. Bølgerne vride sig sukkende mod Stranden og Vinden klynker og græder i Skoven. Alle disse Træer, der bøje sig og kun løfte sig paany for atter at falde tilbage under Stormens Pisk, lide en frygtelig Marter. Ja der gives et eneste ulykkeligt, umaadeligt og frygteligt Alvæsen, og den Verden, vi kjende, kan ikke omslutte det. Det er usynligt tilstede i Alt og dets Røst fylder Verdensrummet med en evig Hulken. Det er en Fange, i det umaadelige Rum, det bevæger og tumler sig, slaar sit Hoved og sine Skuldre mod Himlens og Jordens Skranker; men det kan ikke overskride dem; Alt trykker det, piner, knuser, forbander og hader det. Hvad er det og hvorfra kommer det? Andre have kaldt det Prometheus, atter andre Satan, jeg kalder det Attraa — jeg Sibyllen, den trøstesløse Sibylle, jeg, de henfarne Tiders Aand jeg den brystne Lyre, det stumme Instrument, hvis Toner de Nulevende ikke skulde forstaa, men i hvis Skjød den himmelske Harmoni er sammentrængt; jeg Dødens Præstinde, der vel føler, at jeg engang var Pythia, alt dengang har grædt, alt dengang har talt, men ikke mere husker det lægende Ord! . . . O Sandhed, Sandhed! for at finde dig er jeg steget ned i Afgrunde, ned i hvilke et Blik vilde gjøre de tapre-

ste Mænd svimle af Rædsel . . . men o Sandhed, du har ikke aabenbaret dig, i titusind Aar har jeg søgt dig forgjæves. I titusind Aar har jeg nu som eneste Svar paa mine kvalfulde Spørgsmaal hørt den afmægtige Attraas fortvivlede Hulken lyde hen over denne forbandede Jord I titusind Aar har jeg raabt ud i det Uendelige: Sandhed! Sandhed! og i al den Tid har Svaret lydt: Længsel! Længsel! Ulykkelige Sibylle, stumme Pythia, løb da Panden mod din Hules Klipper og bland dit Blod, som ryger af Raseri, med Havets kolde Skum!»

I et Udbrud som dette naar hine Ungdomsaars sjælfulde Tungsind sit Højdepunkt. Sammen-trængt, som jeg her har meddelt det (det er i Originalen sex Gange længere) giver det George Sands ungdommelige Selvfølelse, som den efterhaanden udviklede sig, et lyrisk skjønt Udtryk. Da hun skrev «Indiana», var hverken hendes Overlegenhedsfølelse eller hendes Pessimisme saa udviklet. Hun forfattede den beskedne Fortælling som medlidende Talsmand for Samfundsordenens Ofre men uden med Bevidsthed at rette noget Angreb paa Institutionerne, end ikke paa Ægteskabet, som hvis Angriber hun fra først af blev stemplet. Hun taler øjensynligt den rene Sandhed, naar hun (i Fortalen fra 1842) siger, at hun endnu længe efter at have skrevet Fortalen til Indiana under Indtrykket af en Rest af Ærbødighed for det be-

staaende Samfund stræbte at løse det uløselige Problem, som bestaar i at finde et Middel til at forsone de af Samfundet undertrykte Individuers Lykke og Værdighed med en Opretholden af selve dette Samfund. Hun er ligeledes i sin Ret naar hun i Brevet til Nisard (det sidste i Lettres d'un voyageur) paastaar kun at have angrebet Ægtemændene ikke Ægteskabet som Samfundsindretning. Hun optraadte jo ogsaa som en Fortæller og Psykolog, ikke som en Reformator. Her som i «Valentine» var det Ungdommens Varme og lyriske Flugt, dens sværmeriske Lidenskaber og begejstrede Protester der udgjorde Romanens Indhold; det var lutter Sjælehistorie og kun faa Personers; ligefuldt var der i de skildrede Følelsers Væsen, i deres ganske ufrivole men ganske samfundsstridige Karakter og end mere i de indstrøede Reflexioner noget det gamle Samfund Underminerende. Det var derfor ikke lutter Taabelighed, der ytrede sig i de brutale Angreb fra det Bestaaendes Side, for hvilke disse Bøger og deres Forfatterinde bleve gjorte til Gjenstand. Man anede at disse Følelser og Tanker tidligere eller senere maatte omforme selve Samfundets Love. De have begyndt at gjøre det og ville for hver Dag gjøre det mere.

Selve disse Bøgers Idealisme gjør dem i deres inderste Væsen revolutionære. Thi idet kun den indre Verden eksisterer for Forfatterinden,

lader hun den udfolde sig frit uden Hensyn til om dens Udfoldelse kommer til at sprænge den ydre, og idet hun med Forkjærlighed maler stærkt spændte Følelser, eller egentlig kun en eneste men uendeligt forskelligartet Følelse: Elskov, viser hun hvorledes dens Love og Samfundets Love uophørligt krydse hinanden. Skjønt hun ikke drager Ægteskabets Nødvendighed og Uerstattelighed i vore Dage i Tvivl, undergraver hun Troen paa dets Evighed. Vel sandt, hun angriber fra først af kun Ægtemændene, men idet hun stiller den ideale Fordring, viser den sig under den nærværende Samfundsorden uopfyldelig. Saaledes omtrent undergraver senere Kierkegaard Kristendommen, da han for at begejstre Menneskene for den, fremsætter den idealt overspændte Fordring til den Kristne.

Den moderne franske Naturalisme, der ofte har maattet lide under mere eller mindre grundløse Anklager for Immoralitet, har for at hævne sig over disse drejet Beskyldningen for Usædelighed mod disse første, sværmeriske Værker af George Sand. Naarsomhelst Emile Zola vender tilbage til sine Indsigelser mod den idealistiske Roman, glemmer han aldrig at gjøre opmærksom paa de Farer, som denne stadige Pegen ud over de Rammer, i hvilke Individet er stillet, denne stadigt fremstillede Trang til større sjælelig og aandelig Frihed, indeholder for Familie og Sam-

fund. Han gjør sig til af, for sin Del aldrig at skildre den uregelbundne Elskovslidenskab i et skjønt eller tillokkende Lys, men altid at lade den plaske i Dyndet. Han kunde have tilføjet, at han og hans Efterfølgere af Balzac's Skole overhovedet aldrig have nogen højere Moral behov end den gjængse eller aabne Udsigt til noget andet Samfund end det, som bestaar. De have underkastet sig en voldsom Selvindskrækning, idet de have bundet sig til Skildringen af den af dem iagttagne ydre Virkelighed med Udelukkelse af enhver som helst af denne Skildring uddragen Slutning. Herpaa beror det, at ligesaa dristige som de ere i Udmalingen af Samfundsforhold og Situationer, som Litteraturen forud sjeldnere har vovet at behandle, ligesaa frygtsomme, ja intetsigende ere de som Tænkere og Moralistere. De søge nødvendigvis bestandig en Styrke i Paavisningen af deres Overensstemmelse med de gjængse Moralbegreber; de rose sig af at kalde Last hvad alle Andre kalde Last og at indgyde Afsky for Lasten. De ere ikke som hin Synderinde George Sand. Men hvad det engang er paa Tide at sige, det er, at netop denne deres «Moralitet» er deres poetiske Svaghed og netop hin «Immoralitet» den stærke Side ved George Sands i Skildringen saa langt abstraktere og mere kyske Skrifter. Der forekommer ikke i den realistiske Skoles tilsyneladende saa forvovne Bøger nogen Sætning, der i

sand Forvovenhed kan sammenlignes med denne, som George Sand i «Horace» har lagt en af Hovedpersonerne i Munden og som med mønsterværdig Korthed sammentrænger Lidenskabens Moralfilosofi i hendes Værker: «Jeg tror, at man bør definere den Kjærlighed som en ædel Lidenskab, der løfter og styrker os ved skønne Følelser og Tanker — den Kjærlighed som en slet Lidenskab, der gjør egoistisk og fejsk og prisgiver os til alle det blinde Instinkts Smaaligheder. Enhver Lidenskab er da lovlig eller forbryderisk, alt eftersom den medfører det ene eller det andet Resultat, ligegyldigt om det officielle Samfund, der ikke er Menneskehedens Højesteret, undertiden, lovliggjør den slette Lidenskab og banlyser den gode».*)

«Lélia» og «Jacques» (1833 og 1834) betegne Højdepunktet af Digterindens Byronske Verdenssmerte og deklamatoriske Hang. I Lélia vilde hun give sit Ungdomsideal af den store, dybtfølelsende og usanselige Kvinde og gav hende til Modbillede Søsteren Pulcheria, en yppig Courtisane. Hun løste her sit Væsens tvende Sider ud fra hinanden og formede Lélia efter Minervabilledet i sin egen Sjæl, Pulcheria ud fra sin egen Venus-

*) Man sammenligne de i «Den romantiske Skole Skole i Tyskland» anden Udgave S. 153 ff. anførte Citater af George Sand's Roman «Jacques».

dyrkelse og frembragte saaledes snarere store skitserede Symboler end Mennesker af Kjød og Blod. I «Jacques» tog hun Ægteskabsproblemet for sig fra en ny Side, idet hun, der i «Indiana» havde skildret en raa, i «Valentine» en kold og sleben Ægtemand, her udstyrede Ægtemanden med de Fuldkommenheder, der stod for hende som de højeste, og lod hans Lykke strande paa selve hans Naturs Overlegenhed, hvilken hans ungdommeligt ubetydelige Hustru ikke i Længden kan elske. Forfatterinden har her forsøgt at styrke Indtrykket af sin egen Synsmaade ved at lægge den forurettede Ægtemand den i Munden. Han undskylder selv sin Hustru: «Ingen menneskelig Skabning kan befale over Kjærligheden og Ingen er skyldig, fordi han føler eller mister den. Hvad der fornedrer Kvinden, det er Løgnen; hvad der udgjør Ægteskabsbruddet, er ikke den Time, hun tilstaar sin Elsker, men den Nat, hun derpaa tilbringer med sin Mand». Jacques føler sig forpligtet til at vige Pladsen: «Borel vilde i mit Sted roligt have banket sin Kone og ikke have rødmet ved derefter at omfavne hende, nedværdiget af hans Slag og hans Kys. Der gives Mænd, som uden videre paa østerlandsk Maade slaa deres utro Kone ihjel, fordi de betragte hende som lovlig Ejendom. Andre slaas med deres Rival, dræbe eller fjerne ham, og bede saa den Kvinde, de paastaa at elske, om Kys og

Kjærtegn, medens hun enten trækker sig tilbage fra dem eller med Fortvivlelse giver sig hen. Dette er i den ægteskabelige Kjærlighed de almindeligste Maader at handle paa, mig forekommer det, at Svinenes Kjærlighed er mindre lav og mindre grov end disse Menneskers». Disse Sandheder, der nu allerede for de højest Dannede staa som elementære, vare for halvtredsindstyve Aar siden himmelraabende Sofismer. De ere det Salt, der har bevaret dette Ungdomsskrift frisk tiltrods for alt det Forældede i Opfindelsen og alt det Vidtløftige i den trættende Brevform. Det dybeste Mærke, Romantismens Overspændthed har sat sig i denne Bog er Slutningskatastrofen: Jacques véd intet bedre Middel til at frigjøre Fernande end et Selvmord, der for hende maa tage sig ud som en tilfældig Død. Her ere vi ude i den pure Uvirkelighed. Men forøvrigt er Uvirkeligheden i denne Roman mere tilsyneladende end reel. Den moderne Skole har let ved at paavise Mangelen af Stedsbestemmelser, af virkelige Beskjæftigelser o. s. v.; Personerne have i George Sands første Romaner ingen anden Sysselsættelse og ingen anden Interesse end den at elske. Men den Virkelighed, her findes, er en indre, Følelsernes Virkelighed. Ogsaa den har man i vore Dage bestridt. Det er Tonen at finde Følelser, som de her skildrede, en saa heftig Fortvivlelse over Samfundsordenen, en saa lidenskabelig, erotisk

Ømhed, en saa ren og glødende Venskabsfølelse mellem Mand og Kvinde, unaturlige og uvirkelige.*) Men man maa huske, at George Sands Personer hæve sig højt over Gjennemsnittet. Hun skildrer overlegne Naturer. Ja hun har i disse første Bøger egentlig ikke gjort andet end at give sin egen Følemaades Psykologi. Hun varierer kun uophørligt de Omstændigheder, i hvilke hun anbringer sin egen Føle-Evne, og drager saa med genial Selviagttagelsesgave og sikker Haand de psykologiske Konsekvenser. Interessant er det at se hvorledes den stadige Higen efter at finde en jævnbyrdig Mandsaand i disse Ungdomsskrifter leder hende til en Art Selvfordobling i tvende Kjøen. Saa lidenskabeligt hun end forherliger

*) Emile Zola skriver om Personerne i Jacques (*Documents littéraires* 222): «Jeg kan ikke udtrykke den Virkning, som slige Figurer gjøre paa mig: de forvirre mig, de overraske mig, som havde de indgaaet det Væddemaal at gaa paa Hænderne. Jeg forstaar intet af deres Klager, af deres evige Bitterhed. Hvad beklage de sig over, hvad vil de? De tage Livet fra den forkerte Side, det er derfor ganske naturligt, at de ere ulykkelige. Heldigvis er Livet et meget bedre Pigebarn. Man kommer altid overens med hende, naar man har Godmodighed nok til at finde sig i de ubehagelige Timer». Zola tegner gennem Karikaturen af George Sand sit eget Portræt, eller rettere sin egen Karikatur; thi saa spidsborgerlig er han visselig ikke.

Elskoven, saa stærkt hun end lader den betage den store Kvindes og den store Mands Sjæleliv, saa nære de dog begge, Jacques saavel som Lélia, en større, idealere Venskabsfølelse til et ædelt Væsen af det andet Kjøn, som forstaar dem. I Sammenligning med denne Følelse af dyb og gjensidig Forstaaelse synes Lélías Elskovsforhold til Sténio, Jacques til Fernande kun Svagheder hos disse store Sjæle. Lélia har en forstaaende Ven i Trenmor, Jacques en jævnbyrdig Veninde i Sylvia. Han vilde elske hende, hvis hun ikke var hans Halvsøster eller rettere, hvis han ikke maatte nære Frygt for at hun er det; men som Forholdet er, har det en Skjønhed over sig, som et blot erotisk Forhold neppe kunde naa. Jeg husker tydeligt, hvor mægtigt et Indtryk Forholdet mellem Jacques og Sylvia gjorde paa mig, da jeg vel for femten Aar siden læste Bogen for første Gang. Jeg saa det godt, at Jacques er til en vis Grad uvirkelig, Sylvia ligeledes, thi hun er kun Jacques' Fortrolige, som forstaar ham; men den ideale Strøm imellem dem har Virkelighed og den berørte mig elektrisk. Denne Sylvia er opstaaet af den geniale Aands Nødraab ud i den tomme Verden efter sin Lige; hendes Skikkelse er ganske vist ikke mere end det store ensomme Hjertes Postulat; men hvad er Poesien andet! Saa ufuldkommen Romanen end er, Forholdet mellem Jacques og Sylvia

giver den en skjær Poesi; det er, naar man møder det, som saa man over Lidenskabernes lavtliggende Verden ind i en højere, hvor renere, om end ganske jordiske, Aander elske og forstaa hinanden.

Figurer som disse illustrere den levende Venskabsdrift, George Sand i hine Dage besad og som saa ganske var i den romantiske Ungdoms Aand. Hendes paa den første Romangruppe følgende «Lettres d'un voyageur», der begyndtes umiddelbart efter Afskeden fra Alfred de Musset i Venedig og som spænder over de følgende Aar, giver et Indblik i hendes Venskabsforbindelser og er overhovedet et af de Skrifter, i hvilke Forfatterinden mest ligefrem har givet sit Sjæleliv til Pris, skjønt hun beflitter sig paa en Forbeholdenhed i alle personlige Anliggender, der gjør Fremstillingen dunkel for den Uindviede. Man følger hende her lige fra hendes Samliv med den kjønne og dumme italienske Læge (Dr. Pagello), for hvem hun ofrede Musset og til hendes Sværmeri for Éverard (Michel de Bourges), hendes Advokat i Skilsmisseprocessen, der inspirerede hende den smukke Roman «Simon». Mellem disse Yderpunkter ligge alle de gode og hjertelige Venskabsforbindelser med François Rollinat, Jules Néraud og hvad de alle hedde, disse djærve og dygtige Mænd, med hvem hun stadigt følte Drift til at veksle Tanker og Breve, med hvem hun studerede, af hvem hun lod sig belære,

og hvem hun i Romantismens burschikose Stil tiltalte med det fortrolige Du — fremdeles alle de ægte kunstneriske Kammeratskabsforhold til Franz Liszt, Grevinde d'Agoult, Meyerbeer og mange Andre, Samtidens geniale Mænd og Kvinder.

I intet andet Værk er hun veltalende som her, i intet senere strømmer hendes Foredrag i saa lange lyrisk-rhetoriske Bølger. Intetsteds kan man bedre end her studere hendes personlige Stil, den, som giver sig tilkjende udenfor de dialogiserede Partier i hendes Romaner. Det Fuldttonende er dens Hovedegenskab. Den ruller frem i lange fyldige Rhythmer, ligelig i sin Synken og Stigen, syngende i sin Sværmen, harmonisk endog i Fortvivlelsens og Selvopgivelsens Udtryk. Hendes Væsens medfødte Ligevægt afspejler sig i hendes Sætningers Ligevægt: aldrig et Skrig, et Stød eller en Opfaren i Stilen; den har Sving, den har Flugt med brede Vinger, men hverken Spring eller Hug eller Fald. Den savner Melodi, men den har rige Harmonier, den savner Farve, men den har Linjespillets fulde Skjønhed i sin Tegning. Aldrig virker hun ved en uvant og dristig Ordsammenstilling, sjældent eller aldrig ved en uhørt Lignelse. Saalidt som hendes Foredrag har skrigende Lyd, har hendes Billeder stærke eller skrigende Farver. Hun er romantisk ved sin Enthusiasme, ved sin Given sig hen med hele sin Personlighed i Følelser, der trodse Regel og

Norm, men hun er i streng Forstand klassisk ved Periodernes Regelbundethed, ved Formens abstrakte Skjønhed og Farvegivningens Ædruelighed.*)

Brevene fra Venedig og end mere de første efter Hjemkomsten til Frankrig vise Enhver, der forstaar at læse, hvor ydmyget George Sand følte sig over Tabet af Musset, hvor dybt Savnet af ham gik hende til Hjerte, og hvor arrangeret den en Snes Aar senere givne Fremstilling af Forholdet er i «Elle et lui». Der har visselig været Tider, hvor hun følte sig, som skulde hun gaa tilgrunde af Længsel og Skam og Sorg. I Brevet til Rollinat fra Januar 1835 finder jeg en betegnende, saavidt jeg véd, hidtil overset Passus, som har sin Ynde og rummer en Be-kjendelse:

«Hør en Historie og græd! Der var engang en god Kunstner, som hed Watelet og som raderede bedre end nogen anden Mand paa hans Tid. Han elskede Marguerite Le Conte og lærte hende at radere lige saa godt som han selv. Hun forlod sin Mand, sin Ejendom og sin Hjemstavn for at leve sammen med Watelet. Verden fordømte

*) Selv Romantismens og George Sands principielle Modstander, Emile Zola, nødes til om George Sand at tilstaa: «L'âme romantique animait ses créations, mais le style restait classique». Documents littéraires 217.

dem, men da de vare fattige og beskedne, glemte man dem. Fyrretyve Aar efter opdagede man i Omegnen af Paris, i et lille Hus, som kaldtes Moulin-Joli, en gammel Mand, som graverede, og en gammel Kone, som han kaldte sin Møllerske og som graverede ligesom han, siddende ved samme Bord. Den første Lediggjænger, som opdagede dette Vidunder, fortalte andre derom, og den fine Verden strømmede i hobevis til for at se Særsynet: En Elskovsforbindelse, der havde varet fyrretyve Aar, et Arbejd, der bestandig var bleven drevet med samme Flid og samme Kjærlighed; to skønne Tvillingetalenter. Det gjorde Epoke . . . Lykkeligvis døde Parret af Alderdom faa Dage efter; thi de Nysgjerrige vilde have fordærvet Alt. Den sidste Tegning, de raderede, forestillede Moulin-Joli, Marguerites Hus Den hænger i mit Værelse over et Portræt, hvis Original Ingen her har set. Et Aar igjennem har Den, som har efterladt mig dette Portræt, siddet med mig hver Nat ved et lille Bord og har levet af samme Arbejd som jeg Ved Dag gry forelagde vi hinanden vort Arbejd til gjensidig Bedømmelse og om Aftenen spiste vi ved det samme lille Bord og talte om Kunst, om Følelser, om Fremtiden. Fremtiden har brudt sit Ord til os. Bed for mig, Marguerite Le Conte!»

Dette Sted turde være det eneste, hvor

George Sand har talt som skyldte hun i sin Egen-
skab af Digterinde Alfred de Musset noget. Jeg
har allerede antydet, af hvad Beskaffenhed hans
Indflydelse har været paa hende. Den har været
rent kritisk, den har skjærpet hendes Skjønheds-
sans, men direkte har hans kunstneriske Frem-
gangsmaade ikke kunnet paavirke hende. For
ligefrem stilistisk Paavirkning var George Sand
helt uimodtagelig. Madame Girardins vittige Udbrud
om hende: «Det er især naar Talen er om kvinde-
lige Forfatteres Værker, at man maa udraabe
med Buffon: Stilen, det er Manden» er netop
lige saa falsk som det er morsomt; thi skjønt
næsten enhver af George Sands vigtigste Romaner
bærer Præget af en forskjellig mandlig Indflydelse,
strækker denne Paavirkning sig aldrig til Stilen.
Hun gjør sig atter og atter til Organ for andres
Ideer, men hun efterligner aldrig en fremmed
Skrivemaade. Dertil var hendes poetiske Væsen
altfor selvstændigt, og dertil var hun desuden i
altfor ringe Grad Kunstnerinde. Hun, der mundt-
ligt var saa ordknap og sen, var, naar hun skrev,
en Improvisatrice; hun lod Pennen løbe over
Papiret uden at have samlet Forstudier, uden at
have Forbilleder, uden at forfølge bevidste kunst-
neriske Formaal og uden nogensinde at bearbejde
et givet Stof eller kunne overarbejde og fuldende
en af Andre angivet og halvfuldført stilistisk
Vending — Momenter, paa hvilke det rent tek-

niske Fremskridt i en Kunst beror. Heri danner hun en skarp Modsætning netop til Musset. Han var fra først af besjælet af en Trods mod kunstneriske, tekniske Regler, der altid blev hende ganske fremmed. Han forværrede f. Ex. forsætligt Rimene i sine første Digte for tilgavns at ærgre Klassikerne. (Marquisen i «L'Andalouse» hed i det første Udkast Amaémoni, hvad der udgjør et rigtigt Rim paa bruni, men fik i den endegyldige Text Navnet Amaégui, som neppe rimer). Da hans Frembringelseskraft var i Aftagende, tilegnede han sig hele syv Sider af Carmontelle's Proverbe «Le distrait» til Brug for sit svage lille Lystspil «On ne saurait penser à tout». I sin bedste Tid var han en Mester i den finere Benyttelse; jeg finder saaledes i Fyrsten af Ligne's Værker et stilistisk Forbillede for det ovenanførte skjønne Digt «Après une lecture».*) Hos George Sand er det

*) Talen er hos Fyrsten af Ligne om den ægte Krigers Egenskaber som hos Musset om den ægte Digters. Det hedder her: «Si vous ne rêvez pas militaire, si vous ne dévorez pas les livres et les plans de guerre, si vous ne baisez pas les pas des vieux soldats, si vous ne pleurez pas au récit de leurs combats, si vous ne mourez pas du désir d'en voir et de honte de n'en avoir pas vu, quoique ce ne soit pas votre faute, quittez vite un habit que vous déshonorez. Si l'exercice même d'une seule bataille ne vous transporte pas, si vous ne sentez pas la volonté de vous trouver partout, si vous êtes distrait, si vous ne

umuligt at finde noget Lignende. Hun formaar ikke at tilslibe Andres raa Diamanter til Brillantsmykker for sin Muse; hun lader Musen fremtræde i et simpelt hvidt Klædebon med en vild Blomst i Haaret.

Ingensteds er hendes Stils ejendommelige Skjønhed mere hjertevindende end i hint Brev til Rollinat. Landbarnets dybe Naturforstaaelse smelter her hos denne Aandsrevolutionernes kvindelige Genius vidunderligt sammen med den evige Higen, og gjennem Attraaen mod Naturen og Attraaen efter Lykken klinger det elskende Hjertes Sørge-sang over de Skuffelser, det har tilføjet og de Skuffelser, det har lidt. Her og i det følgende Brev til Éverard ser man saa dernæst, hvorledes George Sands politiske, republikanske Tro spirer frem af de erotiske Ungdomsdrømmes og Luftkastellers Ruiner. Fra først af er hun svag i Troen, altfor optaget af sig selv. Vel sandt, den stakkels Poet «føler sig ilde tilpas under Kongedømmets Paraply», men Formen af Violernes og Jasminernes Kronblade interesserer hende, Digter-

tremblez pas que la pluie n'empêche votre régiment de manœuvrer; donnez y votre place à un jeune homme tel que je le veux» o.s.v. Maaden, hvorpaa Prosastilens Bygning er overført i Verseformen hos Musset røber den kunstneriske Genialitet næsten tydeligere end en helt fri stilistisk Opfindelse vilde formaa det. Jeg har fundet Stedet ved Hjælp af et Vink af Emile Montégut.

inden, næsten lige saa stærkt som de sociale og politiske Former. Dog efterhaanden forfølger man, hvorledes Begejstringens Gnist luer op i hendes Bryst. Hun misunder sine mandlige Venner deres Tro og den Handlekraft, den avler, hun «som kun er en Poet, det vil sige kun et lille Kvinde-menneske». I en Revolution vilde de Andre for Alvor gaa ud paa at tilerobre Slægten Frihed, hun vilde kun kunne lade sig slaa ihjel i det Haab, for første Gang i sit Liv at have gjort nogen Gavn, var det saa end kun den at rejse en Barrikade saa høj som hendes Lig. Dog hun slutter:

«Har nogen af Jer Brug for mit Liv i Nutid og Fremtid? Hvis I blot ville love at stille mig i en Idés og ikke i en Lidenskabs Tjeneste, saa er jeg villig til at lyde Eders Bud. Ak! jeg siger Eder det forud, jeg duer kun til tappert og trofast at udføre en Befaling. Jeg kan handle, ikke overveje, thi jeg véd Intet og er ikke sikker paa Noget. Jeg kan kun lystre, naar jeg lukker mine Øjne og tilstopper mine Øren for ikke at se eller høre noget, der gjør mig uvis; jeg kan marchere med mine Venner, som Hunden, der ser sin Herre sejle bort paa Skibet og som kaster sig ud i Vandet for at følge, til den dør af Træthed. Havet er stort, o mine Venner! og jeg er svag. Jeg duer kun til Soldat og jeg er ikke fem Fod høj. — Men ligemeget!

Den Dværg jeg er, tilhører Eder. Jeg er Eders, fordi jeg elsker og agter Jer. Sandheden er ikke blandt Menneskene, Guds Rige er ikke af denne Verden; men forsaavidt Mennesket overhovedet formaar fra Guddommen at rane den Straale, der oplyser Verden, saa have I ranet den, I Prometheus's Børn, I Elskere af den ubetvungne Sandhed og den ubøjelige Retfærdighed! Velan. Lad Eders Banners Farve være stærkere eller svagere, naar Eders Hærskarer blot gaa ad den republikanske Fremtids Vej, saa i Jesu Navn, der nu kun har én sand Apostel paa Jorden, [Lamennais], i Washingtons og Franklins Navn, der jo ikke have kunnet gjøre Alt og som have efterladt os et Hverv at udføre, i Saint-Simons Navn, hvis Sønner vove sig i Kast med det ophøjede og frygtelige Samfundsspørgsmaal (Gud beskytte dem!); naar blot det Gode sker, og de, som tro, bevise deres Tro i Gjerning jeg er kun et stakkels Soldaterbarn, men tag mig med, tag mig med!»

Der gives i Litteraturerne faa saa rene og dybt kvindelige Udbrud af Enthusiasme. I den tyske Litteratur maatte man vel søge et Side-stykke dertil i Bettina's netop samme Aar udgivne «Goethe's Brevvexling med et Barn», der er Foster af en ligesaa overstrømmende Begejstring; men hos Bettina er Udtrykket ikke fuldt saa ægte som Følelsen; og selve denne er snevrere, den blotte Skønhedsglæde. Bettina er spirituel, hendes Stil

derfor facetterende og lidt spids; men der er Størhed selv i Udtrykket for den kvindelige Svagheds Enthusiasme hos George Sand.

Det varede nogle Aar inden de Stemninger, vi her se fødes hos hende, sloge ud i Værker. Vi komme senere til dem. Her ville vi dvæle ved de roligere, rent poetiske Fortællinger, der udfylde hendes Forfatterlivs anden Periode.

Af disse sætter jeg i kunstnerisk Henseende den lille Novelle «La Marquise» ubetinget højest; den turde overhovedet rent kunstnerisk set være det Fuldkomneste, hun har skrevet. Jeg tænker mig den inspireret af Erindringen om hendes gode og fine Bedstemoder. Den henriver ved en Forening af det attende Aarhundredes Aand og Sæder med det nittendes frygtsomme og sværmeriske Erotik. Det er en simpel Historie om en fornem Dame fra l'ancien régime, der har giftet sig som man i hin Tid giftede sig, taget sig en Elsker, som man i hin Tid tog sig en Elsker, men som har faaet En, der kjeder hende tildøde, fordi ikke hendes Hjerte valgte, men hele det gode Selskab sammensvor sig om at paadutte hende denne Mand. Ung, uerfaren, skøn, forsaavidt uskyldig som hun aldrig har kjendt til Elskov, forelsker hun sig nu i en fattig, halvt forkommen eller forfalden Skuespiller, der fra Scenens Brædder synes hende en Inkarnation af Manddom og Poesi. Hun ser ham upaaagtet udenfor Theatret og for-

færdes over hans forskjellige Udseende. Han, hvem hendes Interesse for ham ikke har kunnet blive en Hemmelighed, spiller kun for hende og drømmer kun om hende. Saa have de for første og sidste Gang et Stævnemøde en sildig Aftenstund efter Theatret, til hvilket Marquisen indfinder sig mat efter en Aareladning om Formiddagen, Skuespilleren i sit Theaterkostyme, som han ikke har faaet Tid til at skifte, med Scenens Idealitet over sig endnu, inspireret, forskjønned, adlet ved sin Kjærlighed, der hæver ham saa højt over hans Livs sædvanlige Vilkaar. Hun er ærbar, han fuld af Ærefrygt; hun er forelsket, henrevet som hun er i en poetisk Illusion; han elsker hendes virkelige Væsen, brændende, attraaende, men ridderligt, og Mødet ender efter en Storm af gjensidig Lidenskab uden andet Kjærtegn end et Kys, hun trykker paa hans Pande, mens han knæler.

«Nuvel!» slutter den gamle Marquise sin Fortælling, «tror De saa paa Dyden i det attende Aarhundrede?» — «Frue,» svarer hendes Tilhører, «jeg har ikke ringeste Lyst til at tvivle om den; imidlertid vilde jeg, hvis jeg var mindre rørt, maaske tillade mig den Bemærkning, at det var meget forstandigt af Dem at lade Dem aarelade den Formiddag.» — «I plumpe Mænd!» udbryder Marquisen, «I forstaa dog aldrig noget af Hjertets Historie.»

George Sand har ikke skrevet noget mere

Gratiøst. Skjælmeriet i denne Slutning, ligesom det, der præger den beslægtede, i lige Grad yndefulde og dybsindige Roman «Teverino»; men sjældent ellers kommer frem i hendes Fortællemaade, er ganske i det attende Aarhundredes Aand, og Kunstformen har her den sluttede Knaphed, som i Regelen er Betingelsen for at et Værk kommer til Efterverdenen. «La Marquise» er skabt til at gaa over i enhver Anthologi af franske Mesterværker.

I en hel Række af de Skrifter, der nu følge, fremstiller George Sand Kvindenaturen, som hun forestiller sig den, naar den er ufordærvet, nemlig kysk og stolt, aktiv og handlekraftig, modtagelig for Elskovslidenskaben, men staaende over den eller bevarende sin Renhed i den. Gjerne tillægger huu Kvinden en sædelig Overlegenhed over Manden. Men dog er ogsaa Mandsnaturen, som hun med Forkjærlighed skildrer den hos sine Helte, i sit Væsen god, om end i de herskende Klasser angrebet ved det nedarvede Hang til Tyranni over Kvinden og Almuen. Rousseau's Overbevisning om Naturens oprindelige Godhed og Samfundets Fordærvethed ligger bagved alle disse Fortællinger. Kvinder som Fiamma i «Simon», Edmée i «Mauprat» Consuelo i Romanen af samme Navn (til hvem Madame Viardot til et vist Punkt har været Model) ere rene Udtryk for den typiske unge Pige hos George Sand. Hendes

Rolle er den at inspirere, helbrede eller optugte Manden. Hun er uden Vaklen, hendes Væsen er Fasthed, hun er Fædrelandskjærlighedens, Frihedens, Kunstens eller Civilisationens Præstinde. Af de nævnte Romaner er «Consuelo» den omfangsrigeste og mest berømte; den begynder mesterligt, men taber sig ganske som flere af Balzacs, ikke at tale om Dumas', omfangsrigere Værker i romantisk Fantasteri. Der laa jo i Tidsalderens Kunstanskuelse en Fristelse til Overspændthed; det var ikke blot Victor Hugo, som bestandig var udsat for at forfalde til det Uformelige.

Ved Siden af disse Bøger, i hvilke den unge overlegne Pige er Heltinden, staa nogle andre, i hvilke den modne Kvinde er Hovedpersonen og i hvilke George Sand undertiden mere direkte har fremstilt sit eget Naturel. Saadanne ere «Le secrétaire intime», et svagere Arbejde, og «Lucretia Floriani» en af de mærkeligste Frembringelser, der er flydt fra hendes Pen. Om denne Bog kan med Sandhed siges: *Non hic piscis omnium*. Den vil for de fleste Læsere tage sig ud som et afskrækkende eller oprørende litterært Paradox; thi den vil godtgjøre Ærbarhed ja Kyskhed hos en ugift Kvinde (en italiensk Skuespillerinde og Skuespilforfatterinde), der har fire Børn med tre forskellige Fædre. Men det er en Bog, som har løst den vanskelige Opgave, Forfatterinden havde stillet sig, at give os Indblik i et Kvindenaturel, som er rigt og

sundt nok til altid at maatte elske, ædelt nok til aldrig at kunne nedværdiges, og kunstnerisk nok anlagt til hverken at kunne beroliges i en enkelt Følelse eller hentørres selv efter gjentagne Skuffelser.

Det er lykkedes George Sand at løse Problemet, fordi hun her simpelthen leverede Nøglen til sit egen Væsen. Mere end En, som har hørt Rygterne om Forfatterindens regelløse Liv, om hendes Forbindelser med Jules Sandeau, Alfred de Musset, Michel de Bourges, Chopin, Manceau og en halv Snegle, har sikkert spurgt sig selv, hvorledes det gik til at saa rene, i al deres Lidenskabelighed saa adelige Bøger som hendes kunde udspringe af et saa uordentligt og efter de almindelige Forestillinger uværdigt Levnet. Mangan En har følt, at den kunstneriske Nysgjærrighed, den hun selv har defineret i Ordene, at hendes Tanke, naar Talen faldt paa Kannibalisme, uvilkaarlig var: «Hvorledes mon Menneskekød vilde smage!», var utilstrækkelig til en Forklaring.*) I «Lucretia Floriani» har hun leveret en udtømmende Psykologi af sit Væsen, som hun i Trediveaarsalderen var; jeg vil forsøge at rekonstruere denne Psykologi af talrige spredte Steder i Romanen:

«Lucretia Floriani var — hvem skulde troet

*) Smlgn. Naturalismen i England S. 443.

det? — af Naturel saa kysk som et lille Barns Sjæl er det. Det lyder meget underligt, det tilstaar jeg, om en Kvinde, der havde elsket saa meget og saa Mange. Det beroede sandsynligvis paa, at hun var yderst kraftigt organiseret i sensuel Henseende, skjønt hun syntes af Is i de Mænds Øjne, der ikke behagede hende. I de sjældne Mellemrum, hvor hendes Hjerter havde været ledigt, havde hendes Hjerne været uden Længsel; og hvis man for bestandig havde holdt hende borte fra Synet af det andet Kjønn, vilde hun have udgjort en fortræffelig Nonne, rolig og frisk. Det vil sige, at Intet kunde være mere rent end hendes Tanker, naar hun var alene; og naar hun elskede, var alt, hvad der ikke var hendes Elsker, i sanselig Henseende for hende, som om det ikke eksisterede, tom Luft, det rene Intet.» — Derfor siger Lucretia om Kjærligheden: «Jeg véd, at man tror, den stammer fra Sanserne; men det gjælder ikke for de begavede Kvinder. Hos dem gaar den frem Skridt for Skridt. Den bemægtiger sig først Hovedet, den banker paa Indbildningskraftens Dør; uden Guldøglen til den kommer den ikke ind. Naar den har gjort sig til Herre over Fantasien, stiger den saa ned i vore Indvolde, sniger sig ind i alle vore Evner og vi elske da den Mand, der behersker os, som en Gud, som et Barn, som en Broder, som en Ægte-mand, som Alt, hvad en Kvinde kan elske.» For-

fatterinden forklarer, hvorledes den erotiske Illusion bestandig paany kunde bemægtige sig Lucretias Sjæl, især hvorledes hendes sidste heftige Liden-skab for Prinds Karol (til hvilken Chopin er Modellen) har kunnet opstaa: «Den sidste Kjærlighed synes slige rige Naturer altid den første, og saa meget er vist, at dersom Følelsen lader sig maale ved Hjælp af Begejstringens Grad, saa havde hun aldrig elsket saa højt. Den Begejstring, hun havde følt for andre Mænd, havde kun været af kort Varighed. De havde ikke forstaaet at underholde eller forny den. Kjærligheden havde en Tid lang overlevet Skuffelsen; saa var Ædelmodighedens, Omsorgens, Medlidenhedens, Hengivenhedens, med ét Ord, den moderlige Følelses Stadium indtraadt, og det var nærmest et Under, at Lidenskaber, der vare undfangne saa uforstandigt, havde kunnet leve saa længe, skjönt Verden, der kun dømte efter Skinnet, var forundret og forarget over at se hende bryde saa hurtigt og saa ubetinget. I alle disse Lidenskaber havde hun næppe otte Dage igjennem været lykkelig og forblindet, og naar et eller to Aars fuldstændige Hengivenhed saa fulgte paa en Kjærlighed, hun længst havde gennemskuet som fornuftstridig og uværdig, var da ikke dette en stor Opofrelse af Mod og Kræfter, langt større end Ofret af et helt Liv vilde være til Bedste for et Væsen, hvem man ansaa for Ofret værdigt?»

Vi forstaa hvorledes Lucretia bestandig har følt sig tiltrukket af svage Mænd: Hendes uafhængige Karakter har i Forening med hendes moderlige Instinkt maattet drage hende til de Svage. Tanken om at blive beskyttet har været hende utaalelig og hun har altfor ofte, naar hun vilde støtte sig til Væsener, der var stærkere end hun selv, følt sig stødt tilbage af deres Kulde. Hun er da bleven tilbøjelig til den Tro, at Kjærlighed og Energi ikke lade sig forene uden i Hjerter, der have lidt saa meget som hendes eget.

Vi se endelig, hvorledes Forholdet til hendes Børn — og Lucretia er ligesom George Sand den kjærligste, ømmeste Moder — maa indvirke paa hendes Kjærlighedsliv: «Hun havde villet være en Moder for sine Elskere uden derfor mindre at være en Moder for sine Børn, og disse to Følelser, der stadig laa i Strid med hinanden, endte altid deres Kamp med Tilintetgjørelse af den mindst haardnakkede Lidenskab. Børnene vandt Sejer og Elskerne, der saa at sige vare tagne fra Civilisationens store Hittebørnsanstalt, maatte nødvendigvis tidligere eller senere vende tilbage til den.»

Lucretia omtaler endelig sit Forhold til Verdens Dom om hendes Karakter og Levnet i et Sprog, der direkte lader sig anvende paa George Sand: «Jeg har aldrig søgt Skandale. Jeg har kunnet afstedkomme Forargelse, men uden at ville og vide det. Jeg har aldrig elsket to Mænd paa én Gang;

jeg har aldrig, end ikke i Tankerne, tilhørt mere end En i en vis given Tid, saalænge min Liden-skab har varet. Naar jeg ikke elskede ham mere, bedrog jeg ham ikke, jeg brød med ham. Jeg havde ganske vist lovet ham evig Kjærlighed, men i god Tro; hver Gang jeg har elsket, har det været saa helt og stærkt, at jeg har troet, det var første og sidste Gang i mit Liv. De kan lige-fuldt ikke kalde mig en ærbar Kvinde, men jeg har selv den trygge Følelse af at være det Jeg overgiver mit Liv til Verdens Dom, uden at oprøres imod den, uden at finde at den har Uret i sine almindelige Regler, men uden nogen Indrømmelse af, at den har Ret overfor mig.»*)

«Lucretia Floriani» synes at udgjøre den skarpeste Kontrast til den lille Gruppe af fine og simple Bondefortællinger, som følger meget nær efter denne Roman og som føre os helt op til Aaret 1848. I Virkeligheden er Afstanden til «La mare au diable», «Francois le champi», «La petite Fadette» mindre stor end den synes. Hvad der drog George Sand til Berry's Bønder, til hendes Hjemstavns landlige Idyller, det var det samme Rousseau'ske Natursværmeri, som havde givet hendes Protester mod Samfundsordenen Vægt og Sving. Det paastaas, at hendes Sekretær, Tyskeren Müller-Strübing, der skal have staaet hende nær,

*) Lucretia Floriani S. 169, 67, 130, 126, 38.

havde gjort hende opmærksom paa de ældste, endnu ikke samlede Auerbach'ske Landsbyhistorier og derved givet hende Stødet til en Produktion, der ved sin Simpelhed og køjelige Renhed ikke mindre end ved sin Følelsesfylde har skaffet hende den videste Læsekreds. Som Auerbach i Naturfromhedens Apostel Spinoza havde fundet Indvielsen til at blive Bondens Digter, saaledes fandt George Sand den i Naturforherligere Rousseau. Ganske vist ere hendes franske Bønder ikke «sande» i den Forstand, hvori Balzacs ere det i «Les paysans», de ere ikke blot opfattede med varm Sympathi, som hans med levende Antipathi, men de ere elskværdige, ømtfølende og fintfølende; de forholde sig til virkelige Bønder som Theokrits Hyrder forholdt sig til Grækenlands. Ikke desmindre have imidlertid disse Fortællinger et Fortrin, der udelukkende beror paa Stoffets Valg, og som Digterindens øvrige Romaner savne. De ere naive; de besidde Naivetetens altid sjældne, i fransk Litteratur dobbelt sjældne Tiltrækning. Alt hvad der var i George Sand af Bondepigen, af Landbarnet, Alt det i hende, der var i Slægt med Planten, som gror, med Brisen, som ikke véd, hvorfra den kommer og hvorhen den gaar, alt det Ubevidste, det Stumme, der var saa tydeligt i hendes ydre Fremtræden, men som saa tidt i hendes Værker var ufrugtbargjort, fordi det blev hærjet af Pathos og Deklamation, det aabenbarede sig her i sin simple Naivetet.

«La mare au diable» (fra 1841) er blandt disse Landsbyfortællinger Perlen. Den betegner Idealismens Højdepunkt i den franske Roman. George Sand har her i Virkeligheden givet, hvad hun i hine ovenanførte Ord angav som sit Program, det nittende Aarhundredes Hyrdedigt.

XII.

Overfor hende og hendes Digtning hæver sig nu i Samtiden den Mand, hvis Kunst hun selv definerede som Modsætningen til hendes. Medens hun, i dette Punkt ægte romantisk, med Uvilje vendte sig bort fra sin Tids Samfundsorden, mere tilbøjelig til at forbande og fly den end til at forstaa og skildre den, følte han sig om ikke vel tilmode saa dog fuldstændigt hjemme i sine Omgivelser og betragtede næsten fra første Færd af Samtiden og den nærmest foregaaende Slægt som sin kunstneriske Ejendom, sin uudtømmelige Grube. George Sand var en stor Menneskefremstillerinde, men næsten endnu mere en stor Landskabsmalerinde, og hun fremstillede Menneskeheden, som Landskabsmaleren fremstiller Planterne; hun viste, hvad der i Menneskeheden bader sig i Lyset og taaler Lyset. Balzac's Synspunkt var

det modsatte: hvad han opfattede og med Forkjærlighed malte af Menneskeplanten, det var Roden. Paa ham passer hvad der i Victor Hugo's Digt i «Aarhundredernes Legende» siges om Satyren:

Il peignit l'arbre vu du côté des racines,
Le combat meurtrier des plantes assassines.

I den yppige, saftige Provins Touraine, «Frankrigs Have», Rabelais' Fødeegn blev Honoré de Balzac født en Foraarsdag 1799 — en sprudlende rig, fuldblodig, varmblodig Natur, et Hjerte- og Hjernemenneske. Plump og øm, drøj og fintfølede, som han var, anlagt til et Liv i anelsesfulde Drømme og haarfine Iagttagelser forenede han i sit meget sammensatte Væsen en tung og inderlig Følsomhed med et genialt Spejderblik, en Forskers Alvor med en Fortællers gode Lune, en Opdagers Udholdenhed og Fortabthed i sin Ide med en Kunstners Drift til at give det Iagttagne, Følte, Opdagede eller Opfundne det nøgne og skamløse Udtryk, var forsaavidt som skabt til at gjætte og forraade Samfundets og Menneskehedens Hemmeligheder.

Kraftigt var han bygget, middelstor, bredskuldret, blev med Aarene korpulent, havde en svær atletisk Hals, af hvis kvindelige Hvidhed han var stolt, sort Haar, saa haardt som Hestehaar, endelig et Par Øjne, der straaledede som to sorte Diamanter, Løvetæmmerøjne, Øjne, der saa igjennem en Mur, hvad der foregik i Huset, og

der saa tværs igjennem et Menneske og læste i dets Hjerte som i en aaben Bog. Hans Skikkelse lod ane en Arbejdets Sisyfus.

Fattig og ensom kom Balzac som Yngling til Paris, drevet af et uimodstaaeligt Kald som Forfatter og af Haabet om at vinde sig et Navn. Faderen, der som alle Fædre højst ugjerne saa, at Sønnen, hvem ingen beskyldte for at være et Geni, opgav den juridiske Løbebane for den litterære, havde overladt ham aldeles til sig selv. Saa sad han da i sit uhyggelige Tagkammer, uden at have Nogen til sin Opvartning, forfrossen, med sin Plaid viklet om Benene, med Kaffekanden paa den ene, Blækhuset paa den anden Side og saa af og til ud over Tagene i den uhyre Stad, til hvis Skildrer og aandelige Erobrer han af Skjæbnen var kaaret. Udsigten var hverken vid eller smuk, mosgroede Teglsten, snart beskinne af Solen, snart badede af Regn, Tagrender, Skorstene og Skorstensrøg. Værelset var hverken behageligt eller kjønt, den kolde Vind peb gjennem Dør og Vindve. At feje Gulvet, banke sine Klæder, med største Sparsomhed foretage de nødvendigeste Indkjøb, det var de første Sysler, med hvilke den unge Poet, som lagde Planen til en stor Tragedie «Cromwell», maatte indvie hver Dag, Gud gav. Til Adspredelse en Spadseretur paa den nærliggende Kirkegaard Père Lachaise, fra hvilken man over-skuer Paris. Fra dette høje Sted har den unge

Balzac (som senere hans Rastignac) maalt den vældige Hovedstad med sine Øjne og ligesom æsket den til Tvekamp, idet han tilbød den det trodsige Væddemaal, at den skulde blive tvunget til at kjende og krone hans ubekjendte Navn.

Tragedien opgav han snart; hans Begavelse var altfor moderne, altfor meget anlagt paa det Fuldblodige til at kunne affinde sig med det franske Sørgespils Regler og Abstraktioner. Desuden gjaldt det for den unge Eneboer, der kun paa Prøve havde faaet Orlov fra Hjemmet, om saa hurtigt som muligt at sikre sig Uafhængighed.

Han gav sig ind paa et ilfærdigt Roman-skriveri. Endnu havde han vel ikke oplevet noget, der kunde give hans Frembringelser Lødighed og Værd, men han havde en livfuld, evigt fødende Indbildningskraft og havde læst nok til at kunne give dens Frembringelser en saadan taalelig Form, som var den sædvanlige for Underholdningsstof. Allerede i Aaret 1822 udgav han under forskjellige Pseudonymer ikke mindre end fem saadanne Romaner. I Aarene 1823—25 følge endnu flere, som han til Trods for den Selvfølelse, der ellers var ham naturlig, selv kun betragtede som Midler til Vinding. Han skriver i 1822 til sin Søster: «Jeg sendte dig ikke «Birague», fordi den er et sandt litterært Svineri . . . i «Jean Louis» vil du finde en Art Karakterer, men Planen er elendig. Disse Bøgers eneste For-

tjeneste er, Kjæreste, de tusind Francs, som de indbringe mig, men Summen er kun bleven givet mig i Vexler paa langt Sigt. Vil den blive mig betalt?» Hvem der har gjennempløjet et Par af disse Balzac's Ungdomsskrifter, vil ikke finde Dommen for haard. De have en vis Livlighed («verve», som de Franske kalde det), det er alt det Gode, der lader sig sige om dem. Hvorvidt den Fortjeneste, Balzac selv betegnede som deres eneste, nogensinde blev en virkelig, er endog meget tvivlsomt, ikke blot fordi de Skildringer, Balzac i sine Romaner giver af de Forlæggere, der honorere med Vexler (man se «Un grand homme de province à Paris») er lidet smigrende, men fordi vi se, at han 1825 i Fortvivelse over sin fortrykte Stilling pludselig griber den Ide, foreløbig at opgive Forfatterbanen og fortjene sig sit Brød som Boghandler og Bogtrykker.

Han, hvis Hjerne uophørligt undfangede Planer af enhver Art, fik det Indfald at foranstalte Klassiker-Udgaver i Enkeltpind og følte sig overtydet om, at man med saadanne hidtil ukjendte Udgaver kunde gjøre en god Forretning. Denne i og for sig rigtige Tanke havde dog den Skjæbne, som var forbeholdt alle Balzac's senere Forretningspekulationer, den at berige Andre og foraarsage Ophavsmanden Tab. Nøjagtigt saaledes gik det f. Ex. da han i 1837 i Genua tilfældigvis kom paa den Ide, at Romerne i Oldtiden langtfra ikke

havde udnyttet deres Sølvminer paa Sardinien. Han meddelte en Genueser sit Indfald og besluttede at forfølge Sagen, men da han Aaret efter foretog en vanskelig og tidsranende Rejse til Øen for at undersøge Bjærgværkernes Slakker, fandt Alt, som han havde formodet, og i Turin indgav Ansøgning om Bemyndigelse til Udnyttelsen, viste det sig, at hin Genueser strax havde skaffet sig Bemyndigelsen og var paa bedste Vej til at blive en rig Mand. Ganske vist vare mange af de i Balzac's Hjerne opdukkende praktiske Spekulationer kun Hjerne-spind, men dog røber ogsaa i dette Punkt hans Geni sig. Ligesom Goethe saa ganske var en Natur i Naturen, at hans Digterøje ved den tilfældige Betragtning af en Palme opdagede Hemmeligheden ved Planternes Metamorfose (en og samme Urform i alle Plantens Dele) og som han ved den tilfældige Iagttagelse af en halvsprængt Faarehjerneskål opdagede Grundlaget for den filosofiske Anatomi, saaledes var Balzac saa fuldstændigt Opfinder og Opdager i Smaat som i Stort, at han som efter Folketroen de Synske havde en Forudfølelse af, hvor Rigdomme laa skjulte, og ligesom førte en Ønskekvist med sig i Haanden, der af sig selv bøjede sig ned mod Guldet, den anonyme, kjønsløse Helt i hans Værker. Det lykkedes ham rigtignok ikke at løfte Skatten: han var en Trolde-
mand, ingen Forretningsmand.

Allerede i dette første Tilfælde var hans Ide

saa heldig, som den var omfattende; han vilde paa én Gang være Skriftstøber, Bogtrykker, Boghandler og Forfatter; thi han skrev selv Indledningerne til sine Klassiker-Udgaver og var Fyr og Flamme for den smukke Plan. Men efterat han havde overtalt sine Forældre til at overlade ham en stor Del af deres Formue til hans Formaal, og efterat det var lykkedes ham at grunde Skriftstøberi og Bogtrykkeri, samt at trykke gode, etbinds, illustrerede Udgaver af Molière og La Fontaine, viste det sig, at de franske Boghandlere som én Mand gjorde Front mod den ukaldede Kollega, aldeles ikke vilde omsende hans Udgaver og roligt oppebiede hans økonomiske Tilintetgørelse for selv at optage og frugtbargjøre hans Ide. Efter tre Aars Forløb var han tvungen til at sælge sine Bøger som Makulatur og sit Bogtrykkeri med store Tab. Han oplevede selv sin stakkels opfindsomme Bogtrykkers Lidelser i «Eva og David». Han gik ud af denne Krise ikke blot som en fattig men som en i den Grad gjældbunden Mand, at han hele sit Liv igjennem uden Rast eller Ro maatte arbejde sig igjennem dette Gjældsbjerg, for at tilkjæmpe sig selv Uafhængighed og erstatte sin Moder hendes Formue. Men Gjælden, som han ikke formaaede at bringe ud af Verden med noget andet Vaaben end Pennen, var ingen rolig Fjende, den rullede og voxede uophørligt, da han længe kun kunde dække én For-

skrivning med en anden. Saaledes gjorde han Bekjendtskab med de forskjellige Slags Pariser Aagerkarle, som han har skildret saa slaaende i Gobseck og andre beslægtede Skikkelser, og Ordene «Min Gjæld! mine Kreditorer!» bliver det staaende Omkvæd i hans Sind, og kommer igjen selv i de fortrolige Breve til Venner og Veninder, i hvilke den plagede Mands varme Hjerter udtaler sig frit. «Samvittighedsnag», hedder det et Steds i hans Romaner, «er ikke saa slemt som Gjæld, thi det kan ikke sætte En i Gjældsængsel.» Han lærte en kort Tid endogsaa Gjældsængslet at kjende, og hvor ofte maatte han ikke for at undgaa det, have mere end ét Tilflugtssted, bytte Bopæl eller lade sine Breve komme sig i Hænde under falske Adresser! Digter som han var levede han med sin Gjæld som med en evig Kilde til Sindsbevægelse, følte daglig ligesom en Spore til Flid i sin Indbildningskraft, naar Tanken paa Gjælden vækkede ham og han, idet han slog Øjnene op, saa sine Vexler springe som Græshopper ud af alle Hjørner og over alle Møbler.

Med Kjæmpekraft begyndte han nu at arbejde og arbejdede saa at sige i ét Træk sin Ungdom og Manddomsalder igjennem, indtil han, 50 Aar gammel styrter sammen af Overanstængelse, saa pludseligt som den ramte Tyr paa en spansk Arena. At Frembringelsen saa lidet blev ham en Nydelse og saa ganske blev ham et Arbejd, beroede paa,

at hans Fantasis ustansede Drift til Fremstilling ikke understøttedes af nogen medfødt eller tidligt erhvervet stilistisk Færdighed. Han var ikke de samtidige Digtere jævnbyrdig i Herredømmet over Formen. Han formaaede aldrig at skrive et velklingende Digt (de, der findes i hans Romaner, ere forfattede af andre, Fru de Girardin, Théophile Gautier, Charles de Bernard, Lasailly), og ingen anden end han selv var Ophav til hint meget spottede, hiatrige Vers, med hvilket hans Louis Lambert indleder sit Heltedigt om Inkaerne:

O Inca! ô roi infortuné et malheureux!

Han, som skrev og forkastede saa mange pseudonyme Romaner før han naaede til en Stil, bestod den mest haardnakkede Kamp for at faa den franske Prosa i sin Magt, og det var en af hans Livs Sorger, at de unge Romantikere, der fulgte Victor Hugo, længe ikke toge ham for fulde som Kunstner. Den fintfølende, beundrende Gautier var den eneste, der kom ham imøde med redebøn Anerkjendelse; men intet lignede Balzac's Forbauselse, naar han saa den unge Gautier uden Forberedelse eller Anstrængelse og uden at rette det Mindste skrive en eller anden fra Formens og Indholdets Side lige ulastelig Artikel paa Randen af Pulten i et Bogtrykkeri; han troede længe, at der stak noget under, at Gautier havde haft sin Feuilleton færdig i Hovedet, indtil han forstod, at der med Hensyn til Sprogbehandling

gaves en medfødt Evne, som var ham nægtet. Hvor har han arbejdet for at erhverve sig denne Evne! hvor har han beundret Gautier, da dennes maleriske og plastiske Kraft blev ham klar! Et besynderligt Bevis derfor lader sig endnu føre fra et saa sildigt Aar som 1839, i hvilket Balzac til Beskrivelserne af de kvindelige Hovedpersoner i sin Roman «Béatrix» helt igjennem næsten Ord for Ord har benyttet nogle, to Aar tidligere trykte Artikler af Gautier (om Skuespillerinderne Mademoiselle Georges og Jenny Colon)*). Man sporer

*) Man sammenligne f. Ex.:

Gautier.

Les cheveux *scintillent* et se contournent aux faux jours en manière de *filigranes d'or bruni* . . .

Le nez, fin et mince, d'un contour assez *aquilin* et presque royal . . .

Elle ressemble à s'y méprendre à une . . . *Isis des bas-reliefs éginétiques* . . .

Une singularité remarquable du col de Mademoiselle Georges, c'est qu'au lieu de s'arrondir intérieurement du côté de la nuque, il forme un contour renflé et soutenu, qui lie les épaules au fond de sa tête sans aucune sinuosité, diagnostic de tempérament athlétique, développé au plus haut point chez l'hercule Farnése. L'attache des bras a quelque chose de formidable . . . Mais ils sont très-blancs, très-purs, terminés par un poignet d'une délicatesse enfantine et des mains mignonnes frappées de fossettes.

Balzac.

Cette chevelure, au lieu d'avoir une couleur indécise, *scintillait* au jour comme des *filigranes d'or bruni* . . .

Ce nez d'un contour *aquilin*, mince, avec je ne sais quoi de royal . . .

Ce visage, plus rond qu'ovale, ressemble à celui de quelque belle *Isis des bas-reliefs éginétiques*.

Au lieu de se creuser à la nuque le col de Camille forme un contour renflé qui lie les épaules à la tête sans sinuosité, le caractère le plus évident de la force. Ce col présente par moments des plis d'une magnificence athlétique. L'attache des bras, d'un superbe contour, semble appartenir à une femme colos sale. Les bras sont vigoureusement modelés, terminés par un poignet d'une délicatesse anglaise, par des mains mignonnes et pleines de fossettes.

ved Sammenligningen, hvor gjerne Balzac har villet tilegne sig noget af den anskueliggjørende Kraft, som Gautier's fornemme Ord besad, og man forstaar det dobbelt, naar man ser, hvor almindelige og slappe de Betegnelser tage sig ud, som han tilføjer af sit eget Ordforraad.

Paa Gautier's Felt maatte han nødvendigvis ligge under. Og Aarsagen er den, at han ser og føler paa ganske anden Maade. Gautier er en Skribent af første Rang, men trods sine store poetiske Egenskaber som Digter kold, undertiden fattig; han er et overordenligt, de bildende Kunster tilhørende Talent, der har erobret sig et Omraade indenfor Digtekunsten. Balzac derimod er som Skribent ganske underordnet, som Digter indtager han det højeste Trin. Han kan ikke karakterisere sine Skikkelser i faa, træffende Ord, fordi han ikke ser dem for sig i en enkelt plastisk Situation. Idet de, fremmanede af hans Fantasi, stige op for hans indre Øje, ser han ikke efterhaanden, men paa én Gang deres Ydre paa forskellige Stadier af deres Liv og i forskellige Dragter, han overser deres Levnetsløb, han iagttager den hele Rigdom af deres Legems- og Haandbevægelser og hører deres Stemmers Klang i forskellige Repliker, der hver for sig ere saa ejendommelige, at de stille Skikkelsen paa dens to Ben hen for vore Øjne. Ikke (som hos Skribenten af Fag) et enkelt Billede, en enkelt, maaske fin, men tør

Ideforbindelse illustrerer Skikkelsen; nej, den er selv dannet af hundredetusinde, ubevidst sammenstrømmende Ideforbindelser, rig som Naturen selv, som det virkelige Menneske, der jo ogsaa fysiologisk og psykologisk bestaar som Enkeltvæsen ved en ejendommelig Blanding af utallige legemlige og aandelige Elementer. Det er unyttigt at anføre Exempler paa den uforlignelige Kraft, med hvilken Balzac formaar gennem Udtryksmaaden og Spillet i en Replik eller ogsaa blot ved en Særegenhed i Dragten, Husvæsenet eller lignende at faa Skikkelsen til at staa levende for os; man maatte fylde en Bog med Citater*). Men Vanske-

*) Kun for at forklare mig nøjagtigt anfører jeg et Exempel. Courtisanen Josepha spørger den gamle, af Udsvævelser ødelagte Baron Hulot, en af Napoleons Generaler, om det er sandt, at han har foraarsaget sin Broders og sin Onkels Død, styrtet sin Familie i Ulykke og bedraget Staten for at tilfredsstille sin Elskerindes Luner: «Le baron inclina tristement la tête. — Eh bien! j'aime cela! s'écria Josepha, qui se leva plein d'enthousiasme. C'est un *brûlage* général! C'est Sardanapale! c'est grand! c'est complet! On est une canaille mais on a du cœur. Eh bien! moi j'aime mieux un mangetout passionné comme toi pour les femmes que ces froids banquiers sans âmes qu'on dit vertueux et qui ruinent des milliers de familles avec leurs rails... Ça n'est pas comme toi, mon vieux, tu es un homme à passions, on te ferait vendre ta patrie! Aussi, vois-tu, je suis prête à tout faire pour toi! Tu es mon père, tu m'as lancée!

ligheden for Balzac laa i at han meget ofte stod raadvild overfor de Rigdomme, som hans Hukommelse og geniale Indsigt bød ham. Enten trængte han da alt for mange, kun for ham selv gyldige Ideforbindelser sammen i to Ord (som naar han siger om en uskyldig Dame, at «hendes Øren vare Slavinde- og Moder-Øren»), eller han følte sig fristet til efter hinanden at opregne alle de lagtagelser og Indfald, der ved Fremførelsen af en digtet Personlighed strømmede ind paa ham, og han fortabte sig i en bred, beskrivende, ræsonnerende Stil, der ikke fik Læseren til at se noget for sig, fordi i Balzac's Aand den elektriske Ledning, der forbinder den digteriske Hallucination med den digteriske Veltalenheds Organer, var mangelfuld og til sine Tider ligesom afbrudt. Tidobbelt Arbejde maatte da bøde paa den af ham selv bittert følte Ubehjælpssomhed.

Da han nu i hine Medarbejderskabets Dage aldrig havde nogen Medarbejder til sine Romaner, ja aldrig engang havde nogen Skriver, forstaar man let, hvilken Resignation og hvilken Kraftanstrengelse der udfordredes til i tyve Aar at frembringe de mere end hundrede større og mindre

c'est sacré. Que te faut-il? Veux tu cent-mille francs? On s'exterminera le tempérament pour te les gagner.» — Hvor ere ikke her med faa Ord den Talende og den Tiltalte levendegjorte.

Fortællinger og Skuespil, som fra nu af udgaa af hans Hjerne.

Medens Hugo skriver som Renaissancens Kunstnere malte, omgivet af en Flok unge Beundrere og Elever, sidder Balzac alene paa sit digteriske Værksted. Han under sig liden Søvn. Mellem 7 og 8 gaar han i Seng, staar op ved Midnat og arbejder i sin hvide Dominikanerkutte med en Guldkjæde om Livet indtil den lyse Morgen, iler saa, da hans Legemstilstand trænger til Bevægelse, selv til Trykkeriet for at aflevere det Skrevne og rette sine Korrekturer. Det er ikke almindelige Korrekturer. Han behøver 8 til 10 for hvert Ark, netop fordi Udtrykkets Sikkerhed fattes ham, saa han ikke strax formaar at finde den endelige Form, dernæst fordi han først har sin Romans Benbygning færdig og kun lidt efter lidt opfinder Enkelthederne. Halvdelen, ja mangan Gang mere end Halvdelen af sit Honorar giver han ud i Trykningsomkostninger, uden at nogensinde den haardeste Trang kan bevæge ham til at lade sit Værk komme ud, før det forekommer ham saa fuldendt som han kan gjøre det. Han er Sætternes Fortvivlelse, men Korrekturen er ham selv den pinligste Bekymring. Det første Udkast sættes med store Mellemrum mellem Afsnittene og med mægtigt brede Rande, og disse fyldes og overfyldes efterhaanden, indtil det hele Ark med sine til højre og venstre, opad og nedadgaaende Radier, Buer,

Streger og Stjerner ligner Billedet af et Fyrværkeri. Saa ser man atter den svære, uordentligt paaklædte Skikkelse med den bløde, bulede Hat og de lysende Øjne ile hjem fra Trykkeriet, medens en og anden af Mængden, der kjender eller aner Geniet i ham, ærbødigt viger til Side paa hans Vej. Saa følge nye Arbejdstimer. Endelig slutter endnu før Middagsmaaltidet et Besøg hos en smuk og aandfuld Dame eller en Razzia hos Antikvitetshandlerne efter sjældne Møbler og gamle Malerier den velanvendte Dag, og først henad Aften søger den energiske Arbejder atter Hvile.

«Undertiden,» fortæller Gautier, «kom han til mig om Morgenens, stønnende, udslidt, svimmel af den friske Luft som den fra sin Smedie undvegne Vulcan og lod sig falde ned paa min Sofa; hans lange Nattevaagen havde udhungret ham, og han stødte Sardinier med Smør til en Slags Pomade, som mindede ham om en hakket Ret fra hans Hjemstavn, og som han smurte paa Brød. Det var hans Yndlingsspise. Ikke saa snart havde han spist, før han faldt i Søvn med den Bøn paa Læberne at maatte blive vækket om en Time. Uden at bekymre mig om hans Forskrift, vaagede jeg over denne saa vel fortjente Søvn og sørgede for, at ingen Larm i Huset forstyrrede ham. Naar han da endelig vaagnede af sig selv og saa Aftenskumringen lægge sine graa Skygger over Himlen, sprang han op og overvældede mig med Skjældsord,

kaldte mig Forræder, Tyv, Morder; jeg var Skyld i, at han tabte titusind Francs, thi saa meget havde han kunnet tjene paa en Roman, hvortil han i vaagen Tilstand vilde have faaet Ideen — ikke at tale om andet og tredje Oplag; jeg var Skyld i de frygteligste Katastrofer og utænkkeligste Uordener; jeg havde ladet ham forsømme Stævnemøder med Finansmænd, Forlæggere, Hertuginder; han vilde komme til at staa insolvent paa sine Forfaldsdage; denne skjæbnesvangre Søvn vilde koste ham Millioner . . . jeg trøstede mig, idet jeg saa hans friske Touraine-Farve vende tilbage paa hans Kinder.»

Naar man med Charles de Lovenjoul's bibliografiske Værk som Ledetraad forfølger Balzac's Arbejde fra Uge til Uge, naar man ved Hjælp af hans Breve iagttager, hvorledes han uden nogen-sinde at lade sig forstyrre af Pariserlivets Adspredelser, hvori han dog mange Gange deltog, og uden at lade sig forskrække af sine Misunderes og Kritikers litterære Geværsalver, med fast Haand Sten for Sten har opført sit Livsværks Pyramide, kun bestemt paa at bygge den saa bred og saa høj som muligt, saa griber man af Agtelse for Manden og hans Mod. Den godmodige, firskaarne, larmende Balzac var ingen Titan; han tager sig i hin Slægt af himmelstormende Titaner og Titaninder jordbunden ud, men han hører til Kyklopernes Race; han var en vældig, med Jætte-

kraft arbejdende Bygmester, og den grove, hamrende, murende Kyklop naaede tilsidst med sin Bygning fuldt saa højt som Datidens to store lyriske Genier, Victor Hugo og George Sand hævede sig paa deres Vinger.

Evnerig som han var, har han aldrig tvivlet paa sin Begavelse. En Selvtillid, der svarede til Talentet og der kunde ytre sig som en Slags naivt Praleri, men aldrig som smaalig Forfængelighed, bar ham de første Aar igjennem alle Anstrængelser, og i Modløshedens Øjeblikke, der ikke fattes i noget Kunstnerliv, blev han, som hans Breve lade ane, trøstet og styrket af trofast Kjærlighed i det Skjulte. En Kvinde, hvis Navn han aldrig nævnede for sine Venner, om hvem han kun taler med Ærefrygt som om «en Engel», «en sædelig Sol», og som var ham «mere end en Moder, mere end en Veninde, mere end en Skabning kan være den anden», holdt ham ved Raad og Daad, ved opofrende Hengivenhed oprejst i alle hans Ungdomslivs Storme. Han har, ser man, allerede lært hende at kjende 1822, og tolv Aar igjennem (hun dør 1837) har hun forstaaet nu og da «at rane Selskabslivet, Familien, Pligterne, alle Pariserlivets hæmmende Forhold», to Timer for hemmeligt at tilbringe dem sammen med ham.*)

*) Hendes Navn var Fru de Berny, Brevene til Louise I og XXII, Brevet til hans Moder 1. Januar 1836

Balzac, der altid er overvættes heftig i sin Ros, maa, hvor han elsker, nødvendigvis bruge de stærkeste Udtryk; men hvad der fortjener at paaagtes, det er Følelsens Finhed hos den for Cynisme og Sanselighed udskregne Mand, den Beundring og Taknemmelighed, der hos ham er Kjærlighedens Form.

XIII.

Hans første Forbillede som Forfatter var, som alt berørt, en Digter, om hvem han sikkert ikke har mindet nogen og hvem han i sin Modenheds Aar staar uendelig fjernt, nemlig Walter Scott. Men han var en altfor moderne Aand til at kunne holde fast ved den historiske Digtart. Han havde ikke Hjemve efter noget tidligere Aarhundrede, havde samlet en mægtig Skat af Iagttagelser og søgte uvilkaarligt Stoffer, ved hvilke han lettest og bedst kunde faa Brug for dem. Han følte dunkelt, at Forfatteren af den historiske Roman, hvis han ikke simpelthen vilde stikke de Modeller, han havde for sig, i gamle Kostymer, med Magt maatte skruue den Psykologi, han kjendte af Iagttagelse, tilbage til et primitivere Standpunkt — et vanskeligt Experiment, tiltrods for

og det til Fru Hanska Oktober 1836 vise i Forening tydeligt, at den Unævnte bar dette Navn.

hvilket den digteriske Skildring af forgangne Tider næsten altid kun gjengav de Samtidiges Sæder eller dog Synsmaader. Han var ikke skabt til møjsomt at samle Lærdom i gamle Krøniker, men til at gjøre sine Studier under aaben Himmel paa sin egen Tids Terræn.

«Ægteskabets Fysiologi», Balzac's første opsigtvækkende Værk, gav i Tilslutning til Brillat-Savarin's uskyldige Bog «Smagens Fysiologi» en halvt lystig, quasi-videnskabelig, helt igjennem brutal Analyse af den Samfundsindretning, der i den franske Litteratur i umindelige Tider var bleven behandlet som Skive for Vittigheden, Gjenstand for ironisk Hyldest og skaanselløs Under søgelse, og der her, opfattet som tragikomisk social Nødvendighed, blev forsvaret og ved gode Raad beskyttet mod de opløsende Elementer, mandlige og kvindelige Luner og Lidenskaber. Ægteskabet interesserer især Balzac som to Egoismers Valplads; gjennem den grænseløse Verden af Sympathier og Antipathier, der udgjør Ægteskabets Omraade, styrter han sig med en vild Ornes Hensynsløshed, snuser og snøfter til alt. Det franske Ægteskab har altid været en temmelig udvortes Institution; intet Under, at Balzac ingen Ærefrygt nærer for dets Mysterier. Han udtaler sig om dem med Molière'sk Djærvhed, dog langt mindre frisk, langt mere pessimistisk og materialistisk end Molière. Bogen er fuld af gode, grove, subtile

Indfald, fuld af lystige Anekdoter, ofte yderst morsom ved Modsætningen mellem det letfærdige Indhold og den Professor- eller Skriftefadertone, hvori det foredrages af den ungdommelige Doctor i den ægteskabelige Videnskab, men det er ligefuldt et umodent Produkt af en Forfatter, som tidligt er blevet revet ud af alle skjønne Illusioner, og ganske vist for Flertallet af kvindelige Læsere et modbydeligt Værk. Intet af hvad der var i Balzac af højhjertet Tænke- og Følemaade er her kommet for Dagen; kun hans Begavelse for den hensynsløse Analyse glimrer.

Det synes imidlertid, som om denne Bog, i hvilken hans Digteraare aabnede sig, for lang Tid befriede ham for alt usundt Blod. Fra nu af hæver hans Verdensanskuelse sig eller rettere den deler sig i en alvorlig og en skjæmtende; hvad der i «Ægteskabets Fysiologi» endnu var løbet sammen til et uhyggeligt Hele, den alvorlige Betragtning af Menneskelivet og den sanseligt-cyniske Opfattelse deraf skiller sig ud fra hinanden som Sørge- og Satyrspil. I et og samme Aar 1831 skriver han sin første filosofiske Roman «La Peau de Chagrin», der grundlagde hans Ry som Digter, og begynder med «La belle Impéria» den lange Række af sine «Contes drôlatiques», en Samling Noveller i Renaissancetidens frieste Stil, aandsbeslægtede med Dronning Marguerites og Brantômes Anekdoter og sprogligt nærmest inspirerede

af Rabelais. I moderne Sprogform vilde disse Fortællinger være smudsige og platte; ved det herlige, naivt gammeldags Sprog, der i endnu højere Grad end den strængeste metriske Form adler Indholdet kunstnerisk, ere disse Apotheoser af det kjødelige Liv blevne ægte Kunstværker, burleske som de Historier, der fortælles af en af hine verdsligt sindede, muntre og nævenyttige Munke, med hvilke alle Landes Folkesagn have saa travlt.

I en af de mesterligt skrevne Prologer til disse Novellesamlinger fortæller Forfatteren, at da han i sin Ungdom havde mistet sin Arvelod og befandt sig i den yderste Armod, raabte han som Brændehuggeren i Fabelen, der havde mistet sin Øxe, til Himlen i det Haab at blive bønært af den ædle Herre deroppe og faa en anden Øxe. Da blev af Merkur et Skrivetøj tilkastet ham, paa hvilket de tre Bogstaver «AVE» vare graverede. Han drejede og vendte saalænge den himmelske Gave, til han læste Bogstaverne baglænds «EVA». Men hvad var Eva? Hvad andet end alle Kvinder i en? Altsaa havde en guddommeligt Stemme tilraabt ham: «Tænk paa Kvinden, hun vil læge din Sorg, fylde din Taske, hun er din Formue, din Ejendom. Ave, vær hilset! Eva o Kvinde!» Det vilde sige, at det gjaldt for ham, ved ravgale og morsomme Kjærlighedshistorier at vinde den fordomsfrie Læsers Smil. Og det

er lykkedes ham. Aldrig har hans Stil naaet en saadan Glans og et saadant Sving; Rubens har ikke dristigere og rigere Farver og knap en saa herkulisk Overgivenhed i sine Fremstillinger af kaade Fauner og drukne Bakkantinder. Men der er ganske vist næppe ti Linjer, som lade sig citere eller læse højt.

«La Peau de Chagrin» er Balzac's første digteriske Dyst med sin Tidsalders Virkelighed; det er en broget, livfuld Bog, rig paa Spirer og Skud, og gennem store, simple Sindbilleder foregriber den hint omfattende Billede af det moderne Samfund, som det tilnærmelsesvis var hans samlede Værker forbeholdt at give. Rykkede ind i en besynderlig fantastisk Belysning vise sig her det moderne Livs Yderligheder, Spillehuset og Modedamens Dagligstue, det unge Talents længselsfulde og haabløse Fattigdom og som Modsætning Journalisters og Pigebørns Orgier, endelig i de kvindelige Hovedpersoner Kontrasten mellem det at have «Verden» og det at have Hjerte. Det hele er faa, til hinanden hægtede, i grelle Farver skinnende Tableauer; der er mere Filosofi og Symbolik end skikkelsesdannende Kraft deri. Den unge Hovedperson, der staar i Begreb med at tage sig af Dage i Fortvivlelse over sin Armod, faar af en ældgammel Marskandiser et Stykke tilberedt Æselsskind, paa hvilket hverken Jern eller Ild bider og som sikrer sin Besidder Opfyldelsen af ethvert Ønske, men

som tillige for hvert opfyldt Ønske svinder nogle Linjer ind og til hvis Bestaaen hans Liv er knyttet. En overordentlig Fantasis Overtalelses-gave har formaaet at gjøre det Overnaturlige i dette dybsindige Symbol troværdigt. Balzac har forstaaet at give det Fantastiske en Form, i hvilken det kan blande sig med den moderne Virkeligheds Elementer. Aladdins Lampe gjør umiddelbart Mirakler, saasnart den gnides, den erstatter endog hos Oehlenschläger den naturlige Aarsagslov; anderledes Chagrinskindet; det udrætter direkte ingen Ting, det sikrer kun det lykkelige Udfald og trækker sig derved stedse mere sammen. Det synes gjort af det Grundstof, af hvilket vort Liv bestaar. «Mennesket,» hedder det, «afkræftes ved to instinktive Handlinger, gennem hvilke dets Livskilder udtømmes og udtørres. To Verber udtrykke alle de Former, som disse to Dødsårsager antage: At ville og at kunne. At ville udbrænder os, at kunne tilintetgør os». Det vil sige: vi dø tilsidst, fordi vi daglig dræbe os.

Chagrinskindet bliver, som vi, tilsidst tilintetgjort ved Villen og Kunnen. Med virkelig Dybde viser Balzac gennem den energiske Fremstilling af Grunddriften i den dalevende unge Generation: at ville fornemme Livet fuldt ud og over al Maade, hvilken Tomhed der gaber i Mætheden, og hvorledes Døden griner ud fra Attraaens Tilfredsstillelse.

Ungdommelig, frugtbar, tankerig og abstrakt-melankolsk som den var og som alle Bøger, et Geni skriver før Enkelthedserfaringen, ere, maatte «La Peau de Chagrin» gjøre Opsigt ogsaa udenfor Frankrigs Grænser. Goethe læste den i sit sidste Leveaar. Hos Riemer (der naivt antager Victor Hugo for Forfatteren) siger Goethe 11te Oktober 1831: «Jeg læste videre i «La Peau de Chagrin». Det er et fortræffeligt Værk af nyeste Art, der udmærker sig ved med Energi og Smag at bevæge sig frem og tilbage mellem det Umulige og det Pinlige og som forstaar at bruge det Underfulde meget følgerigtigt som Middel til at fremføre de mærkværdigste Tænkemaader og Begivenheder, hvorom der i det enkelte lod sig sige meget godt.» I et Brev fra 17de November 1831 skriver han fremdeles om Bogen: «Dette Produkt af en ganske fortrinlig Aand tyder paa en ulægelig Grundfordærvelse i det franske Folk, der vil gribe stedse dybere om sig, hvis ikke Provinserne, der nu hverken kunne læse eller skrive, atter helbrede Nationen, saavidt det er muligt.» (Goethe-Jahrbuch 1880. S. 289).

Romanen indeholder ikke lidet Selvbiografisk. Af egen Erfaring kjendte Balzac den fattige Ynglings Følelser, der fra sit Tagkammer af i sit eneste Par hvide Silkestrømper og Dansesko balancerer over Gadens smudsige Stene til Ballet, i dødelig Angst for at en forbirullende Vogn skal

overstænke ham og saaledes berøve ham Synet af den Elskede. Interessantere er dog den Sum af indre Erfaring, der er nedlagt i Værket og som lader sig opgjøre saaledes: Samfundet afskyer Ulykke og Kval, skyer dem som smitsomme Sygdomme, vakler aldrig mellem en Ulykke og en Last. Hvor majestætisk en Ulykke end er, Samfundet forstaar at forringe den, at gjøre den lidt latterlig ved et vittigt Indfald; aldrig har det Medlidenhed med den faldne Gladiator. Kort sagt, Samfundet synes Balzac allerede nu, i hans Ungdom, blottet for enhver højere religiøs eller moralsk Ide; det trækker sig tilbage fra de Gamle, de Syge, de Fattige, det hylder Heldet, Styrken og ganske særligt Pengene, det taaler ingen Ulykke, af hvilken det ikke paa en eller anden Maade kan slaa Mønt.

Før Balzac havde Romanen væsenlig drejet sig om en eneste Følelse, Elskov. Han saa med sit Geniblik, at ingenlunde Elskov, men Penge var de Samtidiges Guddom, og derfor er Penge eller rettere Mangelen paa Penge, Trangen til Penge i hans Bøger Samfundets Midtpunkt og Hængsel. Dette Greb var dristigt og nyt. I en Roman, i Poesi med fuldkommen Nøjagtighed at angive Personernes Indtægter og Udgifter, overhovedet tale om Penge som en Hovedsag, det var uhørt, og kaldtes af Mange prosaisk, raat; thi det gjælder altid for raat at sige det, som alle

mene eller tænke, og som man derfor hidtil var enig om at skjule eller bortlyve, frem for alt i en Kunst, der ofte nok er bleven opfattet som den skønne Løgn.

XIV.

Dog Balzac var endnu ung; ogsaa hans, saa tidligt vintervante Digtersjæl havde sit Foraar; ogsaa han følte Kald til at gjøre Kjærligheden og Kvinden til Midtpunktet i en Række Romaner. Han behandlede det gamle Thema med en Oprindelighed, der lod det klinge helt nyt, og de Fortællinger, i hvilke han med størst Held varerede det, danne iblandt hans Værker en Gruppe for sig.

Det var ikke Skjønheden, mindst den plastiske Skjønhed, som han hyldede hos Kvinden. Han følte overhovedet ikke Skjønheden mest levende gjennem Kunsten som Medium. Allerede herved adskiller han sig fra et ikke ringe Antal af sine Samtidige. En stor Del af den romantiske Digting saavel i Frankrig som i Tyskland og Norden var jo Poesi om Kunst. En i den Grad kunstelskende Digter som Gautier (der snart blev Chef for en hel Skole) hindredes f. Ex. ved sin Kjærlighed til Kunsten i Opfattelsen af Virkeligheden. Han har selv fortalt, hvor skuffet han følte sig, da han første Gang i Rioult's Atelier skulde male

efter kvindelig Model, og det skjønt Modellen var smuk og hendes Linjer elegante og rene. «Jeg har altid,» tilstaar han, «foretrukket Statuen for Kvinden og Marmoret for Huden.» Meget sigende Ord! Man tænke sig Gautier og Balzac sammen i Louvre's Antikmuseum, i det Allerhelligste, hvor Venus fra Milo straalere i ensom Majestæt. For den plastiske Digter vil ud fra Marmoret klinge den græske Kunsts skjønneste Hymne til den menneskelige Forms Fuldkommenhed og han vil glemme Omgivelserne over Venus. Balzac derimod glemmer Statuen, som han staar i Begreb med at betragte, for den første den bedste efter Datidens Mode klædte Pariserinde, der med sit Långshawl, som fra Nakke til Hæl ikke slaar en eneste Fold, med sin kokette Hat, sine fine, Haanden afstøbende Handsker er standset foran Gudinden. Han forstaar med et Blik alle smaa Kunstgreb i hendes Toilette, hvis Hemmeligheder ikke ere Hemmeligheder for ham.*)

Det er det første Træk: Ingensomhelst kunstnerisk Fortidsoverlevering stiller sig imellem ham og Datidens Kvinde. Han studerede ingen Statue, tilbad ingen Gudinde, dyrkede ikke den rene Skjønhed, men opfattede Kvinden som hun den

*) Sammenlign Th. Gautier: Portraits contemporains S. 108.

Gang gik og stod med hendes Kjoler, Shawler, Handsker og Hatte, hendes Luner, Dyder, Frielser og Fejl, hendes Nerver og Lidenskaber, med alle Sporene af Unatur, Sygelighed og Træthed. Han holder af hende som hun er. Og han nøjes ikke med at studere hende i Forbigaaende, i Dagligstuen, ja i Sovekammeret; han nøjes ikke med at udforske hendes Sjæl; han forsker efter de fysiologiske Grunde til de sjælelige Tilstande, efter Kvindelidelser, Kvindesygdomme. Det svage og lidende Kjøn's hele stumme Jammer bliver mere end antydet.

Det andet Træk er dette: Balzac fremstiller som Kjærlighedens Gjenstand ikke den unge Pige, ikke en Gang den ganske unge Kone; Hovedtypen for hans Kvindeskikkelse er den, som man efter en af hans Romaners Titel har kaldt den trediveaarige Kvinde. Han opdagede og udtalte den simple Sandhed, at det kvindelige Kjøn i Nordfrankrigs Klima hverken legemligt eller sjæleligt naaer sin højeste Blomstring til atten Aar. Han skildrede Kvinden, som allerede har den første Ungdom bag sig, føler dybere, tænker modnere, allerede har lidt Skuffelser og endnu er i Stand til en hel Følelse. Hun er allerede brændemærket af Livet; her et smerteligt Træk, hist en Rynke; men hun virker endnu med sit Kjøn's fulde Magt. Hun er tungsindig, hun har lidt, hun har nydt, er uforstaaet eller ensom, ofte skuffet, endnu be-

standig ventende, i Stand til at indgyde de stærke, glødende Lidenskaber, der suge Næring af Medlidenhed. Og ejendommeligt nok: hun er ikke betragtet fra den jævndrende Mands Standpunkt; nej hun er opfattet og skildret, som en yngre, i Livet endnu uprøvet Mand fra sit Synspunkt maa opfatte hende. Den foraarsagtige Følelse, den brændende Attraa, den naive Begejstring, en ungdommelig Erotiks ubevidste Idealiseren lægger en Glorie om den ikke mere ganske friske Pande, forskønner, forynger, forguder denne med al Finhedens, den kvindelige Alvors og den ægte Lidenskabs Gratie udstyrede Kvinde. Idealistisk (som hos George Sand) bliver Fremstillingen aldrig, thi intet er fortiet af det, som Kvinder, naar de tale om deres eget Kjøen, pleje at fortie og som selv George Sand forbigaaer hos de Kvinder, for hvilke hun vil vække Sympathi. For George Sand er Kvinden fremfor alt et aandeligt Væsen, en Sjæl; for Balzac er hun en fysiologisk-psykologisk Kjendsgjerning, derfor hverken legemligt eller sjæleligt uden Lyde. Enten er hans Idealiseren af Skikkelsen rent udvortes (det Forklarende ved Belysningen, den erotiske Situation f. Ex.) eller det er Lidenskaben hos den fremstilte Personlighed, som for en vis begrænset Tid ugyldiggjør alt Andet og Tidligere, og saaledes ved sin Skinnen igjennem idealiserer. Hustruens Kjærlighed, Moderkjærligheden, den unge Piges undselige Tilbøjelig-

hed bliver i dette Tidsrum skildret af Balzac med samme Mesterskab som Elskerindens frie Erotik.*)

Den franske Kvinde fremtræder hos ham i fire forskellige Epoker af Historien.

Først paa Revolutionstiden. I et lille Mesterværk «Le Réquisitionnaire», en af de faa blandt hans Fortællinger, der udmærker sig ved en fuldendt novellistisk Form, behandler han, med Rædselsperioden som Baggrund, en Moders Kjærlighed til sin Søn. Den afsidesliggende lille By, Madame de Dey's ejendommelige Hus ere malte med faa Streger. Frygten for den dødsdømte Søns Liv; Forventningen om hans Komme i Forklædning som Soldat, der skal indkvarteres; den fra Time til Time indtil den sene Aften forøgede Spænding, den unge Soldats tilsyneladende hemmelighedsfulde Ankomst, efter hvilken han strax usét føres op paa det for ham omhyggeligt istandsatte Kammer; Moderens fortvivlede Uro og vilde Glæde, da hun hører hans Skridt over sig, og af Angst for at forraade sig maa fortsætte sin Samtale nede i Dagligstuen; endelig hendes Styrtet ind i Værelset, og den frygtelige Opdagelse, at den Nyankomne

*) Se Le Message, La Grenadière, La femme abandonnée, La grande Brèche, Madame Firmiani, Une fille d'Eve og La femme de trente ans, hvilket sidste Værk er en Samling oprindeligt ikke sammenhørende Studier.

er en Anden, en virkelig Rekrut — alt dette sammentrængt paa et Ark, er udført med uforlignelig Magt og Sandhed.

Dernæst har Balzac skildret Kvinderne under Napoleons Herredømme.

Baggrunden er her den uhyre Stillen til Skue af krigerisk Pomp og Pragt, Atmosfæren er den varme Brise af Beundring, der fra Kvinderne strømmede de sejrriege Krigere imøde, den hensynsløse og nydelsessyge Hast, hvormed Livet levedes paa en Tid, da den unge Kvinde «mellem en første og en femte Bulletin fra den store Armé kunde blive Brud, Hustru, Moder og Enke», og hvor Udsigten til en nær Enkestand eller en Dotation eller et udødeligt Navn gjorde Kvinderne letsindigere og Officererne mere forføreriske. Revuen i Tuileriesgaarden 1813 og Aftenselskabet paa Slaget ved Wagrams Tid (i *La femme de trente ans* og *La paix du ménage*) male en Epoke og en Kvindetype.

Dog sit sande Omraade og sine skarpest iagttagne Kvindetyper og Sjælehistorier naaer Balzac først i Fremstillingerne fra Restaurationstiden. Hvor uforfærdet hans Øje og hvor haarde hans Hænder end vare, hvor ganske han end var skabt til at skildre Borgerkongedømmets nøgterne og uredelige Regimente, saa var han dog Digter nok til under Julikongemagtens prosaiske Rigmandsvælde at se vemodigt tilbage til Restaurationstidens

fornemme Elegance og friere, muntre Tone. Restaurationstiden havde endnu været aristokratisk, og Balzac der selv, om end med Urette, regnede sig til Adelen, nærede en ikke ringe Respekt for Aristokratiet; den adeligt fødte og opdragne, smukke Kvinde, syntes ham Menneskehedens Blomst. Vel tilhører han den Slægt, der sværmede for Napoleon; dette Navn forekommer paa hver tiende Side i hans Romaner, og han drømte (som Victor Hugo) om i Litteraturen at kappes med Kejserens Verdensherredømme; han havde endog i sit Arbejdsværelse en Statuette af Napoleon staaende, paa hvis Kaardeskede han havde skrevet: «Hvad han har tilkjæmpet sig med Sværdet, vil jeg erobre med Pennen»; men med alle sine Drømme, sine Svagheder, sine forføngelige og forfinede Tilbøjeligheder tilhørte han det legitime Kongedømme, hvis Tid desuden faldt sammen med hans Ungdom og derfor blev omfattet med varmere Følelser. I de forgyldte Statskarossers og de gammelfranske Vedtægters Tid havde, i Ly af den herskende Klerikalisme og Letfærdighed, i de højere Kredse frie Synsmaader og humane Sæder kunnet trives; de forsvandt med Pengepungens Tronbestigelse. Det Selskabsliv, der havde gjort den gode Tones Hovedstad saa navnkundig, døde hen. Intet Under altsaa, at Balzac maler de skønne Synderinder fra Faubourg St. Germain med nænsom

Haand og smigrende Farver. Vel var en af den nye Tids ypperste Kvinder, den dejlige Delphine de Girardin, der førte et meget besøgt Hus, ham saa vel som Hugo og Gautier en tro og klog Veninde, men mere end af hende har han sikkert for sin Digtning lært af hine to Hertuginder, der for ham personificerede Kejsertidens Storhed og det gamle Régime's lyse Finhed og som han strax fra Begyndelsen af sit Forfatterliv af traadte nær, Madame Junot, Hertuginde af Abrantés, hvem han i litterær Henseende stod bi, og Hertuginde af Castries, der først anonymt meddelte ham sin Interesse for hans Skrifter, og til hvem en ikke gjengjældt Lidenskab en Tid lang fængslede ham. Hun forekommer i hans Romanfølge «Histoire des Treize» under Navnet Hertuginde af Langeais.

Ved Julikongedømmets nye Samfund, dets Kvinder og Kvindelidenskaber rører Balzac i Begyndelsen af Trediveerne selvfølgelig endnu ikke. Det sker først senere. Og man kan temmelig gennemgaaende gjøre den Iagttagelse, at han overfør det nye Stof og overhovedet med de modnere Aar ser mere strængt og mere sort. Foraarspustet er forsvundet. I mange Bøger er endnu bestandig Kvinden og Elskoven Midtpunktet. Men Tilbøjeligheden er bleven Lidenskab og Lidenskaben er bleven Last. Faa uegennyttige Følelser og uskyldige Sympathier; Beregning overalt, ogsaa

hos Kvinden, især hos Kvinden, endog i Kjærligheden, endmere, hvor der kun bydes Surrogater for Kjærligheden. Courtisanen trænger i mange af Romanerne Verdensdamen tilbage i Baggrunden, og undertiden findes mindre Egennytte hos den første end hos den sidste. Egoismens og Lasternes Afgrunde aabne sig for Læserens Øjne.

XV.

Blandt de af Balzac i Aarene 1833 og 1834 udgivne Bøger, fortjene især to at fremhæves, den fine og klassiske Fortælling «Eugénie Grandet» og den mægtige, skikkelserige Roman «Père Goriot». I det førstnævnte Værk kappedes Balzac med Molière («Den Gjærrige»), i det andet med ingen ringere end Shakespeare («Kong Lear»).

«Eugénie Grandet» giver ikke Maalestokken for Balzac's Talent, skjønt han længe fik Navnet af dens Forfatter som en Art Ærestitel. Bogen interesserede ved den Omhu og den Sandhedskjærlighed, med hvilken Provinslivet med dets Laster og Dyder var gjengivet; den lod sig anbefale som Familielæsning, fordi Heltinden var en kysk og ædel ung Pige; den er dog især mærkværdig ved den Genialitet, med hvilken Balzac har forstaaet at gjøre Havesygen og Gjærrigheden, som Oldtiden kun afvandt en komisk Side, imponerende

som Laster. Han viser, hvorledes den som latterlig spottede Drift til at ophobe Penge, lidt efter lidt dræber alle menneskelige Følelser, for frygtelig og tyrannisk at løfte sit Medusahoved op over den Gjærriges Omgivelser, og han bringer os tillige den Gjærrige menneskeligt nærmere. For ham er den Havesyge ikke en Komadiespidsborger, men en magtelskende Monoman, en forhærdet Sværmer, en Poet der ved Synet af Guldets svælger i mættet Begjær og dog i vilde Drømme. Den Gjærrige er sig kun mere intensivt end alle andre den Sandhed bevidst, at Guldets repræsenterer alle menneskelige Kræfter og Glæder. I en saadan Karakterskildring viser sig allerede Balzac's Styrke, som er den, uden at opsøge store, pralende Æmner, at frembringe en stor Virkning med det Smaa, det af andre Oversete og Ringeagtede. Symbolsk opfattet er «Eugénie Grandet's Synskreds ikke snever; men den var det i Forhold til Balzac's særegne Anlæg.

I «Père Goriot» udvider Livsbilledet sig. Ikke en afsides Provinskrog, men det uhyre Paris bliver her studeret, ja som et Panorama rullet ud for Øjet. og Intet er mere her, som i «La Peau de Chagrin», almindeligt og abstrakt; enhver Samfundsklasse og enhver Skikkelse indenfor den er udstyret med egne Træk. Jeg nævnte «Kong Lear», men de to koldhjærtede Døtres Forhold til Faderen udgjør, saa dybt det end er

anlagt og følt, kun i udvortes Mening Æmnet. Det sande Æmne er den endnu forholdsvis ufordærvede Ynglings Indtrædelse i Pariserverdenen fra sin Provins, hans gradvise Opdagen af denne Verdens sande Beskaffenhed, hans Skræk ved Opdagelsen, hans Vægren sig ved at gjøre som de Andre, hans Fristelser, endelig hans Skridt for Skridt, om end hurtigt, fuldbragte Opdragelse for det Liv, der føres rundt om ham. Rastignac's Karakterudfoldning hører til det Dybeste, Balzac og overhovedet en moderne Romandigter har udført. Med stor Kunst er det vist, hvørledes fra de forskjelligste Sider, hvor blot ikke Hykleri eller Naivetet dikterer Ytringerne, den samme Opfattelse af Samfundet og de samme Lærdomme træde den unge Mand i Møde. Hans Slægtning og Beskytterinde, den yndige og fornemme Fru Beauséant, siger til ham: «Jo koldere De beregner, des videre vil De komme. Betragt Mænd og Kvinder kun som Postheste, hvem De kører sønder og sammen til næste Holdested . . . naar De har en sand Følelse, saa vogt Dem vel for at røbe den, ellers bliver De Ambolt istedenfor Hammer . . . Finde Kvinderne Dem først aandrig, saa ville Mændene tro det, naar De da ikke river Dem alt for slemt ud af Illusionen . . . saa vil De ogsaa se, hvad Samfundet er, en Samling af Dumrianer og Slyngler. Vær De hverken blandt de første eller de sidste.» Og den undvegne

Galejslave Vautrin siger til ham: «Man maa enten bryde sig en Vej gjennem Menneskesværmen som en Kanonkugle eller snige sig ind i den som en Pest. Retskaffenhed er til ingen Nytte. Sværmen bøjer sig under Geniets Magt; man hader det, man forsøger at bagvaske det, fordi det tager uden at dele; men man bøjer sig, naar det holder ud. Med ét Ord, man tilbeder det paa Knæ, naar det ikke lykkes at begrave det i Skarn Jeg vædder paa, at De i Paris ikke kan gaa to Skridt uden at støde paa rent djævelske Kneb Derfor er den retskafne Mand den almindelige Fjende. Men hvem, tror De, er den retskafne Mand? I Paris er det den, som tier og vægrer sig ved at dele».

Rastignac er hin Tids typiske unge Franskmand; han er velbegavet, men aldeles ikke ualmindelig og har ingen anden Idealisme end den, der beror paa hans Tyveaars-Uerfarenhed. Greben og rystet ved alt det, han daglig ser og oplever, begynder han at tragte efter Lykkens Goder med stedse ringere Samvittighedsfuldhed, stedse heftigere Attraa. Hvor værgede han for sig, da Vautrin første Gang forelagde ham det bekjendte gamle Spørgsmaal, om han, hvis den blotte Viljes-Akt var nok dertil, vilde slaa en ham ubekjendt Mandarin i Kina ihjel, naar han derved kunde opnaa den Million, han ønsker sig! og hvor snart derefter ligger ikke «Mandarinen» rallende i Døds-

kamp. Han siger sig først, som i Ungdommen alle Mennesker pleje van, at det for enhver Pris at ville blive anset eller rig er det samme som at ville lyve, bedrage, give efter, smigre og krybe for dem, der have løjet, bedraget, smigret, givet efter og krøbet. Saa slaar han sig disse Tanker af Hovedet med den Vending, at han ikke vil gruble, men følge sit Hjertes Drift. Der kommer et Tidspunkt, hvor han endnu er for ung til at beregne, men allerede gammel nok til at ubestemte Indfald og taageagtige Drømme opstaa i hans Hjerne, hvilke ikke vilde have efterladt noget altfor renligt Bundfald ifald man havde kunnet fortætte dem kemisk. Hans Forhold til Verdensdamen Delphine de Nucingen, Goriot's Datter, fuldender hans Opdragelse. Han overskuer den Sum af smaa og store Jammerligheder, af hvilke det højere Selskabs Liv bestaar og bliver samtidig bearbejdet af Vautrin's spotske Cynisme. «Endnu to eller tre storpolitiske Overvejelser», siger Vautrin, «og De ser Verden som den er. Den betydelige Mand tilfredsstiller, naar han blot af og til opfører nogle smaa Dydsscener, ethvert af sine Luner under Tossehovedernes Bifaldstorden i Parkettet Jeg giver Dem gjerne Lov til at foragte mig endnu idag, da De dog siden hen vil holde af mig. De vil i mig finde de gabende Afgrunde, de store sammentrængte Følelser, som Svaghovederne kalde Laster, men De vil aldrig

finde mig fejg eller utaknemmelig». Rastignac's Øjne aabne sig, han ser Omgivelsernes hele Skin-væsen, ser, hvorledes Sæderne og Lovene kun ere Skjærnbrædter, bag hvilke Frækheden handler frit. Overalt, overalt kun Skinværdighed, Skinvenskab, Skinkjærlighed, Skingodhed, Skinhellighed, Skinægteskaber. Med sjælden Magt har Balzac fastholdt det Øjeblik i Ynglingens Liv, hvor, som jeg engang har udtrykt det, hans Hjerter svulmer og bliver underlig tungt og det er ham, naar han ser sig omkring, som havde han en Brønd fuld af Foragt i sin venstre Side: «Medens han klædte sig paa, hengav han sig til de tungsindigste og modløseste Overvejelser. Han saa Samfundet for sig som et Ocean af Skarn, i hvilket den, der blot satte Foden ud deri, maatte synke indtil Halsen. Der begaas kun smaalige Forbrydelser i det gode Selskab, sagde han til sig selv. Vautrin er større.» Saa, tilsidst, efter at han har maalt dette Helvedes Omfang, indretter han sig husligt og hyggeligt deri og forbereder sig til at stige til Samfundets Spidser, til den Ministerpost, som hvis Indehaver vi i senere Romaner træffe ham igjen.

Næsten alle Balzacs Fortrin ere komne ham til Gode i dette stort anlagte Værk. Hans næsten animalske Livlighed, hans udtømmelige, skjærende Suada stemmer vidunderligt overens med den Udtryksmaade, der er den naturlige for det hele

blandede, halvsjofle, plumptvittige, kaadt og frækt geniale Bordselskab i Pensionen Vauquer. Der forekommer næsten ingen ædle Skikkelser i Bogen, og der findes følgelig ingen Anledning til at hengive sig til en smagløs Pathos; derimod har Læseren uophørligt Lejlighed til at glæde sig over den Øjets Sikkerhed og den Aandens Fasthed, med hvilken Balzac sønderdeler en Forbryders, en Kokettes, en Pengemands, en gammel misundelig Piges Sjæl. Den af Døtrene glemte og fornægtede gamle Fader, efter hvem Bogen har Navn, er ganske vist en ikke fuldt vellykket Skikkelse. Fa'er Goriot er et Offer, og Balzac udvikler overfor de Ofrede altid Sentimentalitet. Han kalder Goriot smagløst for «Faderkjærlighedens Kristus». Han giver desuden hans Kjærlighed til sine Døtre en saa sanselig Karakter, at den i sin Hysteri næsten bliver En led*). Men dog har Romanen derved at denne gamle, forladte Mand, paa hvis Hjerte hans egne Døtre træde, er anbragt i Bogens Midtpunkt, faaet en Enhed og Fasthed som Komposition, der virker højst velgjørende. Som i et Epigram spidser den hele Juvenalske Satire over Samfundet sig til, da Delphine ikke vil besøge sin døende Fader, fordi hun, for socialt at komme et Trin højere

*) Min Gud! Græde, hun har grædt? — Ja med Hovedet mod min Vest, sagde Eugène. — O, giv mig den Vest, sagde Fa'er Goriot.

op, absolut vil benytte den længe ønskede Indbydelse til Ballet hos Fru Beauséant — dette Bal til hvilket «hele Paris» kun styrter hen for med grusom Nysgjerrighed i Værtindens Miner at udspejle Kvalen over hendes Elskers Forlovelse, der først samme Morgen er bleven hende meddelt.

Vi følge Delphine som hun i sin Ekvipage ved Rastignac's Side kører til Ballet. Den unge Mand, der godt føler, at hun var i Stand til at gaa over sin Faders Lig for at vise sig paa dette Bal, men som hverken har Kraft til at bryde med hende eller Mod til at mishage hende ved Bebrejdelser, kan dog ikke lade være at skildre hende Faderens sørgelige Tilstand med et Par Ord. Taarerne komme hende i Øjnene. «Jeg bliver styg af Graad,» tænker hun, og hendes Øjne blive tørre. — «Jeg vil pleje min Fader i Morgen, jeg vil ikke vige fra hans Hovedgjærde,» siger hun. Og hun mener, hvad hun siger. Hun er ikke ond, neppe engang slet, men hun er et levende Billede af Samfunds-Disharmoniernes, uadelig født, adelig gift, rig og berøvet al Raadighed over sin Formue ved et usselt Ægteskab, nydelsessyg, tom og ærgjærrig. Balzac's digteriske Kraft var ikke tilstrækkelig til at fremstille en Cordelia i Shakespeare'sk Simpelhed og Renhed, thi det Ædles Himmelkreds er ikke hans; men han har forstaaet at forme en Regan og en Goneril menneskeligere og sandere end den store Britte.

XVI.

En Dag i 1836 traadte Balzac i den højeste Oprømthed ind hos sin Søster, svang med en Tamburmajors Armbevægelser sin tykke Stok med Karneolknappen, i hvilken han paa Tyrkisk havde ladet indgravere en Sultans Valgsprog «Jeg er Sønderbryder af Hindringer», og raabte, alt imens han med Tungen eftergjorde et Accompagnement af Militærmusik og Trommehvirvler: «Gratuler mig, Børnlille, for jeg staar ganske simpelt i Begreb med at blive et Geni.» Han havde undfanget den Ide at forene alle sine allerede skrevne og tilkommende Romaner til et eneste Værk «Det menneskelige Skuespil» («La Comédie humaine»).

Planen var storartet og saa egen, at den endnu ikke var dukket op i nogen Litteraturs Historie; den var et Foster af den samme systematiske Aand, der i Begyndelsen af hans Løbebane havde indgivet ham Ideen til en Aarhundreder omspændende Række af historiske Romaner; men det var en langt interessantere og frugtbarere Plan. Thi hvis Værket lykkedes, vilde det dels besidde en Illusionens Magt, som handlede det om historiske Kjendsgjerninger, dels vilde det ikke blot være et lille Udsnit af Livet, der symbolsk og kunstnerisk udvidedes til et Spejl-billed af det Hele, men det vilde kunne gjøre en berettiget Fordring paa i videnskabelig Forstand

at være en Helhed. Dante havde i «Den guddommelige Komædie» samlet Middelalderens Verdensanskuelse og Livserfaring i et eneste Brændpunkt, hans ærgjerrige Medbejler vilde gennem to til tre tusinde levende Skikkelser, der hver for sig repræsenterede hundreder af andre, give alle de franske Samfundsklassers og saaledes indirekte sin Tidsalders fuldstændige Psykologi.

Man kan ikke nægte, at Udfaldet blev et enestaaende.

Balzacs Stat har som den virkelige sine Ministre, sin Øvrighed, sine Generaler, Finansmænd, Industriadrivende, Kjøbmænd og Bønder. Den har sine Præster, sine Hovedstads- og Landsbylæger, sine Modeherrer, Malere, Billedhuggere og Tegnere, sine Digtere, Skribenter og Journalister, sine gammeladelige Familier og sin Retsadel, sine forfængelige og fordærvede som sine elskværdige og ofrede Hustruer, sine geniale Skribentinder og sine provinsielle Blaastrømper, sine gamle Jomfruer og sine Skuespillerinder, endelig sin Hærskare af Courtisaner. Og Illusionen er overraskende, fuldstændig. Thi da Personerne stadig komme igjen fra den ene af de talrige Romaner til den anden; da vi kjende dem paa de forskjelligste Stadier af deres Liv; da de, selv naar de ikke optræde, dog uafsladeligt komme paa Bane i de handlende Personers Omtale; da Angivelsen af deres Udseende, Klædedragt, Opholdssted, daglige

Levevis og Vaner er saa omstændelig og nøjagtig som om en Modehandler, Læge, Marskandiser, Børsmand eller Jurist havde leveret den, og Beskrivelsen paa samme Tid er saa levende, at man synes at maatte kunde finde den beskrevne Person enten i den bestemte Gade og det betegnede Hus hvori han bor, eller hos den Romanernes hele Aristokrati saa vel bekendte Dame, han plejer at gjøre Eftermiddagsbesøg — saa forekommer det næsten absurd, at alle disse Væsener skulde være Hjernespind, og man tænker sig uvilkaarligt Dattidens Frankrig befolket af dem.

Og hele Frankrig. Thi han har efterhaanden beskrevet de forskjelligste Byer og Egne i sit Fædreland*). Langt fra at forsmaa Provinserne søgte han en Ære i at godtgjøre sin Fortrolighed med deres stagnerende Livs Egenheder, deres i Resignation udmundende Dyder og af Smaaligheden fremgaaende Laster. Dog fremfor alt lever i hans Værker Paris, og hans Paris er ikke den 400 Aar gamle Hovedstad fra «Notre Dame de Paris», Middelalderens mørke og maleriske By med dens Standsmodsætninger, dens brogede Gadeliv og

*) Issoudun i «Un ménage de garçon», Douai i «Le recherche de l'absolu», Alençon i «La vieille fille», Besançon i «Albert Savarus», Saumur i «Eugénie Grandet», Angoulême i «Les deux poètes», Tours i «Le curé de Tours», Limoges i «Le curé de village», Sancerre i «La muse du département» osv.

dens overtroiske Kirkelighed, endnu mindre Victor Hugo's ideale Paris, Aandernes og Oplysningens abstrakte Jerusalem, men den virkelige moderne By med al dens Glæde, Sorg og Skjændsel, Nutidens lokkende Underværk, der lader Oldtidens syv langt bag sig, den store Polyp med de hundredetusind Fangearme, der drager Nært og Fjærnt ind til sig, den store Kræftskade, som tærer paa Frankrig. Hans Tids Paris lever i hans Værk med sine snevre Gader, som han leverer Rembrandt'ske Raderinger af, med sin Larm og sine Skrig, med sine Gaderaab om Morgenens tidlig og sit uhyre Aftenkor af Stemmer, et Lydhav som han gjengiver med orkesteragtig Kraft som en Musiker, der — lig de Indviede i de antike Mysterier — synes at have spist Trommer og drukket Cymbler*). Han kjender Alt i Paris, Husenes Arkitektur, Lejlighedernes Møbler, Formuernes Stamtavler, de paa hinanden følgende Besiddere af Kunstgjenstandene, Damernes Toiletter, Lapsenes Skræderregninger, Familiernes Processer, alle Befolkningslagenes Sundhedstilstand, Næringsveje, Fornødenheder og Ønsker. Han havde indsuget Byen igjennem alle Porer. Medens de samtidige Romandigtere bestandig længtes

*) Se Indledningen til den iøvrigt hæsle For-tælling «La fille aux yeux d'or», i hvilken Pariserlivets Hast, Stemning og Rigdom er gjengivet med en Ordkunst uden Mage.

bort fra Paris's taageslørede Sol og moderne Spidsborgere til Spanien, Afrika, Orienten, var ingen Sol ham kjærere end den, der skinnede ned paa Paris. Medens man rundt om ham stræbte at fremmane en fjærn eller svunden Skjønheds Skygger, virkede det Hæslige saa lidet afskrækkende paa ham som Nælden paa Botanikeren, Slangen paa Naturforskeren eller Sygdommen paa Lægen. I Faust's Sted vilde han sikkert aldrig have manet den gammelgræske Helena op af Graven, langt hellere havde han sendt efter sin Ven, den fordums Forbryder, daværende Politipræfekt for Paris, Vidocq, for at lade ham fortælle sig et andet Oplevet eller Erfaret.

Vel samler han en Uendelighed af enkelte Træk gjennem Iagttagelse, og Opregningen af alt det Iagttagne virker i hans Indledninger ofte trættende, forvirrende; længe beskriver han undertiden en Bolig, en Skikkelse, et Ansigt, ja en Næse, og Læseren ser intet, kjeder sig kun. Men saa kommer der et Punkt, hvor en glødende Fantasi omstøber og sammensmelter alle de af den tro Hukommelse overleverede hverdagslige Elementer som Benvenuto Cellini sammensmeltede Tallerknerne og Skeerne ved Støbningen af sin Perseus. Goethe siger (Dagbog af 26de Februar 1780): «Ved Hjælp af Sammenlægning forstaar jeg ingen Ting. Men naar jeg ret længe har slæbt Brænde og Straa sammen og forgjæves

har søgt at varme mig, skjønt der ligger Gløder nedenunder og det ryger overalt, saa slaar dog tilsidst Flammen i et Nu sammen over det Hele.» Hos Balzac er Røgen og Kvalmen endnu at spore i de beskrivende Partier af hans Værk, men Flammen udebliver aldrig.

Thi han var ikke blot en Iagttaget, men en Seer. Naar han om Natten mellem 11 og 12 mødte en Arbejder og hans Kone, der gik hjem fra Theatret, saa kunde han følge dem Gade op og Gade ned lige til det Hus paa den anden Side af de ydre Boulevarder, som de beboede. Han hørte dem udvexle deres Tanker først om Stykket, de havde set, saa om deres private Anliggender, medens Moderen trak sit Barn efter sig ved Haanden. De talte om de Penge, de næste Dag skulde have betalt, og gav dem i Tanken ud igjen paa tyve Maader, disputerede derom og røbede under Skjænderiet deres Karakter — og Balzac hørte saa indtrængende paa deres Klager over Vinterens Længde og Kartofflernes Pris og Tørvenes Stigen, at han tilsidst levede med i deres Liv og, som det hedder i hans «Facino Cane», «føjte deres Pjalter paa sin Ryg og gik med sine Fødder i deres saaleløse Støvler». Deres Ønsker, deres Fornødenheder gik over i hans Sjæl og han gik som i en vaagen Drøm. I denne Sindets Rus aflagde han alle sine Vaner og blev en anden end sig selv, blev sin Samtid.

Han digtede ikke blot, han levede sine Værkers Personer; de stod efterhaanden saa lyslevende for ham, at han talte til sine Bekjendte om dem som om virkelige Mennesker. Han sagde, naar han foretog en af sine Rejser til de Steder, han vilde skildre: «Jeg rejser til Alençon, hvor Frøken Cormon lever, til Grenoble, hvor Doktor Bénassis bor.» Han meddelte sin Søster Efterretninger fra sin opdigtede Verden: «Ved Du, hvem Felix de Vandenesse gifter sig med? Med en Frøken de Grandville; det er et godt Parti trods alle de Penge, Frøken de Bellefeuille har kostet Familien.» Ja en Dag, da Jules Sandeau talte med ham om sin syge Søster og Balzac nogen Tid adspredt havde hørt til, afbrød han ham med de Ord: «Det er altsammen godt nok, kjære Ven, men lad os vende tilbage til *Virkeligheden*, lad os tale om Eugénie Grandet.» Det var nødvendigt, selv at føle Illusionen med en saadan Magt for at kunne meddele andre den med en tilnærmelsesvis lignende Styrke. Hans Fantasi havde den bydende Kraft, der ikke tillader nogen Tvivl at opstaa. Man underkastede sig den ogsaa i det daglige Liv. Blandt de hundrede Projekter, han fandt paa, for at komme ud af sin Gjæld, var engang ogsaa dette at forvandle den nøgne Mark, der laa om den lille Landejendom «Les Jardies», som han havde kjøbt for at give sin Moder et Pant, til uhyre Drivhuse, der, netop

fordi intet Træ skyggede mod Solens Brand, vilde behøve meget lidt Brændsel. I disse Drivhuse vilde han plante hundredetusind Ananas, der naar de solgtes for fem Francs, istedenfor som ellers for tyve, vilde give den lykkelige Ejerman en aarlig Netto-Indtægt af 400,000 Francs «uden at han havde den mindste Smule Manuskript at levere» — og med en saa overbevisende Veltalenhed fremstillede han sin Plan, at hans Venner bogstavelig søgte ham en Butik paa Boulevarden til Salget af Ananas'erne og drøftede Skiltets Form og Farve med ham. En anden Gang troede han — jeg véd ikke ved hvilken Slutning — at være kommen under Vejr med, paa hvilket Sted Toussaint Louverture udenfor Paris ved Seinen havde nedgravet sine Skatte, og saa uimodstaaeligt fremstillede han sine Fortrolige Sandeau og Gautier Sandsynligheden af at kunne opgrave dem der, at disse to dog ingenlunde naive Venner Klokken fem om Morgen, bevæbnede med Hakker, sneg sig som Forbrydere ud af Paris, og begyndte at rode op i Jorden, hvor de naturligvis intet fandt. For ingen Fantasi har Ordet *Indbildningskraft* været saa passende.

Og denne Fantasi, der beherskede de andre, var hans egen Tyran. Den lod ham ingen Ro, nøjedes ikke med Undfangelsen af Planer, med de kunstneriske Drømmes søde men golde Glæder,

den tvang ham til uophørligt at holde sig i Udførelsens Stemning, i Vanen til at frembringe, uden hvilken Inspirationen saa hurtig forflygtiges.

Naar han i sin Roman «Cousine Bette» med Henblik paa den geniale Billedhugger Wenceslas Steinbock's Dovenskab citerer dette Ord af «en stor Digter»: «Jeg sætter mig til mit Arbejd med Fortvivelse og forlader det med Sorg», saa er dette øjensynligt kun en quasi-beskeden Form for Selvciteren. Og han tilføjer: «Dersom Kunstneren ikke uden Betænkning styrter sig ned i sit Værk som Curtius sprang ned i Afgrunden, som Soldaten styrter sig ind i den fjendtlige Skanse, og dersom han ikke arbejder i dette Krater som en Grubearbejder, over hvem Jorden er styrtet sammen; dersom han giver sig til at betragte Vanskelighederne istedenfor at overvinde dem en for en . . . saa bliver han Vidne til sit Talents Selvmord». Den Produktionsmaade, som han skildrer, er hans egen, men er ikke den eneste, ikke en Gang den højeste. Roligere, mindre moderne Kunstnere, have forstaaet at holde Hovedet frit og Øjnene uomtaagede oppe over Arbejdets sydende Krater. De have derved bevaret en sikker Dømmekraft, der har hindret dem i nogensinde at virke stofagtigt og kjedsommeligt som Forfatteren til «Le curé du village» og «Le médecin de campagne». Men, det forstaar sig, en vis dunkel Gløden, noget Gribende

og Fængslende, der er bleven de moderne Nerver en Fornødenhed, fattes til Gjengjæld altfor tidt deres Værker.

I den store Fortale til «*La comédie humaine*» udtaler Balzac sig om sin Hensigt og sit Maal. Han begynder med at ytre sin Ringeagt for den sædvanlige Historieskrivning. «Naar man», siger han, «læser de tørre og modbydelige Registre, som kaldes Historien, bemærker man, at Forfatterne i alle Lande og til alle Tider have glemt at give os Sædernes Historie». Dette Savn vil han, saa vidt han formaar det, udfylde; han vil levere en Opgjørelse af Samfundets Lidenskaber, Dyder og Laster gjennem en Sammentrængen af ensartede Karakterer til Typer, og saaledes med megen Taalmodighed og Udholdenhed forfatte den Bog, som Rom, Athen, Tyrus, Memfis og Persien «uheldigvis have forsømt at efterlade os». Man ser hvor lavt han anslog Historien. Ubetydeligheden af hans historiske Kundskaber lettede ham Ringeagten. Han var i Virkeligheden heller ikke sin Tidsalders Historiker, men, som han selv rigtigt og slaaende udtrykker det, dens Naturforsker. Han beraabte sig paa Geoffroy St. Hilaire, der efterviste Kompositionens Enhed hos de forskjellige Arter. Han følte sig overfor Naturvidenskabsmændene som en Doctor i Samfundsvidenskaben. «Samfundet gjør — alt efter Omgivelserne — lige saa mange forskellige Mennesker ud af

Mennesket, som der gives Varieteter i Zoologien. Forskjellen mellem en Soldat, Arbejder, Embedsmand, Advokat, Lediggjænger, Videnskabsmand, Statsmand, Kjøbmand, Sømand, Digter og Præst ere, om end vanskeligere at gribe, lige saa betydelige som de, der skille en Ulv, Løve, Hest, Ravn, Haj, Sælhund og Ko fra hverandre». Analogien er ikke fuldstændig, dels fordi, som Balzac strax selv indrømmer, i den sociale Verden Hustruen ingenlunde altid svarer til sin Mand som Hun til Han, dels fordi det samme Individ her ikke sjældent kan gaa over fra én Stand til en anden, medens i Naturen Overgangen fra den ene Art til den anden er udelukket i Løbet af en individuel Existens.

Hvad Balzac egenlig mener og har Ret i at mene, det er, at hans Betragtningssmaade af Menneskeverden i Reglen fuldstændig svarer til Naturforskerens. Han moraliserer og fordømmer aldrig; han glemmer aldrig som Andre enten af Væmmelse eller af Begejstring at skildre sandt; der gives for ham som for Naturforskeren Intet, der er for smaat, og Intet, der er for stort til at analyseres og forklares. Set igjennem Mikroskopet er Edderkoppen større og rigere organiseret end den største Elefant; videnskabeligt betragtet er den majestætiske Løve kun et Par Kjæber, der gaar paa fire Ben. Ernæringens Art medfører Tandens, Kjæbebenets,

Skulderbladets, Muskernes og Kløernes Form, og forklarer Majestæten. Nøjagtig saaledes vil det samme, der iagttaget under visse Forhold tager sig ud som en modbydelig og smudsig Forbrydelse, anderledes opfattet vise sig som en formindsket Udgave af de store, glimrende Laster, Historien taler om — og Balzac har Blik derfor.

Allerede i «Eugénie Grandet» forekommer der Vendinger, som vise det. Hvor det Tidspunkt nærmer sig, da Eugénie maa tilstaa sin gjærrige Fader, at hun ikke mere har sine Dukater, ja, endog har foræret dem bort, skriver Balzac: «Om tre Dage skulde et frygteligt Skuespil foregaa, en borgerlig Tragedie uden Gift og Dolk og Blods-Udgydelse, men grusommere end noget Drama i Atridernes berømte Familie». Det vil sige: Min borgerlige Roman er mere tragisk end Eders klassiske Sørgepil. — Paa det Sted i «Père Goriot», hvor Pensionsforstanderinden fortæber sig i Jammerskrig over sine Pensionærers Bortdragen, siger Balzac fremdeles: «Skjøndt Lord Byron har lagt sin Tasso en smuk Klagesang i Munden, naaer den dog langt fra den dybe Sandhed, der laa i de Klager, som undslap Madam Vauquer». Det vil sige: Den smaalige Gemenhed, som jeg skildrer, er, naar den opfattes energisk, interessantere end alle Eders ædle Abstraktioner. — I «César Birotteau's Storhed og Forfald» hentyder han ikke blot i Titlen

spøgende til Montesquieu's berømte Bog om Romer-riget, men sammenligner med genial Dumdristighed sin detaillerede Skildring af en brav Pariser-Parfymørs heldige Arbejden og sørgelige Fallit med den trojanske Krigs og den Napoleon'ske Skjæbnes Omvexlinger: «Troja og Napoleon ere kun Epopeer. Maatte denne Historie være et Epos om borgerlige Skjæbner, paa hvilke ingen Digter har tænkt, saa blottede for al Storhed synes de; Æmnet er ikke her en enkelt Mand, men en hel Hærskare af Kvaler». Det vil sige: Intet er i Poesien i og for sig lille eller stort; jeg formaar i en stakkels Frisørs Kamp for Tilværelsen at læse et Heltedigt; jeg viser, at et uanseligt Privatlivs Hændelser, naar man sammenknytter dem med deres Aarsager og Principer, ere lige saa vigtige og spændende, som de største Omvæltninger i Folkenes Liv. -- Og da i Mesterværket «Un ménage de garçon» den snu og smukke Slagsbroder Max Gilet er falden i Duel, siger Digteren endelig: «Saaledes døde en af hine Mænd, der ere i Stand til at udrette store Ting, naar de ere stillede i gunstige Omgivelser, en Mand, der af Naturen var behandlet som forkjælet Barn; thi den gav ham en Cæsar Borgia's Mod, Koldblodighed og politiske Sans». Saa slaaende ere disse sidste Ord, at det synes Læseren, som kjendte han nu først Max fuldstændigt, naar han ser hans Væsen i Belysning af dette Navn.

Og som Lasten saaledes er Dyden hos Balzac altid et Produkt. Skjøndt han har den Svaghed undertiden at blive sentimental og svulstig i sine temmelig katholsk farvede Skildringer af Pligtopfyldelse og Veldædighed, forsømmer han aldrig at vise hen til de forskjellige Kilder til Dyden, det være nu Sansernes medfødte Kulde, Stolthed, ubevidst Beregning, nedarvet Adel i Tænkemaaden, kvindelig Anger, mandlig Naivetet eller devot Forhaabning om Gjengjældelse i et tilkommende Liv.

For at faa det fulde Indtryk af, hvorledes hans digteriske Kræfter voxede i den senere Periode af hans Liv, læse man «Un ménage de garçon», «Cousine Bette» og «Illusions perdues».

Den førstnævnte Roman, en af hans mindre bekjendte og læste, giver paa storladen Maade en lille Bys og en der og i Hovedstaden forgrenet Families Psykologi. Hovedskikkelsen er en forfalden og raa Officer af Napoleons Garde, oprindelig kraftigt anlagt, den brutale, voldsomme Egoisme i Person. Han er Oldtidens *miles gloriosus* (storphalende Soldat), som her istedenfor at være fejg, er forbryderagtigt udviklet. Den anden Roman, et af hans mest bekjendte og læste Værker, fremstiller med uovertruffen Sandhed Erotismens tilintetgjørende Magt. Shakespeares «Antonius og Cleopatra» har ikke behandlet dette Thema med større Virtuositet og næppe med saa overbevisende

Kraft. «Les Illusions perdues» endelig er helliget Pressens Misbrug som demoraliserende Princip.

Titlen paa denne mærkværdige Roman er betegnende for Balzac. Paa en Maade kunde det være Titlen paa hans samlede Værker. Men ingen anden enkelt Bog af ham giver hans Anskuelse af den moderne Kultur paa saa omfattende Maade som denne. Journalistikens fordærlige Side er her fremstillet som Natsiden af det offentlige Liv overhovedet.

Som de fleste store Skribenter, der ikke oplevede Oldingealderen, havde Balzac liden Aarsag til at glæde sig over den Kritik, der i Pressen blev ham til Del. Man forstod ham ikke; selv de Bedste som Sainte-Beuve vare ham for ulige og stode ham i Tiden for nær til at kunne indse hans Storhed, og han paa sin Side levede alene, var mod al Parisersædvane langt fra at gjøre noget Skridt for at faa sine Bøger roste, og havde, som det gaar, vakt lige saa megen Misundelse som Opsigt. Han gav nu i «Les illusions perdues» et Billede af Pressen, hvilket de Journalister, der følte sig ramte, aldrig tilgav ham. Blandt disse var Jules Janin den betydeligste; han var i Romanen just ikke hadefuldt men heller ikke smigrende portrætteret under Navnet Étienne Lousteau. Des pikantere var det og er det endnu at læse hans Kritik af Bogen. Den udkom 1839 i «Revue de

Paris», et Tidsskrift, ved hvilket Balzac selv havde været fast Medarbejder, men som efter at han havde vundet en Proces imod det naturligvis lod ham behandle som fredløs. Kritiken er ondskabsfuld, smaalig, vittig, og har ikke overlevet Romanen, som den ønskede at slaa ihjel.

En ganske ung, fattig Provinspoet, smuk som en Gud, en svag Karakter og et halvt Talent bliver af Departementets Muse, en elegant og fornem Blaastrømpe, taget med til Paris. Et Kjærlighedsforhold imellem dem stod i Begreb med at blive beseglet ved et fælles Ophold i Hovedstaden, da Damen pludselig, efter at være optagen som jævnbyrdig i den store Pariserverden, ser sig selv og sin Ridder med helt nye Øjne. Kulde og Brud fra hendes Side; Lucian bliver overstraalet af en halvtredsindstyveaarig Dandy. Vi opleve nu en ny Variation af Provinsboerens Opdragelse til Pariser. Det har været Lucians Hensigt at debutere som Digter; han har skrevet en Roman i Walter Scotts Manér og et Bind Digte, og han har gjort Bekjendtskab med en lille Kreds af stolte og fattige Studerende, Elite-Aander, hvem Frankrigs Fremtid tilhører. Men Fattigdommens, Resignationens, de anstrængende Studiers og ideelle Forhaabningers Maaneder blive ham for lange, han længes efter øjeblikkelige Nydelser, efter Døgnet's Ry, efter Hævn over alle dem, der have ydmyget ham, da han endnu var det uerfarne Guds Ord fra Landet.

Den saakaldte «lille Presse» byder ham Muligheden til fuldstændigt at tilfredsstille sin Attraa, hans Hoved svimler, og han styrter sig hovedkulds, uden nogen Sag eller noget Princip, ned i Journalistiken.

Lousteau indfører ham i en stor Palais-Royal-Boghandlers og Avisbesidders Boglade. «For hver Sætning, som Boghandleren sagde, voxede han i Lucians Øjne, der saa Politiken og Litteraturen strømme sammen i denne Butik som i et enkelt Punkt. Ved Synet af en udmærket Digter, der i Samtalen gav sin Muse til Pris for en Journalist modtog den store Mand fra Provinserne en frygtelig Lære. Penge! Det var Ordet, som indeholdt alle Gaaders Løsning. Han følte sig alene, ubekjendt, kun ved den Traad, et tvivlsomt Venskabsforhold afgav, knyttet til Lykken. Han anklagede sine sande, sine bekymrede Venner fra det litterære *Cénacle* for at have malt ham Verden med falske Farver og have forhindret ham fra med Pennen i Haanden at styrte sig ind i det store Haandmænge». Fra Bogladen gaa Vennerne i Theatret. Lousteau er som Journalist overalt velkommen. Direktøren forklarer dem, hvorledes en mod Stykket iværksat Kabale er bleven sprængt af hans to smukkeste Skuespillerinders rige Beundrere ved Overbetaling. «I de sidste to Timer opløste for Lucian's Øre alt sig i Penge. I Theatret som i Bogladen, hos Forlæggeren som i Redaktions-

kontoret var der ingen Tale om Kunst eller virkelig Fortjeneste. Han følte sig tilmode, som om Møntens store Prægestok bearbejdede hans Hoved og hans Hjerte med stedse gjentagne, dumpe Slag.» Hans litterære Samvittighed smelter, og han bliver Litteratur- og Theaterkritiker ved en fræk og idéløs Avis. Elsket og underholdt af en Skuespillerinde synker han stedse dybere ned i det Liv, som man fører, naar man har solgt sin Pen. Han løber over fra de Liberale til de Konservative. Hans Fornedrelse faar endelig sit kraftigste Udslag i den Scene, hvor han, tvunget af sin Redaktør til at skrive et ondskabsfuldt Angreb paa en ny, af ham selv beundret Bog, som hans ædleste og største Ven (Balzac's ideale Forfatter) har udgivet, endnu før Artiklen er trykt, en Aften banker paa Vennens Dør for at faa hans Tilgivelse. Ydre Elendighed støder til den indre. Hans Elskerinde dør, og han er saa usselt stillet, at han for at kunne faa hende begravet, maa skrive smudsige Viser ved hendes Døds-seng. Tilsidst modtager han af hendes Kammerjomfru til Foræring den Louisd'or, hun lige paa forsmædelig Maade har tjent, og som han behøver for at kuene tage hjem til sin Provins. Alt dette er rystende, men sandt, gyselig sandt. I dette ene Værk har Balzac opgivet Naturforskerens Upartiskhed. Han, der ellers altid bevarer sin Sindsligevægt, har her pisket med Skorpioner.

XVII.

Michelet daterer i sin Frankrigs Historie en ny Epoke i det franske Aandsliv fra det Tidspunkt, da Kaffen blev almindelig Drik. Sagen er stillet paa Spidsen, dog kunde man vel uden Overdrivelse paastaa, at man i Voltaire's Skrivemaade sporer en Inspiration af Kaffen som hos tidligere Digtere af Vinen. Balzac's Maade at arbejde paa foranledigede ham til at opfriske sine Kræfter under den anstrengende Nattevaagen ved overdreven Kaffe-drikken. Han ødelagde sig legemligt derved. En har sagt det træffende Ord om ham: «Han levede af 50,000 Kopper Kaffe og døde af 50,000 Kopper Kaffe.»

Man sporer i hans Værker Arbejdets Rastløshed og Nervernes Overophidselse men det er sandsynligt at de, roligere udførte, ikke vilde have beholdt eller bevaret dette Liv. En Verdensstads voldsomme Mellemhverandre, den rasende Konkurrence, Hjernearbejdets og Nydelsernes Feber, den store Væverstols søvnløse Susen spores deri; Ilden fra alle hine Arner og Lamper og Esser har meddelt dem sin Flamme. Han levede som i sit Element med Arbejd for sig, bag sig, om sig, saa', som Sømanden paa visse Rejser kun Hav, saa vidt hans Syn rakte, kun sit Arbejd.

I de sidste sytten Aar af hans Liv blev hans Flid afbrudt og oplivet ved det daglige aandelige Samkvem med en langt fra Paris boende Dame, hvem han afgav Beretning om hver Dag der gik. Romanen «Albert Savarus» fremstiller i let Forklædning dette Forhold. Paa en Rejse havde Balzac gjort Bekjendtskab med Fru Hanska, en polsk Grevinde. En Brevvexling, som begyndt 1833 kun afbrødes ved Parrets sjældne Sammentræffen et eller andet Steds i Europa og som stedse blev inderligere, førte i 1850 til Balzac's Giftermaal med den saa længe beundrede Dame, der da i nogle Aar havde været Enke. Det er vanskeligt at bestemme hendes Indflydelse paa Balzac's Produktion, da man skylder hendes Paavirkning saa forskjelligartede Værker som den Swedenborgske Roman «Séraphita» og den fine, forstandige Fortælling «Modeste Mignon». Skjønt Balzac i Aaringer havde ønsket denne Forbindelse, opsatte han den dog for at kunne indgaa den med Ære, af egen Drift, indtil hans Gjæld helt var betalt. Han lod et smukt Hus indrette i Paris og begav sig som lykkelig om end ikke længer ungdommelig Brudgom til Fru Hanska's Gods i Lille-Rusland. Dér kom, endnu før Brylluppet i Berditsjev var fejret, en ved den mangeaarige Overanstrengelse fremkaldt dødelig Sygdom til Udbrud. Ægteparrets Samliv var kort.

I Marts 1850 stod Brylluppet, tre Maaneder senere var Balzac et Lig. Man mindedes blandt hans Venner det tyrkiske Ordsprog: Naar Huset er færdigt, kommer Døden.

Den kom, da Balzac stod paa sit aandelige Højdepunkt.

Aldrig havde han skrevet bedre, dybere Bøger end i de sidste Aar af sit Liv. Han stod derfor ogsaa paa Højden af sit Ry. Det var langsomt steget. Da han havde skrevet en Snes Romaner uden endnu at have vundet en mere udbredt Anerkjendelse, begyndte Talenterne af den yngre Slægt at nærme sig ham og følge hans litterære Løbebane med Deltagelse. Han anbefalede dem Flid, ensomt Liv og (kun halvt for Spøg) Kyskhedsløfte, hvis de vilde drive det til noget i Litteraturen — han tillod Breve til den elskede Gjenstand, «fordi de dannede Stilen». Det undrede dem at høre disse Raad af en Mand, hvis Bøger regelmæssigt af Pressen modtoges med et i alle Tonarter varieret Skraal over deres Immoralitet; de vidste endnu ikke, at dette altid er den litterære Afmagts første og sidste Injurie mod det, som i Litteraturen har Livskraft og Mandskraft. Trods alle Angreb fik hans Navn stedse fuldere Klang; det var ved hans Død nær ved at gaa op for de Samtidige, at de i Balzac havde en af de sande store Skribenter, der præge en Kunststart med deres

Aand. Han havde ikke blot grundlagt Romanens moderne Form, men som ægte Søn af et Aarhundrede, i hvilket Videnskaben trænger sig stedse dybere ind i Kunsten, indvørslet en Methode at iagttage og beskrive paa, som kunde tilegnes og anvendes af andre, Hans Navn var allerede i og for sig stort; men den, som stifter en Skole, hans Navn er Legio.

At han dog i sin Levetid ikke naaede sit fulde Ry, det beror blandt andet paa to forskjel- ligartede Mangler ved hans Værker.

Hans Stil var usikker, undertiden plat, undertiden svulstig, og Manglen paa Stil vejer altid tungt, fordi det, der adskiller Kunsten fra Ikke-Kunst, netop er den Udelukkelse og Banlysning af alt Omtrentligt, hvilken man kalder Stil. Denne Mangel var især de rhetorisk saa fint følende Franskmænd en Forargelse. Men efter Balzac's Død trængte hans Værker ogsaa igjennem i Udlandet, og her blev hin vægtige Mangel fundet yderst ringe og let. Hvem der forstaar et Sprog godt nok til at kunne læse det, men ikke nøje nok til at kunne paaskjønne enhver sproglig Finhed, han tilgiver let stilistiske Synder, naar sjældne og fængslende Egenskaber bøde paa dem. Men saaledes var netop Europas store, romanlæsende Publikum stillet. De dannede Italienere, Østerrigere, Polakker, Russere osv. læste med ublandet Fornøjelse Balzac og toge ringe Anstød

af Brist eller Bræk i hans Formgivning. Hermed skal dog ikke være sagt, at disse Lyder ikke ville skade hans Værkers Bestaaen. I Tidernes Løb bestaar intet Formløst eller kun delvis Formet. Den uhyre «Comédie humaine» vil (som det 10,000 Stadier lange Maleri, om hvilket Aristoteles siger, at det ikke mere vilde være noget Kunstværk) af Eftertiden ikke blive opfattet som et enkelt Digterværk, og Brudstykkerne af dette Hele ville kun opnaa Varighed i Verdenslitteraturen i samme Forhold som de ere kunstnerisk fuldendte. Som blot kulturhistorisk Materiale vil man efter Aarhundreders Forløb næppe opsøge dem.

Til Formens Mangler kom hos Balzac det rene Idé-Indholds langt større Svaghed. Han kunde ikke i levende Live blive fuldt anerkjendt, fordi han kun som Digter var stor; man havde vænnet sig til i Digteren at se en aandelig Fører, og Balzac var ingen. Hans blivende Mangel paa Forstaaelse af sin Tids religiøse og sociale Frigjørelsesideer, der saa tidligt grebe George Sand, saa stærkt Victor Hugo og Lamartine og mange andre, formørkede Indtrykket af hans store Evne som Menneskesjælens Naturforsker. Hans politiske og religiøse Doktriner, der vare af rent absolutistisk Beskaffenhed, virkede afskrækkende paa mange. I Begyndelsen smilede man vel, naar den sensualistisk og reformatorisk anlagte Roman-

digter beraabte sig paa den hvide Fanes Dogmatikere, Joseph de Maistre og Bonald; lidt efter lidt saa man, at han var fuldstændigt uklar.

Hans Væsens stærke Sanselighed og hans Fantasis tøjlesløse Kraft førte ham til Mystik i Videnskaben som i Religionen. Den dyriske Magnetisme, der omtrent fra 1820 af spiller saa stor en Rolle i Litteraturen, var som Forklaringsgrund til hvad der gik for sig i Sjælene Gjenstand for hans særlige Forkjærlighed. I «*La Peau de Chagrin*», «*Séraphita*», «*Louis Lambert*» defineres Viljen som en Kraft lig Dampen, som «et Fluidum, der efter eget Tykke kan ændre Alt, endog Naturens ubetingede Love». Balzac var til Trods for sin Aands moderne Karakter, Romantiker nok til at tro paa Clairvoyance og til overhovedet at helde til «de hemmelige Videnskaber». Den Tilføjelse er dog kun billig, at han omvendt trods det Præg, han modtog af Romantikens Tidsalder — som Victor Hugo sagde det ved hans Grav — «hvad enten han vidste og vilde det eller ej, hørte til de revolutionære Skribenters stærke Race.»

Han var af Natur og Opdragelse anvist paa at forstaa Livets Fylde og i denne Forstaaen nyde den. Men allerede som ung indviet i Samfundsfordærvelsen, saa han sig forskrækket og ordenskjær om efter Tøjle og Bidsel for den for-

vildede Menneskehed og fandt ingen anden end den én Gang oprettede Kirke. Derfor hos Balzac den tidt saa pinlige Modsigelse mellem sanselige Instinkter og asketiske Tendenser, især hvor han reflekterer over Forholdet mellem de to Kjøen; det er denne Kontrast, der gjør, at Romanerne «*Le lys dans la vallée*», som han holdt for sit Mesterværk, og «*Les memoires de deux jeunes mariées*» virke saa urent og ubehageligt. Deraf fremdeles den hos ham altfor hyppigt forekommende Modsigelse mellem filosofiske Grundanskuelser og klerikale Tendenser. I Fortalen til sine samtlige Værker erklærer han først, at Mennesket i og for sig hverken er godt eller slet, og at Samfundet altid kun gjør det bedre, ytrer sig altsaa ubevidst saa skarpt som muligt mod Kirkens Grundanskuelser af Menneskenaturens Fordærvethed ved Synden; faa Linjer længere nede priser han Katholicismen som «det eneste fuldstændige Undertrykkelsessystem af Menneskehedens fordærvede Tendenser», og fordrer, at den hele Undervisning skal lægges i Gejstlighedens Hænder. Overbevisningen om hine «fordærvede Tendenser» førte ham saa til at betragte og skildre Menigmand, Tyendet, Bønderne næsten kun som de Besiddendes fælles Fjende (man se hans komiske Pathos mod Tjenestefolk i «*Cousine Bette*», hans Bønder i «*Les Paysans*») og han behagede sig selv i Udfald mod Demokraterne,

de Liberale, de to Kamre, den parlamentariske Regjeringsform overhovedet.

Med alle hans store og glimrende Fortrin fattedes der ham et Noget, for hvilket de Franske nærmest have Ordet *culture*, men som vi kalde Dannelse; det skortede ham paa rolig Dannelse, eller nøjagtigere: den Ro, som betinger Dannelsen, havde hans rastløse, bestandig fantastisk frembringende Aand aldrig nydt.

Men han besad hvad der for Digteren er vigtigere, et sandhedselskende, i Dybet gaaende Geni. Den, som kun søger det Skjønne, han skildrer af den menneskelige Vegetation kun Stammen og Kronen; Balzac har afbildet den menneskelige Plante med dens Rødder, og det var ham fremfor alt magtpaaliggende at udfolde Røddernes Netværk, Plantens underjordiske Liv, der betinger det overjordiske, i hele dets Originalitet for Øjet. Hullerne i hans formelle og ideelle Dannelse kunne ikke hindre Efterverdenen i at anerkjende hans Geni.

XVIII.

Side om Side med Balzac ses fra vore Dages Synspunkt en anden fransk Forfatter, hvem i Dattiden Ingen faldt paa at sidestille med ham og hvis litterære Existens var ligesaa ubemærket og

tilbagetrukken som Balzac's var larmende og plads-optagende. Af de Samtidige ydede mærkeligt nok kun Balzac ham en fuld og ubeskaaren Anerkjendelse. Det er Henri Beyle. Nutildags staar for den yngre Slægt i Frankrig Beyle og Balzac som et hinanden fuldstændiggjørende Par lige saa utvivlsomt som Lamartine og Victor Hugo. Sammenstillingen af de to Skribenter kan forsaavidt synes besynderlig som den ene har skrevet en hundrede Romaner, den anden nogle faa og kun to større; men disse sidste Bøgers Kvalitet er saa overordentlig, at den sætter deres Forfatter i lige Rang med Ophavsmanden til den moderne Roman, og blandt Beyle's øvrige (biografiske, theoretiske, kritiske, rejsebeskrivende) Skrifter — han har i Alt efterladt en Snes Bind — er der enkelte, som have udøvet en ligesaa stor litterær Indflydelse som hans digteriske Produktion.

Til Balzac forholder Beyle sig som en overvejende Aand forholder sig til en iagttagende, som en Tænker i Kunsten forholder sig til en Seer. Vi se Balzac's Personer ind i Hjertet, ind i den «Lidenskabens dunkle Purpurmølle», der er Drivkraften i dem; Beyle's Personer styres ud fra Hovedet, «det aabne Lys- og Lyd-Rum»*); det ligger i at Beyle selv var en Logiker, som Balzac en sprudlende rig, animalsk Natur. Til

*) To Udtryk af Gottfried Keller.

Victor Hugo forholder Beyle sig omtrent som Leonardo da Vinci forholder sig til Michel Angelo. Hos Hugo opstaar af en plastisk Fantasi en Meneskehed, der overjordisk kolossal og muskuløs er fastholdt i en evigt kjæpende og lidende Stilling, hos Beyle oprinder af en hemmelighedsfuld, sammensat og forfinet Intelligens en lille Række af Mands- og Kvindehoveder, der ved deres dybe og gaadefulde Udtryk, deres dragende, besnærende, søde og forbryderiske Smil virke og fængsle magisk. Vistnok staar Michel Angelo lige saa skyhøjt over Victor Hugo som Leonardo over Beyle, men ligesom Hugo nærmer sig til Stilen i Michel Angelo's Moses, saaledes har Beyle's Hertuginde af Sanseverina et Slægtskab med Leonardo's Mona Lisa, og i Forholdet er der trods de store Italieneres mægtige Overlegenhed ikke ringe Lighed. Beyle er Ideologen blandt Datidens franske Skribenter som Leonardo Ideologen blandt Renaissancens store Malere.

Vi have allerede truffet paa Beyle som en af Hovedingerne i de Forpostkampe, der vare rettede mod den vedtagne franske Tragediestil og mod det i den klassiske Lejr hyldede Fædrelanderi, der underkjendte de fremmede Litteraturer blot som fremmede. Han var i hine Fægtninger en af dem, der først brød Vej og skaffede Luft. Ingen tilføjede Kejserdømmets Litteratorer føleligere Nederlag end denne Forfatter, der i visse Maader helt

og holdent var Kejserdømmets Mand. Allerede den Omstændighed giver nemlig Beyle en fremragende Særstilling i den romantiske Gruppe, at han er den eneste af 1830-Aarets store Skribenter, som har gjort Kejsertiden med. Ind i Tidsalderen rager med sin hele Produktion denne ene Mand, der har set Slaget ved Marengo og Indtoget i Milano, Slaget ved Jena og Indtoget i Berlin, og som har oplevet Moskvas Brand og Tilbageetoget gennem Rusland. Han alene blandt dem alle har vexlet Ord med Napoleon, ligesom han alene iblandt dem har omgaaedes Byron. Han er kun et Aar yngre end Nodier, men medens denne som Forløber ikke var stort mere end en Herold, hvis Fanfarer forkyndte og vakte, var Beyle som Forløber en bereden Kombattant med Spyd og Fane, en af de Uhlaner, der ganske ene indtage en Stad. Som i Nodiers aandelige Liv den franske Revolution var den store Kjendsgjerning, der beherskede Alt — han kunde ikke blive træt af at skildre dens ledende Mænd og dens Ofre, dens Fængselsliv, dens Sammensværgelser, dens hemmelige Selskaber o. s. v. — saaledes var i Beyle's aandelige Liv Napoleons Løbebane og Fald den afgjørende Kjendsgjerning.

Marie Henri Beyle fødtes i Grenoble 23. Januar 1783 i en Familie, der tilhørte den højere Borgerstand, Retsadelen. Kun otte Aar gammel mistede han sin Moder, følte Tabet og vendte i

sine Tanker bestandig tilbage dertil. Faderen var indesluttet, gav sig ikke af med sine Børn, behandlede dem med den yderste Strengthed og overlod Sønnens Opdragelse til fattige Gejstlige, hvilke Drengen gav sig til at afsky som Tyranner og Hyklere. Der udviklede sig tidligt mellem ham og Faderen et sandt Had, som aldrig op-hørte. Fra Morfaderen, en yderst dannet Læge, og dennes Hus, blev der Drengen alt det Gode til Del, som han i sin Barndom lærte at kjende, men saa strengt bleve ligefuldt Faderens grusomme Ledetanker for Opdragelsen fulgte, at Henri i Fjortenaarsalderen endnu ikke kjendte flere end to eller tre jævnaldrende Børn. Denne Dreng, i hvem der laa Spirerne til den dybeste Originalitet, i hvis Naturel en haardnakket Selvstændighed var et Grundtræk, hvis Temperament medførte en heftig, efter ualmindelige Handlinger tørstende Energi og i hvem et tidligt vakt, glødende Sanseliv allerede var i Udbrud, blev underkastet et saa stærkt, saa vedholdende, saa ubøjeligt og ubetinget Opdragelsestryk, at den lidenskabeligste indre Revolte maatte blive Følgen. Da Abbeder, som levede i stadig Angst for Revolutionen og dens Følger, opdroge Drengen til Katholik og Royalist, blev Ynglingen naturnødvendigt revolutionær, Bonapartist og Fritænker i Ordets videst-gaaende Mening. Men den uafbrudte Strid mellem hans Slægtnings Vilje og hans egne Ønsker

avlede desuden Mistillid, en Mistro til Menneskene saa dyb, at den aldrig mere udslettedes af hans Sind. Og til Angsten for at bedrages eller holdes for Nar af Andre til Bedste for deres Interesser kom snart Frygten for at skuffe sig selv og derigjennem Vanen til bestandig at være paa sin Post, stadig Selvpaapasning og Selvkontrol.

Der var i hans Væsen Noget, der lader sig udlede af den Provins, i hvilken han fødtes og i hvilken hans Familie bevislig havde været bosat et Par hundrede Aar. Beboerne af Dauphiné ere livlige, haardnakkede, ræsonnerende, lige forskellige fra Provençalerne i Syd og Pariserne i Nord. Provençaleren giver sine Følelser et larmende eller veltalende Udtryk, han bander og skjælder ud, naar han er vred eller krænket; Pariseren er høflig, vittig, overfladisk og glimrende. Karaktererne i Dauphiné have en særegen Haardnakket-hed; de ere paa engang dybe og fine; de gjemme paa en Krænkelse og hævne den, men give sig aldrig Luft i Skjældsord. I Beyle's Familie var det en Tradition, at Slægten paa mødrene Side stammede fra Italien; Beyle's Moder læste ogsaa Dante og Ariosto i Originalsproget, hvad dengang var noget højst ualmindeligt for en Provinsdame, og man kunde maaske forklare hans egen liden-skabelige Forkjærlighed for det italienske Væsen allerede deraf. Dauphiné var jo forøvrigt lige

til 1349 en fra Frankrig adskilt og i sin Politik halvt italiensk Stat. Beyle indbildte sig desuden, at Ludvig den 11te, der som Dauphin i flere Aar styrede Landet, havde meddelt Indbyggerne Noget af sit omsigtige Geni, der altid var paa sin Post mod den første Indskydelse. Hvor usandsynligt dette end er, saa er selve Antagelsen karakteristisk.

Omgivelserne uddybede tidligt det Præg af Mistro, som Hjemmet havde givet Henri Beyle. Da han endelig opnaaede den saa længe eftertragtede Frihed, det vil sige: blev sat i en Skole som andre Drengene, ventede en stor Skuffelse ham. Den lille stærke, tæt og svært byggede Dreng med det livlige Blik og det talende Fysiognomi, der paa Grund af sin faste Gang, sine herkuliske Lemmer og sit runde Herkules-Hoved i Skolen fik Tilnavnet «det vandrende Taarn», var tiltrods for det ironiske Træk om Munden en Enthusiast. Han fandt i Skoledrengene ikke de muntre, elskværdige og ædelsindede Kammerater, som han havde forstilt sig, men istedenfor en Bande højst egoistiske Hvalpe. «Denne Skuffelse», sagde han, da han engang fortalte sin Ven Colomb derom, «har gjentaget sig i Løbet af hele mit Liv.» «Jeg havde,» fortsatte han, «heller intet Held med mig overfor mine Kammerater; jeg indser nu, at jeg dengang besad en meget latterlig Blanding af Hovmod og Trang til at mere mig.

Jeg besvarede de andre Drenges hvasseste Egoisme med mine spansk adelige Æresbegreber, og jeg var halvt fortvivlet, naar de legede indbyrdes og lode mig staa.» Man sammenligne disse Ord med den unge Fabrice's bitre Skuffelse (i «La Chartreuse de Parme» fra 1839), da han under Slaget ved Waterloo beder Soldaterne, han møder, om et Stykke Brød og affærdiges med en Vittighed: «Dette haarde Ord og den almindelige Grinen, der fulgte, overvældede Fabrice. Krigen var da altsaa ikke hint ædle og fælles Opsving af Aander, der elskede Hæderen over Alt, saaledes som han havde tænkt sig den efter Napoleons Proklamationer!» Man kan let forestille sig, hvilke Erindringer om vilde Udbrud af dyrisk Egoisme Beyle havde samlet under sine Felttog; ud fra dem har han øjensynligt formet Fabrice's Erfaringer. Han har fra først af dannet sig for idealt et Begreb om Kammeratskabsfølelsen mellem Soldater som mellem Skoledrenge.

Omtrent fra 1798 af lagde han sig med Lidenskab efter Mathematik, og det, som han sagde sine Venner, af den betegnende Grund, at han, der afskyede Hykleri, fandt Hykleri i andre Videnskaber, men ansaa det for umuligt i Mathematiken. En Del bidrog vel ogsaa til hans Iver det straalende Ry, som netop paa hin Tid udgik fra den unge franske General i Italien, hvem

Mathematiken gennem Artillerividenskaben havde ført fra én Sejr og Triumf til en anden.

Efter at have endt sine Studier ankom han til Paris den 10de November 1799 netop Dagen efter den 18de Brumaire. Han havde et Anbefalingsbrev til Familien Daru, der var nært i Slægt med hans Forældre, og da Pierre Daru efter Statskupet blev udnævnt til Generalsekretær for Krigen og Inspektør over Revuerne, knyttede denne Beyle til sit Ministerium. Jeg tror at finde en Erindring om hin Volontærstilling hos Daru i Julien's Ansættelse hos Grev de la Mole (i «Rouge et noir»). Colomb fortæller, at Beyle en af de første Dage, da Daru dikterede ham et Brev, i Distraktion skrev «cela» med to l'er og modtog en spøgende, men derfor ikke mindre ydmygende Irettesættelse derfor; det samme Træk findes nøjagtigt i Romanen. Ikke desmindre var Daru øjensynligt en ganske anderledes fintfølede og elskværdig Beskytter end Hr. de la Mole og han blev fra først til sidst sin unge Protégé en trofast Hjelper. Det var et Spil af Skjæbnen, at denne Mand, der ved Siden af sin eminente Begavelse for Krigsvæsenets Forvaltning besad fremragende litterære Talenter og som ved sin Horats-Oversettelse og sin historiske Prosa er et godt Udtryk for Kejserdømmets litterære Stil ligesom han overhovedet var et Slags Midtpunkt for dets Litteratorer, næsten under alle sine Felttog havde i sin

nærmeste Nærhed en af Banebryderne for den følgende Periode's Litteratur, naturligvis uden at ane den Begavelse hos sin Underordnede, som denne selv heller ikke endnu kunde være sig fuldt bevidst.

Da Daru og hans yngre Broder under Carnot som Krigsminister havde forberedt det mindeværdige Felttog i Italien Aar 1800, og efter Befaling begave sig ned til Hæren, opfordrede Brødrene Beyle til at støde til dem dernede uden at de dog endnu kunde give ham nogen bestemt Bestilling. Den syttenaarige Yngling, der med sit i lige Grad energiske og poetiske Temperament kun drømte om Bedrift og sværmede for den første Konsul, lod sig det ikke sige to Gange. Han pakkede en Snes originale Forfattere i sin Vadsæk, rejste til Genf, besteg der, uden nogensinde at have lært at ride, en Hest, Daru havde efterladt som syg og der nu var Rekonvalescent, og red den 22de Maj, to Dage efter Napoleon, under mange Vanskeligheder over Sankt Bernhard. I de første Dage af Juni naaede han Milano, den By, hvor han skulde lære Livsglæden at kjende, og som bestandig skulde indtage saa stor en Plads i hans Forestillingskreds; han blev Vidne til den Storm af Jubel og Henrykkelse, der hilste Afrystelsen af det østerrigske Aag, og den 14de Juni deltog han som Amatør i Slaget ved Marengo. Efter nogle Maaneder at have været ansat

ved Intendanturen traadte han — som en pudsig Anmærkning til 5te Kapitel af «Rouge et Noir» minder Læseren om — ind i det sjette Dragonregiment som Vagtmester, blev ved Romanego udnævnt til Underløjtnant og som saadan snart derefter til Adjutant hos General Michaud. Han udmærkede sig i alle de følgende Træfninger, særligt ved Castel-Franco, baade ved sit Mod og ved den Iver, Nøjagtighed og Forstand, hvormed han udførte de forskjellige Hverv, der bleve ham overdragne. Vil man have et tydeligt Billede af den unge Beyle's Følelsesliv som Tilskuer til Slaget ved Marengo behøver man øjensynligt kun at studere Fabrice del Dongo's barnligt sværmeriske og heroiske Stemninger som Tilskuer til Waterlooslaget. Denne Skildring skylder utvivlsomt den tro Gjengivelse af personlige Oplevelser en Del af sit uforlignelige Mesterskab. Hint Tidsrum, der begynder med Ynglingens Ridt over Alperne og som ender med hans Udtræden af Hæren efter Freden ved Amiens, var i Beyle's Erindring den fuldkomne Lykkes Tid i hans Liv, rig paa brogede, romantiske Indtryk, en Tid, der rummede forvoven Bedrift, en pudsig Duel, ungdommelige Kjærlighedshistorier, Bivuaklivets og Selskabslivets Poesi i et dejligt Land, hvor de fremmede Sejrherrer af en sorgløs, naivt lidenskabelig Befolkning, hvem ingen Skrupler hindrede i at stille sin Glædestørst, hilstes som Befriere og Helte.

Da han fra denne sin første store Udflugt vendte hjem til Grenoble, hvor Alt var ved det Gamle og hvor hans Familie nærede Ærefrygt for Alt, hvad han foragtede, medens den afskyede Alt, hvorfor han nærede Begejstring, fik det unge Brushoved efter en Række voldsomme Sammenstød Tilladelse til at tage Ophold i Paris. Her studerede han Montaigne, Montesquieu og det 18de Aarhundredes Filosofer, særlig Cabanis og de Tracy, hvem han mange Aar senere skulde lære fortroligt at kjende, men hvis «Ideologi» alt fra hans tidligste Ungdom af var Gjenstand for hans mest levende Beundring. Han tog desuden Undervisning i Engelsk.

Dette rolige Studereliv, der varede et Par Aar, afbrødes ved en burlesk Episode. I 1805 forelskede Beyle sig under et Ophold i sin Fødeby i en ung og smuk Skuespillerinde der, og da han som gjenelsket ikke kunde tænke sig at leve adskilt fra sin Skjønne, men denne snart derefter blev ansat i Marseille, havde han intet andet Middel til at følge hende derhen end det at indtræde som Kommis i en større Kolonialvareforretning der i Staden. I det Aar, hans Lidenskab varede, følte han sig lykkelig paa sin Kontorstol, men da Skuespillerinden pludselig giftede sig med en Russer, vendte Beyle tilbage til Paris og fulgte en Opfordring fra Martial Daru til at følge ham til Hæren. Han havde netop gjenoptaget sine

litterære Arbejder, men tog dog imod Tilbudet, var med i Jenaslaget, deltog i Napoleons triumferende Indtog i Berlin og udnævntes til Intendant over Kejserens Domæner i Brünsvig. I denne Stilling lærte han i de to følgende Aar noget Tysk og nogen tysk Litteratur at kjende og udmærkede sig ved sin Tjenstiver. Han skulde udskrive en Krigsskat paa fem Millioner, istedenfor udskrev han syv; det var hvad man dengang kaldte at have *le feu sacré*. Da Kejseren hørte derom, spurgte han, hvilken Auditor der havde gjort det og sagde «Det var godt gjort». Beyle indlagde sig iøvrigt Ære paa andre mere sympathetiske Maader. I 1809 var han med Levnetsmidlerne og de Syge bleven efterladt i en lille tysk By, der saasnart Garnisonen havde forladt den, lod Stormklokken gaa for at plyndre Forraadskamrene og angribe Hospitalet. Officererne tabte Hovedet, men Beyle lod Reconvalescenterne, de Saarede og Syge, Alt hvad der kunde være oven Senge, bevæbne, stillede de afmægtigste paa Post i Vinduerne, som han lod forvandle til Skydeskaar, og foretog med de øvrige i broget Flok et Udfald, der spredte Opløbet.

Han fulgte Hæren til Wien, blev anvendt ved de Underhandlinger, der gik forud for Napoleons Ægteskab med Marie Louise, udnævntes til Inspektør over Kronens Mobiliar-Formue og Bygninger, havde som saadan Adgang til Hoffet og blev forestilt for Kejserinden.

Efter et nyt Ophold i Milano opnaaede han i 1812 Tilladelse til at gjøre Felttoget mod Rusland med. Han havde allerede i de tidligere Campagner følt sin Æventyrlyst mere end tilfredsstillet, havde væmmedes og lidt ved Synet af de mange Lig og havde, naar hans Vognhjul skar igjennem de Faldnes Indvolde trængt til at rive sig løs igjennem et Fantasiliv og skrevet hjem efter poetisk Læsning. Men Krigen fristede ham stedse paany. Vi se ham, der senere skulde nedlægge saa fine og dybe Iagttagelser over Folkepsykologi i sine Bøger, under den store Armé's Overgang over Niemen studere Fysiognomiet og Temperamentet hos de forskjellige Racer, af hvilke den bestod. Man føler hvilken Adgang til de interessanteste og mest befrugtende Erfaringer Deltagelsen i et saadant Tog og Synet af en saadan Hær maatte byde den tilkommende Forfatter. Alligevel har han allerede i Smolensk nok. Han skriver derfra:

«Hvor et Menneske dog forandrer sig! Den Tørst efter at se, som jeg i gamle Dage havde, er ganske slukt; siden jeg har set Milano og Italien, frastøder Alt mig ved sin Plumphed. Vil Du tro, at uden nogensomhelst personlig Grund er jeg undertiden paa Nippet til at fælde Taarer. I dette Ocean af Barbari ikke en Tone, der stemmer med min Sjæl! Alt er grovt, skident, stinkende i bogstavelig og overført Forstand. Jeg

har kun havt en Smule Fornøjelse ved at lade en Fyr, der er saa musikalsk som jeg katholsk, spille lidt for mig paa et forstemt Piano. Ærgjærrighed har ikke mere nogen Magt over mig; det smukkeste Ridderbaand vilde ikke synes mig nogen Oprejsning for hvad jeg døjer. Jeg forestiller mig de Højder, som min Aand beboer — hvor den komponerer Bøger, hører Cimarosa og elsker Angela i et smukt Klima — som yndige Høje; langt fra dem nede i Slettelandet ligge de giftige Sumpe, i hvilke jeg nu er sunket ned . . . Vil du tænke dig, at jeg har en stor Fornøjelse af at sysle med de officielle Dokumenter, der angaa Italien. Jeg har havt to eller tre italienske Forretningsanliggender, der, selv efter at de vare ordnede, have beskæftiget min Indbildningskraft som en Roman.»

Den samme Dobbeltthed i hans Væsen, Trangen til at sysselsætte Indbildningskraften og Driften til at handle og se Handlinger, spores i hans Dagbog fra Moskva. Under Branden skriver han: «Ilden nærmede sig hurtigt det Hus, vi havde forladt. Vore Vogne blev fem, sex Timer staaende paa Boulevarden. Kjød af denne Uvirk-somhed gik jeg hen at se paa Ilden og blev en Time eller to hos Joinville . . . vi drak en Flaske Vin som gav os tilbage til Livet. Jeg læste nogle Linjer i en engelsk Oversættelse af «Paul

og Virginie», som midt under den almindelige Plumphed gjengav mig en Smule aandeligt Liv».

Beyle blev under det forfærdelige Tilbagetog gennem Rusland udnævnt til Generaldirektør for Forsyningen af de tre Pladser Minsk, Vitebsk og Mohilof, han indlagde sig særlig Fortjeneste ved Orcha idet han der skaffede Hæren Levnetsmidler for tre Dage, de eneste Levnetsmidler, den fik mellem Moskva og Beresina. Den Koldblodighed og Fasthed, som fra hans tidligste Ungdom havde været ejendommelig for ham, forlod ham ikke her. Det er tidt fortalt, hvorledes han paa en af de værste Dage, da han vel raget og omhyggelig paaklædt meldte sig hos sin Chef Daru, modtog Komplimenten «De er en modig Mand, Hr. Beyle, De har barberet Dem idag».

Han mistede paa Tilbagetoget Alt, sine Heste, sine Vogne, sin Bagage og sine Penge, ja selv de Nødskillinger, med hvilke han havde anset det for rigtigst at forsyne sig, gik tabt. Ved hans Afrejse havde hans Søster erstattet alle Knapperne i en af hans Overfrakker med Tyve- og Fyrretyve-Francis Stykker, der omhyggeligt bleve overtrukne med Klæde. Ved hans Hjemkomst spurgte hun ham, om disse Penge vare komne ham til Nytte. Med megen Møje huskede han saa, at han havde foræret en Opvarter etsteds i Nærheden af Vilna denne Overfrakke som udslidt. Dette Træk er betegnende, fordi Beyle, der lige saa gjerne vilde

være Diplomat som Poet, paa en Gang var yderligt forsigtig og yderligt glemsom.

Han indtraadte paany i sit Embede i Paris; han fulgte i 1813 Kejserens Hovedkvarter til Mainz, Erfurth, Lützen, Dresden; han blev Chef for Intendanturen i Schlesien. Saa tyede han med svækket Helbred ned til Comosøen, til den Egn, hvor han bestandig søgte hen som til Lyksalighedens Ø, og som sædvanlig udfyldte her et dolce far niente de Pauser, en lykkelig Kjærlighed levnede ham. Han havde endnu en Virksomhed under Napoleons Forsvar i 1814; men med Napoleons Fald var hans Forhaabninger i udvortes Forstand forbi. Han mistede Alt, sin Embedsstilling, sine Indtægter, sin Samfundsstilling, sine Udsigter, bar Tabet ikke blot uden Klage, men med Munterhed, tog med filosofisk Ligevægt sit Parti og var fra nu af Kosmopolit, Kunstelsker, Dilettant og Skribent.

Fra 1814 til 1821 beboede Beyle med en enkelt Afbrydelse i 1817 sit kjære Milano. Han forlod det end ikke i de hundrede Dage, eftersom han ansaa Napoleons Sag for tabt. Lidenskabeligt indtaget i den italienske Musik og Sang som han var, tilbragte han lykkelige Aftener i La Scala Theatret og lærte i Stadens ypperste Kredse, i Grev Porro's Hus, i Lodovico de Brême's Theaterloge Italiens Digtere og Frihedsmænd, Silvio Pellico, Manzoni o. s. v., desuden saa berømte

Rejsende som Byron, Fru de Staël, Wilhelm Schlegel, overhovedet en hel Række af Englands og Tysklands mest fremragende Personligheder at kjende; af en flereaarig Kjærlighedsforbindelse, i hvilken han med sin Evne til at fornemme Lykken følte sig fuldstændigt lykkelig, blev han pludselig udrevet, da i Sommeren 1821 det østerrikske Politis iøvrigt aldeles grundløse Mistanke over Hals og Hoved fordrev ham fra Staden som Carbonaro.

Han ankom sønderknust til Paris, og det var under det overvældende Indtryk af sin Sindslidelse ved at være adskilt fra den Kvinde, der var ham kjærest, at han gav sig til at skrive sin berømte Bog «De l'amour». Hidtil havde han blot udgivet sine Biografier af Haydn og Mozart, der endda kun ere Bearbejdelser af italienske og tyske Skrifter, og sin «Histoire de la peinture en Italie», som i ydmygtstolte Udtryk blev Fangen paa St. Helena tilegnet; ingen af disse Bøger havde gjort ringeste Opsigt, den sidste erhvervede ham imidlertid Filosofen de Tracy's Velvilje og Venskab, og Beyle, der fra først af følte sig fuldstændig isoleret i Paris, hvorfra en Del af hans gamle Omgangsvenner under Kejserdømmet vare landsforviste, medens andre havde forskjertset hans Agtelse ved Kryberi for de nye Magthavere, traf hos de Tracy Blomsten af Datidens gode Selskab, Lafayette,

Greven af Ségur, Benjamin Constant, medens han samtidig i den berømte Sangerinde Giuditta Pasta's og nogle lignende Salon'er traf sammen med den opvoxende Slægt af Skribenter, Mænd som Mérimée, Jaquemont o. s. v. Fra 1821—30 blev Beyle, fraset nogle Udflugter til England og Italien, boende i Paris; fra 1830 af og til sin Død var han paany Embedsmand, Indehaver af en forretningsløs Post som Konsul i Italien først et Aar i Triest, hvor han følte sig ilde tilpas, saa Resten af Tiden i Civita-Vecchia, hvor Opholdet næsten var enstydigt med et Ophold i det nærliggende Rom. Han levede her under den Himmel, han altid havde elsket og iblandt det Folk, han foretrak, men kjedede sig i sin Ensomhed og Ørkesløshed over al Maade. Han var en elskværdig og kundskabsrig Cicerone for de Landsmænd, der opsøgte og behagede ham, men han længtes bestandig tilbage til Paris, skjønt han med en Rest af Kejsertidens Soldateraand ikke mere betragtede sig som Franskmand siden Louis-Philippe's Regjering 1840 i Striden om det orientalske Spørgsmaal uden Sværds slag havde givet tabt overfor Europa. I sine sidste Leveaar var han sygelig. Han døde pludselig af et Slagtilfælde under en Orlov i Paris.*)

*) Som Følge af hans testamentariske Bestemmelse, der viser, hvilken Tiltrækning Minderne fra Milano til

XIX.

Henri Beyle er uden Tvivl en af de mest sammensatte Aander i hin rige Periode. Det Grundtræk, som skarpest skiller ham fra hans Omgivelser blandt de franske Romantikere er det, at han i lige Linje stammer ned fra det attende Aarhundrede, særlig fra dets strengt rationelle og sensualistiske Filosofi, saa at der ikke i hans Sjæl, end ikke i en nok saa kort Ungdoms- eller Overgangsperiode, findes Glimt af den gjængse romantiske Pietet for de religiøse Traditioner; han er med en Fasthed, der ikke svigter paa noget eneste Punkt hans Liv igjennem, en filosofisk Modstander af Alt, hvad der i den store romantiske Bevægelse var Reaktion mod det attende Aarhundredes Aand. Han har aldrig modtaget ringeste Paavirkning af Chateaubriand eller Fru de Staël — han var hverken Colorist som den første eller veltalende som den anden — aldrig ringeste Paavirkning af André Chenier eller Hugo eller Lamartine, thi han manglede

hans Død havde for ham, kom der paa hans Gravsten paa Montmartrekirkegaarden til at staa:

ARRIGO BEYLE

MILANESE

SCRISSE

AMÒ

VISSE

ANN. LIX M. II

MORÌ IL XXIII MARZO

M.D.CCC.XLII.

metrisk Sands og var hverken lyrisk eller pathetisk; hans Forbilleder som Romantiker vare ikke indenlandske, og hans Troskab mod de af Romantikerne i alle Lande dybt ringeagtede Filosofer Condillac og Helvetius var ubrødelig og urokkelig selv paa den Tid, da Fordømmelsesdommen over dem var almen.

Han var og blev lidenskabelig Atheist; det vil sige der var i hans Overbevisning om, at Verden ikke styres af nogen Gud Fader, ligesom et Element af Fjendskab mod det Væsen, han ikke troede paa, en Vrede over Jordelivets Rædsler, der fik Luft i det sørgmodigt vittige Ord: «Ce qui excuse Dieu, c'est qu'il n'existe pas.» Han gik aldrig af Vejen for en Lejlighed til at lægge sin Uvilje mod positiv Religion for Dagen. Kom han engang til at skrive «den eneste sande Religion», forsømte han ikke i Parenthes at tilføje «(Læserens)» og berørte han nu og da den kristelige Moral, forsøgte han gjerne at reducere den til den Beregning, «ikke at spise Trøfler for ikke at faa Ondt i Maven».

Som Moralfilosof (og som Privatmand) var han en udpræget Epikuræer. Han anerkjendte ingen anden Drivfjeder til Handlinger end Egoismen, det vil sige Trangen til Fornøjelse og Frygten for Smerte, og behøvede efter sin Opfattelse ingen anden til Forklaring selv af saakaldte heroiske Handlinger, eftersom Frygten for Selvforagt o:

Frygten for et Onde er tilstrækkelig til at kaste et Menneske i Vandet for at frelse en Anden. (Se Beyle's Udvikling i det højst interessante Brev af 28. Decbr. 1829). Ved dydige Handlinger forstaar han da Handlinger, der ere besværlige for den, som udfører dem, men nyttige for Andre.

Han var helt igjennem og udelukkende Psykolog; som iagttagende Turist, som Gransker af gamle Krøniker, som Roman- og Novelleforfatter kun Psykolog. Han studerede bestandig kun Menneskesjælen og han er en af de første Moderne, der førte Historien som Videnskab tilbage til psykologiske Spørgsmaal. Men Videnskaben om Mennesket var i Kraft af hans Lykkemoral for ham Videnskaben om Lykken. Om Lykken drejede alle hans Tanker sig. Ved Karakter forstod han et Menneskes til Sædvane blevne Maade at søge Lykken paa, og naar han blandt de forskellige Racer foretrak den italienske, var det fordi Italiens Mænd og Kvinder syntes ham at gaa sikrest og ad den lige Vej til Lykken.

Som selvstændig, original og lidenskabelig Natur satte han som første Betingelse for Lykken den at være sig selv og kun stole paa sig selv. Igjennem hans Skrifter klinger i talløse Variationer den Opfordring til Læseren: Nær Mistillid! Tro kun hvad du har set, nær ikke Beundring for Noget, der ikke morer dig selv, og antag paa Forhaand altid, at din Næste er betalt for at

lyve! Hans i det Uendelige gjentagne Indvending mod de Franske er den, at de ere altfor forfængelige til at kunne lære Glæden at kjende, eller rettere, at de ikke ere modtagelige for højere Glæder end Forfængelighedens, hvilke han for sin Del skatter meget lavt. Efter hans Opfattelse spørger Franskmanden uophørligt sin Nabo, om han selv føler Fornøjelse, er lykkelig o. s. v. Han tør ikke afgjøre dette Spørgsmaal alene. Frygten for ikke at ligne de Andre eller for hvad de Andre ville sige om En er efter hans Opfattelse den herskende Følelse i Frankrig. I Modsætning dertil nærede han selv, ikke nøjet med sin medfødte Originalitet, en Frygt for at ligne Andre, der drev ham til Bizarreri og Affektation. Han, som bestandig spottede Tanken paa Naboen, som elskede og forherligede Aabenhed, Selvhengiven, Ligefremhed og Naivetet, var stadig sysselsat med at passe paa sig selv, iagttage sig selv, foreskrive sig selv saadanne Pligter som Trods mod en Anden, Hævn over en Anden og varetage deres Opfyldelse. Den Tanke, hvad Næsten vilde sige eller gjøre, plagede ham lige saa stærkt som den kunde plage den ringeste Spidsborger, kun med den Forskjel, at naar Næsten spøgede i Spidsborgerens Hjerne var det, fordi denne vilde efterligne ham, medens Tanken paa Næsten, Spøgelset af Næsten bestandig kun indgav Beyle Ideen om at trodse det eller fly det. Der er i denne evige

Opposition mod Spidsborgeren noget ægte Romantisk. Ikke mindre romantisk er det Træk, at denne Mand, som bestandig prækede og forherligede Naturlighed og Ugenerthed, hele sit Liv igjennem bevarede en Lidenskab for at skjule sig, forklæde sig og mystificere, idet han indesluttede sine personlige Erfaringer og Meninger bag et sandt Hylster af Omsvøb af Drapperier.

Han havde fra først af levet i en dyb indre Ensomhed. Med et overstrømmende Fond af Følelse var han bleven bøjet tilbage mod sig selv, havde alt som Barn mistet sin Moder, hadede sin Fader og var hadet af ham, ansaa sig derfor tidligt for forskjellig fra alle Andre, vel ogsaa for de Andre overlegen, men saaledes at han selv definerede sin Overlegenhed som Forskjellighed.*)

*) I et Brev fra 16. Juli 1813 hedder det: Hvis den saakaldte Overlegenhed kun bestaar i nogle faa Grader, gjør den elskværdig og bringer de andre Mennesker til at søge En, se f. Ex. Fontenelle. Hvis den er større, afbryder den ethvert Forhold mellem Menneskene og dig. Det er den ulykkelige Stilling, hvori den overlegne eller rettere sagt *forskjelligartede* Mand befinder sig. Omgivelserne kunne ikke gjøre noget til hans Lykke; Ros fra disse Mennesker vilde efter kort Tids Forløb blive mig modbydelig og deres Kritik vilde pine mig.

Paa lignende Maade hedder det i fjerde Kapitel af «La chartreuse de Parme»: Kammeraterne fandt Fabrice meget *forskjellig* fra dem selv, hvad der stødte dem; han derimod begyndte at føle meget Venskab for dem.

Han var sig bevidst, at han som forskjelligartet ikke kunde regne paa nogen almindelig Sympathi saa lidt som paa nogen almindelig Forstaaelse. Deraf hans Forfatterønske at kunne skrive i et Sprog som kun forstodes af nogle Udvalgte (*une langue sacrée*). Deraf ogsaa hans Ønske om at finde en eneste Læser, enestaaende i enhver Betydning af Ordet».*) Og derfor hans Underskrift under «*La chartreuse de Parme*»: *To the happy few*.

Fra denne Kilde stammede ogsaa hans Hang til Skjulthed. Ikke blot har han udgivet alle sine Bøger pseudonymt, med én Undtagelse under Mærket de Stendhal (rimeligvis efter Byen Stendal i Preussen, Winckelmanns Fødested), men i mange af Bøgerne (som i *De l'amour f. Ex.*) optræder Forfatteren under en Hærskare af vexlende Pseudonymer. Enhver Mening, han ikke selv gider staa ved, enhver Anekdote, der kunde aabne et Indblik i hans Privatliv, tillægges ufravigeligt snart en Alberic, snart en Lisio, snart «den elskværdige Oberst» saa og saa. Han har i sine Skrifter tillagt sig lige saa mange Bestillinger som Navne: snart er han Kavalleriofficer, snart Jernhandler, snart Toldbetjent, snart Handelsrejsende; han optræder snart som Mand snart som Kvinde, og afvexlende som adelig og borgerlig,

*) «Un lecteur unique, unique dans tous les sens».

Englænder og Italiener. Gjerne havde han skrevet i et Ciffersprog for Indviede. Der var i denne Morskab ved at lede paa Vildspor øjensynligt noget af Diplomaten Hemmelighedskræmmeri; men hertil kom i hans private Brevvexling den næsten til Forfulgthedsmani overdrevne Mistænksomhed overfor Politiet. Han havde jo i sin Ungdom lært baade Napoleons og det østerrigske Politi at kjende og tænkte sig bestandig sine Breve opsnappede og aabnede. Derfor underskrev han saa at sige aldrig et Privatbrev med sit Navn. Jeg finder i hans Correspondance mere end 70 pseudonyme Underskrifter, fra de besynderligste til de almindeligste Navne, Conickphile, Arnolphe II, C. de Seyssel, Chopin d'Ornonville, Toricelli, François Durand o. s. v., han underskriver sig snart Kap-tajn, snart Marquis, snart Ingeniør, snart med sin Alder, snart med sin Gade og sit Husnummer. Grenoble kalder han Cularo, Civita-Vecchia Abeille. Det morer ham at tilføje en fingeret Stedsbestem-melse til sit Navn som f. Ex. Théodore Bernard (du Rhône), ja han undertegner endog et offentligt Forslag til Juliregjeringen om et nyt Vaabenskjold for Frankrig saaledes:

Olagnier,
De Voiron (Isère).

Det var ham saa stor en Morskab at ukjende-liggjøre eller travestere sig, at Sætningen «odi profanum vulgus et arceo» vel kan siges at ud-

trykke hvad der for ham personlig var Betingelse for Lykken. — Hvori satte han denne selv?

Øjensynligt fra først af i forvoven Handling og i lidenskabelig Elskov. Den Gysen, med hvilken man henreven af en Sag eller en Mand sætter Livet paa Spil, og den Skjælven, i hvilken lykkelig Kjærlighed sætter Sjælen, var for ham Menneskelivets højeste Momenter. Hvor han i Indledningen til «La Chartreuse» taler om Milano, siger han meget karakteristisk: «Det sidste øster-rigske Regiments Afmarche betegnede de gamle Ideers Fald: at sætte sit Liv paa Spil kom i Mode. Man saa, at for at være lykkelig efter Aarhundreder af Hykleri og Fadhed maatte man elske Noget med en virkelig Lidenskab og vide at udsætte sit Liv for Fare, naar Lejlighed gaves.»

Disse to Lidenskaber: Kjærligheden til Krigen og Kjærligheden til Kvinden vare hos Beyle kun to Udtryk for en og samme Grundlidenskab, Kjærligheden til hvad han plejer at kalde *le divin imprévu*, det guddommelige Uforudsete, denne Lidenskab, i hvilken han helt er Poet. Hvorledes Krigen, særlig som Napoleon førte den, kunde tilfredsstille dette Hang, behøver ingen Ud-vikling. Hvorledes Italien, særlig Italiens Kvinder tilfredsstillede den, har man Beyles egne Ord for. I et Brev fra Milano af 4. September 1820 hedder det: «Da jeg har tilbragt femten Aar i Paris, er Intet mig saa ligegyldigt paa Jorden

som en smuk fransk Kvinde. Og tidt fører endog min Modbydelighed for det Vulgære og det Affekterede mig ud over den blotte Ligegyldighed. Saasnart jeg møder en ung fransk Kvinde, og hun ulykkeligvis er velopdragen, husker jeg paa Stedet mit eget Fædrenehjem og mine Søstres Opdragelse; jeg forudser alle hendes Bevægelser og indtil de flygtigste Afskygninger af hendes Tanker. Derfor holder jeg meget af det slette Selskab, da dér dog er mere Uforudset. Saavidt jeg kjender mig selv, saa er dette den Stræng i min Sjæl, som Menneskene og Tingene i Italien have sat i Svingning. Først og fremmest Kvinderne. Man tænke sig min Henrykkelse, da jeg i Italien fandt, hvad ingen Rejsende ved sin Fortælling havde berøvet mig Fornøjelsen af at opdage, nemlig at det netop var i det gode Selskab, at der var mest Uforudset. Disse mærkværdige Aander [Genier, siger Beyle] lade sig kun stanse af Mangel paa Penge eller af ren Umulighed; hvis der endnu findes Fordomme, saa er det i de lavere Klasser.»

Hvad Beyle dybest elsker er da med andre Ord den hensynsløse Energi i Bedrift som i Følelser, Energien, hvad enten den optræder som Feltherrens geniale Uimodstaaelighed eller som Kvindens grænseløse Ømhed. Derfor nærer han, den kolde og tørre Spotter, formelig Tilbedelse

for Napoleon.*) Derfor elsker han Milanese-
inden. Derfor forstaar og skildrer han som
Skribent endnu langt bedre det femtende og sex-
tende Aarhundrede i Italien end den moderne Tid.
Han gik længe om med den karakteristiske Plan
at skrive en «Energis Historie i Italien», og
man kan sige, at hans efter gamle Haandskrifter
kopierede, bearbejdede eller efterdigtede italienske
Krøniker have leveret den italienske Energis
Sjælelære.

En Antydning er tilstrækkelig til at vise,
at den samme Kjærlighed til det Uforudsete, der
havde draget ham til Krigen, senere da Krigs-
perioden var afsluttet, gjorde ham til en Rejsende,
en Emigrant, en Kosmopolit. Han taler etsteds
i sine Breve, hvor han har faaet Rejseordre
og nødig vil bort, fordi ømme Baand binde ham
til Stedet, udtrykkeligt om den Fornøjelse, han
ligefuldt uvilkaarligt føler «saasnart der er Tale
om at rejse og se Nyt.» Og ligesaa indlysende
er det, at den samme Trang til det Uforudsete,

*) I sit (ikke afsendte) Brev til Byron siger han
ligefrem «le héros que j'ai adoré». Og i et Brev fra 10.
Juli 1818 skriver han, rimeligvis med den eneste lyriske
Vending der findes i hans tyve Bind: «O St. Helena! du
fra nu af saa berømte Klippe, du er Skjæret, hvorpaa
Englands Ære er strandet.» Han minder her om rene
Lyrikere som Hugo og Heine.

det vil sige det Personlige og Hensynsløse, det i dybere Forstand Geniale, der drog ham til Kvinden og bragte ham til at elske heftigere og ømmere end Andre, røber sig i den lidenskabelige Kjærlighed til Musiken og den bildende Kunst, der gjorde ham til Enthusiast, Dilettant, Cicerone og Biograf. Han elskede Cimarosa og Correggio, Ariosto og Byron som man elsker en Kvinde. Man studere f. Ex. hans Forhold til Byron. Overfor Verden bedømmer han ham strengt og koldt; i sit personlige Samkvem med Byron optraadte han med Stolthed, disputerede med ham om Napoleon o. s. v.; han lod endog det mest indtagende Brev fra Byron, som denne sendte ham syv Aar efter deres Sammentræf, ubesvaret, fordi det (i sit Forsvar for Walter Scott) syntes ham at have et Glimt af Hykleri. Men man læse, i hvilke Udtryk han, hvor han intet Baand lægger paa sig, skildrer sine Følelser ved det første Møde med Byron: «Jeg var dengang forelsket i «Lara». Fra det andet Øjekast af saa jeg ikke mere Lord Byron som han virkeligt var, men som det syntes mig, at «Lara»s Forfatter maatte være. Da Samtalen i Logen var ved gaa istaa, søgte Hr. de Brême at faa mig til at tale; men det var mig rent umuligt, jeg var altfor fuld af Frygtsomhed og Ømhed. Hvis jeg havde vovet, havde jeg kysset

Lord Byrons Haand og var bristet ud i Taarer . . . Af *Ømhed* gav jeg ham det Raad at tage sig en Droschke.»*)

Andre Mænd end Beyle have elsket Krig og Rejser, Kvinder og Kunst. Men det ubetinget Ejendommelige og saa overordentligt Moderne hos ham, er Driften og Evnen til midt under Aktionen og Lidenskaben at gjøre sig Rede. Han undersøger og iagttager uafbrudt sig selv, har saa at sige bestandig Haanden om sin Puls, konstaterer med aldrig svigtende Koldblodighed sine Tilstande og deres Aarsager og uddrager af disse Overvejelser en Kjæde af almene Ideer. Man følge ham i et Slag. Under Kanonaden ved Bautzen noterer han:

«Vi se mellem Kl. 12 og Kl. 3 meget godt Alt, hvad man ser af et Slag, det vil sige Ingenting. Fornøjelsen bestaar i at man er en Smule [dette en «Smule» er ægte Beyle'sk] bevæget ved den Vished, man har om at dør for Ens Øjne sker der noget Frygteligt. Kanonernes majestætiske Larm bidrager meget til denne Virkning; hvis de peb eller fløjtede, synes det mig ikke, at Sindsbevægelsen vilde være saa stærk. En Piben kunde være lige saa frygtelig, men aldrig saa skøn.»

*) Hovedstederne hos Beyle om Byron ere Afhandlingen «Lord Byron en Italie» (Racine et Shakespeare 261) og Lettres à ses amis I 273 ff. II 71 ff.

Eller man høre ham som forelsket. Han skriver:

«Kjærlighedens Fødsel.

Hvad der sker i Sjælen er følgende:

1. Beundringen.

2. Man siger til sig selv: «Hvilken Glæde det vilde være at kysse hende, blive kysset af hende o. s. v.

3. Haabet. Man studerer Fortrinene . . . Selv hos de mest forbeholdne Kvinder blive Øjnene røde i Haabets Øjeblik; Lidenskabens er saa stærk, Glæden saa heftig, at den giver sig tilkjende ved utvetydige Tegn.

4. Kjærligheden er født. At elske vil sige at have Fornøjelse af at se, at berøre, med alle Sanser og saa nær som muligt at fornemme en elskværdig Gjenstand, der elsker os.

5. Den første Krystallisation begynder. Man finder en Tilfredsstillelse i med tusinde Fortrin at udsmykke den Kvinde, paa hvis Kjærlighed man er sikker; man gennemgaar alle sin Lykkes enkelte Elementer med et uendeligt Behag . . . Lad en Elskers Hoved arbejde i fire og tyve Timer og man finder følgende: Ved Salzburg kaster man en afbladet Gren ned i Saltminernes skjulteste Dybder; to eller tre Maaneder efter trækker man den op paany bedækket med glimrende Krystaller: de mindste Kviste, de, der ikke ere tykkere end Kloen paa en Blaamejse, ere overstrøede med en Uende-

lighed af bevægelige og blændende Diamanter, saa man ikke mere kan kjende den oprindelige Gren igjen. Hvad jeg kalder Krystallisation, det er Aandens Virksomhed, der af Alt, hvad der fremstiller sig for den, uddrager den Opdagelse, at den elskede Gjenstand har nye Fortrin. En Rejsende taler om Kjøligheden i Genua's Orangeskove: hvilken Fornøjelse at nyde denne Kjølighed med hende! . . . Dette Fænomen stammer fra Naturen, der befaler os at søge Fornøjelse og lader Blodet stige os til Hovedet, fremdeles fra den Følelse, at Fornøjelserne voxe med Fortrinene hos den elskede Gjenstand og endelig fra den Idé: hun er min. Den Vilde har ikke Tid til at gaa videre end til det første Skridt. Han har vel Fornøjelse, men hans Hjernes hele Virksomhed er optaget af at forfølge det flygtende Rovdyr for at skaffe sig Næring . . . Skjønt nu altsaa den Lidenskabelige tillægger sin Elskede alle Fortrin, kan Opmærksomheden dog endnu være adspredt, thi Aanden trættes ved alt Ensformigt, selv ved den fuldkomne Lykke. Men hertil kommer saa følgende, der fæstner Opmærksomheden:

6. Tvivlen fødes. Efter at ti eller tolv Blikke eller en hvilkensomhelst anden Række af Handlinger havde indgydt Elskeren Haab og styrket Haabet . . . attraar han yderligere Vidnesbyrd om sin Lykke. Han møder Ligegyldighed, Kulde eller endog Vrede, hvis han lægger altfor stor

Sikkerhed for Dagen . . . Han kommer saaledes til at tvivle om den Lykke, han lovede sig. Han bliver streng med Hensyn til de Grunde til Haab, som han troede at have. Han vil trøste sig med Livets øvrige Glæder; han finder at de ikke mere existere for ham. Frygt for en skrækkelig Ulykke griber ham og samtidigt en dyb Trang til Overvejelse.

7. Anden Krystallisation. Dennes Diamanter ere Bekræftelser af den Tanke: Hun elsker mig. Hvert Kvarter af den Nat, som følger paa Tvivlens Fødsel, siger Elskeren efter nogle Øjeblikkes Fortvivlelse til sig selv: Jo, hun elsker mig, og han opdager nye Fortrin hos hende. Men saa bemægtiger Tvivlen sig ham atter, han sidder oprejst, holder Aandedrættet tilbage, spørger sig: Men elsker hun mig virkeligt? Og midt under disse sønderrivende og søde Overvejelser føler den stakkels Elsker levende: Samlivet med hende vilde være en Fornøjelse, som intet Andet i Verden kan opveje eller erstatte.»

Der gives faa saa fine og skarpe Analyser af en Lidenskab. Ikke med Urette have Beyle's Redegjørelser for hvad der under Lidenskaberne foregaar i Sjælen bragt hans bedste Kritikere som Taine eller Bourget til at minde om Spinozas mesterlige tredje Del af Ethiken: De Affectibus. Der var i denne Krigsmand, Administrator, Diplomat og Elsker et stort Stykke af en Filosof.

Han stræbte at opløse ethvert Fænomen af Følelseslivet i dets Elementer, og paaviste til Gjengjæld Sammenhængen mellem de Ideer og Sindsbevægelser, der i et sluttet System bestemme de forskjellige Individuers Anlæg og Karakter. Han agtede paa Følelsernes forskellige Styrke ikke mindre end paa deres forskelligartede Sammenkjædninger og Associationer; han stræbte at føre Karakterernes Særpræg tilbage til de dybest liggende nationale og klimatiske Aarsager; han skitserede en Racepsykologi; og uden nogensinde at følge en streng videnskabelig Methode havde han en levende Drift til at anvende videnskabelige Fremgangsmaader paa Studiet af Sjælens Tilstande. Han famlede uafbrudt efter Talbestemmelser, efter Maal og Vægt. Han skildrer etsteds en Konges Besøg i en lille By med Optog, Te deum og Røgelseskyer i Kirken, Gevær- og Artillerisalver udenfor den, og slutter: «Bønderne var ude af sig selv af Henrykkelse og Fromhed; *én saadan Dag tilintetgjør Virkningen af hundrede Numre jakobinske Aviser.*» Et andet Steds fortæller en landflygtig Revolutionær om hvorledes den Opstand, for hvilken han stod i Spidsen, er strandet blot fordi han ikke vilde lade tre Mennesker henrette og ikke vilde fordele blandt sine Tilhængere syv, otte Millioner, der laa i en Kasse, til hvilken han havde Nøglen. «Hvem der vil Maalet, maa ville Midlerne», svarer Beyle's Helt, «hvis jeg istedenfor at være

et Støvgran havde nogen Magt, *saa vilde jeg lade tre Mennesker hænge for at frelse fire Menneskers Liv.*» (Rouge et Noir I 105, II 45.)

Det er tydeligt nok, at for Beyle betingedes til Syvende og Sidst Lykken af Klarhed. Det Maal, han bestandig stræbte imod, var i sidste Instans, Klarhed over sine indre Tilstande og en klar Indsigt i Menneskesjælens Mekanisme. Han mente, at Medgang, lykkelig Kjærlighed, Lykke overhovedet klarer Forstanden og skjærper Dømmekraften, ligesom han omvendt var overbevist om at Intet bidrog saa meget til at gjøre et Menneske ulykkeligt som Mangelen paa Klarhed. I et Brev fra Moskva 1812 skriver han højst betegnende til en Ven: «Den Lykke, du nu har, maa med Nødvendighed lede dig tilbage til den rene Bélismes [o: til de strengt Beyle'ske] Principer. Jeg læste for otte Dage siden Rousseau's «Bekjendelser». Det er udelukkende af Mangel paa to eller tre Beyle'ske Principer, at han har været saa ulykkelig. *Denne Mani at se Pligter og Dyder overalt* har gjort hans Stil pedantisk, hans Liv ulykkeligt. Han omgaas tre Uger i Træk venskabeligt med et Menneske: Krak, Venskabets Pligter o. s. v. Dette Menneske tænker to Aar efter ikke mere paa ham; han søger og finder en melankolsk Forklaring deraf. Bélismen vilde have sagt ham: To Legemer nærme sig hinanden, der opstaar Varme og en Gjæring; men enhver Tilstand af

denne Art er forbigaaende. Det er en Blomst, som man bør nyde med Vellyst.» Der er i disse Ord et Stykke fortræffelig Livsfilosofi, der vilde røbe en ualmindelig aandelig Ligevægt, ifald i Beyles eget Liv Praxis gennemgaaende havde svaret til Theorien. Men skønt han af Naturen var anlagt til en kraftig Sensualist, i hvis mundtlige Ytringer en cynisk Drøjhed var bleven tilvant — han skræmmede ved sin Cynisme George Sand, da hun med Musset paa Henrejsen til Italien traf sammen med ham — og skjønt han som Tænker var, hvad han fordrede at Filosofen skulde være, klar, tør og fri for Illusioner — han plejede at sige, at en Stilling som Bankier var den bedste Forskole til Filosofien — saa fandtes dog bag det robuste Temperament og den tørre Logik en Kunstner-Modtagelighed for alle Indtryk, saa pirrelig, saa kvindelig, at selv Rousseau neppe var mere sensibel. Og Beyle bevarede denne Følsomhed til sin Død. Iblandt hans efterladte Papirer fandtes Selvbiografien «Vie de Henri Brulard», hvori disse Ord: «Min Ømtaalighed er bleven altfor levende; hvad der kun strejfer Huden paa de Andre, det saarer mig til Blods. Saadan var jeg i 1799, saadan er jeg endnu i 1840. Men jeg har lært at skjule alt dette under en Ironi, som Hoben ikke forstaar.»

Sjældent har der levet en Aand, der med større Kjærlighed til det Uvilkaarlige og det Hen-

synsløse forenede flere Omsvøb og Hensyn, sjældent har en Aand været saa sandhedskjærlig og samtidigt saa stærkt maskeret, saa glødende i sit Had til Hykleri og paa samme Tid saa lidet aaben og ligefrem.

XX.

Før 1830 har Beyle af poetiske Arbejder ikke udgivet stort mere end Romanen «Armance» (1827), en mislykket Bog, hvis Helt, en begavet ung Mand, gjør den Kvinde, han elsker, ulykkelig, fordi han lider under en legemligt-sjælelig Sygelighed, hvis Væsen ikke nøjere betegnes, men som maa tænkes at være ensartet med den, der spiller en Rolle i Swifts og Kierkegaards Levnet. Aaret 1830, der overhovedet betegner et Tidsafsnit, gjør ogsaa Epoke i Beyle's Forfatterliv. Han skriver eller udkaster i dette Aar begge sine store Romaner, «Rouge et Noir», der udkom 1831 og «La chartreuse de Parme», som først fuldendtes og udgaves i 1839 samtidigt med den største af hans italienske Krøniker «L'abbesse de Castro».

Begge disse Romaner behandle Tiden umiddelbart efter Napoleons Fald og begge behandle den i samme Aand. Dem begge kunde man til Motto

give det i «Reaktionen i Frankrig» citerede Sted af Indledningskapitlet til Mussets «Confessions d'un enfant du siècle», hvor det hedder: «Og naar de Unge talte om Hæder, svarte man dem: Bliv Præster! og naar de talte om Ære: Bliv Præster! og naar de talte om Haab, om Elskov, om Kraft og Liv, bestandig: Bliv Præster!» — «Rouge et Noir» foregaar i Frankrig, «La Chartreuse» i Italien, men i begge Bøger er Hovedpersonen en ung Mand, der hemmeligt sværmer for Napoleon og som vilde følt sig lykkelig, ifald han havde kunnet kjæmpe og udmærke sig under ham i Livets fulde Sollys, men som nu efter hans Fald ikke har noget andet Middel til at gjøre Carrière end det at hykle og som derfor efterhaanden udvikler en stedse større Virtuositet heri. Baade Julien og Fabrice ere i Grunden anlagte til Kavalleri-Officerer og ikke desmindre blive de begge Gejstlige, den ene gennemgaar et katholsk Seminarium, den anden bliver Biskop. Ikke med Urette har man kaldt Beyle's Romaner sande Haandbøger i Hykleri. Den Grundstemning, der ligger bag Bøgerne, er den dybe Væmmelse og Harme, som det triumferende Hykleri indgød deres Forfatter; han giver denne Stemning, for hvilken han vil frigjøre sig, det mest fuldstændige Udtryk, idet han uden at lægge ringeste Uvilje for Dagen skildrer Hykleriet som den hele Dattiden beherskende Magt, hvilken det for Enhver,

der vilde fremad, var ubetinget nødvendigt at hylde, og han stræber at hæve sig til en moderne Macchiavelli's Højde, idet han ikke sjældent applauderer sine Hovedpersoner, naar deres Forsøg paa uigjennemtrængeligt Hykleri lykkes for dem, og idet han omvendt misbilliger dem, naar de lade sig overrumple eller henrive og uforvarende vise sig som de ere. Noget Tvungent og Pinligt er uadskilleligt fra denne ironiske Fortællemaade.*)

*) F. Ex. «Julien svarede meget godt paa disse Indvendinger, det vil sige, hvad selve Ordlyden angik; men Tonen, hvori han talte, og hans Øjnes slet skjulte Livfuldhed gjorde Hr. Chélan urolig. Dog maa man ikke tænke altfor ringe om Julien; han fandt nøjagtigt de Udtryk, som en Hykler, der gik paa Fløjelspoter, vilde anvende. Det var allerede ikke daarligt i hans Alder. Hvad Tone og Haandbevægelser angik, saa havde han jo levet med Bønder, havde aldrig kunnet studere de store Mønstre; men neppe var det ham senere i Livet forundt at nærme sig disse Herrer, før han blev beundringsværdig saavel med Hensyn til Haandbevægelser som til det, han sagde.» Et andet Sted skammer Julien, der spiser til Middag hos en brutal Fængselsdirektør, sig over det Selskab, hvori han er, siger sig, at han maaske nok kan opnaa en lignende Samfundsstilling, men kun ved at begaa Gemenheder som dem, de Nærværende have vænnet sig til: O Napoleon! tænker han, hvor var det sødt, i din Tid at gjøre sin Lykke ved at udsætte sit Liv i et Slag istedenfor som nu ved at forøge en Ulykkeligs

Da Beyle i Et og Alt var et Hjerne-menneske med en rent filosofisk Iagttagelsesgave og en stedse levende Eftertanke, saa havde han kun ringe Sans for Yderverdenen og kun ringe Evne til at gjengive den med dens Farver og Former. Det Eneste, der interesserer ham, er hvad der foregaar i Følelses- og Bevidsthedslivet, og som han selv er Psykolog, fremstiller han næsten lutter Psykologer. Hans Personer besidde i Reglen en Klarhed over hvad der foregaar i deres Indre, som langt overgaar den erfaringsmæssige. Herpaa beror hans Romaners ejendommelige Bygningsmaade. De bestaa fortrinsvis af til hinanden kjædede, hele Sider ja mange Sider optagende Monologer. Han udfolder sine Personers stumme Hjørneliv for os, ruller det op og laaner den indre Samtale Ord. Monologen er hos ham aldrig det lyriske, dithyrambiske Udbrud som den stundom kan være hos George Sand, nej den er den tause Overvejelses skridtvis sig bevægende, smaahakkede og dog kortfattede, sammentrængte Spørgen og Svaren.

Lidelser! — Beyle tilføjer: «Jeg tilstaar, at den Svaghed, Julien her lægger for Dagen, giver mig en ringe Mening om ham. Han ligner her de Revolutionsmænd med gule Handsker, der ville vende op og ned paa Alt, men ikke ville have den mindste Rift at bebrejde sig.»

Det dybest liggende Træk hos Beyle's Hovedpersoner, der alle, maalte med den gjængse Morals Maalestok, ere i højeste Grad samvittighedsløse og usædelige, er det, at de selv indenfra have skabt sig en Moral. Det er hvad alle Mennesker burde kunne gjøre, men hvad kun de mest udviklede Mennesker naa til, og herpaa beror deres mærkværdige Overlegenhed over andre Personligheder, som vi have truffet i Bøger eller i Livet. De holde sig et idealt Forbillede, som de have dannet sig, uafbrudt for Øje, stræbe at forme sig derefter og slaa sig ikke til Ro før de have tilkjæmpet sig Selvagtelse. Derfor kan Julien, der henrettes for at have begaaet et afskyeligt Mordattentat paa en forsvarsløs Kvinde, endnu i sin Dødsstund trøste sig med, at han ikke har levet isoleret paa Jorden, han har levet med «Pligtens» Ide for Øje. Det er tydeligt nok at Beyle har taget det Karaktertræk, med hvilket han saaledes har udrustet sine Helte, fra sit eget Væsen. I et af hans Breve fra 1822, i hvilket han udvikler, at de store Hoteller ere ham forhadte paa Grund af den Uartighed, man der viser de Rejsende, hedder det f. Ex.: «En Dag, hvor jeg bliver vred, er tabt for mig, men saasnart jeg ser at man begaar en Uforsømmethed imod mig, indbilder jeg mig, at man vil foragte mig, ifald jeg ikke gjør mig vred.» Det er nøjagtigt den Maade, paa hvilken Julien og Fabrice

ræsonnere. Saaledes tvinger Julien sig til at lægge sin Haand kjærtegnende paa Madame de Rênal's; saaledes tvinger Fabrice sig til paa Trods at gjentage det sande, men haanlige Udtryk, han ved Waterloo har brugt om de franske Soldaters Flugt. Julien er fransk og gennemreflekteret, Fabrice italiensk og naiv, men de mødes i den Egenskab, man kunde kalde den moralske Produktivitet. Som Julien i Fængslet siger til sig selv: «Den Pligt, jeg havde foreskrevet mig — med Rette eller Urette — har været som den faste Træstamme, til hvilken jeg har støttet mig under Uvejret,» saaledes siger den letsindige Fabrice, der bebrejder sig en øjeblikkelig Frygt (ligeledes til sig selv): «Min Tante mener, at det, jeg mest trænger til, er at lære at tilgive mig selv. Jeg sammenligner mig altid med et fuldkomment Forbillede, der ikke kan existere.» Man finder denne samme aandelige Overlegenhed og Selvstændighed hos Frøken de la Mole i «Rouge et Noir» og hos Mosca i «La Chartreuse». Mosca, der af de Samtidige naivt ansaas for udført efter Metternich som Model, staar, skjønt Minister ved et lille legitimistisk Hof, ganske ligesaa aandsfrit overfor det System, han tjener, som Beyle's unge Hovedpersoner gjøre. Mosca sværmer endog i Smug for Napoleon og har i sin Ungdom været Officer i hans Hær. Naar han ifører sig sit store gule Ordensbaand, er det med en Vittighed

paa Læberne: «Det tilkommer ikke os,» siger han, «at nedbryde Magtens Prestige; det besørge de franske Aviser hurtigt nok; *Ærbødigheds-Manien* vil neppe vare vor Levetid ud.»

Men hvad enten de skildrede Personligheder nu ere fremragende ved Begavelse eller ikke, saa er den Maade, paa hvilken deres Aandsliv fremføres, enestaaende. Vi se dem ikke blot ind i Sjælen, men vi se — som hos ingen anden Forfatter — de psykologiske Love, i Kraft af hvilke de handle eller føle som de gjør. Ingen anden Romandigter skaffer sin Læser i samme Grad den Fornøjelse, som ledsager fuldstændig Indsigt.

Madame de Rênal elsker Julien, der lever i hendes Hus som Børnenes Lærer. Etsteds hedder det saa: «Med Skam og Skræk opdagede Madame de Rênal, at hun elskede sine Børn endnu højere, *fordi de holdt saa meget af Julien.*» — Mathilde de la Mole piner Julien ved at betro ham de Følelser, hun tidligere har næret for enkelte af sine Tilbedere. Saa hedder det: «Havde man heldt smeltet Bly ind i hans Bryst, vilde han ikke have lidt saa meget. Hvorledes kunde den stakkels Fyr, elendig som han følte sig, gjætte, at det var *fordi hun talte til ham*, at Frøken de la Mole fandt saa megen Fornøjelse i at mindes sine gamle Halvforelskelser?» Begge Steder illustrere en psykologisk Lov.

Julien har lige betraadt den gejstlige Vej af ærgjerrige Grunde, men med indre Modbydelighed. Ved en festlig Lejlighed ser han i Landsbykirken en ung Biskop knæle, omringet af lutter indtagende unge Piger, der synes ikke noksom at kunne beundre hans smukke Kniplinger, hans yndefulde Manerer, hans fine og blide Fysiognomi: «Dette Skuespil fik vor Helt til at miste hvad han endnu havde tilbage af Fornuft. *I dette Øjeblik vilde han have sloges for Inkquisitionen og det i god Tro.*» Den sidste Tilføjelse «og det i god Tro» er især beundringsværdig. Man parallelisere hermed et Sted i «La Chartreuse»: Mosca har under en Opstand, som er fulgt paa Fyrstens Død — en Fyrste, hvem han grundigt har foragtet og som hans egen Elskede har ladet forgive — maattet stille sig i Spidsen for Soldaterne og i den unge, lige saa elendige Fyrstes Navn maattet adsprede Hoben. I det Brev, hvori han meddeler sin Elskede det Skete, hedder det: «Men hvad der er pudsigt, det er, at jeg, i min Alder, har havt et Øjeblikks Begejstring, idet jeg holdt min Tale til Garden og rev Epauletterne af den Kujon, den havde til General. *I det Øjeblik havde jeg uden Vaklen givet mit Liv for Fyrsten;* jeg tilstaar nu, at det havde været en saare dum Maade at blive af med det paa.» Begge Steder vise med sjelden Finhed, hvorledes en kunstig Begejstring ligesom ved Smitte opstaar og blænder.

Ingen Romandigter har nogensinde som Beyle afsløret Forestillingernes og de af dem fremkaldte Sindsbevægelser indre Kampe. Hos ham ser man som gennem et Forstørrelsesglas eller som paa et Præparat, hvor de fineste Aarer ved Indsprøjtning af Farvestof ere gjorte tydelige, Vexel- og Styrkeforholdene mellem Lykkes- og Ulykkesfølelserne hos Mennesker, der lide og handle. Mosca har modtaget et anonymt Brev, der fortæller ham, at hans Elskede har en Anden kjær. Meddelelsen, for hvis Rigtighed Meget taler, nedslaar ham først aldeles. Saa begynder han uvilkaarligt som forstandig Mand og som Diplomat at gruble over, fra hvem Brevet vel kan stamme. Han udfinder, at Fyrsten maa være dets Forfatter. «Da denne Opgave var løst, blev *den lille Glæde, som Fornøjelsen ved den øjensynlig rigtige Gjætning medførte*, snart udslettet ved det smertelige indre Syn af hans Medbejlers ungdomsfriske Skikkelse, der paany vendte tilbage.» Beyle har ikke forsømt at notere den flygtige Tilfredsstillelse ved Opdagelsen, som et Øjeblik afbryder Skinsygens Kvaler. — Kun faa Dage skille Julien fra den Dag, da han skal bestige Skafottet. Han ser imidlertid i sit Fængsel hyppigt sin Elskede, fra hvem han i Aaringer har været adskilt, og lever i sin Kjærlighed næsten uden nogensinde at tænke paa det Forestaaende: «Ved en underlig Virkning af denne Lidenskab, naar

den er tilstede i højeste Grad og uden nogen-
somhelst Forstillelse, *delte Madame de Rênal næsten
hans Sorgløshed og blide Munterhed*». Denne sidste
saa dristige Tilføjelse synes mig af den mest
overraskende Dybde. Beyle har rigtigt følt og
udtalt, hvor energisk en hele Sjælen fyldende,
lykkelig Lidenskab kaster alle mørke Tanker (selv
Tanken paa den visse Undergang) ud af Bevidst-
heden, saa tidt de ville trænge sig ind; han har
vidst, at Lidenskabens under sin Brydekamp med
Forestillingerne om tilstundende Ulykke overvinder
dem som absolut magtesløse, hvor den ikke for-
maar at slaa dem ned som utænkelige. Det er
saadanne Steder hos ham, der ved Sammenlig-
ning lade alle andre Romanforfattere tage sig flad-
bundede ud.

Hans Personligheder ere aldrig simple, lige-
fremme Mennesker, men han forstaar at meddele
dem, ogsaa Kvinderne iblandt dem, et eget Præg
af Storhed. De have en vis forskruet og dog
ægte Heroisme, visse Opsving, der rive hele
Sjælelivet med sig, og naar det kommer til Stykket,
finere Følelser og fastere Hjerter end Gjennem-
snitsmenneskeheden. Man agte paa de Smaatræk
med hvilke han karakteriserer sine Kvinder. Om
Madame de Rênal hedder det i «Rouge et Noir»:
«Det var en af de ædle og sværmeriske Sjæle,
for hvilke det at se Muligheden til en ædelmodig
Handling og ikke udføre den er Kilden til et

næsten lige saa heftigt Samvittighedsnag, som det, der hos Andre følger paa en begaaet Forbrydelse.» — Mathilde de la Mole siger: «Jeg føler mig selv i lige Højde med Alt, hvad Dristigt og Stort der nogensinde har existeret Hvilken stor Handling har ikke i det Øjeblik, da den blev foretaget, syntes en Urimelighed! Det er først, naar den er udført, at den synes Hoben mulig». Med sikkert Mesterskab er i disse to ganske korte Citater tvende modsatte Former af kvindelig Ualmindelighed, den hengivelsesfulde og den dumdristige tegnet. Man føler, hvor sandt Beyle har talt, naar han i sit Brev til Balzac definerer sin kunstneriske Fremgangsmaade saaledes: jeg tager en eller anden Person, som jeg kjender godt, jeg lader ham eller hende beholde sit Væsens Grundtræk, men saa udruster jeg dem i aandelig Henseende bedre (ensuite je lui donne plus d'esprit).

Af de to Romaner er uden Sammenligning «Rouge et Noir», der foregaar paa fransk Grund, den bedste; i «La Chartreuse de Parme» har man kun undtagelsesvis den sikre Følelse af at have Virkelighedens Grund under sine Fødder. Beyle har nu én Gang formet sig sit eget Italien paa Grundlag af sin Ungdoms fantastisk opfattede Erfaringer, og dette Italien gjør paa os Moderne et kun lidet paalideligt Indtryk. Han viser i sin Roman som i sine Afhandlinger, at italienske Gemytter paa Grund af en levende Indbildningskraft

ere langt mere plagede end franske af Mistanke og Hjernesvind, at til Gjengjæld deres Glæder er heftigere og mere varige, at de besidde en mere opladt Skjønhedssans og langt ringere Forfængelighed. Undertiden overraskes man ved folkepsykologiske Bemærkninger, der forudsat at de ere rigtige — hvad jeg tror — have en ualminnelig Dybde. Det hedder saaledes etsteds om Hertuginen af Sanseverino, at hun, der dog engang havde ladet et Giftmord begaa, blev ude af sig selv af Kval da hun hørte, hendes Elskede truedes af Gift: «Hun havde ikke den moralske Tankegang, som vilde have ligget saa nær for en Kvinde, der var opdraget i en af de nordiske Bekjendelser, som tilstede personlig Prøvelse: jeg har selv først anvendt Gift og straffes derfor nu ved Gift. I Italien forekomme saadanne Reflexioner i lidenskabelige Øjeblikke saa taabelige som i Paris under lignende Omstændigheder en Brander vilde synes». Hvad der dybest inde har tiltalt Beyle ved det italienske Naturel var øjensynligt det rent hedenske Fond, som ingen af Oldtidens eller Middelalderens Religioner havde kunnet anfægte. Men saa dybsindig Racepsykologien her end mange Gange er, saa tiltaler dog «La Chartreuse de Parme» en Nutidslæser mindre, fordi den har langt mere end «Rouge et Noir» af Periodens rent udvortes Romantik: Forklædninger, Drab, Fængselsscener, Flugt-

scene, Giftmord o. s. v. En indre, dybere Romantik er derimod fælles for begge disse Bøger.

Beyle er vel i mange Maader en højst moderne Aand; hans stadigt tilbagevendende Spaadom: «Jeg vil blive læst omkring 1880» er nøjagtigt gaaet i Opfyldelse; ikke desmindre er han imidlertid i sit Sjæleliv og sin Karaktertegning en afgjort Romantiker. Kun er der det at mærke, at hans Romantik er stærke Sjæles Romantik og kritiske Sjæles; den er det Element af Sværmeri indtil Galskab og af Ømhed indtil Selvopofrelse, der undertiden findes i ellers faste og rationelle Karakterer. Denne Romantik virker i Beyles gennemreflekterede Personligheder som det fineste og stærkeste Sprængstof. Det er indesluttet i et fast, haardt Legeme, men det bevarer dør sin Kraft. Et Stød, Dynamiten sprænger Glaskuglen og udbreder Død og Fordærvelse omkring sig. Se Julien, Mathilde, Hertuginde af Sanseverino o. s. v. Af og til synes disse Personligheder snarere at høre hjemme i det af Beyle med saa megen Andagt studerede 16de Aarhundrede end i vore Dage. Om Fabrice bemærker han selv etsteds, at hans første Tilskyndelse var ganske i hint Aarhundredes Aand, Mathilde lever efter Forfatterens egen Fremstilling helt i det samme Aarhundrede i Frankrig. Men med den Energiens og de dristige Handlingers Romantik, som slige Træk betegne, forener sig hos Beyle netop den særegne Form af roman-

tisk Sværmeri, som svarer til Aaret 1830 i Frankrig. Hans Julien, den geniale men af Restaurationstidens Aand nedtrykte Plebejer, der føler sig overstraalt af den herskende gyldne Middelmaadighed, fortæres af Hunger og Tørst efter Oplevelser og Indtryk, bruger, da han er henvist til afmægtigt Had alle Midler for at hæve sig ud over sin oprindelige Samfundsstilling, men er selv naar han i Øjeblikket triumferer, bestandig paa Krigsfod mod Omverdenen og evigt utilfredsstillet. Som oprørsk Melankoliker, som hævnfnysende Plebejer, som den Ulykkelige der føler sig i Krig med Samfundet («l'homme malheureux en guerre avec la société» kalder Beyle ham) er han en omtrent jævnaldrende men klogere Broder til de Samfundets Stedbørn, Hugo tegner: Didier, Gilbert, Ruy Blas, til Alexandre Dumas's Ungdomshelt Bastarden Antony, til Musset's Frank, George Sands Lélia og Balzacs Rastignac.

Som Skribent betragtet stammer Beyle fra det syttende og attende Aarhundrede. Han har dannet sig efter Montesquieu, han minder hist og her om Chamfort, han er en Beundrer af Paul Louis Courier, der ligesom han fra Militærstanden var gaaet over til Litteraturen og hvis billedløse Sprogs forstandsklare og klassiske Renhed tiltalte ham i højeste Grad. Men naar Courier fremfor Alt lagde sig efter Stilens Vellyd og fuldendte Gjennemsigtighed, naar han etsteds rosende siger

om en Oldtidsforfatter, at han vilde ladet Pompejus være den sejrende ved Farsalus, dersom det havde kunnet give hans sammensatte Sætning bedre Runding, saa er hermed det Standpunkt indtaget der ligger fjernest fra Beyles. Beyle havde som Stilist hverken Farve- eller Formsans. Han hverken kunde eller vilde skrive for Øjet; Billedet var ham Intet i Sammenligning med Ideen; han stræbte aldrig end ikke glimtvis at nærme sig til Chateaubriands eller Hugos Skrivemaade. Og ligesaa lidt henvendte han sig til Øret, naar han skrev; den poetiske Prosa var ham en Rædsel; han hadede Stilen i Madame de Staëls «Corinne» og lod haant om Foredraget i George Sands Romaner. Det var paa Trods mod den poetiske Veltalenhed, at han til Balzac skrev de bekjendte Ord: «Da jeg forfattede «La Chartreuse» læste jeg hver Morgen for at faa den rette Tone og altid være naturlig, to til tre Sider i *Code civil*; jeg vil ikke ved kunstige Midler bedaare Læserens Sind». Man kan ikke som Digter udtrykke sig med større og uforstandigere Ringeagt for det Kunstneriske. Ikke desmindre har Beyle kunstneriske Egenskaber. Ere end hans Bøger som Helheder elendigt komponerede, saa at sige daarligt tegnede, saa ere dog mangfoldige Enkeltheder udmalede med Mesterskab. Er hans Stil end uden al Musik — hvad der iøvrigt er mærkværdigt hos en Tilbeder af italiensk Musik som ham — saa

vrimler det dog af uforglemmelige Sætninger. Han besidder ikke den Kunst, at kunne skrive en Side, men han har det Geni, som formaar at stemple et Ord, at hensætte et Træk. I denne Henseende er han George Sands Antipode, thi hos hende staar Siden altid langt over Ordet, hos Beyle Ordet uendeligt over Siden. For Balzac nærede han en oprigtig Beundring, men den Balzac'ske Stil var ham en Gru. Man ser det bedst af en Optegnelse i «Mémoires d'un Touriste», hvor han udtaler den Mening, at Balzac først har skrevet sine Romaner i et fornuftigt Sprog, saa klædt dem paa i smuk romantisk Stil med Udtryk som «det sneer i mit Hjerte» o. s. v. Hans egen Stil har de Fortrin og Mangler, som med Nødvendighed fulgte af hans filosofiske og aforistiske Tænkemaade. Den er paa den ene Side tankerig og billedløs, paa den anden Side uordentlig, skjodesløs og springende.*) Men den har et stort og

*) For i et Overblik at have for Øje, hvor slet og hvor godt Beyle kan skrive, læse man følgende: «Ce raisonnement, si juste en apparence, acheva de jeter Mathilde hors d'elle même. Cette âme altière, mais saturée de toute cette prudence sèche, *qui passe dans le grand monde pour peindre fidèlement le coeur humain*, n'était pas faite pour comprendre si vite le bonheur de se moquer de toute prudence qui peut être si vif pour une âme ardente». Man aner, hvad Beyle vil sige, skjøndt Sætningen fraset dens stilistiske Ubehjælp-

mægtigt Fortrin: den er besjælet af en sand *horror vacui*; den er præget af en saadan Rædsel for det Tomme og det Vage, at der neppe gives nogen saa indholdsrig og kjærnefuld Fremstilling som hans.

Beyle sagde ofte, at kun Pedanter og Præster snakke om Døden; han frygtede den ikke, men han betragtede den som en styg og sørgelig Ting, om hvilken det sømmede sig bedst at tale saa lidt som muligt. Da han i Aaret 1842 rantes af den Død, han havde ønsket sig, en pludselig og uventet, var hans Navn næsten ubekjendt for Publikum. Der var kun tre Personer tilstede ved hans Begravelse og Ingen af dem sagde et Ord; hvad der blev skrevet om ham i Pressen var, skjønt velment, lutter Vidnesbyrd om, hvor lidet forstaaet han var bleven af dem, som paaskjønnede ham mest. Men siden da har hans Ry været i bestandig Stigen. Man begyndte med at betragte ham som en Særling, som en mere eller mindre affekteret Original; man var senere, selv naar man indrømmede ham store Aands-gaver, tilbøjelig til at anse ham for en isoleret

somhed ikke engang er logisk rigtig. Saa følger umiddelbart derpaa denne ved sit Dybsind og sit Vid lige overraskende Sætning: «Dans les hautes classes de la société de Paris, où Mathilde avait vécu, la passion ne peut que bien rarement se dépouiller de prudence, et c'est du cinquième étage qu'on se jette par la fenêtre».

Skikkelse, en i sin Paradoxi ufrugtbar Aand. Jeg for min Del ser i ham ikke blot en Hovedrepræsentant for Slægten fra 1830, men et uoverspringeligt Led i Aarhundredets store Idebevægelse; thi han har som Psykolog havt en ikke ringere Efterfølger og Fortsætter end Taine og som Digter en ikke ringere Efterfølger og Elev end Prosper Mérimée.*)

XXI.

De Nulevende, der i Victor Hugo's «*Historie d'un crime*» have læst de haanlige Ord om Mérimée og som ere tilbøjelige til i Hugo kun at se den lyrisk-rhetoriske Republikaner, i Mérimée den fine og sarkastiske Sekretær ved det andet Kejserdømmes Kjærlighedshoffer, have vanskeligt ved at forestille sig, at disse to Mænd, hvem poetiske og politiske Antipathier efterhaanden førte langt bort fra hinanden, som Ynglinge tilhørte samme

*) De bedste Artikler om Beyle ere Balzac's Kritik over «*La Chartreuse*», Taine's over «*Rouge et Noir*», Mérimée's Notits i Indledningen til Beyle's «*Correspondance inédite*», lidt vidtløftigere i «*Portraits historiques*», Colomb's biografiske Essai, Sainte-Beuves to Artikler i *Causeries du lundi* T. 9, A. Bussière's Artikel i *Revue des deux mondes* 15 Januar 1843, Zola's i «*Les romanciers naturalistes*» og Paul Bourget's i *Revue Nouvelle* 15 August 1882. Alfred de Bougy's «*Stendhal*» er kun Plagiat og Vigtigmageri.

Lejr og omgikkes paa fredelig, ja venskabelig Maade. Og dog saa i Romantismens skønne Foraarsdage den altskuende Sol engang «Mateo Falcone's» korrekte Forfatter i Skjorteærmer og med Forklæde over Vesten i Victor Hugo's Kjøkken, hvor han, omgivet af hele Familien, gav Husets Kokkepige en af et heldigt Udfald kronet Lektion i Tilberedelsen af Macaroni à l'italienne, og man fortæller, at Hugo en Aften — maaske stemt til Begejstring ved hine fortrinlige Macaroni — af Navnet Prosper Mérimée dannede det slaaende og smigrende Anagram: *M. Première Prose.**)

Victor Hugo selv vilde visselig ikke nutil dags lade denne Omskrivning gjælde — han, der senere hen en Gang, da En roste Mérimée's ædru Stil, henkastede Ordet «den daarlige Maves Ædruelighed»; men man tager neppe fejl i den Paastand, at hint Anagram ganske nøje udtrykker den Anskuelse, som næres af den ældre Generation i Frankrig. For den fyrretyveaarige, fintdannede franske Verdensmand overgaar endnu den Dag idag ingen Prosa-stil Prosper Mérimée's.

For Verdensmanden siger jeg; thi for vore Dages sanseligt og malerisk anlagte Prosaister og deres Publikum er Udtrykkets simple Natur-

*) Victor Hugo raconté par un témoin de sa vie II 159; Eugène de Mirécourt: Mérimée 25.

lighed, dets Klarhed og Korthed om end anerkjendelsesværdige Fortrin dog ikke de stilistiske Egenskaber, de sætte højest. Den almindennede Franskmand derimod ynder Fortælling og afskyr Skildring; han er (uden at vide det) en doktrinær Tilhænger af Lessings Principer i «Laokoon», en ægte Rationalist, der fordømmer al romantisk og naturalistisk Beskrivelsessyge, og der altid har sat Voltaire's Skrivemaade himmelhøjt over Diderots. Hvem der uden at vanskeliggjøre Overblikket byder saa mange Kjendsgjæringer som muligt indenfor det snevrest mulige Rum, svarer til den almindeligt Dannedes kunstneriske Ideal, ja virkeliggjør det uden videre, ifald han som Mérimée med denne Sammentrængthed forbinder den fuldstændige Selvbeherskelse i Tone og Stil. Den ældre Slægt i Frankrig. for hvilken Ordet «Romantik» efterhaanden næsten er blevet ensbetydende med Sværmeri og Svulst, er nutildags tilbøjelig til Forundring over, at man overhovedet nogensinde har regnet Mérimée til Romantikerne; den indrømmer vel, at han deltog i de første romantiske Felttog, men den betoner, at det halvvejs skete af en Fejltagelse. Da Jules Sandeau modtog Mérimées Efterfølger i det franske Akademi, Louis de Loménie, fortalte han for at oplyse hvad Art Kampfælle Mérimée havde været for Romantikerne, den gamle Anekdote om hin Gentleman, der i Julidagene 1830 utaalmodigt rev Geværet

ud af Haanden paa en af Oprørerne, som ikke forstod at omgaas med Vaaben, sigtede paa en Schweizer i Tuileries-Vinduerne, skjød ham og derpaa høfligt besvarede Insurgentens Opfordring til at beholde det Gevær, han saa fortræffeligt forstod at bruge, med Ordene: «Mange Tak, men jeg er ellers Royalist». Paa samme Maade skal Mérimée egentlig altid have været en Klassiker, og naar han i Begyndelsen af sin Løbebane næsten overbød Romantikerne, saa var det blot, fordi han ikke kunde modstaa Fristelsen til at vise dem, hvorledes de skulde skyde. Den Opfattelse, der ligger bag denne spøgende Overdrivelse, er imidlertid alt andet end rigtig. Man kan uden Vanskelighed godtgjøre, at Mérimée som Digter tiltrods for sin Stils Tilbageholdenhed og klassiske Strengthed i mange Henseender er en udpræget Repræsentant for den fransk-romantiske Aandsretning. Dette hans Væsens almindelige Grundtræk træder des skarpere frem, jo mere man fordyber sig i hans Naturs individuelle Ejendommelighed.

Prosper Mérimée (født 28 September 1803) nedstammer fra en Kunstnerfamilie. Hans Fader var en dygtig, flersidigt dannet Maler, der har skrevet en Bog om sin Kunsts Teknik; hans Moder var en især for sine Børneportræter yndet Malerinde, der havde Fortællertalent og var vant til ved morsomme Historier at faa Børnene til at sidde stille, imedens de bleve malte. Det Por-

træt, som hun har udført af sin eneste Søn, da han gik i sit femte Aar, giver en ligesaa fordelagtig Forestilling om hendes kunstneriske Evne som om Barnets Ydre. Ansigtet har en hos en saa lille Dreng ganske ualmindelig Art af Skjønhed, thi der ligger Noget af Mandens Stolthed og intellektuelle Overlegenhed i dette fornemme, af bløde Lokker indfattede Barnefysiognomi. Saa rent og frit som Blikket er, saa skalkagtig er de klogtsluttende Læbers Bølgelinie; Hovedets Holdning er en lille Fyrstes.*) Man forstaar at denne Dreng efter en Dag at have set Forældrene, der havde anstillet sig vrede paa ham, le bag hans Ryg af hans angerfulde Taarer, fattede den Beslutning «aldrig at bede om Forladelse», et Forsæt, han som Mand blev tro. Moderen, med hvem han boede sammen lige indtil hendes Død i Aaret 1852, var en Kvinde af sjelden Karakterstyrke, hos hvem det forrige Aarhundredes Dannelse havde avlet en saa udpræget Uvilje mod al religiøs Tro, at hun ikke engang lod Sønnen døbe — en Omstændighed, ved hvilken denne som moden Mand plejede at dvæle med et vist satirisk Behag. En from og elskværdig Dame, der førte hele sin Veltalenhed i Ilden for at bevæge ham

*) En Afbildning af Portrætet finder man i Maurice Tourneux: Prosper Mérimée. Ses portraits, ses dessins, sa bibliothèque.

til at underkaste sig Daabsceremonien, gav han Svaret: «Jeg giver efter, dog paa én Betingelse, og det er den, at De bliver min Gudmoder; jeg faar en lang hvid Kjole paa, og De bærer mig paa Armen».

Hans Livs ydre Skjæbner ere snart fortalte. Efter at have tilendebragt de juridiske Pligtstudier, enhver ung velhavende Franskmand plejer at foretage, optraadte han, 22 Aar gammel, med Glans som Digter, førte i Kredse, der tilhørte den liberale Opposition, indtil sit 28de Aar et uafhængigt Ungdomsliv, under hvilket han delte sin Tid mellem Litteraturen og Adspredelser, blev saa, da hans politiske Venner kom til Roret, i 1831 udnævnt til som Efterfølger af Vitet, i hvis Spor han allerede var traadt som Digter, at beklæde Posten som Inspektør for Frankrigs historiske Mindesmærker. Han bestyrede sit Embede med Iver og Indsigt. Talrige Rejser i Spanien og England, en Rejse til Orienten, to til Grækenland fuldstændiggjorde hans originale Dannelse og berigede ham med de mest forskelligartede Indtryk af fremmede Karakterer og Sæder, navnlig fordi han med sine overordentlige Sprogkundskaber bevægede sig i de fremmede Lande som en Indfødt. Hans især i Frankrig sjeldne Sprogbegavelse var saa stor, at han talte Engelsk, Spansk, Italiensk, Nygræsk og Russisk; Spansk endog i de forskellige Mundarter, deri indbefattet Zigøjnerdialekten;

han havde studeret disse Sprogs Litteraturer grundigt og beherskede desuden den gammelgræske og romerske Litteratur som en Filolog. Efter at han paa Embedsvegne havde offentliggjort flere lærde Meddelelser om sine Rejser i Frankrig og som Historiker havde udgivet Studier over Episoder af den romerske Historie, blev han 1841 i sin Egenskab af Archæolog optaget i Académie des inscriptions; 1844 fik han Sæde i det franske Akademi. Efter det andet Kejserdømmes Opretelse blev han, der som mangeaarig Ven af Grevinde Montijo stod den kejserlige Familie nær, og som i Forening med Octave Feuillet længe udgjorde det nye Hofs hele litterære Pryd, allerede i 1853 udnævnt til Senator, en Værdighed, til hvilken han var for god og som med Rette skadede hans Anseelse, skjøndt han næsten aldrig deltog i Forhandlingerne. Han oplevede endnu som dødsygt Kejserrigets Sammenstyrtning og døde i Cannes den 23de September 1870.

Det indre Liv, der lægger sig for Dagen i hans Værker, er langt fra ikke saa simpelt. Anlæggene hos denne Yngling, der atten Aar gammel traadte ud i Verden, vare af en særegent sammensat Beskaffenhed. Han var meget stolt, paa en Gang dristig og sky. Han havde en forvoven Aand og en bly, forbeholden Karakter. For at skjule sin medfødte Undselighed, over hvilken hans Stolthed rødmede, viste han sig enten stiv

og kold eller frivol med et Anstrøg af Cynisme, der senere blev til Manér hos ham i Samtale med Mænd. Ganske vist var han i sin tidlige Ungdom ikke saa mistroisk og tilbageholdende som sidenhen; men man tager fejl, naar man vil udlede hans Skepsis af en eller anden bestemt, enkelt Skuffelse. Selvfølgelig blev han mange Gange skuffet og mange Gange voldsomt udrevet af Illusioner; vi blive det alle; han blev bedragen i Venskabsforhold, opofret i Kjærlighedsforhold --- d'Haussonville (*Revue des deux mondes* 15 Aug. 1877) fortæller det bestemte Tilfælde — han lærte Verden at kjende og erfor, at Livet er en Krig og at Enhver ikke blot maa værgе sig mod falske og upaalidelige Venner, hemmelige og aabne Fjender, men ogsaa mod dem, der, som han siger i et Brev, «gjøre det Onde for det Ondes Skyld». Var han imidlertid ikke fra Begyndelsen af traadt ud i Livet med Spiren til Mistro i sig, saa vilde ti paa hinanden følgende Erfaringer af den bitreste Art ikke have helbredt ham for sin Tiltro til Menneskene; thi den tillidsfuldt Anlagte har altid tillige gjort ti modsatte Erfaringer, der opveje hine første. Men han havde et ligesaa kritisk som poetisk Naturel, og den Grundsætning, der gjælder for den videnskabelige Kritiker, at han kun fortjener Tillid i samme Grad som han har havt Mistillid, bliver af slige Aander let optaget som Regel for Livet. Man aner, hvor megen

Pine den digteriske Modtagelighed for Indtryk har voldt ham med hans saa stærkt udviklede kritiske Sans.

Den kritiske Aandsretning er fremfor Alt sandhedskjærlig, og Mérimée var det i høj Grad. Hans medfødte Dristighed tvang ham desuden til uden Henblik paa givne Vedtægter at udtale Sandheden saaledes, som han følte den. Man ser af hans Breve, hvor aaben han af Naturen var, hvilket Hang han havde til at sige Sandheden uden nogetsomhelst Omsvøb og hvor utaalmodig han blev over vedtagne Løgne, ja selv over besmykkende eller mildnende Udtryk. Den første Samling «Lettres à une inconnue» er i denne Henseende særligt lærerig. Mérimée bliver i en Kjærlighedsbrevvexling næsten grov, saasnart han mener at have grebet den Elskede i en eller anden vedtægtsmæssig Anskuelse. Omendskjønt han med sin Frygt for Latteren og sin med Aarene tiltagende Skepticisme hverken var anlagt til vandrende Ridder eller til Martyr, ser man ham derfor endnu i sit halvtredsindstyvende Aar begaa en saa ridderlig Dumhed, som ellers kun plejer at forekomme i en Verdensmands første Ungdomsaar. Da hans Ven, den berømte Libri, blev dømt, fordi han havde misbrugt sin Stilling som Bibliothekar til at fjerne og sælge en Mængde af de kostbareste Bøger i de franske Bibliotheker, tog Mérimée, som ikke kunde tiltro Libri en saa

uværdig Handling, hans Parti med en Iver, der havde været en bedre Sag værdig, og kastede sig i en Artikel, hvis glimrende Vid minder om Paul Louis Courier's Pamfletter, (Revue des deux mondes, 15. April 1852) over Undersøgelseskommisionen og Dommerne. En Don Quichote af Faget havde ikke kunnet begaa en større Taabelighed, og hvis, som Indviede mene, Madame Libri havde større Del i denne hans Lidenskabelighed end Libri selv, gjør det ikke synderlig Forskjel.

Under Kejserdømmet og som Hofmand bevarede han sit Frisprog. Jeg tænker ikke paa, at han i Regelen ytrede sig temmelig nedsættende om Napoleon den 3die, thi dette geraader ham ikke til synderlig Ære, da han officielt sluttede sig saa nær til hans Regjering; men selv i Samtaler med den kejserlige Families Medlemmer forstod han at forene Frimodighed med Finhed. Han fortæller f. Ex. i et Brev af 20. Juli 1859, at Kejserinden efter den store Tale, som Napoleon ved sin Tilbagekomst fra Italien holdt, har spurgt ham paa Spansk, hvordan han fandt Talen. «Jeg svarede», skriver han, «for at forene Hofmandstone med Ligefremhed: Muy necesario! (meget nødvendig)».

Denne Drift til hensynsløs Aabenhed hos Mérimée blev nu imidlertid stærkt hæmmet ved Karakterens Stolthed og Skyhed. Han havde tidlig lært, at den som naivt træder op for Offent-

ligheden med sit Følelsesliv, ikke blot giver sig til Pris for Spottere, men æsker Pakkets Medfølelse og Familiaritet; han var alt som Yngling fast bestemt paa ikke at smide sit Hjerte for Hundene. Han behøvede fremdeles ikke engang at være saa mistroisk, som han var, for at indse, at de, der rundt omkring ham saa barnligt og ligefrem stillede deres Følelser til Skue, i Regelen meget vel vidste, hvad de gjorde, og hvorfor de gjorde det. De Mange, der paa Offentlighedens store Marked udraabte deres Ædelmodighed, deres Alvor, deres Kjærlighed til Sædelighed og Religion, deres Patriotisme o. s. v. syntes ham bestandig at angle efter Bifald eller at have en god Forretning for Øje. Han kunde jo ikke selv overse, hvor godt det i Regelen lønner sig at ytre ophøjede Synsmaader og varme Følelser, og det faldt ham derfor vanskeligt at forudsætte Uvidenhed om denne Kjendsgjerning hos de Andre. Han kunde i ethvert Tilfælde ikke bekvemme sig til at bære sig ad som de; han hørte til de Naturer, som ikke formaa at bringe det over deres Læber, at de finde Dyden elskværdig og Lasten hæslig, og som ere ganske ude af Stand til at prise Trekløveret «det Gode, Sande og Skjønne». For at undgaa ethvert Kompagniskab med de beregnende Følelsesmennesker og for at spærre den profane Hob Indsigten i sit Følelsesliv greb han den Udvej at dække sin vibrerende Følelse

med en staalglad Ironi som med et Panser. Han vilde hellere synes værre end han var, end udsætte sig for at forvexles med Mønstermenneskene. Han arbejdede under denne Bestræbelse saa stærkt med sig selv, at Menneskevæsenets ganske simple, allerfriskeste Naturlighed gled ham afhænde og der i dens Sted traadte en endnu bestandigt naturlig, men raffineret simpel Grundtone. I «Le vase étrusque», den af hans Fortællinger, der giver det bedste Indblik i hans oprindelige Sjæleliv, hedder det om Hovedpersonen Saint-Clair: «Han var født med et ømt og elskende Hjerte; men i en Alder, i hvilken man let optager Indtryk, der vare hele Livet, havde hans altfor meddelsomme Ømfølsomhed paadraget ham Kammeraternes Spotterier. Han var stolt, ærgjærrig; han holdt paa Andres Mening som Børn gjøre. Fra den Tid af gjorde han sig det til sin Opgave at skjule ethvert ydre Tegn paa hvad han betragtede som en vanærende Svaghed. Han naaede sit Maal, men Sejren kom ham dyrt til at staa. Han kunde for Andre dølge, hvad der foregik i hans altfor ømt bevægede Sjæl; men ved at undertrykke enhver Ytring af sine Sindsbevægelser, gjorde han dem kun tusinde Gange mere pinlige for sig selv. I selskabelig Omgang fik han det sørgelige Ry paa sig at være følelsesløs og let-sindig; men naar han var ene, skabte hans urolige Indbildningskraft ham Kvaler, der vare saa meget

frygteligere, som han ikke vilde betro dem til Nogen». Det er umuligt i denne Karakteristik at overse den direkte, kun med noget for melan-kolske Farver udførte, Selvskildring.

XXII.

Saaledes forberedt lærte Mérimée i sit nittende Aar den tyve Aar ældre Henri Beyle at kjende hos den berømte Sangerinde Madame Pasta, der fra Milano var flyttet til Paris, og nødvendigvis maatte Beyle udøve en betydelig Indflydelse paa den saa meget yngre Aandsbeslægtede. Det er vel ikke muligt direkte at paavise denne Indflydelse, da Mérimée ikke har skrevet Noget, før han gjorde Beyle's Bekjendtskab; naar man imidlertid sammenligner de to Forfatteres Værker, er Overensstemmelsen mellem flere af deres Ejendommeligheder iøjnefaldende, og Sammenligningen er saa meget des lærerigere som den bringer Prosper Mérimée's Særpræg til at træde frem med dets fulde Skarphed. En Paavirkning af Mérimée paa Beyle anser jeg for ganske udelukket, hvis man da ikke ved Paavirkning forstaar en Meddelelse af rent udvortes Oplysninger; thi i saa Fald er Beyle ganske vist i Gjæld til Mérimée for mangan kunsthistorisk Bemærkning i «Mémoires d'un Touriste». Men iøvrigt var Beyle øjensynligt den

tidligst modne og færdige Aand. Naar da den yngre af Vennerne i sin biografiske Notits over den ældre, stiller den Sætning i Spidsen, at de trods deres Venskab hele deres Liv igjennem neppe have havt to Ideer tilfælles, saa er denne tydelige Overdrivelse rimeligvis foraarsaget ved Ønsket om at afværge den nærliggende Anvendelse paa Mérimée selv af adskillige blandt hans Ytringer om Beyle.

Beyle og Mérimée ligne først og fremmest hinanden i deres Kjærlighed til Kjendsgjerningen. Enhver, som har læst Mérimée, véd at hvad han skildrer er den nøgne Kjendsgjerning, som kan paavises og præciseres, den skarpt tegnede Enkelt-hed. Han holdt, som han i Fortalen til sin Roman «Chronique du règne de Charles IX» til-
staar, i Historien ikke af Andet end Anekdoter og blandt Anekdoterne foretrak han dem, der gav et Billede af en hel Tidsalders Sæder og Karakterer. Nøjagtigt det Samme kan siges om Beyle. Ja Anekdoten er hans Tankes naturlige Form; han tænker i Anekdoter. Med Anekdoter maler han Individet, med Biografier Epoken. Hans Had til det Ubestemte driver ham til den Form af Historie, der synes ham mest konkret, den novelistiske Meddelelse af en Kjendsgjerning, det lille, sagligt henstillede Drama. Og disse Anekdoter, som han fortæller, ere i deres marvfulde Korthed slaaende, aldrig dagligdags, men et betegnende Ud-

tryk for det Væsenlige. Forsaavidt har Mérimée stor Lighed med ham, og naar en moderne Beundrer af Beyle (Paul Heyse etsteds i en af sine Noveller) roser dennes korte italienske Historier, «i hvilken de stærke, hensynsløse Lidenskaber optræde uden nogetsomhelst Selvbedrag med en — kold eller hed — Ubetænksomhed, der i sidste Instans griber til Kniven» saa kunde disse Udtryk uden et Ords Forandring anvendes paa Mérimée's Noveller.

Ikke desmindre har den Historie, der meddeles, en saa forskjellig Mening hos Beyle og Mérimée, at man med Lethed opdager Grænserne for den ældre Skribents Indflydelse paa den yngre. Beyle's fremherskende Egenskab er Hanget til at forme almindelige Ideer. For Beyle er det Karaktertræk, der træder frem i Begivenheden, altid kun Exempel; det illustrerer en psykologisk Lov, det er Specimen af en almindelig Samfundstilstand eller Raceejendommelighed, som det er ham magtpaaliggende at oplyse. Naar han f. Ex. overfylder sin Bog «De l'amour» med Anekdoter, saa sker det kun for paa en indtrængende og praktisk Maade at forklare hvad han mener med de forskjellige Navne, som han giver Følelsens Afarter og disse Varieteters Udviklingstrin. For at erhverve sig Læserens Samtykke til de Slutninger han drager, leverer han i Anekdoterne sit Materiale. I hans Romaner virker denne Tilbøje-

lighed til at almindeliggjøre næsten forstyrrende. Altfor hyppigt forklarer han Læseren: «Saadan og saadan bar hun sig ad, fordi hun var en Italienerinde; en Pariserinde vilde naturligvis have handlet ganske anderledes». Hos Mérimée findes aldrig Glimt af noget Lignende. Ingen Overvejelser eller Udskejelser, streng Nøjagtighed og Fasthed i Fremstillingen af det Faktiske; ud over dette Intet. Har han valgt sig sit Kuriosum — hyppigst en Levning af primitive Sæders Vildhed, som har tiltrukket ham i Nutiden som en gammel Medalje tiltrækker Kjenderens Øje blandt moderne Skillemynt eller som en gammel Bygning tiltrækker den Rejsende midt i en moderne By — saa gjælder det for ham kun om at lade det paa saa fremspringende Maade som muligt hæve sig ud fra vore Dages almindelige Fladheds- og Flauheds-Jævnhøjde; han nedbryder alt Biværk, der kunde hindre den mærkværdige Levning fra Fortiden i at gjøre den fulde Virkning; men at henhøre den til det Almenbegreb, politisk, socialt eller religiøst, af hvilket den bærer Spor eller hvorfra den er et Tilfælde, det falder ham ikke ind. Helhedsoverblikket passer ikke for ham; Fugleperspektivet overlader han til Andre. Han opsøger sig et Unicum i Virkelighedens Verden, aftegner det og indpuster det under Gjenfrembringelsen noget af sit eget Liv; men han holder Tilfældet rent som Unicum. Og som han i sin Fremstilling er streng

Realist, saaledes er han det ogsaa i sin Opfattelse. Man se f. Ex. hvorledes han (i sine «Portraits historiques et littéraires») ivrer imod enhver sindbilledlig Forstaaelse af «Don Quichote», i hvilken han paa ingen Maade vil se Andet end en mesterlig Parodi paa Ridderromanerne. Han udbryder: «Lad os overlade højtidelige tyske Professorer Fortjenesten af den Opdagelse, at Ridderen af la Manca er Poesiens og hans Vaabendrager Prosaens Symbol. En Commentator vil altid i en genial Mands Værker opdage tusind smukke Hensigter, som han ikke havde». Hvor fint siger ikke i Modsætning hertil en Kritiker som Sainte-Beuve om Don Quichote: «Denne Bog var et Lejlighedsskrift og er bleven en Verdensbog. Den har for bestandig erobret sig sin Plads i Alles Fantasi. Enhver Læser har arbejdet med paa den efter sin Lyst og har skaaret den til efter sin Smag. Cervantes tænkte ikke derpaa, men vi tænke paa det. Enhver af os er den ene Dag Don Quichote, den anden Sancho Pansa. Der findes mere eller mindre tydeligt hos Enhver denne uensartede Forening af det højtspændte Ideal og den sunde Sans, der plumpt holder sig til Jorden. Hos Mange er det endog kun et Aldersspørgsmaal; man sover ind som Don Quichote og vaagner op som Sancho Pansa». Beyle havde gjerne underskrevet disse Sætninger; Mérimée holdt Skyen for almindelige Ideer tilbage.

Beyle og Mérimée vare i Kraft af deres Kjærlighed til Kjendsgjerningen og dens knappe Form lige store Hadere af den klassisk-franske Rhetorik, og hvad mere er de adskille sig begge fra næsten alle samtidige Romantikere derved at de ikke vilde erstatte hin Rhetorik ved Lyrik. Beyle har aldrig skrevet en Linje Vers; han manglede Øre for den simpleste metriske Rytme; han betragtede tiltrods for alt det Sværmeri, han indbildte sig at være for Italiens Digtere, den metriske Form som blot Hukommelsesmiddel, og fandt den derfor urimelig, hvor den ikke tjente til at lære Ord udenad. Man finder en lignende Uvilje mod Verseformen hos Mérimée. Han har en saadan Sky for Rimets blødagtige og sværmeriske Musik, at de talrige Digte, der forekomme i hans Skrifter, uden Undtagelse ere nedskrevne i Prosa; han lader selv oversatte Digte tabe deres Karakter hellere end at gjengive dem i bunden Stil. Den Antagelse ligger tilsyneladende nær at han ikke tiltroede sig Herredømme over den metriske Form. Jeg tror snarere, at hans Stolt-hed har været for kilden til at han kunde forelægge fremmede Øjne et Digt og taale Kritik derover. Da han som «Breve til en Ubekjendt» vise, var i Stand til at skrive engelske Vers, saa kan det næppe have skortet ham paa Færdighed i Sprogbehandlingen. Men han udviklede aldrig denne Færdighed; Uviljen mod Hjerter-Udgydelser,

Følelsens dybe Blufærdighed medførte samme Resultat som Mangelen paa Gehør hos Beyle.

Dog Mérimée gaar paa dette Punkt som paa andre videre end sin Lærer. Der var paa Bunden af Beyle's Sjæl et lyrisk Hang; det kommer til Udbrud i hans haardnakkede Sværmeri for Napoleon, for Italien, for det sextende Aarhundrede, for Cimarosa og Rossini, Correggio og Canova, i alle de Superlativer, der sprudle frem under hans Pen næsten ikke mindre yppigt end under Balzac's. Mérimée derimod nøjes ikke med at banlyse den lyriske Form fra sine Værker; han giver Afkald paa Lyriken i og for sig; hans Væsen er tilmuret oventil. Den Prosa, han skriver, er den mindst lyriske, der gives. Hvis den gamle Sætning: «Man er ikke Digter uden Lyrik», var sand, maatte man nægte Mérimée Digternavnet.

Man sammenligne for at faa det fulde Indtryk af hans digteriske Positivisme et Øjeblik hans Fortællinger ikke med Beyle's, men med de samtidige første af George Sand. Skjønt det, der i disse Bøger fortrinsvis skildres er det unge Kvindehjertes Liv, den Blu og den Ildhu, den Trang til Hengivenhed og den Modtagelighed for Lidenskab, som ingen Kvinde før med saadan Aandsoverlegenhed havde afsløret for os, har George Sand dog dybt nede paa Bunden af sin Sjæl en Sag; hun har en Forurettelse at hævne,

en Forbitrelse at tilfredsstille; hun ser ikke paa Kvindekjønnets Lidelser som rolig Iagttager; hun vil slet ikke skjule, at hendes Hjerte har blødt. Mérimée derimod har ingen Sag, ingen Theori, ikke ringeste politiske eller sociale Tendens. Han sværmer ikke for Noget og tror ikke paa Noget, hverken paa et filosofisk System eller paa en Skole i Kunsten eller paa en Sandhed i Religionen, næppe engang paa et historisk Fremskridt. Han forhærder sig i sin Verdensmands-Skepticisme overfor alle Reformatorer, Missionærer, Verdensforbedrere og Menneskehedsforløsere; han svarer ikke paa Spørgsmaalet, om han er enig med dem; han vender det døve Øre til. George Sand viser, hvad det franske Ægteskab er, og spørger med dirrende Stemme sit Publikum: Hvad siger I saa, kan dette taales? Mérimée skriver «*La double méprise*» og slutter Fortællingen uden at fortrække en Mine i sit Ansigt.

George Sand hviler ud fra de stærke Sindsbevægelser, idet hun vender tilbage til det oprindeligt Menneskelige og i simple, skønne Træk snart som i «*Mauprat*» tegner den trofaste Kjærligheds Magt og Lykke, snart som i Bondefortællingerne eller «*Jean de la Roche*» fremstiller det medfødt Ædle i Menneskenaturen i enfoldige og gribende Idealer. Mérimée tror ikke paa Idealet og har intet Talent til Idyllen. Der hviler en mørk,

brunlig Tone over Alt, hvad han maler, og Hjertets Opsving mod en Renhed, som det elsker, eller et Heltemod, det beundrer, er fremmed for hans Kunst. Inderst inde er George Sand en Lyriker. Hvad enten hun gjør Kjærlighedssliden-skaben til Helten i sit Værk, tilstaar den enhver Ret og skjænker den sin hele Sympathi, selv naar den besjæler en Uværdig (som i den mærkelige og dybe Roman Valvèdre) hvad eller hun henrives af Modet og Karakterstyrken hos de bedste af hendes eget Kjøn, hun deler altid selv sine Personers Følelser og Lidenskaber, omtumles i Stemninger, jubler, græder, sukker og smiler. Mérimée derimod stemmer overens med Beyle i at give sit Følelsesliv et upersonligt dramatisk Udtryk og overtræffer kun sin Forgjænger ved den højere Kunst. Han har gjort sig Umag for at indelut- slutte sin Følelse i sig selv, har sammentrængt den saa stærkt som muligt, har paabudt den Taushed, den ubetingede Taushed, der forlanges af den, som er indespærret i et Cellefængsel, og har aldrig, uden Undtagelse aldrig, givet den Udtryk i eget Navn. Kun gjennem fuldt ansvarlige Personligheder og selv saaledes kun saare sparsomt kommer den til Orde. Herved opnaar Digteren, at disse Personligheders Fysiognomier faa Omrids af en hidtil usét Skarphed og at de tale det mest kortfattede og mest energiske Sprog. Saa- ledes har hans Følelse, jo mere inderlig og øm

den oprindeligt var, udadtil vundet en des stoltere Holdning. Der er intet Kvindeligt eller Kvindagtigt i den. Mérimée skildrer ikke engang hos Kvinden det i strengere og snevrere Forstand Kvindelige. Sandt og fint gjorde Beyle, der i dette Punkt er ham saa modsat, i et af sine Breve gjældende imod ham. at der fattedes hans Romaner «den ømme Finhed».*) Hans Kvindeskikkelser ere i deres Lidenskaber mandige og konsekvente, næsten uden Undtagelse Karakterer; selv de letsindigste eller letfærdigste af dem gaa med Fasthed og Ro i Døden (Arsène Guillot, Julie de Chaverney, Carmen). Ingen af dem have det Correggioagtigt Smeltende, som Beyle formaaede at give sine Kvindefigurer.

Naar Beyle er mere lyrisk end Mérimée og naar han har en dybere Sans for det Kvindelige, saa beror det fortrinsvis paa, at han inderst inde var en fantasirig Enthusiast. Man behøver kun at skrabbe Forstandsmennesket hos ham, saa kommer Enthusiasten for Dagen. Derfor holder Beyle ogsaa af at skildre Begejstringen som Stof, medens intet Stof er Mérimée mere fjernt. Man sammenligne dem f. Ex. som Slagmalere, man holde de to bedste Slagmalerier i Prosa, der indtil da overhovedet

*) «Souvent vous ne me semblez pas assez *delicatement tendre*; or il faut cela dans un roman pour me toucher.»

gaves, op mod hinanden: Mérimées berømte *Par Blade* «Stormen paa Skansen» og Beyle's ikke mindre berømte Skildring af Waterloo-Slaget. Modsætningen er slaaende: Hos Beyle en Ynglings Begejstring for Napoleon og for Krigeræren fremstilt med mild Ironi og dog med levende Deltagelse, hos Mérimée kun den mørke Side af Kampen, den halvt mekaniske Storm paa en Skanse; det er Krigens Knald og Fald, som han uden Hensyn til Fædrelandskjærligheden, Begejstringen eller nogen anden højere Følelse end Soldater-Stoicismen og Udsigten til Forfremmelse maler med saa fast en Kunstnerhaand som *Gérôme's*.

Beyle og Mérimée stemme overens i deres indenfor den romantiske Skole særegne Holdning overfor Religionen. De franske Romantikere stode jo saa lidt som de tyske oprindeligt i noget fjendtligt Forhold til Katholicismen. Enkelte iblandt dem vare fra først af Troende, de øvriges Forhold til Religionen var et Pietets- eller et Ligegyldigheds-Forhold. Mérimée var som Beyle fra første Færd af grundhedensk i sin Tankegang og sit Følelsesliv. Hans Fritænkeri havde endog lige saa fuldt som Beyle's en lidenskabelig Karakter. Han var vel ikke naiv nok til som Beyle at nære en Art Fjendskab mod den personlige Gud, men han delte Beyle's Afsky for Religionens Repræsentanter. Imidlertid kommer hans Uvilje mod Kristendommen langt mere indirekte til orde

end hos Beyle, der hvert Øjeblik røber sig. Han hader ikke som Beyle Katholicismen, han smiler kun ad den. Aldrig viser han mere end Spidsen af en Finger under sin sorte Domino. Det morer ham at skildre forliebte katholske Præster, og naar en af hans Personer taler om Daaben, Skriftemaalet eller en anden religiøs Ceremoni, indledes Repliken gjerne af denne Parenthes: «med en meget devot Næsetone»; men i sit eget Navn udtaler han sig i det Højeste saa forsigtigt og fint ironisk som i det Følgende: «Det var en Bønnebog, som Madame de Piennes tog; og jeg vil ikke nævne dens Titel, for det Første for ikke at forurette Forfatteren, dernæst fordi man maaske vilde anklage mig for Hang til at drage en eller anden ondskafuld Slutning om den Art Værker i Almindelighed. Det er tilstrækkeligt at sige, at den omtalte Bog var af en ung Mand paa nitten Aar og særligt bestemt til at føre forhærdede Synderinder tilbage til Kirkens Moderskjød, at Arsène var meget udmattet, og at hun ikke havde kunnet lukke et Øje den foregaaende Nat. Da Pagina 3 var oplæst, hændte der, hvad der vilde været hændt med ethvert andet Værk; det Uundgaaelige skete, nemlig at Arsène lukkede sine Øjne og sov ind.»

Hovedforskjellen mellem Beyle og Mérimée er dog atter her den, at Beyle var langt mindre skeptisk end Mérimée. Han var en Materialist

af Encyclopædisternes Skole og som saadan dogmatisk, doktrinær. Han havde sin Filosofi, paa hvilken han troede: Epikuræismen; sin Methode: den psykologiske Analyse; sin Religion: For gudelsen af Skjønheden i Livet som i Musiken, i den bildende Kunst og i Litteraturen. Mérimée har ingen Filosofi; man kan ikke være mindre doktrinær end han med sin halvt stoiske, halvt nydelsessyge Sjælsstemning er det, og han har ingen Religion, han tilbeder Intet. Han vogter sig for Begejstring som for en Sygdom. Man føler det slaaende, hvor han i sin store Afhandling om Grote's «Grækenlands Historie» kommer til at tale om Leonidas og Slaget ved Thermopylæ. Han fortæller, at han selv nogle Aar tidligere har tilbragt tre Dage ved Thermopylæ og tilstaar, at han «saa prosaisk han end er» ikke uden Sindsbevægelse klatrede op ad den lille Høj, hvor de sidste af de Trehundrede døde. Han lader sig imidlertid ikke overvælde af Sindsbevægelsen. Han har undersøgt Persernes Pilespidser og fundet, at de vare af Flint; i Sammenligning med Europæerne have disse Asiater da været at betragte som stakkels Vilde. Hvis man har Aarsag til at undre sig over Noget, saa er det over at de overhovedet kom igjennem Passet. Han kritiserer Leonidas. Denne handlede meget uklogt i selv at tage Plads paa det uindtagelige Sted og overlade det andet Pas, der var langt

vanskeligere at forsvare, til en fejg Mand. Ganske vist døde han som en Helt; men man forestille sig, hvis man kan, hans Tilbagekomst til Sparta efter at han havde overgivet Barbarerne Nøglen til Hellas. Mérimée's Resultat er altsaa det, at Herodot har fortalt Historien som Poet, og det som græsk Poet, der fremfor Alt vil stille det Skjønne i Relief, og han opkaster sluttelig det Spørgsmaal, om man kan sige, at Opdigtelsen her er mere værd end Virkeligheden. Af hundrede Mennesker vilde de nioghalvfems sikkert uden Betænkning svare Ja. Mérimée gjør det ikke. Han skriver i Aaret 1849, og med nyligt oplevede historiske Tragedier for Øje svarer han: «Maaske, men det var ved det Misbrug, der blev drevet med Thermopylæ, ved Foregjøgelse af den Lethed, med hvilken tre hundrede frie Mænd kunde bekjæmpe tre Millioner Slaver, at Italiens Talere fik drevet Piemonteserne til uden Forbundsfæller at indlade sig i Krig med Østerrig». Man sammenligne med denne Skepsis hos Mérimée den begejstrede Tro-skyldighed, med hvilken Beyle kopierer den upaalidelige Krønike om Beatrice Cenci.

1830-Tiden var en Periode, i hvilken Frankrigs ypperste Skribenter vare særlig paa deres Post mod Fædrelandet. Den nys vakte Sans for de fremmede Litteraturer og deres Fortrin medførte ved en naturlig Reaktion en voldsom

Ringeagt for den nationale Digtning og dens Klassikere, undertiden endog for den franske Folke-aand overhovedet. Den romantiske Skoles tidligste, temmelig uforstandige Stormløb mod Racine ere bekjendte; man definerede den klassiske Litteratur som Litteratur for Skoleklasserne. Victor Hugo, hvem det ellers ikke skortede paa Nationalstolthed, udraabte i Fortalen til sine «Orientalere»: «De andre Folk sige: Homer, Dante, Shakespeare. Vi sige: Boileau». Hugo, der havde tilbragt sin Ungdom i Spanien, behandlede i sine første Dramer (Inez de Castro, Hernani) spanske Stoffer og beholdt den spanske Inddeling i Dage istedenfor i Akter. Italien og Spanien vare overhovedet for de begyndende Romantikere de forjættede Lande. Alfred de Musset skrev «Contes d'Espagne et d'Italie», Th. Gautier blev ikke kjed af at forbande Frankrigs kolde Klima og farveløse Sæder, kaldte Spanien sit virkelige Fædreland etc. etc.

Beyle og Mérimée repæsentere begge i særegen høj Grad Oppositionen imod Nationalforfængeligheden. I Beyle's Mund var Ordet «fransk» næsten et Skjældsord, han plejede spotsk at kalde Franskmændene «les vainvifs», hans Bøger vrimle af Udfald som dette: Gives der noget mere komisk end at tiltro en parisisk Karakter nogen Dybde? Han kalder sit Fædreland «det grimteste Land paa Jorden, som Tossehoveder titulere det skønne

Frankrig».*) Vi have set, at han tilsidst endog fornægtede sin Nationalitet. Mérimée, der omtrent var saa forelsket i de spanske som Beyle i de italienske Sæder, havde det oprindelig romantiske Hang til det Fremmede, det Exotiske; han saa desuden ganske som den ældre Ven et af den franske Karakters Hovedtræk i den stadige Agtpaagivenhed paa Næstens Dom (le qu'en dira-t-on), der tilintetgjør al Originalitet, gjør Livet glædesløst og afgiver det bedste Grundlag for Samfundshykleriet. Han skattede overhovedet sine Landsmænd temmelig ringe og bestræbte sig ikke for at skjule det for dem. Men han endte modsat Beyle med at bekjende sig til Patriotismens gamle Evangelium. Det faldt ham ikke let, thi han hadede som Pesten alle patriotiske Talemaader, og der udfordredes intet Ringere end Frankrigs fuldstændige Knusning til at presse et Ord om Fædrelandskjærlighed ud over hans Læber. Men i et Brev fra 13de Septemher 1870 skriver han dog: «Jeg har hele mit Liv igjennem stræbt at holde mig fri for Fordomme og være Verdensborger mere end Franskmand; men alle disse filosofiske Drapperier nytte Ingenting. Jeg bløder idag af alle disse dumme Franskmænds Saar, jeg græder

*) Le plus vilain pays du monde que les nigauds appellent la belle France.

over deres Ydmygelser, og hvor utaknemmelige og fornuftstridige de end er, jeg elsker dem trods Alt».

I sin Karakteristik af Beyle har Mérimée (efter Sainte-Beuve) fremhævet som et af de mest fremspringende Træk Beyle's Frygt for at blive «duperet» (nærmest: narret paa Grund af Godtroenhed). «Deraf udsprang,» siger han, «denne kunstige Forhærdelse, denne fortvivlede Opsøgen af de lave Bevæggrunde til alle ædle Handlinger, og denne Modstand mod Hjertets første Tilskyndelser, der efter min Mening var mere paataget end virkelig hos ham. Den Modbydelighed og Foragt, som han nærede for Sentimentalitet, lod ham ofte forfalde til den modsatte Overdrivelse til stor Forargelse for dem, der ikke kjendte ham nøjere og toge det bogstaveligt, som han sagde om sig.» Denne Frygt for at blive ført bag Lyset med alle dens af Mérimée her opregnede Følger var idetmindste ligesaa levende hos ham selv som hos Beyle; kun maatte han med sit finere og svagere Naturel gjøre langt mere Vold paa sig for at anslaa den cyniske Tone, der tilsidst blev ham ligesaa naturlig overfor Mænd som den indsmigrende galante Tone overfor Damer. Ogsaa ham morede det som ung at gjælde for et Uhyre af Immoralitet, og kun engang imellem, naar et eller andet komisk Tilfælde, som f. Ex. en Provinsdames Angst for at rejse alene i Dilligence med ham (Lettres à une inconnue I, 72)

viste ham paa nært Hold, hvor daarligt et Rygte han havde paa sig, ærgrede han sig et Par Dage igjennem over sin Uforsigtighed. Af lutter Angst for at bære sig ad som de Forhyklede blev han selv en Art Hykler, kom til at hykle Frivolitet og Haardhjertethed, og af lutter Frygt for at blive holdt for Nar, vildførte han ikke blot Andre, men bedrog sig selv for mangen ren og ligefrem Livsnydelse. Den Bedragne er tidt, — ikke blot i Theatret, som Gorgias sagde — visere end den Ikke-Bedragne. Den, der ikke stadig frygter for at give sig Blottelser, har mere Mod, frembringer Mere, og virkeliggjør fuldstændigere alle de Muligheder, som slumre i hans Sjæl.

Hos Mérimée havde den evige Bekymring for at give sig til Pris to slemme Følger, som den ikke fik hos Beyle. For det Første gav den ham i hans ældre Aar et Præg af officiel Stivhed. Som Medlem af Akademiet og Senatet, som Kejserfamiliens Yndling og betroede Mand maatte han snart figurere, snart holde Taler, ved højtidelige Lejligheder, hvor han i sit Indre bestandig gjorde sig lystig over sin Holdning og sine egne Ord. Beyle bragte sig aldrig i nogen Situation, hvor han behøvede at tale med Ærefrygt om Ting, han ringeagtede, eller at sige Dumrianer Komplimenter. Han havde ikke for Intet skrevet disse Ord: «Naar jeg ser en Mand bryste sig i en Selskabssal med flere Ordner i Knaphullet, fore-

stiller jeg mig uvilkaarligt det uhyre Antal af Lavheder, Platheder og ofte sorte Forræderier, som han har maattet ophobe for at modtage saa mange Attester derfor.» For det Andet skjærpede hin Bekymring Mérimée's Selvkritik som Forfatter saa stærkt, at den gjorde ham uproduktiv. Beyle's Motto havde været: Ingen Dag uden en Linje. Mérimée havde altid skrevet lidt, men ophørte tilsidst næsten ganske med digterisk Produktion. Han stillede saa store Fordringer til sig selv i Henseende til Fuldendthed og Plastik, at han hellere holdt sig tilbage fra Vædekampen med sit eget Ideal end udsatte sig for den Risiko, som det var for ham, hver Gang han paany forsøgte sig i den. Han vilde hellere nøjes med hvad han havde opnaaet end paany sætte sin Kunstnerære paa Spil. Og han holdt sig des lettere tilbage, eftersom Tilbageholdenhed overhovedet var et Karaktertræk hos ham og ingen tøjlesløs, ubehersket Produktionsdrift tvang ham til den uafbrudte Frembringen.

Beyle bebrejdede ham forgjæves hans «Dovenskab»; men blandt dens Aarsager var en, som Beyle ikke forstod og som udgjorde Grundforskjellen imellem dem. Beyle var Psykolog og Poet, ingen Kunstner, Mérimée var Kunstner helt ud i Fingerspidserne. Det er som Kunstner og alene som Kunstner at han er stor, og det er paa hans kunstneriske Mesterskab, at Fremskridtet fra

Beyle til ham beror. Det rige aandelige Materiale, som Beyle havde bragt for Lyset, fik først hos ham uforgjængelig kunstnerisk Form.

Hans «Dovenskab» var for øvrigt langt fra ubetinget. Den yttrede sig i Studier, i Monument-beskrivelser, i Oversættelser fra Russisk og beskedne, men strenge historiske Undersøgelser og Værker. Han var Filolog og Arkæolog, en Lærd og en Videnskabsmand. Hans Kunst er som en Oase, der ligger midt i hans tørre Studier; den grænser paa alle Sider til Videnskaben, og den glider lempeligt over i Historieskrivning; thi der kommer et Øjeblik, hvor Kjærligheden til Kjendsgjerningen og Lidenskabens for Nøjagtighed og Bestemthed ikke mere tilfredsstilles af Fantasier alene. Mérimée's personlige Forfatterskabs Historie har her været den samme som den romantiske Skoles. Han afspejler i det Mindre en stor Bevægelse; thi i Frankrig saavel som i Tyskland har den videnskabelige Kritik og den strenge Historieforskning slaaet ind paa den Vej som Romantikens literære Kritik brød for Poesien. Da denne opgav de fremmede og middelalderlige Stoffer, gav Videnskaben sig til at behandle dem i den Aand, som Poesien havde fremkaldt. Da nu hos Mérimée Digtningen bestandig ligesom brød ud af Forskningen, da mange af hans Noveller, som «Carmen», «La Venus d'Ille», «Lokis», ligge ligesom i en Ramme af for Spøg henstillede arkæo-

logiske eller sproglige Studier, var det forklarligt, at Videnskaben efterhaanden fra Periferien af trængte ind mod Hjertet i hans Produktion.

I Mérimée's Forhold som Videnskabsmand ligger den sidste Grundmodsatning mellem ham og Beyle. Han indtager i Videnskaben ikke den højeste Rang; han har Andenrangs-Egenskaberne Grundighed og Paalidelighed, men mangler den Gnist, der besjælede ham som Digter. Ikke desmindre har han den sande Videnskabsmands Kjendemerke: han taler aldrig om hvad han ikke forstaar sig paa; han fremstiller aldrig løse Gisninger eller aandrige Paradoxer; han gaar frem Skridt for Skridt. Han kan blive tør og træet; men han begaar ingen Fejl. Er Mérimée saaledes en ædru Videnskabsmand uden Geni, saa er Beyle lige omvendt i Videnskaben den geniale Dilettant, med alle Genialitetens men ogsaa med alle Dilettanteriets Kjendemerker. Det vrimler i hans Bøger af vovede Paastande, ubevislige Gisninger, af almindelige Udsagn om Nationer, hvis Sprog han ikke var hjemme i, af Dilettantparadoxer som hint, der satte Werner's «Luther» højest af alle tyske Dramer. Hans Afhandlinger ere ligesaa underholdende og rige paa Indfald som Mérimée's kjedelige og tørre, men Mérimée's Resultater er byggede paa Klippegrund, Beyle's altfor ofte paa Sand.

Baade som Videnskabsmand og som Digter

betegner Mérimée altsaa et Fremskridt ud over Beyle. Han er en snevrere og fattigere Aand, men en, hvis Indhold var bragt i en ganske anden Orden, og som var Herre over en tilsleben kunstnerisk Form.

XXIII.

Mérimée's Udgangspunkt som Dramatiker og Novellist er et litterært polemisk. Skjønt han er anlagt til Iagttager, forfølger han ikke — som Balzac f. Ex. — det Maal, at fremstille den Verden, han ser om sig, i dens Bredde; han har ikke den Ærgjærrighed, at man skal kunne studere hans Tids Kultur og Følelser i hans Værker; han vil trodse en herskende Smag hos sine Landsmænd, vil drille eller oprøre dem og vælger i denne Hensigt med Forkjærlighed Stoffer, som ligge det moderne dannede Samfund fjernt.

Det var naturligt, at hans Uvilje først vendte sig mod den literære Følsomhed. Den sky og stolte Yngling var gennemtrængt af den Tanke, at en Forfatter har den Pligt at meddele Publikum sine Ideer, men skylder sin Værdighed som Mand at beholde sine Følelser for sig selv. Dog med denne Tanke stod han i Datidens franske Literatur næsten ene. Siden Rousseau, der med sine Romaner og især med sine «Confessions» havde brudt

Banen for en Svælgen i halvsande Følelser og en Meddelsomhed, som ikke holdt Noget tilbage, havde en Række af Skribenter ligefra Chateaubriand til Lamartine og Sainte-Beuve skaaret sig levende op til Publikums Fornøjelse, indviet Læseverdenen i deres Hjerters Historie, kort sagt paa alle Maader givet sig til Pris for den vulgære Mængdes lave Nysgjerrighed. Og hvorfor? For at opnaa dens Deltagelse. Mérimée er tusinde Gange for stolt til at ønske den. For Himlens Skyld intet Skriftemaal! siger han til sig selv, idet han første Gang tager Pennen i Haanden. For da ikke at blive sentimental og elegisk skjuler han sig helt bag de Mennesker, han skildrer, lader dem selv og deres Skjæbne raade og giver aldrig sin Mening om deres Færd tilkjende. Beyle, der skyede Følsomheden lige saa stærkt, kunde ikke dy sig for bestandig at snakke med; Mérimée gjør sig usynlig, uhørlig, usporlig. Men dette kan han efter sit Væsen kun ved at indskrænke sig til Fremstillingen af sluttede og faste Karakterer, der uden lång Vrøvlen eller vidtløftigt Raisonnement følge deres Indskydelse, rives med af deres Lidenskaber og pludselig, uforudsét skride til Handling. «For mig, siger Mérimée's syd-amerikanske Skibskaptajn i Fortalen til «Familien Carvajal», ere alle Tragediehelte en Slags flegmatiske Filosofer uden Lidenskaber, og hvis en af disse Herrer slaar sin Medbejler ihjel i Duel eller

paa anden Maade, tage Samvittighedsskruplerne strax Livet af ham, og han bliver blødere end en Vante. Jeg har staaet 27 Aar i Tjenesten, jeg har slaaet 41 Spaniere ihjel, og jeg har aldrig følt noget Lignende Personer, Følelser, Hændelser, Alt synes os usandt, naar vi læse disse Stykker højt i Officersmessen. Det er bestandig fyrstelige Personer, der lade, som de vare forrykte af Kjærlighed, og som ikke engang vove at røre Spidsen af Fingeren paa deres Prinsesser, men holde sig i en Baadshages Afstand fra dem. Vi Sømænd gaa mere ufortrødent tilværks i Kjærlighedssager.» Mérimée skriver da ikke for Spidsborgere, hvem den ringeste nervøse Bevægelse bringer Taarer i Øjnene, han henvender sig til stærkere Nerver, der behøve kraftigere Rystelser for at bevæges. Derfor ikke mere disse lange reglementerede Indledninger, Forberedelser og Tragédie-Varsler! Mennesker med Blod i Aarerne betænke sig ikke saa længe, og de Nervesvage afgive ikke noget interessant Skuespil for Andre end for de Blodløse. Naar en Kvinde elsker, hvad er saa naturligere, end at hun siger det, sprænger alle Hensyn og gjør Afstanden saa kort som muligt mellem den første Tilstaaelse, det første Kys og det første Favntag? Naar en Mand hader, og hans Had er et Had som han selv er en Mand, hvad er saa naturligere, end at han med et Stød eller et Skud gjør Ende paa sin

Plage og sin Modstanders Liv? Vil man ikke fremstille en svækket, men en kraftig Menneske-
race, bliver det idetmindste saaledes, og heraf følger da hos Forfatteren Tilbøjeligheden til at lade enhver Følelse antage Karakter af skarp og voldsom Lidenskab, dernæst Trangen til at fordybe sig i det Grusomme og Barske, til at lade Døden, haard og kold, ikke Tragediedøden, men den virkelige Død i dens hele Ubarmhertighed sætte Kronen paa ethvert Værk, som udgaar fra dette Kunstnerværksted. Heraf med ét Ord det Atroce hos Mérimée.

Han er fortrolig med Døden. Hvis de gamle Betegnelser sloge til overfor ham, vilde man kalde ham en stor Tragiker; men Mérimée tror ikke paa, hvad aristotelisk opdragne Doktrinære pleje at kalde den tragiske Forsoning. Han synes at sige med Schiller om de øvrige Digteres Fremstilling af den store Katastrofe: «Aber der Tod, Ihr Herrn, ist so ästhetisch doch nicht.»

Allerdybest i hans Sind ligger Kjærligheden til det kraftige Karaktertræk. Han elsker ikke som Balzac selve Kraften som Kraft i Driften, i Lidenskab; han elsker Kraften i Betydning af det oprindeligt Dygtige i Karakteren og det energisk Afgjørende i Begivenheden, og som naturligt er, han begynder med at opfatte og gjengive den afgjørende Begivenheds Poesi, endnu længe inden han er moden nok til at fremstille den sande

og kraftige Karakters. Af alle Begivenheder er Døden den mest afgjørende, og saaledes gaar det til, at han forelsker sig i Døden, vel at mærke ikke i Døden, som den opfattes af Spiritualister eller Troende, ikke i Døden som lutrende Overgang, men i det voldsomme, pludseligt indbrydende og barske Tilfælde, der med store blodige Træk tegner en Afslutning. Han er som Sièyes for «La mort sans phrase».

Den Antagelse kunde ligge nær, at ligefuldt en vis Følelsesløshed, et vist Hang til Grusomhed hos Mérimée som Menneske maatte ligge bagved denne litterære Haardhjertethed. At imidlertid de videst gaaende Ytringer af denne Egenskab i Virkeligheden fra først af vare foraarsagede af den nævnte polemiske Stemning mod den poetiske Brug af det Rørende, lader sig næsten bevise ved direkte Udtalelser af Mérimée. Der findes i hans Afhandling om hans Ungdomsven Victor Jacquemont følgende Passus: «Jeg har aldrig kjendt noget Hjerte, som i Virkeligheden var mere følelsesfuldt end Jacquemont's. Han var en kjærlig og øm Natur, men han anvendte lige saa stor Omhu paa at dølge sine Sjælsbevægelser som Andre paa at skjule deres slette Tilbøjeligheder. I vor Ungdom vare vi blevne stødt tilbage af den falske Følsomhed hos Rousseau og hans Efterlignere, og der indtraadte, som det plejer at ske, en overdreven

Reaktion. Vi vilde være stærke og vi gjorde os lystige over Sentimentaliteten.»

Det forstaar sig dog af sig selv, at dette Had til det Blødagtige og Taaredrivende, der stikker saa stærkt af mod andre samtidige Talenter yderligt følsomme Ungdomsvæsen, og denne Forkjærlighed for det Voldsomme og Raa ikke beroede paa pur Modsigelseslyst. For at maale Styrken af denne Mérimée's Tilbøjelighed behøver man kun at kaste et Blik ud over hans Udviklingshistorie. Man maatte hos enhver Anden vente at se en saadan Sympathi hæmmet i sit Frembrud ved Ungdomstidens lettere og lysere Lune og i Alderdommen mildnet ved aftagende Kraftfylde. Men ingen af Delene er Tilfældet hos Mérimée. Hans Kjærlighed til de voldsomme Afgjørelser er ligesaa gammel hos ham som hans Kjærlighed til Pen og Blæk, og det Afskrækkende eller Rædselsfulde, som i hans Manddoms Værker, besjælet ved Inderlighed og Aand, virker tragisk, indsnevrer sig atter i hans Alderdoms Produktioner til det mørkt og frastødende Uhyggelige.

Man ser i «Clara Gazuls Theater», den første Bog, som Mérimée, kun 22 Aar gammel, udgav, paa den interessanteste Maade Ungdommeligheden stride med hin dybt indgroede Forkjærlighed for det Voldsomme og Vilde. Overfladisk betragtet kan denne Bog synes temmelig alvorlig. Den adskiller sig, skjønt den udgives for spansk, fra den

spanske Skuespil-Litteratur ved mange af de væsentligste Bestemmelser. Langt fra, som Kappe- og Kaardestykkerne, ensformigt at gjentage de samme Karaktertyper og de samme af Skinsygen og den pirrelige Æresfølelse fremkaldte Situationer; langt fra at ligne dem ved en fordomsfuld moralsk Etikette, have de indbyrdes meget forskellige Dramer, hvoraf dette Theater bestaar, skarpt og individuelt karakteriserede Figurer. Istedendfor at vise overmenneskelig Selvbeherskelse og Resignation, rives Personerne blindt med af deres Lidenskaber og Drifter. Endnu mindre Lighed have disse Skuespil med den store Gruppe af fantastiske og romantiske Eventyrdramer med eller uden katholsk Beaandelse, i hvilke Calderons Poesi naaer sin højeste Glans og sine mest brogede Farver. Det er blot med enkelte tunge spanske Dramer som Calderons «El alcalde de Zalamea», «Las tres justicias in una», «El medico de su honra», «El pintor de su deshonra» eller Moretos «El valiente justiciero», at enkelte iblandt dem, f. Ex. «Ines Mendo», stemme overens i Grundtonen. I Gjennemsnit er Bogen kun tilsyneladende alvorlig. Den er fri, kaad, dristig, overmodig og gennem den spanske Skuespillerinde-Habit stikker ægte fransk Letsind og Satire igjennem. Den sætter, som det hedder i Fortalen til «En Kvinde er en Djævel», adskillige Personer i Scene, som vore Ammer og Barnepiger have lært os at betragte med Ærefrygt. Den haaber,

at «de oplyste Spaniere» ikke ville tage dette ilde op. «Clara Gazul» er da en lystig Bog; den gode Dame, som har skrevet den, bærer ikke lange Skjorter. Men hvilken løjerlig Lystighed er ikke dette! En Lystighed, der finder Moro i at kaste med Knive, en Lystighed, til hvilken man skal se sig om efter et Sidedykke, og hvortil man maaske intet andet finder end en ung fornøjet Panthers Spring eller Lege. Mérimée kan ikke godt ende uden at slaa alle sine Hovedfigurer ihjel, og Dolkestødene følge næsten marionetagtigt paa hinanden. Men han morer sig med umiddelbart efter Katastrofen at bryde Illusionen over, idet han lader de Spillende rejse sig og en af dem takke Tilskuerne for deres Opmærksomhed, saa det Hele bliver til Løjer:

«Dona Maria.

Hjælp hende! hun har taget Gift, hun er forgivet af mig. Jeg vil straffe mig som jeg har fortjent; Klosterbrønden er ikke langt borte. (Hun løber ud.)

Fray Eugenio

(til Publikum).

Tag mig det ikke ilde op, at jeg har forarsaget disse to elskværdige unge Damers Død, og vær saa god at undskylde Forfatterens Fejl.»

Saaledes ender det lidenskabelige Stykke «L'occasion». Den vittigste Kritik, der er skrevet

over disse Stykker og denne Manér, er en Passus i Alfred de Mussets «Lettres de Dupuis et Cotonet»: «Og saa har vi Spanien med sine Castillanere, der skjære Halsen over paa hverandre, som man drikker et Glas Vand, og med sine Andalusierinder, der hurtigere endnu indlade sig paa en mindre affolkende Idræt, med sine Tyre, Toreadorer, Matadorer o. s. v.»

Den unge romantiske Skoles Spanien, til hvilket Musset med sin Andalusierinde fra Barcelona, som man kan kjende paa det blege Ansigt og den brune Hals, selv har givet Bidrag, var i Virkeligheden ikke blot hos Mérimée saa varmblodigt og hurtigtlevende. Men Ingen havde den Morskab af det som han. Og til denne hans Ungdoms-Manér er det, at de Stoffer, han i sin Alderdom vælger, fuldstændigt svare.

Hans sidste Novelle «Lokis» er Historien om en ung lithauisk Greve, der i Kraft af en hemmelighedsfuld Afstamning af og til sporer et Rovdyrs Instinkter i sig, og som i Brudenatten bliver vanvittig og bider Halsen over paa sin Brud. Hans Karakter er skildret med fin Kunst, Galskabens Udvikling er anskueliggjort med et Par lette Træk, og det har øjensynlig været en særegen Fornøjelse for Mérimée at tegne den unge Greves Skikkelse i dens hele Vildhed som Sidestykke til en uendeligt brav og tam tysk Professor (Tyskeren i de franske Bøger før 1870), der

opholder sig som Gjæst i det grevelige Hus, hver Aften skriver Brev til sin Forlovede, Frøken Gertrude Weber og saaledes meddeler Læseren den gyselige Begivenhed. Men Slutningsindtrykket af denne Vampyrhistorie er dog rædselblandet Modbydelighed, og Fremstillingens Mesterskab, den Takt som er bevaret i Foredraget af Brutaliteten, den hele Elegance, med hvilken det Afskyelige tumles, erindrer næsten om Skarpretterens Glacéhandsker. Fortællingen er kun psykologisk interessant som Vidnesbyrd om Styrken af en oprindelig Grundtilbøjelighed hos dens Forfatter.

Individuel og original var denne Mérimée's Tilbøjelighed ganske vist, men ligefuldt er den øjensynligt nærbeslægtet med Tendensen i hele den Skole, der af Southey var bleven stempet som satanisk. Byrons Indflydelse er umiskjendelig. Man var ved Aaret 1830 i Frankrig, som alt tidligere i England, grundigt træt af Reaktions-tidens «immanueliske» Poesi. Digtningens Scepter var fra Lamartines Hænder gledet over i Victor Hugo's, hvis «Orientalere» jo gav de blodigste Billeder af Krig og Undergang. Lamartine selv, den tidligere serafiske Digter fremfor nogen, slog i sit Digt «La chute d'un ange» ind i den sataniske Retning. Og i Hugo's Skole fandtes en ung Digter, der næsten samtidigt med Mérimée og uden i ringeste Maade at være paavirket af ham, behandlede gysenvækkende Æmner i smaa,

kunstnerisk udførte Noveller; jeg mener Petrus Borel, der døde saa fattig og uberømt. Hans «Dina, la belle juive» lader sig parallelisere med Mérimées Rædselsnoveller. Den stakkels Borel var en Sværmer, en glødende Enthusiast og Moralist, der med den Pathos, som skjuler sig bag hans saglige Fremstilling, vilde fremkalde Læserens Harme over de Voldsgjerninger, han skildrede. Den fine, slebne Mérimée anstiller sig ofte kun saa blodtørstig, fordi det morer ham at forskrække Læseren og især Læserinden. Men en ægte romantisk Udfordring til «Spidsborgeren» foreligger dog i begge Tilfælde.

Ikke ustraffet har Mérimée givet sit Talent den litterære Blodtørst i Vold. Undgik han end i levende Live Nemesis, saa har Gudinden indhentet ham efter hans Død. Da Loménie holdt Lovtalen over ham i det franske Akademi, udtalte han til Slutning den Mening, at Mérimée stadig havde savnet den huslige Arnes Fryd og vilde have været lykkeligere som Familiefader «med fire eller fem Børn at opdrage». Og da hans Veninde, Grevinde Lise Przewdzieska gav hans visselig ikke for Offentligheden bestemte Breve til hende i Trykken som «Lettres à une autre inconnue», bestemte hun Salgsudbyttet til Sjælemesser for sin antikirkelige Vens Frelse.

XXIV.

Da Mérimée som Digter debuterede i spansk Forklædning, var man i den klassiske dramatiske Litteratur kommet saa vidt, at Personerne i et Drama som Brikkerne i et Skakspil havde deres bestemte Rolle og foreskrevne Gangart. Der gaves en Konge, en Tyran, en Prinsesse, en Sammensvoren, en Fortrolig i Almindelighed. Om Dronningen, som havde dræbt sin Ægteherre, hed Semiramis, Klytemnestra, Johanne af Neapel eller Maria Stuart, om Lovgiveren kaldtes Minos eller Peter den Store eller Cromwell, det var ligegyldigt; deres Ord og Handlinger, Tanker og Følelser vare altid de samme. En ung klassisk Digter, der havde valgt et Stof af den spanske Historie og mødte Vanskeligheder hos Censuren, fandt paa den Udvej, med et Pennestrøg at forlægge Handlingen fra Barcelona til Babylon og fra det sextende Aarhundrede til Tiden før Syndfloden, da «Babylone» havde samme Antal Stavelser og rimede paa de samme Ord som «Barcelone», saa at der næsten ikke var noget at forandre.*) Det Spanien, Mérimée som Clara Gazul viser sine Læsere, er et andet end det, hvori hint Barcelona laa. Og han nøjes ikke med at formumme sig som Spanierinde. Han sætter som ægte Roman-

*) Guizot: Shakespeare et son temps, 294.

tiker Poesiens Hovedopgave i uden Overkalkning eller Fernis at lade de forskellige Folkeslags og Kulturtrins sædelige Tilstand komme for Dagen, saa at hvad man dengang kaldte «Lokalfarven» træder rent og kraftigt frem. Han gjør sig derfor til Beboer af de forskjelligste Lande og til Samtidig med de forskjelligste Tidsaldre. Han føler som Maurer, Neger, Sydamerikaner, Illyrier, Zigøjner, Kosak o. s. v. Han opsøger dog ikke alt det Fjerne med samme Forkjærlighed, thi han skyer Civilisationen og Polituren. Som Théophile Gautier paa sine Rejser besøgte ethvert Land paa den Aarstid, da dets Klima er ejendommeligst, Afrika om Sommeren, Rusland ved Vintertid, saaledes foretager Mérimée aandelige Udflugter til de Egne og til de Stammer, hvor Ringeagten for Menneskeliv er koldest, Lidenskab og Sanselighed hedest, Karaktererne haardest og vildest og de primitive Fordomme mægtigst. Han indskrænker sig ikke til Nutiden. Han fordyber sig i de middelalderlige Bondekriges Barbari; han fremmaner Billedet af Karl den 9des Tid og ordner med energisk Kunst sin Fortælling om Bartholomæusnatten som Katastrofe. Han er fortrolig med det fjortende Aarhundrede i Spanien og det syttende Aarhundrede i Rusland som med det gamle Frankrig og det gamle Rom. Som Arkæolog og Historiker har han studeret Indskrifter og Mindesmærker, Byg-

ninger, Smykker og Vaaben, gjennemforsket Dokumenter og Manuskripter i de forskjelligste og for almindelige Litterater utilgjængeligste Sprog og Dialekter. Saaledes opnaar han en for sin Tid overordentlig Troskab i sine Malerier.

Det er Lidensskaben for det oprindeligt Kraftige i dets nøgne Sandhed, der giver ham den historiske Sans. Ogsaa for sine historiske Arbejder opsøger han sig bestandig de voldsomste og forvovneste Karakterer til Helte: Sulla, Catilina, Don Pedro den Grusomme af Castillien, den første, falske Demetrius o. s. v. Har end hans samvittighedsfulde Nøjagtighed som Lærd og hans Mistillid til Indbildningskraftens Rolle i Videnskaben, gjort hans historiske Værker livløse, (bedst ere «Don Pedro I.» og «Épisode de l'histoire de la Russie» iøvrigt lykkedes), saa faar Historien mellem hans Hænder dog altid Liv, saasnart han giver sig til at udforme den digterisk. Efterat Vitet med sine mesterlige «Scènes historiques» havde vist, hvorledes man i frie dramatiske Scener kunde fremstille sanddru Historie, gav Mérimée i «La Jacquerie» Frankrig Billedet af en meget tidligere og vildere Tid end den, hans Forgjænger og Læremester havde underkastet poetisk Behandling. Digtets Aand har han fortrinligt betegnet ved den som Motto ironisk anbragte Replik af Mascarille hos Molière: «Jeg arbejder for Tiden paa at sætte hele den romerske Historie i

Madrigaler». Beundringsværdigt har Mérimée forstaaet at sætte sig ind i de Vedtægter og Taabeligheder, de Synsmaader og Fordomme, af hvilke Bevidsthedsindholdet i hin fjerne Tid bestod. Jeg vil fremhæve én Karakter: Isabella, Datter af Baronen d'Apremont, en Type paa en ædel, elskværdig, ung Pige fra Feudaltiden. Hun er ren af Hjerte og streng af Sæder; hun har Barmhertighed med de Lidende og med de Overvundne. Hun er god mod den kjække og trofaste Væbner, der for hende gaar gennem Ild og Vand, hun beder sin Fader om at forære hende denne Liv-egne, hun gjør ham til sin Staldmester til Tak for at han har frelst hendes Liv, og hun broderer ham en Pung. Men han vover at elske hende — saa er Alt ude. Hun overvælder ham med Forbitrelse og Haan, hun bortstøder ham med Foragt, hun betragter sig som vanæret blot ved, at han har vovet at løfte sine Øjne til hende. Man tænke sig nu som Modsætning en ædel Ingemannsk Jomfru, man danne sig selv et Billede af, hvor fordomsfrit hun vilde se ned paa sin Tidsalder og skatte det ædle Hjerte under den simple Væbnerdragt, og man fornemme Forskjellen mellem en spiritualistisk-abstrakt og en uforfærdet historisk Gjengivelse af en raa og kraftig Tid. Jeg vil endnu nævne en Situation: Scenen, der foregaar ved Nattetid foran en ensom Hytte i Skoven, til hvilken den brutale engelske Friskarehøvding Si-

ward er redet med Isabella, som han har bortført, efter at hendes Fader er bleven dræbt ved Overfaldet. Det Hele er kun to Landsknegtes Samtale udenfor Døren, medens de holde de sadlede Heste og udvexle deres Betragtninger over den Vold, som Siward imidlertid inde i Hytten anvender mod Isabella. Indtrykket er saa stærkt, at det meddeler et Tidsbillede. En Fejl ved Værket er det imidlertid, at Digteren i sin Uvilje mod det Følsomme har ophobet saa mange grusomme og afskyelige Handlinger, at hans Karakterers gennemgaaende Vildhed overskriger de sociale og individuelle Forskjelle.

Ganske anderledes hæve i hans «Chronique du règne de Charles IX» alle Skikkelser sig ud fra Baggrunden. Her ere Karaktererne ejendommelige uden derfor at være moderne; (en enkelt, George Mergy's, har dog et vel moderne Anstrøg); ja Digterens Opmærksomhed har her i saa høj Grad været optaget af Enkelthederne, at hvert Kapitel ved sin plastiske Komposition udgjør et lille Hele, og Totalbilledet kun fremtræder som en Mosaik af de udprægede Karakterer og Situationer. I den sidste af hans historiske Digtninge «Les débuts d'un Aventurier» er det, der i den falske Demetrius fængsler ham, alene den primitive Smidighed, den kantede og friske Kosakejendommelighed, derimod slet ikke de aandelige Collisioner, som Bedraget afstedkommer, og som

Schiller øjeblikkeligt fik Øje paa. Mérimée's Stykke standser omtrent hvor Schillers begynder; thi en bestemt Menneskegruppes Sæder til en bestemt Tid interessere ham mere end det abstrakt og fælles Menneskelige, og her som overalt i hans historiske Poesi møde vi derfor ikke Livets Intelligens- eller Følelssesside, men dets Karakterside, og se Karakteren hævde sig i sin uopvristelige Sluttethed. Foregaar Handlingen i hans Bøger i den moderne Tid, da skildrer han Zigøjner- og Røverliv som i «Carmen», Blodhævn som i «Colomba», et rædselsfuldt Drab i Brudenatten som i «La Vénus d'Ille» eller i «Lokis». Foregaar Handlingen desuden indenfor selve det moderne *Samfund*, da fremstiller han enten Egenheder ved de Stænder, som staa paa Kant med Samfundet, unge Danserinders og Skuespillerinders dristige Sprog og uregelmæssige Synsmaader, katholske Præsters erotiske Anfægtelser, eller ogsaa nøjes han med, hvad der selv indenfor de privilegerede Stænders Liv har nogen Karakter, som et inderligt Kjærlighedsforhold, der tilintetgjøres ved en Duel, et Ægteskabsbrud, der fører til Selvmord, en eller anden dygtig Skandale, som det er ham en ren Fornøjelse at brænde af under Næsen paa et slapt og hykkelsk Samfund. Han føler sig som Digter hjemme overalt, hvor han møder den kolde Skjæbne, det stærke Tilfælde, de heftige Lidenskaber, der, naar de sejre, gjennembryde

Samfundsforholdene, og naar de ligge under, af Samfundsforholdene stemples som forbryderiske. Derfor var ogsaa den nyere russiske Litteratur ham saa kjær; thi det er netop Gjenstande, der ere beslægtede med hans egne Æmner, som behandles i de Digtninge af Pusjkin, han har oversat, «Spar-Dame» og «Zigøjnerne».

Der findes hos Mérimée to Ejendommeligheder, som gjøre ham tilbøjelig til at opfatte de skarpe Katastrofer i Menneskelivet som tragiske Katastrofer, den ene er en vis Frygt for at selve den Skarphed, som han elsker, skal tabe sin Braad ved Indførelsen af et forsonende Element, den anden er hans Vantro overfor et større sammenfattende Hele, der kunde optage det enkelte Tilfælde i sig. Naar han stundom alligevel virker ægte tragisk, saa er det halvvejs mod hans Hensigt ved det modnere og dybere Studium af Karakteren og ved hans med den større Livserfaring stigende Interesse for de Tilfælde, i hvilke der viser sig en nødvendig Sammenhæng mellem Karakter og Skjæbne. Naar i hans Roman fra Karl den 9des Tid den ene Broder falder for den andens Haand, saa har han, som ellers forfølger Symbolerne med sin Spot, her paa vel tydelig og melodramatisk Maade samlet Religions- og Borgerkrigens hele Taabelighed og Rædsel i et tragisk Symbol. Naar i hans Novelle «La partie de trictrac» den stakkels Officier, der en eneste Gang har spillet falsk, bliver saa

ulykkelig i Bevidstheden om sin Skam, at han ser den eneste Frelse i Døden, saa former Fortællingen sig uvilkaarligt til en Æresfølelsens Tragedie.

Han forsøger i et andet Mesterværk «*La double méprise*» at skildre det Væv af Tilfældigheder, af hinanden krydsende og hinanden misforstaaende Instinkter, der gjør Livet meningsløst og selv det Sørgeligste ligesaa fornuftstridigt som sørgeligt og hæsligt; men idet han fortæller den pinlige Begivenheds indre Historie og idet man begriber, at det Absurde maatte ske, ophører det at være absurd. Fortællingens Indhold er med to Ord det, at en ung Kone, Julie de Chaverny, der er utilfreds i sit Ægteskab, og som begynder at føle sin Utilfredshed som Ulykke, gennem en Kjæde af fine, overraskende, men som Jernringe sammenhængende Sjælebevægelser og Sindstilstande føres til at hengive sig til en Mand, hun i Virkeligheden slet ikke elsker, og tager sin Død derover. Mérimées Kunst bestaar her i den Sikkerhed, hvormed han tager Læseren ved Haanden og leder ham igjennem alle hine Sindstilstandes Labyrinth til et Resultat, der indtræffer ligesaa nødvendigt som fornuftstridigt. Uovertræffelig er især Samtalen, i hvilken Darcy netop ved med Beskedenhed og Humor nødtvungent at fortælle om sine Bedrifter ophidser Julie til Sværmeri, samt hele Samtalen i Vognen, under hvilken Julie ved hver Replik, ved

hvert Ord, endnu mere ved sin Modstand end ved sine Tilstaaelser rykker sin Undergang bestandig nærmere. Fremstillingen samles i denne klassiske Sætning, som alt det Foregaaende forbereder: «Den stakels Kvinde troede i dette Øjeblik og med fuldkommen Oprigtighed, at hun altid havde elsket Darcy, og i alle de sex Aar, i hvilke hun ikke havde set ham, med ligesaa stor Kjærlighed, som hun følte for ham i dette Øjeblik». Mérimée har forstaaet, hvilken Almagt i Menneskelivet, hvilken tragisk Drivkraft der ligger i den uundgaaelige Illusion. Af den nødvendige, den uundgaaelige Illusion kan jo ikke blot Halvdelen af al Menneskelivets Lykke, men ogsaa en betydelig Sum af menneskelig Elenighed forklares.

Endnu nærmere kommer Mérimée det egentlig Tragiske, hvor det Skjæbnesvangre synker ned i Karakteren og blander sig med den som en Gift blander sig med Blodet. Saaledes i Novellen «Carmen». Fra den Dag af, da José møder Zigøjnerpigen Carmen første Gang, gaar hans Liv ud af sit Spor, og med streng Nødvendighed forvandles han nu, skjønt god og brav af Sindelag, for hendes Skyld til Røver og Morder. Ja, Mérimée, der som ung Romantiker vilde tage saa lang Afstand som muligt fra de antikiserende Tragikere, kom i «Colomba» med sin moderne corsicanske Heltinde den græske Tragédie nærmere end nogen af de ærværdige Tragi-

kere, der forherligede «Agamemnons aldrig uddøende Familie». Ikke med Urette har man sammenlignet Colomba med Elektra. Som Elektra gaar hun helt op i Tanken paa sin Faders uhævnede Død, som Elektra opflammer hun sin Broder til Blodhævn og endnu mindre end den sofoklæiske unge Pige er hun en abstrakt Tragedie-Heltinde; thi hun bevæger sig elskværdigt og naivt i sit Panser af frygtelige Fordomme. Hun er paa en Gang blodtørstig og barnlig, haardhjertet og pigeagtig; en umild Gratie er Grundtrækket i hendes Væsen. Det er nutildags en let Sag at se, hvor meget nærmere denne naturkraftige Datter af et lille, sydlandsk Øfolk staar de gammelgræske Kvindeskikkelser end alle hine Theaterprinsesser, der paa de franske Scener gik paa Kothurner og lød Navnene Elektra, Antigone eller Ifigenia. Nærmest er hun dog maaske i Slægt med de hedenske Døtre af en langtorte liggende nordisk Ø, med Kvindeskikkelserne i de islandske Sagaer, der med en saa lidenskabelig Haardnakkethed ruger over Familiehadet og regelmæssigt drive Mændene, der holde igjen, ind i Blodhævnen. I denne «Colomba», Mérimées berømteste Frembringelse, fejrer den romantiske «Lokalfarve» sin mest afgjorte Triumf. Fortællingen har den mest uforfalskede Aroma af Bonapartes Fødeø og der gaar et Pust af corsicansk Aand igjennem den. Som et Bevis for den Troskab, hvormed de corsicanske Sæder ere gjen-

givne, ikke mindre end for den Lykke, Bogen gjorde, bør det Træk anføres, at da Mérimée i Anledning af Libri-Processen i Retssalen ventede paa sin Dom, traadte en Corsicaner blandt Tilskuerne, en forhenværende Bandit, hen til ham og tilbød ham for det Tilfælde, at han skulde blive dømt, Vendetta over Rettens Præsident. Der lod sig neppe føre noget bedre Bevis for Ægtheden af «Colomba»s Farve. Mérimée vilde imidlertid ikke have været Mérimée, hvis han ikke (netop paa den Tid, da han udgav «Colomba») havde reddet sit Ry som Fjende af alle Theorier ved efter Evne at gjøre sig lystig over hin famose Lokalfarve. I sin 1840 skrevne Fortale til den anden Udgave af «La Guzla», hans fingerede Samling af illyriske Folkesange, fortalte han, at han «i det Naadens Aar 1827» havde været Romantiker, havde sværmet for Lokalfarven og hyl-det den Anskuelse, at der udenfor samme ikke gaves nogen Frelse. Ved Lokalfarve havde han og hans datidige Kammerater forstaaet hvad man i det syttende Aarhundrede kaldte «Sæderne»; men de havde været meget stolte af deres Ord og havde indbildt sig at være Opfindere saavel af Sagen som af Ordet. Begejstringen for Lokalfarven havde bl. A. indgydt ham det levende Ønske at besøge Illyrien; han havde imidlertid af Mangel paa Rejsepenge maattet opgive det og var falden paa at beskrive sin Rejse i Forvejen for saa at

foretage den for Honoraret; da ogsaa denne dristige Plan var bleven opgivet, havde han ved Hjælp af en Rejsebog og Kjendskabet til «fem eller sex slaviske Ord» fabrikeret sin «fra det Illyriske oversatte» Balladesamling. Alle Mennesker havde troet paa Mystificationen.*) En tysk Doctor ved Navn Gerhart havde endog oversat hans «Guzla» med to andre Bind slaviske Poesier paa Tysk, og det endda i Originalens Versemaal, som han havde kunnet skimte bag Samlingens Prosa. Efterat Mérimée imidlertid saaledes havde gjort den Erfaring, med hvor stor Lethed «Lokalfarve» lod sig fremstille, havde han tilgivet Racine og Klassikerne deres Mangel paa denne Substans.

Man føler gennem Spøgen og Vittigheden ret vel den fornemme Poets Ærgrelse over, om end kun i Litteraturen, om end kun som Yngling, at have havt en Fane og have tilhørt et Parti. Ren Sandhed siger dette lystige Forord ikke; thi skjønt Mérimées illyriske Prosa-Ballader ikke ellers

*) Kun den gamle Goethe angav offentlig Mérimée som Forfatter til de illyriske Poesier. Mérimée udtaler sig imidlertid i et Brev ikke med Urette noget bittert om den Motivering, som den store Digter gav sin Afsløring af Pseudonymet Hyacinth Maglanovich: «Vi bleve opmærksomme paa, at i Ordet Guzla laa Ordet Gazul skjult»; thi Mérimée, der som alle de yngre Romantikere bejlede til Goethe's Bifald, havde sendt ham Bogen med et Brev, i hvilket han betroede ham sit Forfatterskab.

have mange glimrende Fortrin, saa ere de dog Frugter af et fint og omhyggeligt Studium og nøje holdte i slaviske Folkevisers Stil. Uden nogen Selvforringelse («Kleinthuerei» som Tyskerne kalde det) kan Mérimée nu engang ikke godt tale om sig selv. Hans Fortaler er, naar han en sjælden Gang nedlader sig til at sætte sig i direkte Forhold til Publikum gennem en Fortale, af en skjødesløs, ligegyldig Beskedenhed, der endnu langt mere end den videst drevne Selvfølelse isolerer den, der benytter den som Form.

XXV.

Hans Væsens Form er den strenge eller spotske Forbeholdenhed. Den aabenbarer sig tydeligst i den officielle Del af hans Forfatterskab, i hans knappe, af Fagord opfyldte Monumentbeskrivelser (Notes sur le Midi de la France o. s. v.). Intet Ord om ham selv, intet Udbrud! Ikke et eneste Rejseindtryk og ikke én paa Lægfolk beregnet Vending. Hvilken Spas, saa grundigt at holde alle dem for Nar, der havde haabet i Inspektøren over Frankrigs Mindesmærker at kunne gribe Dilettanten og Novellisten!

Forbeholdenheden træder videre frem i den Tilbøjelighed til at mystificere, der findes hos det spanske Theaters og de illyriske Balladers Digter. Den minder om Beyle, men har en noget forskjellig

Karakter. Hans Pseudonymitet var kun kortvarig, men var, saalænge den stod paa, gennemført. Det morede ham i højeste Grad at lade Læseverdenen løbe April og selv blive udenfor Legen. Han forsømte intet Middel til at gjøre sine Pseudonymers Existens troværdig. Ikke alene deres Biografi men endog deres Portræt gav han deres Værker med paa Vejen, og for at fuldstændiggjøre Spøgen lod han til Originaludgaven af Clara Gazul sig selv aftegne og stikke i Kobber, klædt som Spanierinde i nedringet Dragt og med Mantillen over Hovedet.

Den, som narrer ved at tie, maa engang tale og den, som skuffer ved at mystificere, nødes dog til at give sig til Pris, naar Hemmeligheden røbes; men der er et Harnisk, som er kraftigere end baade Tausheden og Mystifikationen, og dette Harnisk har for Mérimée som for Beyle Ironien været.

Han havde fra Begyndelsen af en satirisk Aare; thi hans lidenskabelige Forkjærlighed for Karakterens oprindelige Energi medførte af sig selv den spottende Holdning overfor Frasehelte. Et Skuespil som «*Les mécontents*» indeholder saaledes den bitreste Satire, der vel nogensinde er skrevet over Revolutionsmænd i Slaabrok og Tøfler. Legitimiske Landadelsmænd — Mumier og Dumrianer — der kun have én Lidenskab, den at høre sig selv tale, stifte en Boudoir-Sammensværgelse

mod det første Kejserdømme, beslutte at uddele Skrifter blandt Almuen, give hinanden hemmelige Signaler, udkaste Planer og kjævles om Forsædet i deres Møder, men fare fra hverandre ved Synet af en Gendarm. Det langt senere Skuespil «*Les deux héritages ou Don Quichotte*», som sandsynligvis har tjent Emile Augier til Forbillede for nogle af hans Dramer, indeholder den analoge Satire over det sociale og kirkelige Hykleri, den politiske Humbug, Uridderligheden og den marvløse Beregning hos en Ungdom, i Sammenligning med hvilken Mérimée næsten følte sig fristet til at betragte sig selv som en Idealist og Sværmer.

I disse dramatiske Værker, der allerede som Læsedramer røbe en Ufuldkommenhed i Formgivningen, kommer dog den for Mérimée ejendommeligste Art af Ironi ikke tilsyne. Han er her tilbøjelig til at lægge Farverne noget tykt paa; sin egentlige Styrke har han som Novellist. Langt finere end i hans Dramer er Ironien i den elskværdige Miniature-Novelle «*L'abbé Aubain*», der afgiver et stort Bevis paa Mangesidigheden af Mérimée's Talent, siden han i den nærmer sig lige til Edmond About, hvem han tilmed langt overtræffer i Elegance. «*L'abbé Aubain*» er en lille Samling Breve, skrevne dels af en Dame, der antager sig for elsket af en ung Abbed, dels af Abbeden, som gjør tvungne Løjer med Damens Kjærlighed til ham; vi lære to svage, men fint-

konstruerede Væsener at kjende, der lyve for hinanden, for sig selv og for Andre, og over hvis smaa slikvorne, men magelige Lidenskaber og hyklede Selvbeherskelse Digterens stumme Satire svæver.

I en Novellette af denne Art findes ingen Fortæller; man ser altsaa her saa lidet som i Skuespillene Forfatteren selv trække sig tilbage. Tydeligst fremtræder dog den for Mérimée ubetinget betegnende Form af Ironi, hvor vi have en Fortæller, men kun sporer ham derved, at han stiller sig udenfor den Sindsbevægelse, han skildrer. Mérimée's Foredragsmethode bliver i Kraft af hans Væsens Forbeholdenhed den at forøge Virkningen af det Fortalte ved en sig i Smaatræk forraadende Ironi, og det enten saaledes, at han med et fint Halvsmil lader de rørende Steder tale for sig selv, eller saaledes, at han indfatter det Smertelige, det Oprørende eller Lidenskabelige i Omgivelsernes Interesseløshed og Kulde som i en Ramme. Jeg vil give nogle Exempler.

Mérimée har i det lille Mesterværk «Le vase étrusque», den eneste af hans Noveller, hvor han med Sympathi behandler et Æmne fra den moderne Tid, fortalt en Kjærlighedshistorie imellem to unge Væsener, der i Hemmelighed elske hinanden. Efter et natligt Stævnemøde er den unge Mand kommen hjem, og vi høre hans Monolog:

«Hvor jeg er lykkelig! sagde han hvert Øjeblik til sig selv. Endelig har jeg truffet det Hjerte, som forstaar mit Ja, det er mit Ideal, som jeg har fundet; jeg har paa én Gang en Ven og en Elskerinde Hvilken Karakter! hvilken lidenskabelig Aand! Nej, hun har aldrig elsket nogen Anden end mig» Og da Forfængeligheden blander sig ind i Alt paa denne Jord, udbød han snart: «Det er den smukkeste Kvinde i Paris,» og hans Indbildningskraft udmaalede ham al hendes Ynde.»

Saaledes vedbliver Skildringen endnu nogen Tid, indtil Mérimée afbryder sig selv med den lille Bemærkning: «En lykkelig Elsker er næsten ligesaa kjedelig som en ulykkelig Elsker.» Da endelig det skønne Forhold mellem de To har naaet sin højeste og rigeste Fylde, da Saint-Clairs saa flygtige, men saa skjæbnesvangre Skinsyge paa hans Elskedes Fortid har opløst sig i et Intet, en Misforstaaelse, og vi have været Vidne til en Elskovsscene, som ikke den blødeste eller mest indsmigrende Digter kunde male med større Inderlighed, en Scene, i hvilken Angerens Taarer blande sig med Kys og Smil, hvorledes erfare vi saa sex Linjer nedenfor, at Alt i samme Nu er forbi og Saint-Clair Morgenen derpaa falden i Duellen? Vi erfare det, som Sligt erfares i Livet:

«Nu,» sagde Roquantin til Oberst Beaujeu, som han om Aftenen traf hos Tortoni, «er Nyheden sand?»

«Altfor sand, kjære Ven,» svarede Obersten med en mørk Mine.

«Fortæl mig, hvorledes det gik til.»

«Aa ganske ligefrem. Saint-Clair begyndte med at sige, at han havde Uret, men at han vilde staa for Thémines' Skud, før han gjorde ham Undskyldninger. Jeg kunde kun bifalde det. Thémines vilde have det afgjort ved Lodkastning, hvem der skulde skyde først. Saint-Clair fordrede, at det skulde være Thémines. Thémines skjød; jeg saa Saint-Clair dreje sig helt omkring og falde død om. Jeg har ofte bemærket denne underlige Omdrejning, der gaar forud for Døden, hos Soldater, som bleve ramte af et Skud.»

«Det er højst besynderligt,» sagde Roquantin. «Og hvad gjorde Thémines?»

«Han gjorde, hvad man ved saadanne Lejligheder gjør. Han kastede sin Pistol i Jorden med en beklagende Mine. Han slog den imod Jorden saa stærkt, at Hanen gik i Stykker paa den. *Det er en engelsk Pistol fra Manton. Jeg tror ikke, at han i hele Paris finder en Bøsse-maker, der kan gjøre ham saa god en Pistol paany.*»

Idet Mérimée skildrer os velvillige Bekjendtes Medfølelse ikke som sentimentale Forfattere pleje, men som den er, træder det følelsesfulde Forhold

mellem de Elskende saa meget lidenskabeligere frem af den haarde Ramme, hvori det er sat. Havde ikke allerede paa Mérimées Tid den Kunst at anrette Champagne i Is været godt kjendt — han havde opdaget den.

Endnu et Par Exempler paa Digterens Evne til at holde sig udenfor den Sindsbevægelse, han sætter i Scene og som han hos Læseren fremkalder. Man se det Sted, hvor i Stormen paa Skansen Hovedangrebet fortælles: «Vi kom hurtigt til Skansens Fod; Palissaderne vare knækkede og Jorden oprevet af vore Kugler. Soldaterne kastede sig over disse Ruiner med Raabet: «Leve Kejseren!» og *Raabet var stærkere, end man skulde tiltro Folk det, som allerede havde skreget saa længe.*» Fortælleren er her ikke Mérimée selv; han lader en Officer meddele sine første krigeriske Oplevelser, men Fortælleren er ikke desmindre af hans Art; thi han deler ikke de stormende Soldaters Begejstring. Langt fra at rose deres Enthusiasme for Napoleon som patriotisk eller som forøgende Modet kritiserer han koldblodigt deres Lungers Styrke.

Man bør ikke undre sig altfor meget over, at denne Stil, denne Tone, der saa overraskende sikrer det Fremstilledes Saglighed stedse paany bliver opfattet som Symptom paa Hjertets Kulde. Den er det imidlertid i Virkeligheden saa lidet som Valget af de gyselige Stoffer hos Mérimée er

et Symptom paa Grusomhed. Hvor ofte er ikke omvendt hin Foredragets Ironi kun Sympathiens og Harmens gjennemsigtige Slør! Man studere denne Ironi i den lille Novelle «Tamango» hvor allerede Stofvalget kunde synes den overfladiske Læser Bevis paa Hang til det Oprørende; thi hvad vækker Afsky som Slavehandelen og Slavepinerierne eller som Skibbrud, Hungersnød og Drab? Og alt dette nu tilmed foredraget med et ironisk Smil. Men man føler, hvad denne Ironi betyder, naar man læser en Sætning som denne:

«Kaptajnen gav den halvdrukne Negerkonge Haandslag, og strax bleve Slaverne overgivne til de franske Matroser, der skyndte sig med at tage de lange Trægafler, hvori Negerne havde holdt dem, af Halsen paa dem og iføre dem Halsbaand og Haandlænker af Jern, *en Forandring, som afgiver et Bevis paa den europæiske Civilisations Overlegenhed.*»

Man mærker det endnu stærkere, naar man kommer til det Sted, hvor Kaptajnen med vældige Piskeslag søger at gjøre den smukke Negerpige føjelig:

«Med disse Ord gik Kaptajnen ned i sin Kahyt, lod Ayché komme og forsøgte at trøste hende; men hverken Kjærtegn eller Slag (*thi man taber tilsidst Taalmodigheden*) formaaede at

bringe den skjøne Negerinde til at være medgjørlic.»

Man maa være stump for ikke at føle, hvorledes paa dette Sted selve den rolige Kulde, der nøjes med at konstatere den Kjendsgjerning, at saaledes ere Menneskene, og saaledes gaar det til i Livet, netop forøger det stikkende Indtryk af Voldshandlingen. Man lægger ikke Fortællingen bort uden Rørelse. Hvad der først syntes koldt, ses kun som det stivnede Udbrud af Kunstnersjælens indre Ild. Man begriber, at der er en Sindsbevægelse bag disse Værkers saa ædrue og saa energisk udprægede Former, og at det er denne Sindsbevægelse, der har præget dem saa medaljeskarpt ud.

I ingen af Mérimée's Noveller ses Fortællingens ironiske Anlæg og den dybe Følelse, der har frigjort sig fra alle Fordommes Svøb, mere fuldendt sammensmeltede end i «Arsène Guillot». Den fornemme og kristelige Dames Dydsetikette danner her Modsætningen til det Ubekjendtskab, i hvilket den stakkels allerede af Moderen solgte unge Pige svæver om den hele moralske og kristelige Samfundsvedtægt. I et fortvivlet Øjeblik springer hun ud af Vinduet, brækker et Ben og nogle Ribben, og Novellen foregaar ved hendes Sygeleje. I Fortællingens Løb sørger som sædvanligt Ironien for at Medlidenhed og Rørelse ikke overskride det kunstneriske Maal; henimod

Slutningen, hvor Arsène's Død bliver skildret, faar dog Hjertet Lov til at tale uforstyrret, og dets simple Sprog meddeler den døende Grisette en Ynde, der neppe er ringere end den, som i Døden forklarer Musset's Bernerette. Saa til allersidst træder den kunstneriske Ironi paany ind i sine Rettigheder. Thi denne Linje: «Stakkels Arsène, hun beder *for os*», fint skrevet med Blyant af en kvindelig Haand paa Arsène's Gravsten, lærer os i al sin Korthed, at den strenge Dame bukkede under for den samme Fristelse som det udannede Barn, og at da Arsène var død som en Heltinde, arvede hendes Beskytterinde hendes Elsker. Og dog er Ordet Ironi her næsten for grovt. Man savner Udtryk til at betegne disse Afskygninger. Hin svagtironiske, med Blyant skrevne Linje indeholder i sine sex Ord en Mérimée'sk, det vil sige lakonisk, Toleranceprædiken.

D'Haussonville har meddelt en Ytring af Mérimée til Emile Augier om hans lille 1869 for Kejserinden skrevne Novelle «La chambre bleue», der viser, hvorledes hin Fortællemethode, som fra først af sprang ubevidst frem af hans Naturel, tilsidst blev bevidst Manér. Mérimée sagde: «Historien har en stor Fejl, som beror derpaa, at jeg først havde isinde at give den en tragisk Slutning og *naturligvis* altsaa begyndte at fortælle i en spøgende Tone. Saa forandrede jeg min Ide og sluttede med en spøgende Opløsning. Jeg

burde saa have begyndt forfra og fortalt Historien i en tragisk Tone, men det kjedede mig og jeg lod den blive som den var». Den Form, som oprindeligt var en meget følsom og meget stolt Sjæls stilistiske Udtryksmaade, blev mod Enden af Mérimée's Liv en raffineret og overdreven Benyttelse af Kontrasten som kunstnerisk Virkemiddel.

XXVI.

I et Brev fra 22. November 1821 skriver Maleren Mérimée: «Jeg har en stor Søn paa atten Aar, af hvem jeg gjerne vilde gjøre en Advokat. Han har saadanne Anlæg for Malerkunsten, at han uden nogensinde at have kopieret Noget, gjør Skitser som en ung Elev». Som saa mange af de mest fremragende franske Romantikere opgav Prosper Mérimée aldrig helt Sysselsættelsen med bildende Kunst; han malte Akvareller, men var fremfor Alt en utrættelig og begavet Tegner. Hans Tegnentalent synes nærbeslægtet med hans sprogligt stilistiske Færdighed.

I Slægten fra 1830 supplere i stilistisk Henseende Prosper Mérimée og Théophile Gautier hinanden. Omridset, den strenge Linje er Mérimée's, en blussende Farve derimod Gautier's Styrke. Gautier synes snarere at skrive med en Pensel

end med en Pen; hvad han elsker, er Drapperierne og Belysningen. Hans yppige Stil er venetiansk; det er lutter Brokade og Fløjl, som han overstrøer med Flitter og Pailletter. Mérimée's simple, men til det Yderste elegante Fremstilling er ensfarvet og mørkladen; han ridser som med en Radernaal, men hans Stil har en Egenskab, som ingen nok saa glimrende Sprogvæv kan overtræffe, den er gjennemsigtig: Skikkelser og Karakterer ses i deres friske Vildhed som levende igjennem den. Alle Konturer staa i trodsig Skarphed som paa et Maleri eller en Radering af Jacques Callot, om hvis Manér han minder. En ung mandig Figur hos Callot, der rask skrider frem med den lange Kaarde i Læderskeden hængende ved Siden, med en opkrampet Fjærhat kjækt sat paa Skraa, med den gule Vaabenfrakke om Livet, med vide Støvler, der folde sig smukt om den kraftige Læg, og med blanke Sporer, der klirre under Gangen, og som med stolt og udfordrende Holdning er Vidne til en eller anden Voldsdaad, vilde f. Ex. afgive en udmærket Vignet til «Chronique du règne de Charles IX».

Mérimée's Forbeholdenhed og Diskretion giver sig sit sidste Vidnesbyrd i hans Stils klassisk-elegante Strengthed. Hans Form er lys og glat som blanktpoleret Jern; ingen Zirater, ingen Blomst, aldrig et eneste løst Ornament, men hver Figur af drevet Metal, gennemformet og sand,

ligesaa kostymerigtig som levende. Ingen af Frankrigs samtidige Forfattere har i sproglig Henseende vist den aristokratiske Konservatisme som Mérimée, ikke Charles Nodier engang. Han har brugt Sproget som det gaves ham ihænde, og han har sat sit Stempel paa hver Sætning, han har skrevet, uden at benytte et eneste besynderligt Ord eller et eneste almindeligt Ord paa en besynderlig Maade. Han har fremfor Alt skyet de almindelige Udtryk og de abstrakte Ord, der kaste et Slør over Tanken, bag hvilket denne tager sig større og betydeligere ud. Hvad der særligt udmærker ham, det er Udtrykkets *Sikkerhed*, Gaven til med det usmykkede Ord, hvis Præg syntes udvisket, at fremkalde nøjagtigt den Forestilling, han vil. Hugo skrev en anskuelig, pathetisk, Gautier og de, der sluttede sig til ham, en sanselig, billedstraalende Stil, begge søgte at virke ved Ord-Arkitektur. Hos Mestrene var denne Stræben i sin Ret. Men deres Efterligneres og Elevers Forsøg erindre kun altfor tidt om hine pragtfulde Vandledninger fra Romernes Tid, der med uhyre Bekostning og Anstrengelse bleve udspændte fra Højdepunkt til Højdepunkt, fordi man ikke vidste, at Vandet ved sin egen Kraft kunde stige op fra Dalen. Vi beundre disse Mindesmærker; men vor Beundring vilde have været større, om vi istedenfor dem havde fundet simple Rør, der holdt sig ved Jorden. Det kunstige og

løftede Udtryk er som Akvadukten, det simple Ord, der gaar lige til Maalet, som det uanselige Rør, og Mérimée's Stil holder sig som Røret til Jorden, har ingen unyttig Pragt og ingen unødvendig Løftelse, ingen paa Opspiling spildte Kræfter. Den er ikke derfor en Stil uden Ynde, men den har ingen anden Gratie end den tilstrækkelige Krafts. Der er intet Ord for meget, og hver Sætning staar i det Heles Tjeneste. Det gamle Motto: «Ne quid nimis» synes at have været denne Fortællerkunsts Løsen.

Det Maal, som Mérimée med denne Stil forfulgte, var øjensynligt det, ved Afkald paa alt Biværk at gjøre sine smaa Kunstværker saa uangribelige som muligt for Tidens Tand. Hans Bestræbelser erindre om den, man tilskriver Donatello. Man har forklaret Donatellos herlige St. Georgs ejendommeligt samlede Holdning — de fast til Kroppen liggende Arme og Hænder — deraf, at han paa Oldtidens Billedstøtter omhyggeligt havde iagttaget, hvilke Legemsdele der havde lidt mest og hvorfor. Paa analog Maade har Mérimée for at gjøre Tidssmagens Forandringer magtesløse overfor sine Værker holdt dem fri for alt Udenværk, alle Udskejelser fra Sagens Væsen.

Det var dog ikke hans Skrivemaade, som slog igjennem og blev den nærmeste Eftertids. Det blev ikke ham, men Gautier, der som Stilist

fik en Skole, og jeg for min Del hører ikke til dem, der beklage, at en rigere og sanseligere Stil har fortrængt hans, eller at de nyere franske Forfattere ikke blot ville skrive Sætningen klar og korrekt, men om muligt meddele den en Melodi, en Farve, en Duft. Den Sprogbehandling, der strækker sig fra Gautier over Flaubert og Brødrene Goncourt til Zola og Daudet, har imidlertid ogsaa sin betænkelige Side, og den beskrivende Stils mest opsigtvækkende Repræsentant i vore Dage har ikke manglet Øje derfor. I en af Zola's Feuilletoner findes følgende Betragtning:

«Det Værste er, at efter den Overbevisning, jeg nu har vundet, vil vor Tidsalders Mundart, den Del af Stilen, der tilhører Moden og maa blive forældet, gjælde for en af det franske Sprogs mest ulidelige Stilarter. Det lader sig næsten med mathematisk Sikkerhed forudsige. Hvad der især let forældes, det er Billedet. Saalænge det er nyt, henriver og begejstrer det; naar det saa er blevet anvendt to eller tre Slægtled igjennem, bliver det en Trivialitet, tilsidst en Skamplet. Man se Voltaire med hans tørre Sprog, hans kraftige Sætning uden Adjektiver, der fortæller og ikke maler: han forbliver evig ung. Man se Rousseau, der er vor Stamfader, med hans Billeder, hans lidenskabelige Rhetorik: han har skrevet utaalelige Sider Der forestaar os altsaa en smuk Skjæbne, os, der tilmed havde overbudt

Rousseau, som male og synge vore Sætninger, hugge dem til som Marmorblokke og fordre Tingenes Lugt af Ordene. Alt det bemægtiger sig Folks Nerver, vi finde det udsøgt; godt! Men Spørgsmaalet er kun det, hvad vore Børnebørnsbørn ville sige til det. Deres Følemaade vil sikkert have forandret sig, og jeg er overbevist om, at de ville staa forbausede overfor mange af vore Værker. Næsten Alt deri vil være forældet».

Forfatteren af denne vemodige Selvfordømmelse gaar rimeligvis meget for vidt. Hvis vore Efterkommere ikke ville bryde sig stort om vore Bøger — hvad der er rimeligt nok — saa vil den Stil, hvori de ere skrevne, have mindst Skyld deri; men i ethvert Tilfælde er hans Udtalelse mærkværdig som et Vidnesbyrd fra en litterær Kolorist til Fordel for Stilens Rationalister, mellem hvilke Mérimée i dette Aarhundrede utvivlsomt er en af de første. De bedste af hans Værker ere Monumenter. Sjeldent er i Verdenslitteraturen smaa Prosa-Arbejder blevne udførte i saa stor en Stil. Det er Sagen selv, som staar for En i det skarpeste Sollys uden nogensomhelst Følsomheds-Taage omkring sig. Det vilde være urimeligt at skatte den billedrige Prosaist mindre højt, fordi hans Billeder tabe sig ved Gjentakelse; man kunde lige saa godt lægge en Komponist det til Last, at hans Melodier ved at spilles paa alle Lirekasser blive

uudholdelige. Men *det* lader sig ikke negte, at en streng og billedløs Stil som Mérimée's, der ikke har noget Vegetabilsk ved sig, overlever den beskrivende Stilarts Frembringelser, omtrent som en Broncestatue overlever et blomstrende Træ.

Oprindeligt gjaldt denne Digter forunderligt nok for en ren Naturalist. Alfred de Musset har i sin Ungdom om Mérimée, hvem han naivt sammenstiller med Calderon, skrevet nogle Vers, der paa en meget interessant Maade gjengive det Indtryk, som hans Talent gjorde paa de Samtidige; det forekom dem, som om han leverede blotte Afstøbninger af det Virkelige:

L'un, comme Calderon et comme Mérimée,
Incruste un plomb brûlant sur la réalité,
Découpe à son flambeau la silhouette humaine,
En emporte le moule, et jette sur la scène
Le plâtre de la vie avec sa nudité.
Pas un coup de ciseau sur la sombre effigie,
Rien qu'un masque d'airain, tel que Dieu la fondu.

«Ikke et Mejselslag» er et pudsigt Ord om Tidsalderens mest energiske Stilist, men saa meget er klart, at Alfred de Musset ansaa Mérimée for en fuldblods Naturefterligner. Det beror paa at der, som ovenfor berørt, fra Begyndelsen af var et naturalistisk Element i Romantismen. Man følte dengang i den romantiske Lejr slet ingen Spaltning imellem Naturalisme og Romantisme. Vistnok var Fjærbuskenes og Toledoklingernes

Poesi En kjærere end den reale Virkeligheds Liv; men ogsaa Virkeligheden lod sig fremstille poetisk, naar den havde Farve og Karakter, Lidenskab og Flamme og exotisk Duft, og det havde den hos Mérimée. Spirer til den senere Naturalisme findes hos Mérimée som hos de andre Romantikere, kun at hos dem Kjærligheden til Kunsten beherskede Naturefterligningen. Imidlertid er Mérimée med sin Kjærlighed til brutale Stoffer og med sin kunstige Kulde ganske tydeligt en Forløber for den Smagsretning, der fremtraadte i den følgende litterære Generation. I Taine's «*Vie et opinions de M. Graindorge* (1867) findes en Linje, der er skrevet om det selskabelige Liv, men har en større Rækkevidde: «*Depuis dix ans une nuance de brutalité complète l'élégance*». Man føler dette hos næsten alle det andet Kejserdømmes større Skribenter, hos den yngre Dumas, hos Flaubert, hvem man kunde kalde den næste Slægts Mérimée, endelig hos Taine selv, der ganske i Mérimée'sk Aand fryder sig, naar han har «et smukt Mord» at skildre og som lader sin Graindorge give Læseren nøjagtig Anvisning paa den mest praktiske Methode til at skjære sin Hals over med en Barberkniv*).

*) «*Quand Cromwell passe en Irlande, il marque le nombre et la qualité des gens massacrés, et puis c'est tout. Et cependant quels beaux massacres! Quelle*

Nutildags gjælder Mérimée for en Klassiker. Hans klare og gjenneomsigtige Form, hans Sky for lyriske Udskejelser, for Lignelser og Rhetorik synes at sikre ham en Plads udenfor den romantiske Gruppe. Men vi have set, at i en vis Forstand ere alle franske Romantikere at betragte som Klassikere, og det kun tydeligere klassiske Præg hos Mérimée giver ham følgelig ingen Særstilling udenfor Skolen.

Naar man tilmed betænker, at han saa godt som Hugo og de Vigny har været Walter Scotts Indflydelse underkastet, at han har et umiskjendeligt Slægtskab med den Byronske Satanisme, at han, den ædru Tvivler, endog har skrevet Sager som «La vision de Charles XI» i Hoffmann's Art, at han var Beyle's umiddelbare Discipel, at han, ægte romantisk, næsten altid fremstillede det Fremmede og Umoderne, saa vil man hos ham finde saa mange for de franske Romantikere fælles Træk, at man i ham erkjender det ægte Barn af hans Tidsalder.

Hans Skikkelse hæver sig, ogsaa uden at man tildeler ham en kunstig Originalitet, tilstrækkeligt frem i den geniale Slægt fra 1830. De andre sprængte i brogede Vaabenkjortler, med forgyldte

occasion pour pénétrer le lecteur de la froide fureur qui poussait les épées des fanatiques!» Taine: Essai sur Guizot.

Hjelme og vajende Faner ind paa Arenaen. Han er den sorte Ridder i den store romantiske Turnering.

XXVII.

En af de første Dage i 1830 gik tre unge Mennesker ned ad en nys afstukken Gade ved Champs Élysées i Paris henimod et ensomtliggende Hus, det eneste i Gaden. Den ene, nittenaarig, lyshaaret, gik med hurtige, fugleagtige Skridt, lidt foroverbøjet, med Manuskripter stikkende ud af alle sine Lommer; det var den fine Fantast, den elskværdige Poet Gérard de Nerval, hvis Hovedsysselsættelse det var at løbe Benene af sig for at gjøre sine Venner Tjenester. Ved hans Side gik med værdig Holdning og castiliansk Alvorlighed i sine Miner den blege og sortskjæggede Petrus Borel, der som den ældste, allerede 22aarige var Midtpunkt for en hel Gruppe af kunstsværmende Ynglinge; en Smule bagefter dem fulgte endelig med nølende Skridt og megen indre Uro en olivengul, regelmæssigt dejlig ung Fyr paa 18 Aar, hvem Vennerne havde lovet at indføre hos Beboeren af det ensomme Hus, Victor Hugo, i hvis Hjem de havde den af Mange misundte Lykke at være gjerne sete.

To Gange gik den unge Gautier bag Nerval og Borel op ad Trappen, langsomt som havde

han Bly i sine Saaler; thi han kunde ikke faa Vejret, følte den kolde Sved paa sine Tindinger og kunde høre sit Hjertes Slag; men hver Gang de kom op til Døren og En vilde trække i Klokke-strengen, fløj han, grebet af en overvældende Angst, i Firspring ned igjen ad Trappen, fulgt af sine raabende og leende Beskyttere. Som det plejer at gaa i Eventyrene, lykkedes det tredje Forsøg. Gautier bad om Forlov til at sidde en Stund paa et af den øverste Afsattes Trappetrin for at komme sig lidt eftersom han følte Benene danse under sig; da gik i det samme Gangdøren op og i en Lysstrøm som den, der danner Glorien om Phøbus Apollo, aabenbarede sig imod den mørke Trappe ingen ringere end Victor Hugo selv i al sin Hæder og Herlighed, ganske borgerligt klædt med sort Frakke og graa Buxer, og lige saa omhyggeligt barberet som den første, den bedste Filister. Han smilte ved Synet af den betagne Yngling, men syntes ikke særdeles overrasket, thi han var vant til at se unge Poeter og Malere rødme og blegne og stamme paa sin Tærskel. Han stod øjensynligt netop i Begreb med at gaa ud paa Gaden som en anden Dødelig, hvilket undrede Gautier mere end det vilde have undret ham, om han var kjørt gennem Byen paa en Triumfvogn trukket af fire hvide Heste og med en Sejersgudinde foran paa Vognen, der holdt en Guldkrans over hans Hoved. Han vendte

imidlertid tilbage til sin Stue og Théophile Gautier overværede som stum Tilhører Samtalen mellem ham og hans to unge Venner. Selv var Gautier altfor forlegen til at tale med; men fra denne Samtale daterer sig ligesfuldt en Epoke i hans Tilværelse; thi fra hint Øjeblik af og indtil sin Død var han Hugos svorne Mand, hans brændende Beundrer, hans taknemmelige Elev, hans ufortrødne Herold. Aldrig, end ikke glimtvis, end ikke under mangeaarig Adskillelse og den Afstand, modsatte politiske Retninger medføre, glemte han den ubetingede Trofasthed mod den, han fra deres første Møde af ved sig selv havde kaldt sin Herre og sin Mester.

Anledningen til Besøget var «Hernani»'s første Opførelse paa Théâtre français. Man kom for at hente nogle Pakker af de smaa, firkantede røde Billetter med det paatrykte. «Hierro». Gautier, der havde læst «Orientalerne», var allerede begejstret for Stykket, før han kjendte det.

Han havde i det Kvarter, han beboede, længe været kjendt for sin Extravagance. Han udæskede paa alle Maader hin abstrakte Spidsborger, der var de unge Romantikere saa forhadte. Han gik til daglig Brug i en Trøje af sort Fløjl og Sko af gult Læder, med sit lange mørkebrune Haar, der klædte hans matgule Hudfarve fortræffeligt, hængende helt ned til Beltet, altid med bart Hoved, skjærmet af en Parasol eller Paraply, med

Cigaren i Munden, med rank og smuk Holdning i ungdommelig Majestæt uden at bryde sig det Fjerneste om forargede Borgermænds haanlige Blik eller lattermilde Gadedrenge's Tilraab. Han trodsede med fuldkommen Foragt deres Mening om ham.

Men til «Hernani»'s første Opførelse følte han Nødvendigheden af, at gjøre større Forberedelser. Han bestilte sig «den røde Vest» — hin Vest, der skulde blive et af de navnkundigste Klædningsstykker i Verden. Det Røde ved denne Vest var ikke det Røde, som Revolutionsmænd have valgt til Symbol og som Politikere tænke paa, naar Farven nævnes, nej det var det Flamme-røde, der for Datidens unge Kunstnere var Sindbilledet paa deres Had til det Graa. Det var et Stykke purpurfarvet Atlask, hvis Farvetoner henrykte den unge Maler og Poet. Han saa paa det med de Øjne, med hvilke man kan tænke sig, at Veronese har betragtet et Stykke Silketøj. Da Gautier var kommen i Besiddelse af Skatten, sendte han Bud efter sin Skrædder. Han udviklede ham sin Plan; af dette Stof skulde der gjøres en Vest; jo en Vest; den skulde have Form som en Kyrads, springe frem midt over Brystet og hægtes i Ryggen. «Hvis man,» fortæller Gautier, «blandt de akademiske Fortegninger, der angive de forskjellige menneskelige Ansigtssudtryk, opsøger en af dem, der have Underskriften: Forundring,

saa vil man kunne gjøre sig en Ide om den skrækslagne Skrædders Mine.» — «Men saadan en Vest er ikke moderne,» indvendte han frygtsomt. — «Den bliver nok Mode,» svarte Gautier. — «Men jeg kjender ikke dette Snit. Det nærmer sig mere til Theaterstilen end til en daglig Dragt; jeg er bange for at forskjære Stoffet.» — «Vær De rolig, jeg skal skjære Dem et Mønster i Lærred.» — Og Vesten blev syet, og med rolig Stolthed og overlegen Koldblodighed udholdt Gautier hin berømmelige og stormfulde Theateraften det hele Artilleri af Filister-Kikkerter, der under Fingerpegen rettedes paa ham. Hans Navn voxede sammen med Sagnet om den røde Vest, skjønt han kun bar den hin ene Aften; man vidste længe ikke andet om ham, end at han havde havt den paa — jeg har selv i 1867 i Paris truffet Folk som troede, han gik med den endnu — og den straalte den Dag idag i den franske Litteraturs Historie som et barnligt Symbol paa hin entusiastiske Ungdoms Kjærlighed til det Lysende og Farverige i Livet.

Men det egentlig Lysende og Flammerøde, det var Kunsten, den rene Kunst. Den grænseløse, hensynsløse Kjærlighed til Kunsten som Kunst har sjældent fyldt et Hjerte som den fyldte Gautier's. Han bevarede denne Kjærlighed til sin Død, men i sin Ungdom følte han den med alle de Nydelser, den skjenker, al den Beundring, den

foranlediger, alt det Mod, den indgyder, og alt det Had, den indblæser.

Det var denne Kjærlighed, som gjorde, at han i dyb og ædel Beskedenhed blev en Beundrer af Kunstnere, han der selv var en Mester. Han blev Hugo's Page, Balzac's opofrende Ven. Han var Digter, men Beundringen gjorde ham til Kritiker, og ingen havde som han Glæde af et godt bygget Vers, et lysende Ord, et malerisk Udtryk. en kraftig Fantasi og et dristigt Fantasteri. Han var Maler, før han blev Poet og Ingen anerkjendte som han den mægtige. skjøndt famlende Originalitet hos Delacroix, som affødte hin Coloritens Glands og Pragt, der overstraalede alt Fortegnet. Med hvilken Lidenskab faldt han ikke derfor som Kritiker over Scribes Platheder og Delavigne's reformatoriske Forsigtighed, over flove Vaudeviller og lidenskabsløse Tragedier, han som tilbad Stilen og som hellere, langt hellere end i Gymnase-Theatret at se et borgerligt Lystspil overværede en Beriderforestilling i Circus, hvor man dog kun skreg Hop! og He! og altsaa paa langt nær ikke begik saa mange Synder mod Syntax og Metrik som Scribe. Med hvilket Raseri faldt han ikke over Delaroche, da denne (som først sent udfoldede sit Talent) henrev de Halvdannede ved sine slikkede Gjengivelser af Middelalderens Historie og fik dem til at foretrække hans Middelalder for Hugo's og Delacroix's! At sætte det forsigtige

Talent over det hensynsløse og forfærdende Geni, det var i Gautier's Øjne den egentlige Helligbrøde, og med sande Tigerspring kastede han sig over disse Talenters Popularitet. Han kunde, tilstod han selv senere, i hin Tid have ædt Delaroches raa og fundet ham velsmagende.

Kunsten for Kunstens Skyld! Kunsten som sit eget Formaål! det var Gautiers Løsen. Og at han elskede Kunsten (som man overhovedet elsker) for den elskede Gjenstands egen Skyld (*l'art pour l'art*), vil sige, at han elskede den uden Hensyn til dens saakaldte Moralitet eller Immoralitet, Nationalitet eller Unationalitet, Nytte eller Unytte.

Ved denne sin Forgudelse af Kunsten betegner han et Udviklingstrin i Romantismens Historie. Den litterære Renaissance var jo begyndt som Andagt overfor Katholicismen og det legitime Kongedømme. Da Bevægelsen med Hugo i sin Spidse tog sit andet store Tilløb, var det en Tid lang som Begejstring for Kunsten blot som Kunst, men denne Begejstring var hos Flertallet halvt ubevidst, skjulte sig under Sværmeriet for Middelalderen, for det sextende Aarhundrede, de heftige Lidenskaber, Lokalfarven o. s. v. Gautier var den eneste, som var sig hint lønlige Princip helt og fuldt bevidst, og derfor er hans Navn enstydigt med hele den Fase af Bevægelsen, under hvilken Poesien forfægter sin egen Ret. Vel kunde det, naar man holdt sig til visse af Hngo's Fortaler

(den til «Orientalerne» f. Ex.) se ud som om hans Poesi ikke vilde have noget med Livets andre ideale Magter at bestille, men blot tilkjæmpe sig sin Frihed; men Hugo selv var en altfor agitatorisk anlagt Natur til at betragte denne Kamp som mere end den første, foreløbige Opgave. Det var beholdt den Discipel, der laa Mesterens Hjerter nærmest, at betragte denne Station som den endelige og sidste. For Gautier som for de tyske Romantikere var Romantismen Kamp imod Nyttelæren, Proklamation af Kunstens ubetingede Uafhængighed.

Théophile Gautier fødtes i Tarbes i Sydfrankrig d. 30 August 1811 i en anset, lidenskabeligt royalistisk Familie. Som Hugo og Dumas nedstammer han fra en tapper Officer. Hugo's Fader sloges som Major under Napoleon med Fra Diavolo i Italien, som General og Provinsguvernør under Josef med de tapre spanske Insurgenter, Dumas' Fader var en Athlet, som efter Sagnet (rettere efter den yngre Dumas' Paa-stand) kunde kvæle en Hest mellem sine Ben, bide en Hjelm igjennem med sine Tænder, og som ganske ene forsvarede Broen ved Brixen mod en Forpost paa tyve Mand. Gautier's Bedstefader gjorde sit Navn berømt ved at være den første Mand ved Angrebet paa Bergen-op-Zoom; han var af en kolossal Legemskraft, en Kjæmpe, der altid levede i fri Luft, mest paa Jagt, aldrig

saas uden med Geværet over Skuldren og plejede at fyre det atter og atter af i Luften, saasnart han var glad. Han blev hundrede Aar gammel. Hos Th. Gautiers Fader, der ligeledes naaede en meget høj Alder, viste den nedarvede Styrke sig især paa det intellektuelle Omraade. Han havde meget forskjelligartede Kundskaber og en grundig Dannelse. Hvor litterært anlagt og fordomsfri han var, viser bedst den Omstændighed, at han følte sig i høj Grad tiltalt af Fortalen til «Cromwell», ganske billigede Sønnens poetiske Retning, ja var saa forelsket i hans dumdristige «Mademoiselle de Maupin» at han, medens den blev skrevet, undertiden lukkede Sønnen inde og sagde: «Nu kommer Du ikke ud, før Du har skrevet nogle Sider Maupin». Moderen, en majestætisk Skjønhed, der siges at have haft bourbonsk Blod i sine Aarer, var enig med Faderen om at forkjæle og forgude den af Naturen saa overdaadigt udrustede Søn. Han var af dem, der ere skabte til at blive ikke blot sine Nærmestes, men Manges Yndling, af dem, som hele Slægtled give Kjælenavn; thi han var en stor Kunstner og et stort Barn. Hvor betegnende er ikke Forkortelsen Théo, under hvilken han forekommer i hundrede og atter hundrede Skrifter! Det er Beundringens Familiaritet, der har forkortet hans Navn.

For at fuldstændiggjøre de Træk i hans Af-

stamning, der synes betegnende for hans Væsen, er den Tilføjelse endnu nødvendig, at der utvivlsomt var østerlandsk Blod i hans Slægt. Dette er højst interessant, fordi det — ganske som Neger-Afstamningen oplyser meget af Voldsomheden og Kraften hos Alexandre Dumas og Russeren Pusjkin — paa en fysiologisk Maade forklarer det orientalske Præg, som Th. Gautiers Personlighed og Produktion med Aarene antog. Han var skabt til at bære Fæz eller Turban, til at bevæge sig langsomt og med Værdighed, og det var naturligt at han endte med i sine Skrifter at lægge saa faa Sindsbevægelser for Dagen som muligt.

Alt som lille Barn kom Théophile Gautier fra Sydfrankrig til Paris. Det er et Tegn paa, hvor tidligt hans Ejendommelighed var udviklet, at han i Skolen gjennemgaaende foretrak de Skribenter, der gik forud for eller fulgte paa Sprogens saakaldte Guldalder, for de klassiske og korrekte Forfattere. I fransk Litteratur læste han med Nydelse Villon og Rabelais, medens han var fuldstændigt kold overfor Corneille og Racine; i latinsk Litteratur læste han med Lidenskab kun Decadence-Tidens Forfattere og Digtere, Claudian, Martial, Petronius og Apuleius og efterlignede dem i sine latinske Vers i alle mulige Versemaal, medens han derimod saa ned paa Cicero og Quintilian med fuldstændig Ligegyldighed. Det beroede først paa hans Kunstnerkjærlighed til en

malerisk, ordrig Stil; saa paa hans Had til alle de Mængden imponerende Almensandheder og pæne Meninger, som nødvendigvis maa forekomme hos enhver Forfatter, der skal betragtes som klassisk. En Franskmand, der var saa vild og gal som Villon eller saa saftig og farverig som Rabelais, havde i hans Øjne den uvurderlige Fordel at være uberørt af det store Aarhundredes abstrakte Politur; en Romer, der havde afrikansk Blod i sine Aarer som Apuleius eller var af ægyptisk Oprindelse som Claudian var ham nødvendigvis kjærere end den Augustæiske Tidsalders smagfulde Talere og Poeter; thi han holdt af det stærkt Karakteristiske, det Pikante og Paradoxe, gjøs ikke tilbage for det Maniererte og Søgne, hvis det blot havde sin Ynde, og følte sig i Litteraturen altid tiltrukket af en let Hautgoût. Drengens Forkjærlighed for Sølvalder-Poeterne forlod ikke den modne Mand. Det var den, som fik ham til at skrive den fortræffelige Samling Karakteristiker han udgav under Navnet «Les Grotesques», og hvori han paatog sig at give Æresoprejsning til den hele Gruppe af mindre Digtere, som Boileau i sin *L'Art poétique* havde brændemærket for desbedre at rydde Pladsen for de store Forfattere, der havde overholdt Aristoteles's Regler og Smagens Love. De stakkels Fyre vare ulæste blevne liggende i Litteraturens Benhus med et Vers af Boileau paa deres Pande. Som Fjende af

alt Regelret og Forsliddt tog Gautier sig af dem. Hans plastiske og maleriske Sans fandt ingen Tilfredsstillelse ved Studiet af de værdige Digtere, der havde siddet og skrevet med Allongeparykker paa Hovedet og Kniplinger om Haandleddene; men det morede ham at opsøge alle hine glemte og sælsomme Poeter med deres ejendommelige Profiler og Fagter, hos hvem man blandt talløse Smagløsheder træffer paa morsomme Særheder, originale Glimt, vidfulde og maleriske Vers, ja paa saa levende og ypperlige større Digte som de bedste af François Villon's og Théophile de Viau's. Var deres Muse ingen Skjønhed, saa gjaldt dog om hende hvad Gautier etsteds har skrevet om en indtagende Kvinde:

Elle a dans sa laideur piquante
 Un grain de sel de cette mer
 D'où jaillit nue et provocante
 L'âcre Vénus du gouffre amer.

og saadan en stakkels Poet fra det 15de, 16de eller 17de Aarhundrede, der havde ligget fuld i Rendestenen eller havde hugget sig gjennem Verden med sin Kaarde eller havde endt sit Liv som Ørendup i Galgen, frembød ved sit Lune og sine Vers for hans Øjne en Silhuet, en livfuld og karakteristisk Profil, som fængslede ham og som det morede ham at afridse.

Ud af Skolen blev den unge Gautier efter sit Ønske taget for at indtræde som Elev hos Maleren

Riout. Han selv saavel som hans Slægtninge overvurderede fra først af det Talent til at tegne og male, som han lagde for Dagen. Det var i Virkeligheden kun at betragte som det underordnede udfyldende Tillæg til hans aldrig før sete, male-riske Evne som Skribent. Victor Hugo's Op-træden blev bestemmende for hans Løbebane. Da denne satte Hernani's Horn for sin Mund, fulgte Gautier Kaldet og forlod Malerkunsten for Littera-turen. Fra sit Atelierliv beholdt han imidlertid ikke blot Malerens Synsmaade; han bevarede i sin mundtlige Ytringsform og paa de Steder, hvor han (som i Fortalen til «Mlle Maupin») udtaler sig med samme Frihed som mundtligt, den overgivne og med selvlavede Kunstord spækkede Udtryksmaade, som trives og blomstrer i alle franske Kunstner-Atelier'er.

Han fremtraadte først som lyrisk Digter. Fem Maaneder efter Opførelsen af «Hernani» og uheldigvis paa selve den Dag, da Julirevolutionen brød løs, udgav han sine første «Digte», der selvfølgelig i hint Øjeblik skylledes bort af Tidsstrømmen, men som selv paa et roligere Tidspunkt neppe vilde have vakt Opmærksomhed. Som Lyriker er Gautier upopulær; han udmærker sig ved en fast og udadlig Form, men hans Naturel er altfor meget anlagt paa det Udvortes til at være virkelig lyrisk; han mangler Inderlighed og Sjæl. Bedst er han i sine Ungdomspoesier, naar han

giver sin antikt hedenske, nærmest romerske Epikuræisme Udtryk, naar han sætter Lykken i de tre Ting: «smukt Solskin, en Kvinde, en Hest», naar han (som i Digtet «*Le débauche*») forherliger den aabne Livsglæde, priser Farve, Sang og Vers, eller naar han (som i «*Le premier rayon de mai*») gjengiver den simple, næsten sanselige, men i ethvert Tilfælde ganske usammensatte Lykkestemning ved at befinde sig i den Elskedes Nærhed. Mesterligt og aldeles typisk for Gautier er det lille Digt «Lapseri» (*Fatuité*), hvis spøgende Titel paa den fineste Maade parerer ethvert Angreb paa Indholdet. Det udtaler en kraftig Ynglings muntre Overmod. De to første Strofer lyde:

Je suis jeune; la pourpre en mes veines abonde;
 Mes cheveux sont de jais et mes regards de feu,
 Et, sans gravier ni toux, ma poitrine profonde
 Aspire à pleins poumons l'air du ciel, l'air de Dieu.

Aux vents capricieux qui soufflent de Bohême,
 Sans les compter, je jette et mes nuits et mes jours,
 Et, parmi les flacons, souvent l'aube au teint blême
 M'a surpris dénouant un masque de velours.

Det var først i sine modnere Aar, at Théophile Gautier trængte afgjort igjennem som Lyriker. «*Émaux et Camées*», en Samling Digte (alle i korte 8-Stavelses Vers), der ved sin Form svagt erindrede om Et og Andet i Goethes «*West-Oestlicher Diwan*» og Heine's «*Buch der*

Lieder», gav Digterens personlige Stil i lyrisk Poesi det mest udprægede Udtryk. Behandlingsmaaden var ganske i Billedkunstens Aand. Digteren forsøgte ved Farvernes Kraft og Sammensmeltning, Formens Fuldkommenhed og Finhed, Rimenes strenge Renhed og sikkert afpassede Harmoni, kort sagt ved et Mesterskab, der intet oversaa, end ikke det Mindste, at levere digteriske Sidestykker til de Miniature-Mesterværker, i Agat eller Onyx, som de Gamle have efterladt os, saavel som til Renaissancetidens italienske eller franske Emailmaleri paa Guldgrund. Han naaede i disse Poesier, til hvilke man endnu kan henhøre det som anstødeligt udeladte, men over al Ros beundringsværdige Digt «Musée secret» — trykt i Bergerats «Théophile Gautier» — en sproglig Skjønhed, der kan betegnes som ideal, og med hvilken højst den sproglige Plastik i enkelte senere Digte af Leconte Lelisle kan sammenlignes. Digtet «L'art», hvor med denne Samling slutter, hvilket som sprogligt Kunstværk vel kan kaldes et Mindesmærke, indeholder i Stenstil hans Kunstanskuelse. Han elskede Kunsten, som han saa dybt forstod, saaledes, at han satte den over alt Andet paa Jorden og han saa i den det eneste Blivende gjennem Tidernes Skiften. Han var vel altfor tilbøjelig til at gjøre Kunstværdien afhængig af den i Kunstværket overvundne Vanskelighed, men kun fordi han troede, at det var Kampen med Vanskelig-

hederne, som gjorde det færdige Værk haardført og uangribeligt af Møl og Rust. Det hedder i Digtets Slutning: «Alt forgaar. Den kraftige Kunst alene er evig. Bysten overlever Staden, og den strengt skaarne Medalje, som Bonden finder i Jorden, aabenbarer, at en Kejser har levet. Guderne selv dø; men de kongelige Vers, de blive; de staa uanfægtede, fastere i deres Støbning end et Bronzeværk». Man høre dette i hans Sprog:

Tout passe. — L'art robuste
Seul a l'éternité.
Le buste
Survit à la cité.

Et la médaille austère
Que trouve un laboureur
Sous terre
Révèle un empereur.

Les dieux eux-mêmes meurent
Mais les vers souverains
Demeurent
Plus forts que les airains.

Det gjælder om Vers, som dem, han skrev.

XXVIII.

Vil man have et livfuldt og overgivent Billede af den unge romantiske Zigøjnerbande, der sluttede

sig til Hugo, et Billede, der udmærker sig ved sin kaade Selvparodi, saa læse man Théophile Gautier's «Les Jeunes-France», der efter hans egen Opfattelse skulde give en noget lignende Satire for Romantikernes Vedkommende, som Molière's «Les précieuses ridicules» havde leveret af en ældre Perodes litterære Udskejelser; Skade kun at «Les Jeunes-France» er en talentfuld Drengestreg, medens «Les Précieuses» er et modent Værk af blivende Værd. «Det unge Frankrig» blev skrevet strax efter at Gautier var bleven optagen i den romantiske Lejr og giver, omtrent som Petrus Borels og Philothée O'Neddy's Poesier et Indblik i Datidens Ungdoms Kammerat-Liv. Det er ikke betydningsløst, at Gautier har skrevet denne Bog, thi han var og blev i Grunden til sin Død den ægte Kunstner-Zigøjner, altid lidt paa Kant med Samfundet og dets Begreb om Respektabilitet, i sin Ungdom levende det egentlige Bohémeliv som Maler, Poet, Journalist og Rejsende, i sine senere Aar førende et Husliv med sine Søstre og sine Børn uden nogensinde at tænke paa Ægteskab. Af hans Forbindelse med Kvinder var den med Ernesta Grisi, Moderen til hans Døtre Judith og Estella, den langvarigste. For Søsteren Carlotta nærede han ligeledes i lang Tid meget varme Følelser, og det er for hende, at han har skrevet sine Balletter. Var han en meget ustadig Elsker, saa var han til Gjengjæld en yderst kjærlig Broder

og Fader; han gav sine Døtre en mønsterværdig Opdragelse og havde bl. A. den gode Ide at lade dem lære Sprog som Japanesisk og Kinesisk, i hvilke Kundskaben var sjælden nok til at kunne være en Kvinde, der stod alene, en Støtte. Det er bekjendt, at denne Kundskab senere kom Judith Gautier tilgode.

Den Bog, som giver det fuldeste Indtryk af Théophile Gautier's Sjæleliv som Yngling, er dog ikke «*Les Jeunes-France*» men den umiddelbart efter dette Skrift forfattede Roman «*Mademoiselle de Maupin*» (1836). I denne Bog syder hans Ungdoms Champagneskum. Det er en saare hedensk og paa sine Steder saare uanstændig Bog — uanstændig som en Dialog af Crébillon fils —, men der er Kræfter i den, og saa overdrevent det end er, naar Swinburne kalder den «*the golden book of beauty*», saa røber den dog den ualmindeligste Skjønhedssans. Den var som et Afløb for Ynglingens overstrømmende Livskraft.

Théophile Gautier havde oprindeligt været sart og spinkel og udmærkede sig blandt Legemsidrætter kun i Svømning, men det var hans Ideal at blive en Kraftkarl, og han beundrede Athleter og Boxere langt over alle Dødelige. Han tog da flere Aar igjennem Undervisning i Stokkefægtning og Boxning, i Ridning og Roning saalænge til hans legemlige Tilstand helt forandrede sig, og han havde den ubeskrivelige Triumf den Dag, da

Château-Rouge blev aabnet, at give et ganske nyt «Tyrkehoved» (det vil sige: en Kraftmaaler) et Næveslag af 532 Punds Vægt, der er blevet historisk. «Det er», siger han med koket Elskværdighed i sin selvbiografiske Notits, «den Handling i mit Liv, af hvilken jeg er stoltest» og man kan tro, at disse Ord ere bogstavelig mente. Thi endnu som gammel plejede han, naar man i et Selskab af Venner modsagde hans Paradoxer og alle i Munden paa hinanden talte imod ham, at paabyde Taushed ved med sin bløde, hæse Stemme at raabe overlydt: «Jeg er en Kjernekarl, jeg slaaer 530 paa et Tyrkehoved, og jeg skriver Lignelser, der hænger sammen. Det er Indbegrebet af menneskelig Fuldkommenhed».*) I «Mademoiselle de Maupin» sporer man paa én Gang den unge Dandy, der er istand til at give et frygteligt Næveslag og den fine Kunstner «hvis Lignelser hænge sammen», det vil sige hvis Sætninger ere Billeder for Øjet. Men fremfor Alt sporer man dog her Digterens rent antike og plastiske Naturel, ved hvilket han udskiller sig fra alle sine Samtidige i hint rige Slægtled. Gautier har malt sig selv etsteds i Bogen hvor han lader Helten skildre sit Væsen:

«Jeg er et Menneske fra de Homeriske Tider;

*) «Moi, je suis fort; j'amène 530 sur une tête de Turc et je fais des métaphores qui se suivent. Tout est là.»

den Verden, i hvilken jeg lever, passer ikke for mig og jeg forstaar Intet af det Samfund, der omgiver mig. Kristus er ikke kommen til Verden for mig, jeg er saa hedensk som Alkibiades eller Fidias var. Jeg har aldrig plukket Passionsblomster paa Golgatha, og den dybe Flod, der fra den Korsfæstedes Side strømmer ud over Verden som et rødt Bælte, har ikke badet mig i sine Bølger. Mit oprørske Legem vil ikke erkjende Aandens Overhøjhed og mit Kjød finder sig ikke i at spæges. For mig er Jorden ligesaa skjøn som Himlen, og jeg tænker, at Formens Fuldkommenhed er den sande Dyd. Jeg holder mere af en Statue end af et Fantom og af Middag end af Tusmørke. Tre Ting behage mig: Guld, Marmor og Purpur, Glans, Fasthed og Farve. Det er det Stof, af hvilket mine Drømme ere gjorte og alle mine Luftkasteller byggede Aldrig ser jeg Taage eller Damp for mig, aldrig noget Usikkert og Flydende. Min Himmel har ingen Skyer, eller, hvis den har, saa er det faste, med Mejselen udhuggede Skyer, dannede af de Marmorskjærver, der ere faldne fra Jupiters Billedstøtte ; thi jeg holder af med Fingren at kunne berøre hvad jeg har set og at kunne forfølge Konturernes Runding til de fineste Folder . . . Jeg har altid været saadan. Jeg ser paa Kvinderne med en Billedhuggers Øje, ikke med en Elskers; jeg har hele mit Liv igjennem bekymret

mig om Flacon's Form, aldrig om dens Indhold. Hvis jeg havde havt Pandoras Æske mellem mine Hænder, saa tror jeg, at jeg ikke havde aabnet den».

Théophile Gautier er en af de faa franske Romantikere, der frembyder tydelige Paralleler med de tyske. Hans Novelle «Fortunio» er med sin Forherligelse af Nydelsen og Lediggangen det franske Sidestykke til Fr. Schlegels «Lucinde» og han minder om de tyske Romantikere ved sin Ringeagt for det særligt Digteriske i Poesien. Han sagde en Dag til Taine, der paa Hugos Bekostning ytrede Forkjærlighed for Musset: «Taine, De synes mig at forfalde til den borgerlige Idioti. At forlange Følsomhed af Poesien det er slet ikke det, det kommer an paa. Straalende Ord, Lys-Ord, med en Rytme og en Musik, det er Poesi. Det beviser ikke noget og det fortæller ikke noget; Begyndelsen af Hugo's «Ratbert» f. Ex., der er ingen Poesi i Verden som det; det er Himalayas Højslette. Hele Italien med alle dets middelalderlige Vaabenskjolde er deri, og ikke Andet end Ord». Han ligner Tieck i sin Kjærlighed til den tankeløse, den rene Forms Poesi; men han adskiller sig som god Romaner paa det Skarpeste fra ham derved at medens Tieck vilde forflygtige Ordene til Toner, fortynde Digtningen til blot Stemning, til Musik («Liebe denkt in

stüssen Tönen, denn Gedanken stehn zu fern»)*) vilde Gautier omvendt faa Ordene til at sprude Straaler og Farver og fortætte Digtningen til Ord-maleri og Ordplastik.

Derimod stemmer han fuldstændigt overens med de tyske Romantikere i sit Had til Nyttelæren. Hans Formel «L'art pour l'art» har sit Udspring af dette Had. Denne Formel, som han i Fortalen til «Mademoiselle de Maupin» for første Gang med Glans forfægtede, er fra én Side set ubetinget gyldig.

Den er sand og ubestridelig i den Mening, at Kunsten ikke er underkastet de samme Regler for det Tilbørlige, som med Rette beherske Livet, langt mindre dem, som med Urette gjøre sig gjældende deri. Ligesom det at staa nøgen i en Menneskesværm er en Ting, der meget vel skikker sig for en Statue, men ingenlunde for en Mand eller Kvinde, saaledes ere overhovedet Liv og Kunst himmelvidt forskjelligt stillede overfor Moralbegrebet. Gautier stræbte derfor uafbrudt at kjæmpe Kunsten løs fra den moraliserende Kritik. I den ungdommeligt voldsomme Fortale til «Mademoiselle de Maupin» udbryder han til de nyttesøgende Kritikere: «Nej, I Dumrianer, I kropknudede Kretinere, Kunsten laver ingen Havresupper, en Sonet er ingen Klystersprøjte og et

*) Den romantiske Skole i Tyskland. 2den Udg. 180.

Drama ingen Jernbane, lutter højst nyttige Ting». Om de evigt forargede Kritikere siger han: «Hvis der i et Maleri eller en Bog er et eller andet nøgent Sted, søge disse Folk lige dertil som Soen søger til Pølen . . .» og med en Hentydning til «Tartuffe» fortsætter han: «For mig kan Dorine, den kjønne Kammerpige, gjerne gaa med sin smukke Hals ubedækket, jeg skal ikke trække mit Lommetørklæde op af den Grund. Jeg betragter den, som jeg betragter hendes Ansigt, og er den hvid og velformet, har jeg min Glæde deraf». Og for at værgе sig mod den stedse fornyede Beskyldning for Usædelighed skriver han: «En yderst komisk Varietet af den dydige Journalist er Journalisten med kvindelige Slægtninge. For at ned-sætte sig som Journalist af denne Art maa man først forsyne sig med adskilligt Husgeraad som to til tre legitime Hustruer, nogle Mødre, saa mange Søstre som muligt og et fuldstændigt Assortiment af Døtre og Kusiner. Saa maa man have en eller anden Bog at flaa, Pen, Papir, Blæk og en Bogtrykker Saa skriver man: Det er umuligt at føre sin Hustru hen at se dette Stykke . . . Det er umuligt at give denne Bog i Haanden paa en Kvinde, man agter . . . Deres Hustru maa skjule sin Rødme bag sin Vifte, Deres Søster, Deres Kusine o. s. v. (man kan indsætte de forskjellige Værdier, det gjælder kun om at have kvindelige Væsener at raade over)».

Lader Gautiers digteriske Praxis sig end ikke altid forsvare, saa havde han Ret i sin Theori. Poesien har sin egen Sædelighed, den som følger af Skjønhedskjærlighedens og Sandhedskjærlighedens Væsen, der er dens eget Væsen, hvor tilhyllet og indirekte det end ytrer sig, men den er ikke bunden ved vort Omgangslivs selskabelige Hensyn. Poesien er i og for sig en sædelig Magt, ganske som Videnskaben, Fysiologien f. Ex., er det, skjønt heller ikke den binder sig til hvad den gode Tone anser for omtaleligt. Der gives usædelige Poeter som der gives usædelige Læger, men deres Immoralitet har Intet at gjøre med den Hensynsløshed, der følger af Kunstens som af Videnskabens Opgave, og som udspringer af deres Natur.

Særligt skikket til at indprente denne Sandhed var et plastisk og malerisk Temperament som Gautier, der ikke havde kunnet underkaste sig de saakaldte moralske Fordringer til Digtekunsten uden at ofre sit hele Talent. Hans særegne Gave er den at gjengive Sanseverdenen i Ord. Han er den første, der i stor Stil ved sit Exempel har vist, at Lessings «Laokoon» har en Lakune; thi han har beskrevet meget af det, som Lessing holdt for ubeskriveligt. For Intet mangler han Ord, hverken for en Kvindes Skjønhed eller for en Bys Fysiognomi, ja neppe engang for Smagen af en Ret eller for Klangen af en Stemme. «Siden vi

have ham», sagde engang Sainte-Beuve, «er Ordet «indicible» (usigelig) ikke mere fransk». Han havde den sædvanlige romantisk-klassiske Sky for sproglige Nydannelser, men han har beriget det moderne Fransk med en Fylde af Ord fra det femtende og sextende Aarhundrede, der med Urette vare gaaede af Brug og med en Mylr af skarpt betegnende, tekniske Udtryk. Som bekendt vare de franske Ordbøger hans kjære, stadige Læsning. Vistnok var han en ganske paa det Udvortes anlagt Aand; men der udfordres stor Inderlighed og stor kunstnerisk Alvor til i den Forstand at være udvortes. Vistnok gik han i sin Poesi ikke ud paa at røre de følende Hjerter, men selv Goethe har jo havt Stemninger, under hvilke han skrev:

Ach die zärtlichen Herzen! Ein Fuscher vermag sie
zu rühren,
Sei es mein einziges Glück, dich zu berühren, Natur!

Hans Roman «Capitaine Fracasse», der udfanget i hans Ungdom først blev udført i hans senere Aar, giver det klareste Indtryk af hans Prosa. Personerne deri ses som i Naturen med deres hele ydre Form, med deres Klædedragt, deres Bevægelser, deres arkitektoniske eller landskabelige Baggrund.

Bogen aabnes med et Kapitel, der hedder «Elendighedens Slot», og som indeholder Skildringen af en omvandrende Skuespillertrups Aftensmaaltid

ved Lyset af to store, med Guldpapir overklæbede Theaterkandelabrer af Træ i en ung fattig Barons forfaldne Fædrenekastel paa Ludvig den 13des Tid. Det er en Beskrivelse, som minder om det under Navn af Esthers Bryllup berømte Rembrandtske Maleri i Dresden. Man ser Lyset modellere Ansigterne og Skyggerne krybe opad Væggene. Der forekommer ikke et sentimentalt Ord deri, men der er saa fin en Vemod i Stemningen, at man forstaar det Udtryk, Gautier brugte til Feydeau, der traf ham skrivende derpaa: «Det er en nøjagtig Skildring af min Sjælstilstand».

Et andet Kapitel beskriver under Overskriften «Snestykke» (Effet de neige) hvorledes Skuespillerne Karre drager afsted ved Nattetid gennem den høje Sne, hvorledes den iblandt dem, der plejer at spille Matamoren (den storpralende Soldat) og som har fulgt Karren tilfods, savnes af de Andre, hvorledes de søge ham og forgjæves raabe hans Navn af deres Lungers fulde Kraft ud over den vide Snemark. Intet Svar. En af dem bærer en Lygte, hvis røde Reflex bevæger sig over Sneen; vi se de lange formløse Skygger, som følge Mændene over den hvide Grund. Truppens sorte Hund ledsager dem hylende. Med Et tier Hunden, og man fornemmer den Dødsstilhed, som opstaar, naar den faldende Sne dæmper alle Lyd. Endelig tror den af dem, som har skarpest Øjne, ved Foden af et Træ at se en fantastisk Figur,

underligt og ulykkevarslende stiv. Det er ham, den stakkels Matamor. Hans Ryg er støttet mod Træet og hans lange Ben strakte ud paa Jorden, halvt skjulte af den flygende Sne. Hans uhyre Kaarde, som han aldrig lagde fra sig, danner mod hans Byste en saa løjerlig Vinkel, at man under andre Omstændigheder havde maattet smile deraf. En nærmer Lygten til hans Ansigt og er nær ved at tabe den af Skræk. Ansigtet, der er hvidt som Vox, ser ud som om Dødens benede Fingre havde klemte Næseboerne sammen; Næseryggen lyser som den skinnende hvide Rygplade paa en Blæksprutte; Huden er strammet over Tindingerne; Sneflokke ligge paa Øjenbryn og Øjenhaar; de opspilede Øjne stirre med glasagtig Glans. Paa hver Ende af de store, spidse Moustacher glimter en lille Isklump, hvis Vægt bøjer dem lidt. Den evige Tausheds Segl har lukket Læberne, fra hvilke saa mangt et lystigt Praleri foer ud over Tilskuerrummet, og Dødningshovedet skimtes gennem det blege, magre Ansigt, i hvilket Vanen til at gjøre Grimacer har gravet gyseligt komiske Furer. «Ak», siger en af hans Kammerater, «den stakkels Matamor er død. Træt og forvirret af Snefoget har han et Øjeblik søgt Ly under dette Træ, og da han ikke har to Lod Kjød paa Kroppen, er han snart bleven gennemfrossen indtil Marv og Ben. For at gjøre mere Effekt i Paris formindskede han dagligt sin Ration og gjorde sig

magrere end en Mynde i Jagttiden. Stakkels Matamor! nu er du sikret mod alle de Næsestyvere, Bejmænd, Spark og Stokkeprygl, din Rolle forpligtede dig til at modtage. Nu er du saa stiv som havde du slugt din lange Slire». Det Følelsesfulde i Situationen kommer her indirekte frem gennem en samvittighedsfuld Plastik.

Det var jo imidlertid naturligt, at dette Følelsesfulde kun sjældent aabenbarede sig i en Kunst som Gautiers og at han særlig med Aarene fortabte sig i en Beskriven, der, saa fuldendt den end var i sin Art, dog blev mere og mere sjælløs. Han havde en Lidenskab for at rejse, besøgte 1840 Spanien, 1845 i Hertugen af Aumales Følge Afrika, 1850 Italien, 1852 Konstantinopel, Aaret efter Rusland til Novgorod o. s. v. og alle disse Rejser har han beskrevet, ofte længe efter Hjemkomsten, men i Kraft af sin fabelagtige Hukommelse for Tingenes Udseende med en Nøjagtighed og Sandhed uden Mage. Kun har Læseren den Skuffelse, at disse Beskrivelser omhandle Alt i Landene med Undtagelse af deres Indvaanere. Da Madame de Girardin havde læst hans «Tra los montes», skal hun have sagt til ham: «Men, Théo, findes der ingen Spaniere i Spanien?» og denne Kritik passer paa alle hans Bøger af den Art. Det indre Menneske ophørte efterhaanden at eksistere for ham og selv det ydre Menneske forsvandt tilsidst bag Kostymet. I hans Samtaler

med hans Svigersøn Bergerat forekommer denne pudsige og betegnende Ytring: «En Kongetiger er smukkere end et Menneske; men hvis Mennesket skjærer sig en prægtig Dragt af Tigerskindet, saa er Mennesket smukkere end Tigeren, og jeg begynder at beundre det. Paa samme Maade interesserer en By mig kun ved sine Mindesmærker, der jo ikke er andet end Fællesresultatet af dens Befolknings Aand. Hvad bryder jeg mig om denne Befolkning er svinsk eller om Byen maaske rummer et Indbегreb af alle mulige Forbrydelser, naar man blot ikke slaar mig ihjel, imedens jeg ser paa dens Monumenter». Man har her den rene Skjönheds- og Kunstdyrkelse drevet ud i sin mest betegnende Ytringsform. Det Menneskelige, det sjæleligt Bevægede, det Moderne, Livet selv tabte tilsidst al Interesse for Gautier som Kunstner og Kunstelsker. Derfor gik ogsaa efterhaanden hans hele Sans for den dramatiske Kunst op i Sansen for Stilen, Kostymet og Dekorationen. Han plejede at sige, at en Skuespildigter burde kunne faa sagt fra Scenen alt det, han vilde have sagt, blot med fire Pjerrot'er, som han anbragte i forskjellige Situationer; thi det gjaldt kun om at meddele «et Indtryk af Liv ikke Livet selv»; «Livet selv er altfor grimt» havde han den Vane at tilføje.

Saaledes leverede han tilsidst saa at sige Kritiken over sig selv og angav for alle Andre

end hans blinde Beundrere, hvor hans Grænse laa. Han opviste den svage Side af Løsenet *L'art pour l'art*: En Kunst, der ikke drejer sig om anden Axe end Kunsten selv, bliver nødvendigvis tilsidst gold og tom. Den rene Kunstbegejstring skaber en Galatea af Marmor; den personlige Tankestrøm alene er den guddommelige Aande, der indblæser Statuen Liv.

At Gautier imidlertid med en Energi som ingen Anden frigjorde Kunsten fra fremmede Fordringer og udviklede den saa ejendommeligt som han gjorde, det var en stor og god Gjerning. Var det end ikke Vinding nok for Kunsten, saa var det Gjerning nok for Enkeltmand. Man kan ligefuldt paa ingen Maade sige at Gautiers Talent før hans Død blev forstaaet og vurderet, som det fortjente; han havde sit Publikum blandt alle kunstnerisk Dannede, men de blot litterært Dannede, ikke at tale om den store Læseverden, forstod Intet af hans Fortrin. Hvor tidt har jeg ikke i Frankrig af Videnskabsmænd hørt de taabelige Historier om hvorledes Gautier skrev sine Bøger ud af Diktionnærene uden Sans for andet end Ordets Klang og Besynderlighed som Ord!

Hvad der til en vis Grad forklarer denne Uforstand er, at hos Gautier Feuilletonisten efterhaanden i den almindelige Bevidsthed helt havde fortrængt Poeten. Allerede i Aaret 1836 var

han, der havde sagt Journalisterne saa bitre Sandheder, traadt ind i Dagspressen for at fortjene sit Brød og fra da af til sin Død — 36 Aar igjennem — var han uden nogen Afbrydelse Journalist. Hans Lethed til at skrive kom ham her tilgode og han udførte som Kunst- og Theaterkritiker et Herkules-Arbejde. Efter hans egen og Bergerats overensstemmende, men dog rimeligvis overdrevne Beregning vilde hans Værker, ifald man samlede alle hans Artikler, beløbe sig til tre hundrede Bind. Han skrev først 19 Aar i Girardins «La Presse», senere under Kejserdømmet mest i «Moniteur officiel». Hans Theaterartikler, som han kun modstræbende forfattede, have alene stilistisk Værdi, men visselig ingen ringe. Som Kunstkritiker indskrænkede han sig stedse mere til Billedbeskrivelsen, hvori han var uopnaaet Mester. Trætheden ved Haandværket, Ulysten til at skabe sig Fjender, Medlidenhed med Begyndere og Ubegavede, endelig en stor Godmodighed og en ikke mindre stor Ligegyldighed gjorde ham bestandig mere overbærende. Tilsidst roste han næsten Alt og Alle med samme souveræne Flegma og i samme sikre, farvede Stil. Det store Publikum kjendte ham blot som Kunstkjender, Kunstbeskriver og Feuilletonist.

Men paa Digtere og Skribenter havde han samtidigt i al Stilhed en mægtig Indflydelse. Fra Théophile Gautier nedstammer i lige Linje den

udmærkede Prosaist Paul de Saint-Victor, den Ufølsomste blandt de moderne Digtere Leconte de Lisle, den «sataniske» Lyriker Baudelaire og endelig den hele Gruppe af unge Digtere, der under Kejserdømmet forenede sig under Navnet «Les Parnassiens». Saint-Victor arvede Gautiers Farvesans og Formsans, hans Kjærlighed til den bildende Kunst, Leconte de Lisle hans Evne til at sætte sig fuldstændigt ind i fremmede Kulturer og hans orientalske Ro, Baudelaire hans Forkjærlighed for en Følelsernes og Sansningernes Haut-gouût og de parnassiske Lyrikere hans udadlelige Mesterskab i Versbehandling.

Men skjøndt han saaledes har virket langt ud over 1830-Tiden og sikkert vil virke langt ud over sin Levetid, er hans Navn som faa Andres knyttet til Romantismens tidligste kjæmpende Periode. Det er et betegnende og rørende Træk, at den sidste, ufuldførte Artikel, han skrev, er en Skildring af Theatrets Publikum under den første Opførelse af Victor Hugo's «Hernani».

XXIX.

Medens Théophile Gautier's litteraturkritiske Arbejder, saa stor en Plads de end indtage i hans hele Produktion, næsten allerede ere gaaede i Glemme for hvad han paa andre Omraader har

frembragt, har en Forfatter blandt hans Samtidige, der ligesom han var baade Digter og Kritiker og hvis Navn i begges Levetid hyppigt nævnedes sammen med hans, havt en modsat Skjæbne. Den Rang, Sainte-Beuve efterhaanden tilkjæmpede sig som Kritiker, var saa høj, at den for Efterverdenen har stillet hans poetiske og større historiske Frembringelser i Skygge. Som Digter besad han et fint og originalt Talent; men som Kritiker var han en epokegjørende Aand, en af dem, der indvarsle en Methode og grundlægge en Kunststart. I en vis Mening kan han siges at være en mere udpræget Fornyer paa sit Omraade end Periodens øvrige Skribenter paa deres; thi der gaves moderne Lyrik før Victor Hugo, men der gaves ikke i streng Forstand moderne Kritik før Sainte-Beuve. I ethvert Tilfælde har han omformet Kritiken som Balzac Romanen. I sine sidste Leveaar naaede han en ubestridt Autoritet, men dog er det først i den halve Snes Aar, der er gaaet hen siden hans Død, at hans Betydning fuldt er gaaet op for de Dannedes Bevidsthed ogsaa udenfor Frankrig. En udmærket Kjender af fransk Litteratur, den tyske Historiker Karl Hillebrand, har betegnet ham som den hele Periode's ypperste Aand, en Ytring, der kun kan synes urimelig, naar man betragter Kritiken i og for sig som et lavere Kunstfag end Dramet eller Lyriken; men denne Betragtningsmaade turde være forældet: For Skribenten er den

Kunstart den højeste, i hvilken han fuldest kan lægge sit Væsen for Dagen, og gives der end en Aandernes Rangforordning, er det højst tvivlsomt, om der gives en Rangforordning mellem Kunstarterne, aller tvivlsomst, naar Kunstarten eller Faget er bleven omdannet af den frembringende Aand til dennes ejendommelige, næsten personlige Organ. Saa meget er vist, at i Forstand (ikke blot i Dømmekraft) stod Sainte-Beuve i Generationen af 1830 ubetinget højest. Hans Ejendommelighed er denne: Han var en Aand, der forstod og forklarede et overordenligt Antal andre Aander. Naar man alligevel ikke kan indrømme ham en Overlegenhed over de øvrige fremragende Personligheder i Gruppen, saa beror det paa hans Evners Begrænsning. Saa vidt hans Blik end var, han manglede Totaloverblikket; sjældent har en Historiker og Tænker været en mindre systematisk Aand. Denne Egenskab havde ganske vist sin gode Side: Friheden for Systematik holdt ham frisk til det Sidste, gjorde ham det muligt bestandigt at skyde Ham, saa at han, der i 1827 vakte Goethes Opmærksomhed ved sine første Artikler i *Globe*, endnu i 1869 med fuld Forstaaelse, med alsidig Sympathi stod midt i, ja i Spidsen for den Kreds af yngre Videnskabsmænd og Kunstnere, der dengang udgjorde Frankrigs kraftigste Adkomst til europæisk Anseelse. Endnu i sit sidste Leveaar blev han derfor af alle de

bedste Aander opfattet som den naturlige General, under hvis Øjne «den unge Garde» helst vilde udmærke sig. Men Mangelen paa Evne til Sammenfatten har paa den anden Side umuliggjort det for Sainte-Beuve ikke blot at efterlade et enkelt Hovedværk, men overhovedet at naa til de store Linjer og den store Stil. Hans Øje var anlagt paa at se Enkeltheder, betegnende, betydende Enkeltheder overalt, ikke Helheder. Han saa disse Enkeltheder i stadig, skiftende Bevægelse, den Bevægelse, som Livet er, og ved at eftergjøre alle disse Bevægelser i sin Aand og med sin Pen gav han sine Billeder en hidtil uset Sandhed. Men han formaaede ikke at beherske Detaillen med tilstrækkelig Overlegenhed, manglede Sansen for og Evnen til at udlede de lavere liggende Aarsager af de højere og atter disse af en enkelt.

Han formaaede som Kritiker kun at skildre det isolerede Individ og selv dette sjældent samlet og sluttet (Talleyrand, Proudhon), men snart set fra en, snart fra en anden Side, snart i en, snart i en anden Alder, snart i et, snart i et andet Forhold til Omverdenen. Ja end ikke den enkelte Artikel formaaede han at fortætte om et Midtpunkt; han gjemte sine bedste Indfald i Bisætninger, sine mest oplysende Tanker i Anmærkninger. Han smulede sit Livsbrød ud i Krummer. Han nedlagde sit Guld, som Bønderne i gamle Dage gjemte deres, i mørke Kroge, i Sprækker under Gulvet og i

Væggen, paa Kistebunden og i Strømpeskiftet; han formaaede ikke at støbe Figurer deraf.

Friheden for System, der var hans Styrke, bragte ham det store Gode, at den befriede hans Skrifter for al søgt Symmetri. Intet, end ikke det Ringeste har han ofret af hvad der i Øjeblikket stod for ham som det, der burde siges, for at give sit Arbejde indre Ligevægt, endsige for at overskueliggjøre sin Fremstilling og sin Stil. Han havde Intet mod det Sammensatte og Forviklede, det som ikke slutter. Men Mangelen af de filosofiske Anlæg, som medføre Hang til Sammenfatten og Kjærlighed til det Hele som helt, har bevirket, at man af hans Skrifter aldrig modtager stærke, simple Indtryk. Vigtigt og mindre Vigtigt staar altfor tidt i samme Plan. Som Kunstner betragtet erindrer han om hine japanesiske Malere, hvis høje Kunstværd i de senere Aar er blevet anerkjendt i Europa; de overraske og begejstre, fordi der hos dem ikke findes Spor af akademisk Symmetri; de tilfredsstille aldrig fuldt, fordi de lade haant om Perspektivet, men de have i en usét Grad opnaaet at gjengive det levende Liv.

Charles Augustin de Sainte-Beuve fødtes i Boulogne-sur-mer d. 23 Dec. 1804. Hans Fader, en dygtig, fintdannet Embedsmand, havde først 52 Aar gammel kunnet tænke paa at sætte Bo. Hans Moder var dengang henved de 40. Sainte-Beuve's Forældre havde ikke været gifte et Aar, før

Manden døde, to Maaneder inden Sønnens Fødsel. Fra denne af Sønnen aldrig sete Fader, der nærede en levende Interesse for Litteratur, særlig for Poesi, og som efterlod sine Bøger gennemtrukne med Noter, Randgloser, Strøtanker, der i hele deres Aand og Form mærkværdigt foregribe Sønnens, synes Sainte-Beuve at have arvet sit Anlæg til kritisk Grubleri; fra Moderen, der paa mødrene Side var Englænderinde og som tidlig lærte Sønnen Engelsk, stammer hans i Frankrig dengang saa ualmindelige Forkjærlighed for engelsk lyrisk Poesi, for Bowles, Crabbe, Cowper og især for Wordsworth og de øvrige Digtere af Søskenen, hvem han saa tidt har oversat og anført.*) Noget Gammelt og Sørgmodigt i hans Temperament synes man med temmelig Sikkerhed at kunne udlede dels af begge Forældres fremrykkede Alder, dels af Moderens nedtrykte Sindsstemning, medens hun bar ham under sit Hjærte, da hun jo under sit Svangerskab rantes af sin Mands Sygdom og Død.

Som Barn var Sainte-Beuve tungsindig og frygtsom. Under Hjemmets Paavirkning udviklede der sig hos den tolvaarige Dreng en næsten uhyggelig Barnereligiositet; han gjorde med den mest

*) Man finder en Del af Faderens Strøtanker aftrykte som Tillæg til Morands Udgave af Sainte-Beuve's Breve til Abbeden Barbe.

glødende Iver Tjeneste som Kordreng ved Messen. Det var et kortvarigt katholsk Feberanfald, men det har tydeligt nok efterladt sig Spor, som senere lode sig opfriske, og under hele sin Opvæxt bevarede Sainte-Beuve ikke blot Pietet mod Kristendommen, men et Hang til Syslen med religiøse Tvivl og theologiske Overvejelser. Det varede, indtil han som Student strax søgte til det attende Aarhundredes Filosofer og til den sensualistiske Filosofis dalevende Repræsentanter de Tracy, Daunou, Lamarck, ved hvis Hjælp han hurtigt frigjorde sig fra Theologien. Hans Grundfond ved Indtrædelsen i den voxne Alder var den rene Erfarings-tro, og dette Fond, der senere dækkedes af religiøse Stemninger og Velleiteter, dukkede paa sin Side senere op og viste sig at være det blivende og afgjørende. Han havde i Skolen udmærket sig i de historiske og sproglige Fag; men trods sit Hang til Litteraturen gav han sig dels for sin Fremtids Skyld, dels for at skaffe sig en Modvægt mod den blot rhetoriske Uddannelse til at studere Medicin. Fra 1823—27 drev han med Iver og Interesse ved Siden af litterære Sysselsættelser fysiologiske og anatomiske Studier. Han var fattig, men aldrig nødlidende, desuden tarvelig og yderst flittig.

Den unge Mediciner var alt andet end smuk, hans store runde Hoved var næsten for svært for Kroppen, Skikkelsen uden Elegance, Haaret rød-

blond, paa engang stridt og fint. Men i de blaa og lysende Øjne, der snart syntes store, snart smaa og som undertiden udvidede sig forunderligt, glimtede tusinde Spørgsmaal, smilte den overlegne Skalkagtighed, drømte en Attraa, der halvt sanselig, halvt poetisk, vandt Hjerterne ved at indynde sig. Som fattig og grim Student kjendte han af det smukke Kjøen ikke stort andet end Synderinderne i det latinske Kvarter. Han havde et sanseligt glødende, ufint Temperament, der søgte umiddelbar Tilfredsstillelse, men som i Følge med Tilfredsstillelsen fandt Ydmygelse og Samvittighedsnag, og besad ligesaa udviklet en drømmerisk, poetisk Indbildningskraft, der tilsløret af en fin Melankoli tyede ind til Romantik og Mysticisme. Han havde maaske noget af den Stygges uvilkaarlige Nag mod de Mænd, der ved deres blotte Optræden erobre Kvindehjerter, og dog selv noget af den sig Indsnoendes Uimodstaaelighed.

I Begyndelsen af 1827 skrev han i Globe to Artikler om Victor Hugo's «Odes et ballades», der gave Anledning til hans Indtræden i den romantiske Kreds. Hugo kom for at takke ham, men fandt ham ikke hjemme; da Sainte-Beuve faa Dage senere indfandt sig i hans Hus og traf ham og hans Hustru ved Frokostbordet, lærte han paa én Gang de to Personligheder at kjende, som skulde blive Hovedskikkelserne i hans Ung-

domsliv. Han blev hurtigt den romantiske Skoles bestalter Kritiker. Det gjaldt først og fremmest om at paavise den nye Skoles Sammenhæng med ældre fransk Kultur, altsaa skaffe den nationale Forfædre. Sainte-Beuve løste Opgaven i sit fortræffelige kritiske Ungdomsværk «Tableau de la poésie française au XVIe siècle» (1827—28) hvis Grundtanke var den, tværs over den klassiske Tidsalder at knytte Traaden fra Slægten af 1830 til Ronsard, du Bellay, Philippe des Portes og de øvrige saa længe og saa uretfærdigt forsmaaede Renaissancedigtere. Sainte Beuve's Bog er i hans Forfattervirksomhed den nøjagtige Parallel til hvad Th. Gautier's «Les Grotesques» er i hans; den er ældre end dette Skrift, iøvrigt ligesaa grundig og fint analyserende, som «Les Grotesques» er plastisk og sær.

1829 fulgte Sainte-Beuve's første Samling lyriske Digte, «Josephe Delormes Poesier», ejendommelige og maniererte Digte, som gjorde en ikke ringe Opsigt. Bogens Foregivende var det, at den var skreven af en ung medicinsk Student, der var død af Lungesygge; dog Sainte-Beuve skildrede under det gjennemsigtige Pseudonym i Fortalen sig selv og sit eget Levnet. Josephe Delorme er en Art Ætling af Obermann, fattig, rigtbegavet, rig paa Medlidenhed med Menneskehedens Ulykker, en genial og glansløs Aand som sin Stamfader, men endnu mangfoldigere i sit Sjæleliv end han; thi

Josephe Delorme er paa én Gang Filosof og ulykkelig over sin Vantro, ideal i sine Forhaabninger og sin Stræben og dog forfalden til lave Udskejelser*). Helten er her den almindelige desperate Yngling fra 1830, men ført tilbage til mere borgerlige Forhold end hos de andre Digttere; hans Fortvivelse er mindre storstilet og mere virkelighedstro. Hans Digte, der formelt ere mærkværdige ved den Forkjærlighed, de røbe, for Gjenoplivelsen af Ronsards og Charles af Orleans' yndige, gammelfranske Versemaal og for den af Sainte-Beuve (omtrent som af Wilhelm Schlegel) yndede Sonetform, ere først og fremmest interessante ved den Virkelighedssans, der allerede her bryder igjennem hos Forfatteren og som vel nu og da kan lade sig føre tilbage til en Paavirkning fra Englænderne af Søskolen, men som dog i Regelen ved sit dristige Æmnevalg (se f. Ex. Digtet «Rose») er ganske oprindelig og ganske fransk. Det ideale Element er i Digtene repræsenteret ved Forfatterens formelige Henrykkelse over det «Cénacle» (det vil sige den lille Kreds af Poeter og Malere) i hvilket han er bleven indlemmet, og hvis Medlemmer forherliges snart under et, snart En for En. Hans Fryd over Vennerne overstiger alle Grænser. Enkelte af disse

*) Om Obermann se Emigrantlitteraturen, 2den Udg. S. 100 ff.

Digte fandtes i Datiden saa søgte, at man latterliggjorde dem — «*Les rayons jaunes*» havde i Virkeligheden vovet sig til det Latterliges Grænse — andre fandtes platte. Guizot definerede Joseph Delorme «*un Werther jacobin et carabin*» (Jacobiner og Mediciner). Men Alt i Alt kan Bogen siges at have gjort den ikke ringe Lykke, den fortjente at gjøre.

Sainte-Beuve's næste Digtsamling (Marts 1830) betegner i Forening med hans Roman *Volupté* (1834) og de to første Bind af «*Port-Royal*» det følsomme og noget fromladne Tidsrum i Forfatterens Liv. «*Les Consolations*» er i Udtryk af hysterisk Beundring og med et *Accompagnement* af kristelig Ruelse tilegnet Victor Hugo, hvis Navn forekommer rundt omkring i den, men Samlingen var i Virkeligheden fuldt saa meget helliget Fru Hugo, til hvem det første Digt og flere andre ere rettede, og som var Sainte-Beuve's Ungdomskjærlighed. Om hans Forhold til hende handler med altfor stor Aabenmundethed en øjensynligt ganske virkelighedstro Digtsamling, «*Le livre d'amour,*» som Sainte-Beuve lod trykke, men ikke offentliggjøre, og af hvilken de vigtigste Digte ere blevne optrykte i Pons's uværdige Bog: «*Sainte-Beuve et ses inconnues*»; desuden i Grunden alle Hovedpartierne af Romanen *Volupté*, hvor det er let at gjenkjennde Forfatterens Forhold til Victor Hugo og hans Hus i Amaury's Forhold til den

anerkjendte politiske Fører, Hr. de Couaën og hans Hustru. Sainte-Beuve selv og mange andre efter ham have antydnet, at den hele svagtkatholsk farvede eller fernisserede Gruppe af hans Arbejder, som opstod under hans Sværmen for og med Fru Hugo, blev direkte inspireret af hende, idet denne Dame, der forøvrigt i sine modnere Aar har skrevet som ivrig Fritænkenske, i sin Ungdom var alvorligt katholsk. Man har paastaaet, at Sainte-Beuve, under sin Stræben efter at vinde hende helt, gik saa vidt i sin Forførelseskunst, at han vænnede sig til at tale i hendes Sprog og føle hendes Følelser efter. Jeg betragter denne Forklaring som falsk og er overbevist om at Sainte-Beuve har bedraget baade sig selv og andre ved i sin ældre Alder at tale om sine Ungdomsskrifter, som han gjorde. I et Brev, dateret Juli 1863, skriver han til Forfatterinden Hortense Allart de Méritens (Madame Saman): «Jeg har drevet en Smule kristelig Mythologi i min Ungdom, men den er fordampet. Den var for mig hvad Svanehammen var for Jupiter hos Leda, et Middel til at faa Indpas hos de Skjønne og opnaa ømmere Øjeblikke. Ungdommen har Tid og bruger alle Midler». Jeg lider ikke den temmelig frivole Maade, paa hvilken han her bortforklarer et Træk, der ganske simpelt udsprang fra det Bløde og Uselvstændige i hans Ungdomsvæsen, der maatte drage ham til Katholicismen, og som uddybedes af Tids-

strømmen, der i hint Øjeblik, som det i Reglen gaar, var ved at blive en Modestrømning, kort inden den forsvandt. Hint Tidspunkt betegner den filosofiske Spiritualismes Gjenfødelse. Sainte-Beuve var Tilhører ved de Forelæsninger, som Jouffroy efter sin Afsættelse holdt paa sit Værelse i Aaret 1828, og var desuden som næsten alle Datidens Yngre paavirket af Cousin. Den nye Tids Filosofer omvendte ham foreløbig fra Sensualismen. Mange af de Unge betragtede endnu Romantismen, som Hugo fra først af havde betragtet den; nemlig som Reak-tion mod Klassikernes hedenske Kunst og Litteratur, og desuden var en Fløj af den unge romantiske Skole med sin Iver for Middelalderens poetiske Gjenfødelse saa nær forbunden med den unge katolske Gruppe, der samlede sig om Lamennais og Abbeden Lacordaire og som grundlagde Bladet Avenir, til hvilket ogsaa Sainte-Beuve leverede Artikler, at det intet Under var om nogle Stænk fra Nykatholikernes Vievandskoste faldt paa de unge Skribenter og i de nye Bøger, der udgik fra den romantiske Kreds. Lacordaire har endog forfattet et Parti af Slutningen i «Volupté», Skildringen af Klosterlivet. Den Gudelighed, der raader i «Les Consolations» og som bl. A. irriterede Beyle, der ellers var Sainte-Beuves oprigtige Beundrer, og den Røgelsedunst, der fylder den sidste Halvdel af «Volupté», erindrer levende om tilsvarende Fænomener hos Romantikerne i Tyskland.

Romanen «Volupté» er trods sin Bredde og sin tungtaandende Gang en fin og dybsindig Sjælehistorie. Det er Bekjendelser i Rousseau's Manér, men fremstillede i en Stil, der er rigere paa Billeder, mere farvemættet og finere afskygget end hans og som helt igjennem har en vis lyrisk Følsomhed omtrent som den lyriske Stil, Lamartine noget senere anvender i «Jocelyn», hvis Æmne, skjøndt mere kysk, er beslægtet. Bogen er en med dybe og skarpe Tanker gjennemdraget Skildring af et nydelsessygt Ungdomsliv; den fremstiller Sjælens sanselige og dens ømme Drifter som i lige Grad tilintetgjørende for Ungdomsfriskhed og Ungdomshandlekraft. Fremfor Alt behandler den det blødagtige Venskab med unge Kvinder, særligt unge Koner, paa hvilket fremragende Ynglinge ikke sjældent ødsle saa megen Tid og Kraft. Jeg tror at Ordet «ødsle» stemmer bedre med Sainte-Beuve's Mening end Ordet «spilde»; thi han har selv etsteds mod en genial, men noget for haandfast og nuancefattig Skribent rettet den Bebrejdelse, at han har arbejdet for stærkt og for ensomt og har skadet sig selv ved altfor sjældent at søge det Selskab «som af alle er det bedste, som faar En til at spille mest Tid og paa den behageligste Maade af Verden, Selskabet med Kvinder».

Bogens Helt Amaury er stillet mellem tre

Kvinder; han elsker den ene, der er gift med hans Lærer og Høvding, højere end han vover at lade hende forstaa, han opgiver den anden, sin Ungdomsforlovede, for den førstes Skyld og samtidigt indlader han sig med den tredje, hvem han afvexlende attraar og ved Raahed og Ligegyldighed krænker, i et Kjærlighedsspil, som hverken tilfredsstiller ham eller beskytter ham mod raa Udsvævelser med uværdige Kvinder. Videbegjærlig, ærgjærrig og haardnakket flittig som han er, lammes han ved alle disse Forhold i sin Aandskraft og ser tilsidst ingen anden Retning end den at underkaste sig den katholske Kirkes strenge Tugt, fra hvis Synspunkt han overser sit Ungdomsliv og fremstiller det for Læseren. Fortællingen giver sig altsaa selv som en Gejstligs Skriftemaal og har derved paa enkelte Steder faaet en ganske ulidelig Salvelse; de Udbrud af Anger, de moralske og religiøse Formaninger, de Bønner og Prædikemotiver, der afbryde Fremstillingens Gang, udgjøre Bogens mindst tiltrækkende Partier, men Romanens Kjærne holder Læseren skadesløs: Blik ind i Sjælens Udviklings- og Sygehistorie, der bero paa et ihærdigt Selvstudium og røbe den tilkommende Kritiker, Syn paa Kvindenaturer, der røbe det Feminine i Sainte-Beuve's Naturel og varsle om hans enestaaende Gave til som Kritiker at fortolke Kvindesjæle, det er

hvad der udmærker denne Bog. Vil man se nogle Prøver paa dens skarpe Iagttagelse og sindrige Reflexion: «Hvor Ungdommen af Naturen er utaknemmelig! Langt bort kaster den og med en haanlig Mine Alt, hvad den ikke har givet sig selv. Den vil bindes af Baand, den selv har knyttet, have Venner for sig alene, Væsener, den selv har valgt; thi den mener at føle Skatte i sin Sjæl til at købe Hjerter for, og Strømme i sin Sjæl til at befrugte dem med. Man ser den da give sig hen for Livet til Venner, den igaar ikke kjendte, og ødsle Eder for Evigheden paa unge Piger, den neppe har set.» — «Hvor de menneskelige Venskabsforbindelser ere ringe! Hvor de udelukke hinanden! Hvor de følge paa hinanden og jage hinanden som Bølger! O Jammer! Dette Hus, hvori Du kommer Aften og Morgen, der synes Dig som dit Hjem og bedre end dit Hjem, og for hvilket enhver tidligere Venlighed ringeagtes, vær sikker paa, at dette Hus en Dag vil have Uret, det vil blive undgaaet af Dig som et uhyggeligt Sted, og naar din Vej tilfældigvis fører Dig nær hen dertil, vil Du gaa en stor Omvej for ikke at se det. Jo mere ævnerig Du er, desto mere vil det være saaledes.» — Her en kort Sætning, som enhver sanddru Natur, der har følt den smertelige Nødvendighed af at fortie Noget, vil forstaa og vil beundre Kortheden af: «Jeg søgte paa én Gang at udtrykke, hvad jeg virkelig følte, og tilsyneladende

at udtrykke, hvad jeg ikke følte, at være ærlig ligeoverfor mig selv og vildledende overfor hende.» Her en kort vemodig Livsbetragtning: «Et Troppekorps drager langsomt hen ad en Vej, men Fjendens Skytter ligge skjulte paa begge Sider, anrette et frygteligt Blodbad, og det kommer til Kamp. Naar da før Aften Truppens Øverstbefalende og en eller anden heldigt sluppen Bataillon, efter at have drevet Fjenden paa Flugt, ankommer til den nærmeste By med en Lap af Fanen, saa kalder man det en Triumf. Naar en eller anden Del af vore Planer, vor Ærgjærrighed, vor Kjærlighed har lidt noget mindre end Resten, saa kaldes det Hæder eller Lykke.» — Her endelig et fint lille Billede om den skinsyge Kjærlighed: «I disse Øjeblikke, da den attraar Erobring, da den ægges og forbitres over enhver Modstand, ja selv over enhver kjærlig Følelse for Andre, vilde jeg sammenligne den med hine asiatiske Despoter, der for at bane sig Vej til Tronen kvæle alle deres Nærmeste, alle deres Brødre.»

Med «*Les Pensées d'Août*» afsluttede Sainte-Beuve sin digteriske Løbebane. Det er den eneste af hans Digtsamlinger, der slet ingen Lykke har gjort og det er øjensynligt den koldeste af dem, men det forekommer mig, skjønt jeg staar ene med min Mening, som om hans Originalitet først her bryder helt igjennem. Der findes her en i den romantiske Skoles Lyrik enestaaende

Virkelighedssans; ingen tidligere Digter havde dristet sig til at optage saa meget af Dagliglivets Talebrug og vore daglige Omgivelser i Lyriken. I Norden, hvor man end ikke nutildags ret har Mod til at give en Omnibus eller en Jernbaneperron Plads i et lyrisk Digt, maa Poesier som disse næsten betragtes som Fremtidslyrik.

Der er her, som i Josephe Delormes Digte, noget af den engelske Søscoles Stil og Opfattelse omplantet paa fransk Grund. Her som i England ædru og simpel Virkelighedsiaagttagelse, her som hist en Fremstillingsmaade, der støtter sig paa den Overbevisning, at der ikke bør være nogen væsentlig Forskjel mellem Prosasprog og Sproget i metrisk Komposition. Men istedenfor hine engelske Poesiers underlige Mangel paa Tilspidsning og Tankebraad er her traadt en ægte fransk dramatisk Spænding. Det er her et lille Drama, der afvikler sig indenfor en kort lyrisk Fortællings Omrids.

Jeg fremhæver Digtet «A Madame la Comtesse de T.». Grevinden, hvem det er tilegnet, fortæller: Hun rejser paa Rhinen fra Köln til Mainz. For at nyde Udsigten bedre er hun stegen ind i sin Vogn, der er anbragt paa Dampskibets anden Plads og sidder nu der iblandt denne Klasses Passagerere, Tjenestefolk, Arbejdere med deres Koner, fattige Rejsende. Da raaber et af hendes Børn: «Moder! Grev Paul er blandt Passagererne.» Hun vender sig og ser vel ikke denne

Bekjendt, men i en grov gammel Arbejdsdragt en Mand med fine Træk og hvide Hænder, der synes forklædt. Han ses stadigt sammen med en simpel Londonsk Arbejderfamilie; Manden er en grov Karl, der uafbrudt spiser eller ryger sin Pibe, hans Hustru er ved første Blik uanselig, de have en omtrent fjortenaarig Datter med sig, ret kjøn. Hun tænker sig først, at den unge Mand, der synes en politisk Flygtning, nærmest en Polak — det foregaar i 1831 — føler sig tiltrukket af den unge Pige; saa ser hun, at det er Moderen, hvis Blik bestandig hænger ved ham. Og denne Kvinde er ikke ung mere, om hun end for faa Aar siden endnu har været meget smuk, hendes Holdning i den tyndtslidte Kjole er elegant og hendes Haar pragtfuldt. Med en Omhu, der ikke er Kjærlighed, men Ømhed mod den, af hvem man elskes, holder den unge Mand Paraplyen over hende og samler Kaaben om hende, da det regner; han køber dyre Druer til hendes Smaadrenge. Grevinden aner, at han i den fjerne By, hvor han søgte Ophold, har fundet Venner i denne fattige Forstadsfamilie. Men han skal som hun i Land i Mainz, medens de Andre skulle fortsætte Rejsen paa Skibet.

«Han steg ombord i Baaden. Jeg saa denne Jammer. Han kyssede de to Smaadrenge, omfavnede Manden, tog Datterens Haand (og Barnet smilte ondskabsfuldt, nysgjærrigt som en lille Eva);

han trykkede begge hin Kvindes Hænder, idet han undgik hendes Blik.» Saa det sidste Klokkesignal. Han iler over Broen og staar paa Stranden. Alle vifte og hilse til ham, Børnene, for hvem Alt er Leg, raabe med en Art Glæde Farvel.

«Men Kvinden, o Kvinden! Ubevægelig stod hun med hævet Arm og et rødt og blaat Lommestørklæde i Haanden. Hun viftede ikke med det; hun syntes livløs og hun havde vel fortjent, at Himlen havde forbarmet sig over hende og forvandlet hende til Sten . . . Jeg tænkte: Stakkels Sjæl, du Enke efter en afsindig Kjærlighed, hvad skal dette blive til iaften, og imorgen og bestandig! Denne plumpe, grove Mand, denne dybe Fattigdom, denne Datter, som véd Alt og som ikke med noget overbærende Blik paa denne Rejse har udspejdet Alt, hvilken Skjæbne!» «Næste Dag, slutter Grevinden, da den unge Mand og jeg vare blevne Rejsefæller, henvendte jeg de Ord til ham: «De er meget ensom idag.» — «Ja,» svarte han koldt, «lige fra London af har jeg i sex Uger rejst sammen med de brave Folk.» Tonens aristokratiske Overlegenhed stod i Strid med de velvillige Ord. «Og ser De dem snart igjen?» — «Aldrig,» svarte han med et ejendommeligt Smil; «jeg vil ganske sikkert aldrig faa dem at se mere; jeg tager til Schweiz og derfra endnu meget længere bort.» — —

Jeg gjør endnu opmærksom paa den lille

geniale Digtning: «Hr. Jean, Skolelæreren». Det er en metrisk Fortælling om en fattig, fader- og moderløs Landsbyskolelærer, der er bleven opdraget i en Hittebørnsanstalt og en Dag pludselig erfarer, hvem hans Fader er: ingen ringere end den berømte Jean Jacques Rousseau, der som bekjendt selv fortæller, at han har udsat sin Hustru Thereses Børn, til hvilke han med tvivlsom Ret betragter sig som Fader. Skolelæreren har hidtil Intet læst af Rousseau. Nu begynder han derpaa og læser med dyb Begejstring Émile og Héloïse og alle de andre Værker. Han sporer skarpere end nogen Anden baade den frugtbare Varme og den ringe Grad af personlig Samvittighedsfuldhed deri, indtil han en Dag ikke kan modstaa Lysten til at lære sine Forældre at kjende. Han rejser til Paris, finder Huset, stiger op ad Trappen. Øverst oppe, hvor en Dør staar halvt aaben, hører han en skinger Kvindestemme skjænde. Det er dér. Han træder ind og prøver at finde en Indledning. Den gamle Mand, der sidder bøjet over et Bord med Nodér, hører paa ham med Ryggen til, uden at vende sig. Sønnen stammer, men før han har faaet sit Ærind forklaret, rammes han af et stikkende, mistænksomt Blik og jages bort som Lurer og Spejder. Han føler sig for anden Gang forstødt af sin Fader, og det af den Fader, hvem han paa Knæ havde villet tiltigge sig af Gud, og hvem han med Stolthed vilde været bekjendt for

Alle — føler sig for anden Gang forstødt af sin Moder, hin Kvinde med det raa Ydre og det haarde Blik. Og han iler bort ud paa Landet igjen for som ydmyg Skolelærer at føre nogle af de Sandheder ud i Livet, der findes i hans Faders Skrifter og spottes af hans Levnet. I Lærerens Opdragelse af Børnene sætter den sande Kjærne i Rousseau's *Émile* Virkelighedsspirer.

Les Pensées d'Août udgaves i 1837. Fra nu af er Sainte-Beuve udelukkende Kritiker.

XXX.

Det var Sainte-Beuves egentlige og større Kald, der førte ham bort fra Digtekunsten. Det førte ham ikke bort fra Poesien. Poesien blev fra nu af en underjordisk Kilde, der meddelte hans kritiske Undersøgelser, selv deres tørreste og alvorligste Egne, Friskhed og frodigt Liv.

Det er imidlertid interessant at se, ad hvilke Slyngveje den første store moderne Kritiker langsomt modnede til sit Kald. Da ved Julirevolutionen den romantiske Kreds opløste sig, var Sainte-Beuve saa forsonet med Restaurationens herskende Mænd, at han stod i Begreb med at blive udnævnt af Polignac til som Lamartines Gesandtskabssekretær at ledsage Digteren til Grækenland. Han havde ikke havt noget imod, af Magthaverne at modtage en for en ung Poet saa

ønskværdig Post. Han nærede da uvilkaarligt nogen Bitterhed mod det nye Herredømme, under hvilket næsten alle hans litterære Venner forfremmedes politisk, og da der i ham stadigt var en vis folkelig og demokratisk Grund, (han bortkastede Partiklen «de» foran sit Navn, skjønt han havde arvet den efter sin Fader) blev han snart en Slags Tolk for den naivtbegeistrede Socialfilosof Pierre Leroux og forblev ved Bladet «Globe» selv da det fra de romantiske Doktrinæres Hænder gik over i Saint-Simonisternes og som deres Organ udkom med Mottoet: «A chacun selon sa vocation, à chaque vocation selon ses œuvres». Han var (som Heinrich Heine) begejstret for Père Enfantin og satte i en Artikel fra 1831 Saint-Simons religiøse Skrifter højt over Lessings «Menneskehedens Opdragelse».

Neppe havde han efter Opløsningen af den Saint-Simonistiske «Familie» i 1832 skilt sig fra Saint-Simonisterne, før han nærmede sig Armand Carrel, det republikanske Frankrigs litterære Hoveding. Skjønt han i den Artikel, han i 1852 skrev om Carrel, har tilsløret sit nære Forhold til ham, er det vist, at han tre hele Aar skrev i «National», og det saavel om Politik som om Litteratur. Han blev indrulleret blandt Republikanerne som tidligere blandt Saint-Simonisterne, Romantikerne og Royalisterne og lærte ogsaa dem at kjende. Paa samme Tid indførte hans Ven

Ampère ham i L'Abbaye des Bois, hvor den gamle Madame Récamier tronedes og hvor Chateaubriand blev dyrket som Afgud. Da det i Anledning af en Artikel om Ballanche, der syntes at røbe legitimistiske Sympathier, kom til Brud mellem Sainte-Beuve og Carrel, nærmede han sig mere til Lamennais, der iøvrigt havde søgt ham først. Han blev snart Lamennais' Fortrolige og Raadgiver. Hvad der interesserede ham ved Lamennais, det var dels den folkelige Flamme i den store Præsts Sjæl, dels dennes Grundtanke, at det for at holde Demokratiets uimodstaaeligt stigende Strøm indenfor sine Bredder var nødvendigt overfor dets saa mægtige og indenfor en vis Begrænsning sande Princip at hævde et andet endnu mægtigere Princip, det religiøse, der kunde tale med Myndighed til Folkene og med ikke mindre Overlegenhed til deres Konger. Ja Sainte-Beuve var saa betagen af Lamennais før dennes afgjørende Frafald fra Rom, at han endog senere i en af sine Artikler rettede en betinget Bebrejdelse mod ham for dette Frafald; han mente, at Den ikke havde Ret til at optræde som antipavelig Folkeleder, der saa nylig havde kjæmpet for at bøje Aanderne under den bestaaende Kirkes Tugt.

De tre Aar 1834—37 vare de smerteligst bevægede i Sainte-Beuves Liv. Hans Forhold til Fru Hugo løstes i det sidste Aar ved en pludselig Krise, der samtidigt brød de Baand, som

fængslede ham til den romantiske Gruppe, og tilintetgjorde hans religiøse Tilbøjeligheder. Han tyede til Lausanne, hvor han i Aarene 1837—38 begyndte de Forelæsninger, af hvilke hans store Værk «Port-Royal» opstod. Planen var tidligere lagt, Begyndelsen tidligere skrevet; at Foredragene holdtes for en vel protestantisk, men troende protestantisk Tilhørerkreds, bestemte til en vis Grad deres Tone. Desuden kom Sainte-Beuve i Lausanne i fortrolig Berøring med den udmærkede reformerte Schweizerpræst Vinet, en af de faa Mænd, for hvem han til sin Død bevarede Ærefrygt, og denne Mand, der var en streng og oprigtig Religiøs og samtidigt en yderst fin og skarp Kritiker af den franske Litteratur, interesserede Sainte-Beuve lige stærkt som Karakter og som Aand. Vinet's Betoning af Kristendommen som Inderlighed gjorde Indtryk paa hans aarvaagne theologiske Sans, og naar han gik som opmærksom Tilhører, ansaa Vinet ham for omvendt til sin Tro. Ikke desmindre rejste Sainte-Beuve vantro fra Lausanne til Italien og fra Italien tilbage til Paris, hvor han optog sin Virksomhed som Kritiker i større Stil end nogensinde før, nærmest med den Forskjel, at han, der var begyndt som Kampkritiker, nu optraadte som forklarende og belærende Skribent.

Han blev den højt ansete litterære Dommer i «Revue des deux mondes», indflydelsesrig, Verdensmand, søgt og yndet i aristokratiske Huse, gjaldt

for en vel uafhængig, men rolig og værdig Forfatter; i Politik nærmest højre Centrum. En Dame, til hvem han snart traadte i det ømmeste Venskabsforhold, sikrede hans Stilling i den fornemme Verden. Det var Madame d'Arbouville, Forfatterinde af nogle smukke og sørgmodige Noveller, Enke efter en General, Nièce af Første-ministeren Grev Molé. Sainte-Beuve tilbragte om Vinteren sin Fritid i hendes og hendes Bekjendtes Huse, laa om Sommeren paa Landet hos hendes Slægtninge. Han blev Grev Molé's Ven og litterære Raadgiver og tog ved given Lejlighed Parti for denne fintdannede Adelsmand af den klassiske Skole mod sine egne gamle romantiske Forbundsfæller, naar de lode det skorte paa Smag og Takt. *) Han blev alt 1844 og uden at have lidt noget tidligere Nederlag optaget som Medlem af det franske Akademi, beskyttet som han var i hint Øjeblik af alle de monarkiske og klassiske Saloner. (Man kan hos Madame de Girardin, Sainte-Beuve's aandrige Fjende, læse et bittert Angreb paa ham i den Anledning. **) Det Pikante ved Ex-Romantikerens Indtrædelsesceremoni forhøjedes ved, at det tilfaldt Victor Hugo, hvem Akademiet først

*) Man se Sainte-Beuves Artikel om A. de Vigny's Optagelse i Akademiet, desuden det af ham selv meddelte Brev til ham fra en Dame [Madame Hugo] om denne Optagelse.

**) Lettres parisiennes IV. 170.

havde optaget efter tre Afvisninger, at holde Modtagelsestalen til ham.

Sainte-Beuve følte sig imidlertid lige saa lidt stavnsbunden til denne nye Kreds som til de tidligere, i hvilke han havde tilbragt sin Ungdom. Revolutionen i 1848 splittede dette Selskab ad og da de sejrende Republikanere krænkede ham dødeligt ved Offenliggjørelsen af en aldeles fjottet Anklage imod ham, følte han sig mere end nogensinde isoleret. *) Han forlod for anden Gang paa nogen Tid Frankrig, holdt i Liège de Foredrag, af hvilke hans Bog «Chateaubriand et son groupe littéraire» fremgik, Foredrag, hvis Indhold og Tone maatte gaa det monarkiske og katholske Parti meget nær og som røbede Tab af store Illusioner.

Madame d'Arbouville døde 1850 og dermed var det private Baand, der forenede ham med de gamle Partier, bristet. Det demokratiske og socialistiske Instinkt, der havde draget ham til Armand Carrel og til Saint-Simonisterne, drog ham nu til det andet Kejserdømme. Han var saa lidt som nogen anden Mand fra 1830 (den en kort Tid berømte, hæderlige, men iøvrigt ringe begavede Digter

*) Man anklagede ham for at have ladet sig bestikke af Julimonarkiets hemmelige Fond. Det viste sig, at hvad der laa til Grund var Bevillingen af en Sum paa — 100 Francs, der vare blevne udgivne til Istandsættelse af en Ovn i Mazarinbibliotheket, hvor han var Bibliothekar.

Auguste Barbier fraregnet) fri for at dele den almindelige Napoleonskultus, han betragtede Kejserdømmet som en af Folket baaren, mod Borgervæsenets Herredømme rettet Imperialisme, og i den bekjendte, meget angrebne Artikel «Les regrets» erklærede han ikke blot sin Tilslutning til Napoleon III, men udtalte sig endog med en underlig glemsom Haan om Orleanister og Legitimister. Han skrev først i *Le Constitutionnel*, saa en Tid lang i *Moniteur officiel*, saa atter i *Le Constitutionnel*, endelig i sit sidste Leveaar i *Oppositionsbladet Le Temps*. Han var øjensynligt fuldstændig oprigtig, han søgte ingen Fordel ved sit Omslag, han lod sig kun nu som altid uvilkaarligt paavirke, for senere at kritisere des mere klarsynet og indsigtsfuldt. Med Kejserens Person kom han blot flygtigt i Berøring, han sluttede sig til «Kejserdømmets Venstre», blev af Prinsesse Mathilde og Prins Napoleon behandlet og hædret som Ven, og han benyttede sit Venskabsforhold til Prinsessen paa den smukkeste Maade, nemlig til en stilfærdig og ædel Velgjørenhed i største Stil.

Først i denne sit Livs sidste Periode lykkedes det ham at udfolde hele sit Talent. En ukritisk Digter har i Regelen Udsigt til at blive slettere med Aarene, en Kritiker har i Regelen Udsigt til at blive bedre, og Sainte-Beuve udviklede sig fra Aar til Aar lige til sin Død. Hans Sandhedskjærlighed, der fra først af havde været ligesaa

levende som hans Arbejdsdrift, men som tidt var bleven hæmmet af Hensyn, blev nu bestandigt mere meddelsom, medens Arbejdskraften holdt sig uforandret. Han har skrevet omtrent halvtredsindstyve Bind, og der findes i dem ikke en skjødesløs Linje, sjældent en Unøjagtighed; men først i denne sin sidste Periode fik Sainte-Beuve fuldt Mod til at føre det Frisprog, han trængte til for at give sine virkelige Meninger paa det religiøse og filosofiske Omraade Udtryk. Alt, hvad han havde trængt tilbage, siden han i sin Ungdom studerede det attende Aarhundredes Filosofer, fik nu Luft. Hans ringe Sans for Balzac's saa meget grovere og Beyle's saa meget særere Væsen kan ikke bringe det Mod og den Fasthed i Glemme, hvormed han nu i Litteraturen stod som Talsmand for den opvoxende Forfatterslægt, selv for Personligheder som Flaubert og Brødrene Goncourt, hvem han ikke fuldt forstod. Det bør heller ikke glemmes, at han afslog at skrive en Artikel om Napoleons «Vie de César». Og i Senatet optraadte han, helt alene, og med ikke ringere Fasthed som Klerikalismens overlegne og hensynsløse Modstander.

I Marts 1867 forsvarede han Renan og hans «Jesu Liv». I Juni samme Aar stod han, da man paa Grundlag af en Klage fra Smaastadsmatadorerne i Saint-Étienne vilde udelukke al den Gejstligheden ubehagelige Litteratur (deri indbefattet Voltaire, Rabelais o. s. v.) af Folkebibliothekerne,

ganske ene i det servile og klerikale Senat som den frie Forsknings Talsmand og varmtfølende Hævder af den franske Litteraturs Ære. Studenterne der i 1855 havde udhysset ham paa Grund af hans Tilslutning til Kejserdømmet, hyldede ham i denne Anledning ved en Deputation og et Leve. De løgnagtige Rygter, som bleve udsprede af den klerikale Presse i Anledning af et lille Middags-selskab, han i 1868 ved en Tilfældighed kom til at give paa Langfredag, udpegede ham formelig som Antikrist, som en gjenfødt Voltaire, og da han i Maj 1868 samlede sine sidste Kræfter for med svag Stemme men med virkelig Dristighed i Senatet at forsvare Pressefriheden og angribe Lovforslaget om de katholske Universiteter, var hans Navn bleven til en Fane, til den frie Tankes Symbol. I Januar 1869 brød han med Kejserdømmet. Efter fire Aars Sygdom og lang Tids frygtelige Lidelser, som han med stoisk Standhaftighed udholdt, drog han den 13. Oktober 1869 sit sidste Suk.

Sainte-Beuve har, som man ser, med sin ualmindeligt modtagelige Natur undergaaet en hel Række af religiøse, litterære og politiske Omformninger. Det var den Skole, han maatte gjenngaa for at blive Stifteren af den moderne Kritik. Men hvad man tør hævde ham, selv i Meningsvexling, det er Ærlighed. Personlige Grunde have i store Ting kun kunnet have ringe Magt over en

Mand, hvis Væsen er saa sandt som det, der lyser ud af hans Skrifter. Thi, som Franklin siger: Sandhed og Ærlighed ere som Ild og Flamme. De have en vis naturlig Glans, der ikke lader sig male.

XXXI.

Det største sammenhængende Værk, Sainte-Beuve har skrevet, er «Port-Royal» (1840—59). Det er i sin Art enestaaende. Med den Ulyst til at bevæge sig ad Forskningens brede Landeveje og med det romantiske Hang til at dvæle ved religiøst Sværmeri, der fra tidlig Tid betegnede ham, valgte han sig Jansenismens Historie i Frankrig til Hoved-æmne. Jansenismen var en begejstret, aarvaagen, anstrengt og ildfuld Form af Religiositet, der, skjønt født og baaren paa Katholicismens Grund, dog havde en personlig, det vil sige kættersk Lidenskab for Sandhed, som paa engang tiltrækker Fornuften ved sin Frihed og Medfølelsen ved det Heltemod, hvormed den trodsede Forfølgelse og Tvang. Jansenismen og dens Historie «Port-Royal» naa begge deres højeste Oversigtspunkt i Pascal, hvis magre, sygelige Skikkelse legemliggjør den overfor den blodrige, sundere følende Tysker, der i Nabolandet mere end et Aarhundrede tidligere med større Held havde ført en langt ude beslægtet Kamp mod kirkelige Tillæmpningsforsøg.

Sainte-Beuve havde alle Betingelser for at

skrive Jansenismens Historie. Han var ingen Troende, men han havde været det eller troet at være det. Den Anskuelse, man selv nærer, er man sjældent i Stand til at overskue; den Anskuelse, man aldrig har nærét, er man sjældent i Stand til at forstaa; man forstaar bedst den Synsmaade, man engang har delt og nu ikke længere deler. Og tvivler man, om Sainte-Beuve ogsaa forstaar disse middelalderlige Følelser, denne Trang til at forlade Verden, denne den grebne Sjæls Strid med Naturen og angerfulde urolige Tyen til Naaden, om at han ogsaa rigtigt ved, hvad Aand der rører sig under disse Prædikener og theologiske Afhandlinger, hvilke Hjerter der banke under disse Snese af Nonnedragter, hvad Begejstring, hvad Andagt, hvad Haab og Længsel, hvad for mystisk Sværmeri og hellig Ekstase der skyder op paa dette lille indviede Jordsmon, da læse man blot de to første Bind igjennem indtil Afsnittet om Pascal, hvor Forstaaelsen allerede var lettere, fordi Skikkelsen var større og alt forud mere bekjendt. Man gjøre sig blot fortrolig med de to mesterligt udførte Portræter, Sainte-Beuve giver af François de Sales og Saint-Cyran, og se, hvorledes han af Ytringer, mundtlige og i Breve, af nogle Afhandlinger og Prædikenstykker formaar at danne to Skikkelser, saa naturotro og menneskelige, at man fører et Samliv med dem. Rundt omkring sporer man, at Sainte-Beuve er begyndt

som Romanforfatter. Hvormange Scener mellem dette Nonneklosters, dette Dueslags skyldfri Beboerinder staa ikke levende som i en Roman! Og han bruger bestandig sin Fantasi kun til at skildre, aldrig til at opfinde og forvanske.

Værkets Mangel er den, at de første Dele, som ere de mest underholdende, savne historisk Stil. Man sporer nu og da paa en pinlig Maade den forhenværende Underholdningsskribent. Sainte-Beuve bruger her kun Port-Royal til Udgangspunkt. Det gamle Kloster er næsten blot hans Kastel, hvorfra han gjør det ene Udfald efter det andet; han opsøger Paralleler, hidrager Analogier, snart fra Litteraturen, snart fra det virkelige Liv, lærerige, men haartrukne og drøfter saaledes i Forbigaaende ikke blot Corneille, Racine, Molière, Voltaire, Vauvenargues, men endog ganske moderne Forfattere som Lamartine og George Sand. I de senere Bind, hvor Fremstillingen er mere ædru og historisk, savnes til Gjengjæld hine Episoders Tiltrækning, og Æmnet er tiltrods for den kjærlige Omhu, hvormed det er behandlet, noget vel specielt til i Længden at interessere.

Langt højere end i dette sit formentlige Hovedværk staar Sainte-Beuve i den lange Række Bind, «Causeries du lundi» og «Nouveaux lundis», der indeholde de kortere Artikler fra hans Forfatter-skabs mest fuldkomne Periode. Disse Artikler ville sent gaa i Glemme. Ulbach skrev om dem

ved hans Død: «Jeg véd ikke hvad Tiden vil bevare af den Litteratur, hvoraf vi nu ere stolte. Nogle Vers af Lamartine og Victor Hugo, nogle Romaner af Balzac? Men saa meget er vist, at det vil være umuligt at skrive Historien uden at opsøge Sainte-Beuve og gjennemlæse ham fra Ende til anden.»

Sainte-Beuve har havt to Manerer. Han var i sin Ungdom især ved Studiet af det sextende Aarhundrede, fra hvilket han som de andre Romantikere optog adskillige Ord, kommet i Vane med at veje og vrage, forfine og pleje det sproglige Udtryk saa stærkt, at han udsatte sig for berettiget Kritik, om end ikke for en saa voldsom og haanlig, som den, hvormed Balzac, der var ægget ved nogle spydige Artikler, i sin Tid overfaldt ham. Denne Overforfinelse af Stilen tabte sig imidlertid, da Sainte-Beuve blev Journalist. Som Littré sagde: han kunde, da han havde bundet sig til at levere en Feuilleton om Ugen, ikke mere faa Tid til at fordærve sine Artikler. Det er ikke let at karakterisere denne som Staalet paa én Gang smidige og skarpe Stil. Den er for det Første i ingen Henseende paafaldende. En i Fransk ikke synderlig forfaren Læser vil aldeles ikke opdage, at der her er Noget, man kunde kalde Stil. Sætningerne følge paa hinanden urytmisk, uden at samles i Grupper, skjødesløst, som Zouaverne marchere. Aldrig en pathetisk Sæt-

ning, sjældent et Udbrud, en enkelt Gang et Udraab «o Digter!» eller lignende. Talen rinder som et mildt kruset Vand. Men den, der læser med Opmærksomhed, henrives af Sprogets ædle Atticisme. Tonen er ikke afgjørende, men ganske rolig og stille skeptisk. Jeg anfører et Par Exempler, tagne allevegnefra. «Hvad er det da, som hersker hos ham, er det det faste Grundlag eller det bølgende? Du tror, det er det bølgende. Men er der ikke under dette en endnu fastere Grundvold? Du tror, det er det faste. Men er der ikke under dette en endnu mere bølgende Grund?» Om hvor mange Personligheder maa Psykologen ikke spørge saaledes, men hvor faa Psykologer forstaa at stille Spørgsmaalet saa sikkert og saa fint. Hvad man har kaldt det Sære i hans Stil, er kun det tidt Overraskende i hans Brug af Billedet; dog Billedet selv er altid til Overraskelse rigtigt. Han har et Sted skildret en stor, lidet mild eller blomstrende Bodsprædikant fra det sextende Aarhundrede og meddelt, at de Samtidige, paa Grund af hans tørre Strenghed, sammenlignede ham med Tornebusken. Noget senere fortæller han om samme Mand et Træk af mægtig og ædel Harme, og tilføjer da: «Man har kaldt ham en Tornebusk og en Busk uden Blomster; man kan tilføje, at han undertiden var en brændende Tornebusk.» Vil man høre, hvorledes denne bøjelige Stil former sig som Spot og Satire?

Han skildrer det Sprog, som skrives af Nisard, en Tid hans Rival i Litteraturen, og indslynger i megen bittersød Ros dette lille Træk: «En Akademiker har fundet ham kraftig; flere Lærde finde ham yndefuld.» Han siger om Cousin: «Det er en Hare med et Ørneblik.» Vil man have et Exempel paa denne Stils Evne til at karakterisere, da læse man denne Sætning om Musset: «Hvad han virker ved, er ikke et Lag af ovenpaa hinanden lagte Farver, men ved at Virkeligheden, som han skildrer, hist og her forgyldes som et Støvgran af Morgensolens Straaler og pludselig flyver Blikket afsyne i en guddommelig Transfiguration.» Vil man endelig have et Exempel paa, hvorledes denne ligelige og jævne Stil taler Indignationens Sprog, da læse man følgende Stykke, der paa samme Tid skildrer Manden. Talen er om et Værk, som Akademiet i et Plenarmøde havde nægtet den Pris, hvilken den udvalgte Kommission af Kyndige havde tilkjendt det, fordi Værkets Grundanskuelse stod i Strid med den officielle eklektiske Stats-Filosofi. Sainte-Beuve siger herom: «Ja der eksisterer virkelig en meget lidet talrig Klasse af stille, ædruelige Filosofer, der leve af meget Lidt, ikke intrigere, alene er sysselsatte med samvittighedsfuldt at søge Sandheden ved at dyrke deres Aand. De afholde sig fra enhver anden Lidenskab og fæste blot deres Opmærksomhed paa Verdens almindelige Love,

lytte til og forske i enhver Del af Naturen, i hvilken Verdens Sjæl og Tanke aabenbarer sig for dem. Det er Mænd, som ere Stoikere i deres Hjerte, som forsøge at gjøre det Gode og at tænke saa godt og nøjagtigt de kunne, selv uden Tiltrækningen af en individuel Belønning i Fremtiden, tilfredse ved at føle sig i Overensstemmelse med sig selv og med Verdens almindelige Harmoni — er det passende, spørger jeg, at stemple disse Mænd med et hadefuldt Navn, at fjerne dem paa Grund af dette, eller idetmindste kun at taale dem, som man naadigt amnesterer overbeviste Vildfarende og Skyldige? have de ikke endnu hos os erobret sig en Plads hvorpaa Sollyset falder? have de ikke, o ædle Eklektikere, som jeg saa gjerne sammenligner med dem, I, hvis stadige fuldkomne moralske Uegennyttighed og hvis uforanderlige Sjælelighed under Guds Øje Verden kjender, have de ikke Ret til idetmindste at stilles paa lige Fod med Jer i Kraft af deres Læres Renhed, deres Hensigters Retsindighed og deres Livs Uskyldighed? Det er dette endelige og det nittende Aarhundrede værdige Fremskridt, som jeg gad se fuldbyrdet før min Død.»

Sainte-Beuves Reform af Kritiken var flersidig.

For det Første gav han den Grund under Fødderne, Historiens og Naturvidenskabens Grund. Den gamle, saakaldte filosofiske Kritik tog det litterære Aktstykke som faldet fra Skyerne, be-

dømte det uden Hensyn til Ophavsmanden og anbragte det i en eller anden æsthetisk eller historisk Rubrik. Sainte-Beuve gik gennem Værket til Værkets Ophav, forstod bag Papiret at opdage Mennesket. Han har lært Samtid og Eftertid, at man Intet forstaar, intet Skrift og intet Aktstykke fra Fortiden, før det er lykkedes En at begribe den Sjælstilstand, fra hvilken det udsprang, og danne sig Billedet af den Personlighed, der har frembragt det. Først saaledes faa Dokumenterne Liv. Først saaledes faar Historien Aand. Først saaledes opfattet bliver Kunstværket gjennemsigtigt.

Sainte-Beuve's herskende Evne var Videbegjærlighed, og han havde den Form deraf, som man kunde kalde den videnskabelige Nysgjærrighed. Den ledede hans Levnet, endnu inden den ytrede sig frit i hans Kritik. Først spores den kun lidet. Thi han begyndte overfor sine Samtidige som Chateaubriand, Lamartine, Hugo, A. de Vigny og andre, med Lovprisninger, han senere maatte indskrænke betydeligt, og gjennemgik saaledes den modsatte Bevægelse af Théophile Gautier, der begyndte saa skarpt, men efterhaanden forfaldt til en Overbærenhed uden Nerve. Men Sainte-Beuves første ukritiske Ros stammer ligefuldt fra hans kritiske Drift. Den overdrevne Ros kom af at han som ung stod dem, han bedømte, altfor nær; dog selve denne Omstændighed havde sin Grund i hans Videbegjærlighed. Han, der dunkelt anede

Afstanden mellem Bøgerne og Livet, før han kjendte den, og som mindre end Nogen var anlagt til at respektere hvad Forfatteren udgav sig for eller hvad Billede han vilde bibringe Mængden af sig igjennem sine Skrifter, han droges ubevidst af sin Forskerlyst, af sin psykologiske Finsans, af sin Tørst efter at se selv og se nærvæd, af sin Lyst til at gaa udenom det Officielle og Givne løs paa det Sande, som skjules, og paa det Smaa, som forklarer, til at gjøre Alles personlige Bekjendtskab, medens han selv ungdommeligt mente kun af Begjæstring for Ideerne at ty til Ideernes Væld. Her er i Regelen et frygteligt Dilemma for Kritikeren: Kun om de Levende véd han Sandheden, men kun om de Døde kan han sige Sandheden. Slemme tager det sig nu ganske vist ud, naar Dødsfaldet paa én Gang helt forvandler Kritikens Karakter som Tilfældet f. Ex. er med Chateaubriands Død og Sainte-Beuves Kritik. Hans ældste Artikel om Chateaubriand er kun Virak. Man føler under hvilket selskabeligt Tryk den er skrevet, hvorledes Pietet og Respekt, Sympathier og Forhold, Frygt for skjønne Øjnes Vrede, Umuligheden af at saare en saa elskværdig Dame som Fru Récamier ved en Dadel af hendes Husgud, har gjort den første Skitse af Chateaubriand til et blot beundrende Referat. Hans store Bog og hans senere Artikler om Chateaubriand ere derimod inspirerede af en sand negativ Lidenskab, en fjendtlig,

Lidenskaben for at afrive Masker. Paa sin Højde kan Sainte-Beuve imidlertid siges at ramme Midten. Han undgaar at beundre og forklare Alt ved ædle Motiver, men han undgaar ogsaa at opsøge de lave. Han hverken priser eller sværter Menneskenaturen. Han kjender den, og han har den ved Omgang med en Mangfoldighed af Mennesker, ved uafbrudt kritisk Studium, ved den franske Finhed og ved den parisiske Forfinelse mangfoldigt skjærpede Takt til at kjende den igjen. Hvor han staar højest, kan han ved sin Aands Universalitet minde om Goethe. Man er stundom fristet til at kalde ham «viis»; og der gives neppe nogen anden Kritiker, om hvem man kunde fristes til at bruge dette Ord. Han lader sig saare sjældent blænde eller bestemme af de vedtagne Forestillinger, der knytte sig til et Navn, de være nu ophøjede eller rørende eller nedsættende, men studerer Forfatterens Afstamning, Sundhedstilstand, Formuestilstand, hans oprindelige Forestillingskreds, hans Udviklingshistorie, opsnapper en Bekjendelse, der uvilkaarligt er undsluppen ham, viser, at den støttes ved andre Udtalelser, at den belyser og forklarer Mandens Handlinger; han skildrer ham i hans ædle og lyse Øjeblikke, han overrumpler ham i Negligée, han udforsker i Kraft af sin mærkværdige «Evne til at finde en Naal i en Høstak» hvad den Afdøde gjemte i skjulte Kroge af sit Hjerte, vejer med en Naturforskers rolige Over-

legenhed hans Tilbøjeligheder til Godt og Ondt mod hverandre, og bringer saaledes et troværdigt Portræt til Veje — eller rettere en Række af hver for sig troværdige, men hinanden tidt modsigende Portrætter. Thi saa stor Sainte-Beuve end er som Forsker, er der dog en Hovedvanskelighed, med hvilken Kritikeren har at kæmpe, som bestandig bliver omgaaet af ham, og det er denne: En samvittighedsfuld Kritiker har i Regelen læst det Værk, han vil forklare og bedømme, mange Gange og paa mange forskellige Udviklingstrin, han er hver Gang bleven slaaet af noget Forskjelligt og tilsidst har han set Værket fra saa mange Synspunkter, at det er ham umuligt uden Anvendelse af en Art indre Vold at fastholde én Stemning og ét Synspunkt. Er Talen ikke om et enkelt Værk, men om en Forfatter med en rig Produktivitet og mange Udviklingsstadier eller endog om en hel Skole i Litteraturen, stiger selvfølgelig Vanskeligheden ved at udslynge Mangfoldigheden af de Indtryk, man under ganske forskellige sjælelige Tilstande har modtaget, i et enkelt samlet Billede. En Bygning, man kun har set en enkelt Gang, halvt solbelyst, halvt dækket af en mægtig Slagskygge, bliver staaende for Erindringen i tydelige Omrids med en vis bestemt Himmel til Baggrund og i en eneste Belysning; men en Bygning, man har set til alle Dagstider, i Halvmørke og i Maaneskin, fra alle Sider, fra

Punkter af forskjellig Højde, og ligesaa hyppigt indenfra som udefra, en Bygning, hvori man har boet og hvis Rum har syntes En først større saa mindre, alt eftersom man voxede til, en saadan Bygning er det vanskeligt at give et enkelt rigtigt Billede af. Denne Vanskelighed gaar Sainte-Beuve uden om ved bestandig at give nye Skildringer og nye Domme over en og samme Gjenstand og saa overlade Læseren selv at uddrage sit Resultat. Med fuld Føje valgte han til Motto for en Rækkefølge af sine Skrifter disse Ord af Sénac de Meilhan: «*Nous sommes mobiles et nous jugeons des êtres mobiles.*»

Det sidste Led i denne Sætning, at nemlig ethvert menneskeligt Væsen, vi bedømme, har været i bestandig Udvikling, forstaar han som ingen anden før ham. Han vexler Tone, saatiidt han skifter Gjenstand, ja vexler Fremgangsmaade, saatiidt som samme Gjenstand skifter Karakter, indtil hans smidige Aand formaar at gjøre alle den enkelte Menneskesjæls Bevægelser under dens Udvikling efter. *) Hans Fremstillingsform bliver

*) De to følgende Sætninger af Port-Royal ere betegnende Exempler. I den første opgiver han med overlegen Frimodighed at bringe Enhed tilveje mellem sine Portræt-Udkast; i den anden ser man ham vaage over at faa alle Sider af Sjælelivet med: *C'est le M. de Saint-Cyran tout-à-fait définitif et mûr, que j'envisage désormais, c'est de lui, qu'est vrai ce qui va suivre; si quelque chose*

derfor ligesaa omskiftelig som hans Æmne; han blander uophørligt Levnetsløbet med Kritiken, pakker saa mange afskyggende Betingelser og Parentheser som muligt ned i sine Perioder, sammenruller Sætninger, der mildne og dæmpe hinanden, anvender med Forkjærlighed tekniske Ord, der drage et langt Slæb af Ide-Forbindelser og Erlndringer efter sig, og benytter gjerne ubestemte Vendinger, der antyde meget mere end de sige. Thi bevæger han sig end gennem Biografiernes Mørke med en Dykers Sikkerhed, der gennem Vandet ser den underjordiske Grøde, saa ynder han af mange Grunde en vis Ubestemthed i sin Udtryksmaade om det Sete; hvor han taler om endnu Levende, tør han jo kun antydningvis berøre deres Privatliv, og de Døde have i Regelen en Vagt af Efterkommere eller Slægtninge om Sandheden i deres Liv. Han nøjes da gjerne med at vise, at han aner eller kjender Mangt og Meget, hvorved han ikke vil dvæle.

Med Aarene blev Sainte-Beuve mere dristig og mere fysiologisk i sin Psykologi. Man høre ham selv forsvare sin Methode. Han skriver i et af sine sidste Leveaar (9. Maj 1863) til en Kri-

dans ce qui précède ne cadre plus, qu'on le rejette, comme en avançant il l'a rejeté lui-même. — Certes on peut tailler dans M. de Saint-Cyran un calviniste, mais c'est à condition d'en retrancher mainte partie vitale.

tiker, der har bebrejdet ham visse negative Domme: «Kunsten — og især en rent aandig Kunst som den kritiske — er et Instrument, som det er vanskeligt at tumle, og den duer kun saa meget, som Kunstneren duer. Men naar det er indrømmet, var det saa ikke nødvendigt at bryde med al denne forkerte Vedtægt, som gjør at man bedømmer en Skribent ikke alene efter hans Hensigter, men endog efter de Fordringer, han gjør? Hvorledes! jeg skal være forpligtet til i Fontanes kun at se den store, slebne, ædle, elegante Mester og tør ikke se den lille, hidsige og sanselige Kumpan som han var? . . . Eller for vore Dages Vedkommende — nu har jeg i 35 Aar levet i Villemain's umiddelbare Nærhed, der er et saa stort Talent, saa skjøn en Aand, og som formelig flager med ædelmodige, frisindede, menneskekjærlige, kristelige, civilisatoriske o. s. v. Følelser, og jeg skulde ikke i ham turde skildre den smudsigste Sjæl, den ondskabsfuldeste Abe, der gives? Skal man i alle Evigheder blive ved at rose hans ædle, ophøjede Følelser, som man uforandret gjør det rundt om ham, er det Pligt at lade sig trække om ved Næsen og tage de Andre ved Næsen? Er da Skribenter, Historikere, Moralprædikanter kun Skuespillere, man ikke har Lov til at studere udenfor den Rolle, de have lagt til Rette for sig? Tør man kun se dem paa Scenen? eller er det tilladt, dristigt om end diskret med Dissektionskniven at

berøre de Steder, hvor Harnisket er sammenføjet? at pege paa Sømmen og Systingene, hvor Overgangen er fra Sjælen til Talentet? at rose dette sidste men ogsaa antyde Manglerne i det Sjælelige, der spores i selve Talentet og i den Virkning, dette i Længden frembringer? Vil Litteraturen tabe i Glans derved? det er muligt; men Aandsvidenskaben vil vinde.»

Det første Skridt er altsaa dette: Fast Grund under Fødderne, ingen falsk Idealitet! Det næste Skridt er, at Kritiken, fra at være opløsende og udstykkende, hos Sainte-Beuve er bleven sammenfattende, om end med den Begrænsning, som den store Kritikers Naturel medførte. Hans Kritik giver en Organisme, et Liv ligesom Poesien. Den hugger ikke det givne Stof til Smaasten eller Grus, den danner en Bygning deraf. Den tager ikke Menneskesjælens Materiale fra hinanden, saa vi kun lære den døde Maskine at kjende uden at vide, hvorledes den tager sig ud, naar den er i Gang. Nej den fører os ind til Maskinen, medens den arbejder, saa vi se den Ild, der driver den og høre den Larm, den gjør, paa samme Tid som vi lære dens Sammensætning at kjende.

Saaledes er ved Sainte-Beuves Reform Litteraturhistorien, som før var en Slags historisk Bividskab, bleven en Vejviser for den egentlige Historie, den mest sjæfulde, mest levende Del af Historien, fordi den i Litteraturerne besidder det

interessanteste og rigeste Materiale, som Historien overhovedet har at tumle med.

Vi begyndte med at sige, at Sainte-Beuves kritiske Virksomhed ikke førte ham bort fra Poesien. Vi kunne nu bestemt paavise, at Kritiken, som han i Slutningen af sit Liv, paa Højden af sin Udvikling, udøvede den, var traadt i det nærmeste Slægtskabsforhold til den nyere Tids Poesi. Thi samtidigt med at Kritiken blev synthetisk, foretog — ligeledes paa Grund af Naturvidenskabens gradvise Erobring af det moderne Aandsliv — Poesien en beslægtet Bevægelse. Ved Aarhundredets Begyndelse gjaldt Fantasien som fri Fantasi for den egentlige Digtereve; Opfindelsesevnen som saadan gjorde Digteren til Digter; han var ikke bunden til Natur og Virkelighed, var lige saa hjemme i den overnaturlige Verden som i den kjendte. I Slægten fra 1830 repræsentere Digtere som Nodier og Alexandre Dumas hver paa sin Vis denne Synsmaade. Men efterhaanden som Romantismen udmundede i Virkelighedssans og Virkelighedsstudium, opgav Poesien stedse mere sine fantastiske Farter paa kryds og tværs gennem Rummet. Den søgte fuldt saa meget at forstaa som at opfinde, og den nærmede sig herigjennem Kritiken. Romanen blev Psykologi. Romandigteren og Kritikerens gaa i vore Dage i deres Skildring ud fra samme Udgangspunkt: en Tidsalders aandelige Livsluft. I denne

træde Skikkelserne frem. Den ene vil fremstille og forklare et Menneskes Handlemaade, den anden et skrevet Værk saaledes, at Læseren saavel i Handlingen som i Værket ser Produkter, Mennesket med virkelig eller tilsyneladende Nødvendighed frembringer, naar visse indre Anlæg og ydre Indskydelser forenes. Grundforskjellen er kun den, at Digteren lader sine opdigtede Personer, der dog i Regelen have Modeller i det virkelige Liv, tale og handle i mulige Konsekvenser af det Givne, medens Kritikerens er fuldstændigt bunden af Kjendsgjærningerne og hans Fantasi-virksomhed indskrænker sig til Rekonstruktion af den Sjælstilstand, der foraarsagede eller betingede dem. Romanforfatteren slutter fra den iagttagne Karakter til dennes mulige Handlinger. Kritikerens slutter fra det iagttagne Værk tilbage til den til Grund liggende Karakter.

Kritiken i Betydning af Evne til ved mangesidig Sympathi at overvinde sin Naturs oprindelige Indskrænkethed har været en Hovedevne hos alle dette Aarhundredes største Digtere. Émile Montégut har taget Kritiken i denne Mening, da han engang kaldte den for den yngste Genius, Cendrillon blandt Aanderne. «Kritiken», skrev han, «er den tiende Muse. Det var den, som var Goethes hemmelige Brud. Det var den, som gjorde Goethe til tyve Digtere. Hvad er den tyske Litteraturs Grundvold andet end Kritiken? hvad ere de en-

gelske Digtere i vore Dage? Bevægede Kritikere. Hvad var Italiens ædle Leopardi? En flammende Kritiker. Af alle nyere Digtere have kun Byron og Lamartine ikke været Kritikere og derved have de tabt Mangfoldighed og Afvexling og ere blevne saa monotone som de ere.» Naar Kritiken tages i videre og egentlig Forstand, bortfalder den sidste Restriktion. Thi i Betydning af Evnen til at underkaste det Bestaaende en Dom, har den været en inspirerende Magt ogsaa for Tidsalderens store Lyrikere, den er det hos Hugo som hos Byron, hos George Sand som hos Lamartine. Fra det Øjeblik af da Poesien ophører at afspærre sig mod Samtidens Liv og Ideer, fra det Tidspunkt af, da de lyrisk-romantiske Digtere forvandle sig til Ideernes Organer, ses ogsaa i deres Digtning Kritiken som et besjælende Princip. Den har inspireret «Hugo's «*Les Châtiments*» som den inspirerede Byrons «*Don Juan*». Den viser Menne-skeaaanden Vej. Den planter Hegn og Fakler paa Vejen. Den bryder og rydder nye Baner. Thi det er Kritiken, som flytter Bjerge, alle Autoritetstroens, Fordommenes, den idéløse Magts og den døde Overleverings Bjerge.

XXXII.

Medens den romantiske Skoles Triumfer i Lyriken, Romanen, Novellen og Kritiken snart

stode som uomtvistelige, formaaede den paa et enkelt Omraade ikke at virkeliggjøre de dristige Forhaabninger, med hvilke den var traadt ud i Livet, og det var i den Kunststart, som man efter gammel Æsthetik i hin Tid betragtede som den højeste, og som man underligt nok i Reglen endnu betragter saaledes, nemlig Dramet. Da Kunstarten skattedes saa højt, følte det forholdsvis ringe Held i denne Retning des smerteligere. Den romantiske Skoles Skuespil gjorde aldrig nogen egentlig Lykke og kom ikke til at udgjøre noget Theaters faste Stok. Hugo's bleve kun populære som Texter til italienske Operaer, Mérimée's bleve aldrig spillede. George Sand og Balzac opnaaede i Reglen kun Agtelsens Bifald paa Scenens Brædder; af Alfred de Musset fandt først sildigt et Par Smaating Vejen op bag Lamperækken, medens Scribe med sine Medarbejdere fyldte Hus i alle franske og ikke-franske Theatre. Og dog har Skolen ogsaa paa det dramatiske Omraade meget betydelige Kræfter at opvise.

Det ældste Forsøg, som indenfor dens Kreds blev gjort i dramatisk Retning, var et højest originalt og ligefrem beundringsværdigt. Det var de «Dramatiske Scener», som Vitet i Aarene 1826—29 udgav, og som han senere har samlet under Titlen «La Ligue». Han havde det Indfald at fremstille Begivenheder af Frankrigs Historie

i dramatisk Form uden at give Historien nogen-
somhelst Tildigtning, saaledes at han udelukkende
anvendte sin Fantasi til at levendegjøre den. Det
er lykkedes ham uforligneligt. Han har virkelig
formaaet at fylde sine Værker med en længst
forgangen Tids Atmosfære og at meddele sine
Skikkelser fra det sextende Aarhundrede i alle
deres Samtaler et saadant Præg af Troværdighed,
at man ligesom oplever Historien Time for Time,
naar man læser hans Bøger.

Ludovic Vitet fødtes 1802 i Paris, gennem-
gik Normalskolen, deltog som liberal i den po-
litiske Bevægelse, var Medlem af Selskabet «Aide
toi — le ciel t'aidera» og skrev, som vi have
set, i «Globe» som lidenskabelig Forfægter af
Romantismen. I denne første Ungdomsperiode
falder hans hele historisk-digteriske Produktion,
blot med Undtagelse af den betydeligt svagere
dramatiske Scenerække, han i 1849 udgav under
Titlen «Les états d'Orléans».

Hans Levnetsløb er meget enkelt. Han var
en uadskillelig Ungdomsven af Grev Duchâtel. Da
Julirevolutionen bragte hans Venner til Magten
og Duchâtel indtraadte i Guizots Ministerium, blev
han udnævnt til Inspektør for Frankrigs historiske
Mindesmærker, en Plads, Guizot oprettede for ham.
Fra nu af gik han over i Politiken; han blev
1834 Medlem af Deputeretkammeret, 1836 Med-
lem af Statsraadet, 1846 Medlem af Akademiet.

Som Politiker optraadte han konservativt og monarkisk, holdt sig fra 1851—1871 borte fra al Berøring med de offentlige Anliggender og indtog først efter Krigen paany en fremragende Plads under Thiers, indtil han i 1873 bortreves af Døden.

Han er et godt Exempel paa hvorledes en stærk kunstnerisk Bevægelse, naar den er i sit Frembrud, kan inspirere selv saadanne Aander Mesterværker, der ellers ikke ere skabte for Kunsten. Han blev efter 1830 som Skribent kun fremragende som Fagmand, som lærd Kunsthistoriker; han forfattede en Biografi af Grev Duchâtel. Hans litterære og historiske Essays ere saa tørre og kjedsommelige som Mérimée's.

Man vender derfor stadig paany tilbage til hans Ungdomsbøger «Les Barricades», «Les états de Blois» og «La mort de Henri III». Disses Hovedkarakterer, Kongerne Henrik d. 2den og d. 3die og Hertugerne af Guise gennem flere Slægtled ere tegnede saaledes, at de taale en Sammenstilling med Hovedpersonerne i Shakespeare's «Historier», («Henrik d. 4de» og «Richard d. 3die» ganske vist undtagne). Tidens Tænkemaade og Sæder ere satte i Relief med en saa kraftig Haand, at man tvivler om nogen Samtidig kan have kjendt dem bedre. «Stænderne i Blois» er vistnok det ypperste blandt disse Værker. Og for at henpege paa noget Bestemt, anbefaler jeg

at læse de Scener, som fremstille Hertugen af Guise's Mord. Sjældent har en Digter i et historisk Skuespil vovet i den Grad at skyde al poetisk Vedtægt til Side. Det er endnu langt skjønnere og mere virkelighedstro end Delaroché's iøvrigt saa fortræffelige Maleri, hvor Henrik den 3die aabner Døren paa Klem og spejder efter sin store Fjendes Lig paa Gulvet. Vi have hos Vitet netop set, hvorledes Kongen Kl. 4 om Natten i sit Værelse har dyppet sjældne spanske Dolke i Vievand og skjælvende, uden at vove endog at nævne sin Uvens Navn, har fordelt dem til sine Mignon'er, Vi have oplevet Scenen i Hertugens Værelse, hvor hans Moder og hans Elskerinde forgjæves bønfalde ham om at vogte sit Liv og ikke møde i Raadet næste Morgen. Nu indfinder han sig der: en uhyggelig Følelse griber ham, hans Næse springer op at bløde, han har glemt sit Lommetørklæde og sender En bort for at hente ham et. De skotske Gardister spærre af Dumhed hans Bud Passagen for tidligt. Dog de begribe deres Fejl og han faar Tørklædet. Men han er urolig, og han, Kjæmpen der uden Blegnen har mødt saa mange dragne Klinger, føler sig ilde, faar Ondt. Han er endnu fastende; det vil gaa over, naar han spiser en Bagatel; han griber til den lille Bonbonnière han har hængende ved sit Belte; den er tom. En sendes bort for at hente ham en Smule

Konfekt eller Frugt. Da kommer Révol ud fra Kongens Værelse med Ordene: «Kongen ønsker at tale med Jer, Monseigneur!» Alle Raads-herrerne tie og se paa hverandre. Hertugen rejser sig, vil tage sin Kappe paa; den glider snart ned ad den ene Skulder, snart ad den anden; ubevidst søger han at forhale sin Bortgang, for stolt til ikke at ville gaa, var det end i Døden, men Menneske nok til at bæve et Minut paa Dødens Tærskel. Han vil have endnu et andet Lommetørklæde, da det første er blevet ganske blodigt; atter fjerner en af de Sammen-svorne sig, men de øvrige staa som paa Gløder. Med fuldendt Mesterskab er her hin Uroens, Utaalmodighedens og den taabelige Skamfølelsses Stemning gjengivet, der undertiden kan gribe os alle saa heftigt, at vi, blot for at komme ud af en latterligt pinlig Situation springe som med lukkede Øjne ind i de dumdristigste Vovestykker. Atter udebliver den, der er sendt efter Tørklædet; da taber den stolte Guise Taalmodigheden, og med Ordene: «Jeg kan ikke lade Kongen vente længer» gaar han ud gennem Døren; den falder i efter ham, og en halv Snes Officerer støde deres lange Dolke i hans Krop.

Som man ser, gaar Vitet i en Detail, som vilde være vanskelig paa et Theater. Hans dramat-ske Scener ere kun skrevne for at læses. De danne derfor ikke heller egentlige Skuespil. Det

beroeede paa, at Vitet trods sit historiske Skarpblik manglede baade digterisk Lidenskab og kunstnerisk Evne til at organisere. Da han aldrig formaar at udvikle Pathos, at stige til et Højdepunkt, ud fra hvilket alt Andet vilde tage sig ud som Forberedelse og Følger, kan han heller ikke naa til egentlig kunstnerisk Gjennemformning. Der har i hans Væsen øjensynlig været en vis ukunstnerisk Ængstelighed, Angst for at ændre endog blot det Ringeste i Stoffet, det historiske Givne, Angst for at lade hans egen Personlighed bryde igjennem. Han havde ikke individuel Ejendommelighed nok til at kunne slaa kunstnerisk Mønt med Præg af hans Billed. At han forstummede saa tidligt, har sin Grund i, at den Fantasi, der har frembragt hans Værker, vel var mægtig, men ikke digterisk fri, hverken i sine Iagttagelser eller i sin Fremstilling; den var tyngtet og hindret af Lærdom, af Arkivstøv. Denne saa smukke og vælige Pegasus stod tøjret i et Bibliothek.

Det var Synd at sige dette om den romantiske Digters, der direkte i Vitet's Spor forsøgte at dramatisere historiske Stoffer og som allerede et Aar før Victor Hugo (Februar 1829) slog igjennem med et historisk Drama «Henri III et sa cour». Det var Alexandre Dumas (født 1803), et sprudlende umiddelbart Talent, et kjæmpemæssigt Temperament, der i Litteraturen har røbet

ligesaa herkuliske Anlæg som Faderen i Republikens Krige. Fyrretyve Aar igjennem har han uden en Pause skrevet Tragedier, Lystspil, Dramer, Romaner, Noveller, Rejser og Erindringer. Det vilde være urimeligt at lade haant om en saa uhyre Opfindsomhed, en saa utrolig Frugtbarhed. Man sporer i disse Skrifter det fransk-afrikanske Blod, noget af det sorgløse kreolske Sind og noget af den sorte Races sanselige Ild. Han har ved talrige, men ham selv langt underordnede Medarbejders Hjælp fyldt Theatrenes Scener, Boghandlernes Hylder, Avisernes Feuilletoner med sine Produktioner, og Bogtrykkernes Presser have knaget og stønnet for at kunne holde Skridt med hans Frembringelsesdrift. Hvad man maa beklage, er det lette Verdensbarnssind, der bevirkede, at han ingen Udvikling gjennemløb. Kun i sin første Ungdom var han Kunstner. I en romantisk Tidsalder begyndte han romantisk, i en industriel Tidsalder fortsatte han industrielt.

Med «Henrik den 3die og hans Hof» opnaaede han, hvad Vitet ikke havde opnaaet med dette Stof, nemlig at levere et livfuldt og spilleligt Drama, men han trodsede her kun paa den mest overfladiske Maade den klassiske Theatervedtægt. Han vovede at optage det gamle Hofs ydre Skikke: Paa hin Scene, hvor Helten og hans Fortrolige i et Par hundrede Aar havde samtalt med hængende Arme eller med Haanden

paa Sværdfæstet, traadte en Skare af Kong Henriks Mignon'er ind med Bilboquet'er, Datidens Opfindelse, i Hænderne, og i Pauserne morede de sig med at puste Smaapile ud af lange Pusterør. Men forøvrigt følte de og talte de som unge Mænd fra 1828.

Dumas's øvrige historiske Skuespil fra hans Ungdom («Napoléon Bonaparte» «Charles VII chez ses grands vasseaux» o. s. v.) have en ligesaa overfladisk Psykologi, først senere lykkedes det ham, da han fandt en Tidsalder, hvis Aand han kjendte og kunde beherske, at give saa fortræffelige Billeder af en svunden Periode, som i de indtagende og dramatisk højst virkningsfulde Skuespil «Et Ægteskab under Ludvig d. 15de» og «Gabrielle de Belle-Isle», af hvilke især det sidste med sin diskrete og let idealiserende Fremstilling af Regentskabstidens Sæder, har poetisk Værdi. I Aaret 1831 allerede faldt det imidlertid i Dumas's Lod at give den unge romantiske Slægt en af de Typer, hvorefter den selv opkaldte sig. Han skrev «Antony».

Med alle sine Mangler har dette Stykke Noget ved sig, der gjør det bedre end selv de bedste blandt Dumas's øvrige Arbejder. Der er varmere Blod, mere Menneskelighed deri end i de andre. Og naar det trods sin Naivetet gjør et forholdsvis betydeligt Indtryk, saa er Aarsagen den, at Dumas her har kastet sit eget Jeg med

al dets lidenskabelige Voldsomhed, med dets ungdommelige Enthusiasme og ridderlige Instinkter op paa Scenen. Antony er en Helt fra 1830 som alle Hugo's, bredskuldret, løvemanket, begejstret og fortvivlet, skabt til at kunne leve uden Mad og Søvn, altid redbon til at skyde sig selv eller en Anden en Kugle for Panden. Men den Furore, som Antony gjorde, beroede paa, at Dumas — hvad Hugo aldrig vilde eller kunde gjøre — lod Handlingen foregaa 1830 og lod Helten optræde i den samme sorte Frakke, som Tilskuerne bar. Romantismen havde paa Scenen frivilligt indskrænket sig til Middelalderen. Her stod den som samtidig, som moderne.

I selve Stykket forsvares Stykkets Sag. I fjerde Akt er en Samtale indlagt, der sigter til Tidens litterære Kampe, og her siger en af de Handlende, en Digter, der forsvarer Romantikernes Tyen tilbage til Middelalderen:

«Det lidenskabelige Drama maa nødvendigvis optræde som historisk. Thi Historien meddeler de lidenskabelige Handlinger som virkeligt skete. Hvis vi vilde forsøge midt i vort moderne Samfund at afsløre det Hjerte, der banker under vor grimme og kejtede sorte Kjole, vilde Ligheden mellem Helten og Publikum blive altfor stor; Tilskueren, der fulgte med Udviklingen af en Lidenskab, vilde raabe Holdt i det Øjeblik, den var paa Nippet til at overskride det Punkt, hvor den hos ham

vilde have stanset. Han vilde raabe: Det er galt, jeg føler ikke saaledes. Naar min Elskede bedrager mig, saa smerter det mig ganske vist, men jeg dræber hende ikke og slaar mig ikke ihjel. Og Raabet paa Overdrivelse, paa melodramatisk Effekt vilde overdøve Bifaldet fra de faa Mennesker, der føle, at Lidenskaberne i det nittende Aarhundrede ere de samme som i det sextende og at Blodet banker ligesaa varmt under en Kjole af Klæde som under et Panser af Staal.»

Man begriber Bifaldslarmen efter denne Replik. Alle vilde høre til hine Faa. Lidenskab var paa Dagsordenen og man beviste sin Liden-skab ved at klappe. «Antony» er da i Virkeligheden ogsaa en Concert af rasende Lidenskaber, efter hvis Mage man skal lede længe. Helten kommer efter en flereaarig Rejse tilbage til Paris og træffer sin Elskede gift. Han frelser hende ud af en Vogn med løbske Heste, men faar Vognstangens Stød i sit Bryst og bæres saaret ind i Huset til hende. Antony er uægte Søn og Hittebarn, derfor som Elsker født Oprører mod Samfundets Love: «Andre Mennesker», siger han, «have en Fader, en Moder, en Broder, finde Arme, som aabne sig for dem, naar de lide; jeg har ikke engang en Gravsten, paa hvilken jeg kan læse mit Navn og græde, jeg har intet Fædreland, thi jeg har ingen Slægt. Alt var for mig indeholdt i ét Navn, og dette ene Navn er

det mig forbudt at udtale». — Hans Elskede minder ham om Samfundets Fordringer, «Lad det være Love eller Fordomme, de er nu engang saaledes». — «Hvorfor», svarer han, «skulde jeg underkaste mig dem! Hvem har skaanet mig for en Ulykke, hvem kan rose sig af at have vist mig en Tjeneste! Jeg har kun faaet Uret, og jeg skylder kun Had. Man har indbrændt min stakkels Moders Skam paa min Pande».

Adèle elsker Antony, men vil fly ham. I sin Lidenskab overrumpler han hende paa en Rejse og bemægtiger sig hende med Vold i et Værtshus, hvor hun opholder sig. Selv efter denne uværdige Handling vedbliver hun at elske ham. Vi gjenfinde Parret i Paris. Dets Eventyr er blevet bekjendt. Vi høre hykkelske Damer, der forene hemmelig Kjærlighed til det Forbudne med ulastelig Iagttagen af Skinnet, sønderslide Adèles Rygte. Deres Angreb besvares fra de gode Personers Side med harmfulde Udgydelser mod Samfundet og dets Hykleri. Men Dramet nærmer sig sin Afslutning: Ægtemanden, Oberst d'Hervey vender tilbage fra en Rejse; Antony opfordrer forgjæves Adèle til at flygte med sig; allerede høres i Forstuen den fornærmede Ægteherres Skridt, da Elskeren drager sin romantiske Dolk og støder Adèle den i Hjertet, idet han for at redde hendes Ære tilraaber den Indtrædende: «Hun har afvist mig, og jeg har myrdet hende».

Naar man læser Stykket nu, tager det sig urimeligt og oprørende ud. Det forekommer En, at man ikke vilde kunne se et saadant Stykke, ifald det var nyt, uden at smile, hvor man skulde røres. Man forstår neppe nutildags, hvorledes det er gaaet til, at et udsøgt Theaterpublikum i 1831 ved den første Opførelse henreves til vanvittig Jubel derover; thi man klappede, man græd, hulkede og raabte Bravo. Stykket understøttedes ved Bocage's og Marie Dorval's mesterlige Spil. Den begejstrede Ungdom rev, fortæller Dumas, en smuk grøn Frakke itu paa hans Ryg, for at bevare Stumperne som Reliquier, og selv om denne Anekdote ikke tør tages altfor bogstaveligt, er det dog vist at Begejstringen gik over alle Grænser. Forklaringen er den, at man aldrig ler af et Værk, hvori Ens egne Stemninger og Følelser komme tilorde. Antony var ikke blot Lidenskaben, der gaar til Vildhed, i Forening med en Ømhed saa stor, at den hellere paatager sig Ansvar for et Mord, end udsætter den Elskede for Krænkelser og Haan; men Antony var tillige den paa Byronsk Vis hemmelighedsfuldt udkaarne unge Helt, der kæmper mod Skjæbnens Uretfærdighed og er større end sin Skjæbne. Ganske savnedes dog ikke i Samtiden en overlegen Opfattelse. Bocage, som spillede Antony, fandt Slutningsrepliken saa taabelig, at han gjerne vilde være fri for at sige den. Han undlod

det en Aften, og Tæppet faldt uden den. Men i det Samme gav Publikum sig til at raabe og skrige som besat. Man vilde have sin Replik. Bocage havde forladt Scenen, og Madame Dorval, der laa dræbt paa Theatergulvet lod da med megen Aandsnærværelse Tæppet gaa op paany, rejste sig lidt i Vejret og sagde med Ombytning af Pronominerne smilende: «Jeg har afvist ham og han har myrdet mig».*) En enkelt skarp satirisk Stemme lod sig høre fra Periferien af den romantiske Kreds. Hvis man i Jules Janin's «Histoire de la littérature dramatique» vil opsøge den lange og fortræffelige Kritik over «Antony», sikkert den bedste Kritik, som Janin nogensinde har skrevet, vil man have Fornøjelse af at se Latteren overvælde den delirende Romantik.

Medens «Antony» var det romantiske Krampe-Anfald, bragte Alfred de Vigny's eneste store dramatiske Succès «Chatterton» den romantiske Elegi paa Scenen. Disse to Yndlingsdramer for Slægten fra 1830 svare til hinanden som Kultus af Geniet svarer til Kultus af Lidenskaben, som Medfølelse med den Lidende svarer til Begejstring for den Handlende, eller dybere: som den germaniske Side af Romantismens Doppeltansigt svarer til den romanske.

*) «Je lui résistais, il m'a assassiné». Fortalt mig af et Øjenvidne, Philarète Chasles.

Alfred de Vigny (født 1799) havde ikke vundet Bifald med sit dygtige historiske Drama «La maréchale d'Ancre» (opført 1834). Det laa vel i, at han her i alt Væsenligt behandlede samme Art Typer, som Publikum var fortrolig med fra andre romantisk-historiske Sørge-spil. Elskeren Borgia er f. Ex. ganske af samme Art som Hugos Elskere, ja endog ikke synderlig forskjellig fra Elskeren hos Dumas trods de to Digteres stik modsatte Natur-Anlæg. Man sporer her tydeligt den Magt, med hvilken en Skole afsætter sit Præg endog paa de mest forskjelligartede Individualiteter.*)

«Chatterton» (opført 1835) er ganske anderledes ejendommeligt for de Vigny. Stykket indeholder en Idé, som han alt to Aar tidligere i sin *Novellecyclus* «Stello» havde behandlet i tre

*) Man læse blot i Personlisten den følgende til Vejledning for Skuespilleren givne Karakteristik af Borgia. Man finder her Romantismens Yndlingsbestemmelser forenede som i et Signalement og ser med Lethed, hvorledes dette i alt Væsenligt passer paa Victor Hugo's unge Helte, ja paa Antony: Montagnard brusque et bon. Vindicatif et animé par la vendetta, comme par une seconde âme; conduit par elle *comme par la destinée*. Caractère *vigoureux, triste, et profondément sensible*. Haïssant et aimant avec violence. Sauvage par nature, et civilisé comme malgré lui par la cour et la politesse de son temps.

forskjellige Varianter, Ideen om den sande Digters ulykkelige og forladte Stilling i det moderne Samfund. De Vigny gik ud fra den romantiske Forestilling om Digteren som et højere Væsen, ja som det højeste Væsen paa Jorden, denne Forestilling, som ogsaa Tysklands Romantikere havde været saa gennemtrængte af, og grebes nu af en dyb Medlidenhed med hans Lod især som ung, hvor han mest trænger til Bistand og Paaskjønnelse men sjældent finder Hjerter, der forstaa ham, og Beskyttere, der sikre ham et sorgløst Liv. Det Smukke ved denne de Vigny's stadigt tilbagevendende Opfordring til at give Digterne Brød er, at han ikke talte sin egen Sag; thi han var af gammel grevelig Slægt og fra sin tidligste Ungdom af uafhængigt stillet. Efter hans Opfattelse er Digteren en stakkels Syg, der ganske er i sin Indbildningskrafts Vold. Han er «ude af Stand til Alt, hvad der ikke er hans guddommelige Sendelse,» særlig ude af Stand til at tjene Penge; han kan ganske vist fortjene sit Brød som Skribent, men hvis han gjør det, dræber han let det Bedste hos sig, udvikler Dømmekraften paa Fantasiens Bekostning, og den himmelske Gnist i hans Indre slukkes. Man bør da ikke lade den Gudsendte nedværdige sig ved jordisk Arbejd; hans Hoved er en Vulkan, fra hvilken der kun da kan

udgaa «harmonisk Lava», naar han er i Stand til at gaa ledig, saa længe han lyster.*)

Der er, som en moderne Læser ser, noget Sandt og mere Overspændt i Grundanskuelsen. Det Drama, der blev bygget over den, og som fremkaldte Taarestrømme, appellerer saa stærkt til Medlidenheden, at det ingen tragisk Virkning gjør, og det tager altfor lyrisk Parti for sin Helt til at besidde den indre Ligevægt uden hvilken et Drama mangler Holdning. Chatterton og den unge Kvækerinde, han beundrer, have i dette Stykke forpagtet al aandelig Adel og sjælelig Højhed; rundt om dem raader kun Prosa, Hjertenskulde, Raahed og Dumhed. Hvad Handlingen viser os, det er hvorledes det aandige Geni undertrykkes af den grove, jordbundne Omverden; Livsopfattelsen nærmer sig til den, vi i Tyskland finde hos Novalis, i Danmark hos Andersen og Ingemann; for Digtere af denne Art har Goethe skrevet sin «Tasso» forgjæves. Vor Tid er træt af disse Kunstnerdramer, som Oehlenschlägers «Correggio» indvarslede og som i Tyskland repræsenteres af Holtei's «Lorbeerbaum und Bettelstab» og andre lignende Skuespil. Vi oprøres ikke mere med Chatterton, naar han, der er «skabt til i Stjernerne at læse den Vej, Herrens Finger

*) Man se den typiske Indledning til «Chatterton»: *Dernière nuit de travail, du 29 au 30 juin 1834.*

viser os» hellere tømmer Opiumsbægeret end han modtager en upoetisk Stilling, der vil indbringe ham hundrede Pund om Aaret. Ogsaa i dette Tilfælde fremkalder hvad der for 50 Aar siden fra Scenen rørte alle Hjerter nu nærmest et Smil og et Skuldertræk.

Romantismen var i sin Kjerne for lyrisk til at kunne afsætte dramatiske Værker af blivende Værd.

Det viser sig maaske tydeligst, naar man kaster Blikket hen over dens største Lyrikers Theater. Victor Hugos Dramer lade sig i flere Henseender parallelisere med Oehlenschlägers Tragedier. Saavel hos Victor Hugo som hos Oehlenschläger gives Skikkelserne kun i Omrids. De mangle hos begge meget i at være hele, virkelige Menneskekarakterer, men de bæres oppe af en mægtig Lyrik og en begejstret Pathos. Ganske vist staa hos Hugo Personerne det virkelige Liv noget nærmere, forsaavidt der nyligere i Frankrig end i Danmark var udført Bedrifter som de, der fremstilles i disse Dramer: Hernani minder om de Friskarehøvdinger, der i Vendée bøde Statsordenen Trods, Gilbert, der melder sig til Skaffottet for at hævne sin Elskede, gjør ikke Mere end hvad mangt et af Guillotinens ædle Ofre havde gjort, og naar Ruy Blas fra Lakai bliver Statsminister, er Springet neppe større end Rousseau's fra den samme lave Stilling til Stillingen

som verdensberømt Forfatter. Men det nytter ikke meget, da Digterens Forkjærlighed for det Ualmindelige, ja Uhyre trænger Alt tilbage, der kunde gjenkalde den Virkelighed, med hvilken vi ere fortrolige, og til Gjengjæld fremdrager lovstridige Særsyn, der altfor ofte kun synes ham selv ophøjede, Efterverdenen umulige. Han var saa stærkt anlagt paa det lyrisk Højtspændte, at hvad der for ham simpelthen var det Store gjennemgaaende synes os det Uhyre.

Hans Opfattelse af Menneskevæsenet er da ogsaa i hans Skuespil fuldstændigt lyrisk, den minder i alt Væsentligt om Psykologien hos hans iøvrigt saa uensartet anlagte Rival, Lyrikeren Lamartine. Forskjellen er kun den, at medens Lamartine med sit umiddelbart harmoniske Væsen i sine Digtninge ynder at skildre en fuldkomment ren og elskelig Natur, som pludseligt kommer i Kast med Fristelser, et Øjeblik bukker under for dem og saa udsoner dette ene svage Øjeblik ved lange Tidens Bod og Anger (Jocelyn, Cédar i «La chute d'un ange») fremstiller Hugo i sine Dramer med Forkjærlighed Menneskesjælen, nedværdiget ved slette Lidenskaber, ved alle Arter af Elendighed og Ydmygelser, ved Laster, ved Trældom, ved Vanførhed, men saaledes anlagt, at den paa given Anledning henrives af det Gode og da i Forbund med dette kjæmper mod den frygtelige Fortid, den har afsvoret. Sjælen stræber

op imod det Skjønne, den forstaar endog dets højeste Finhed og Ynde; men den føler sig selv uværdig til de ædle Følelser, der røre sig i den; den kan ikke svinge sig op i hine ubekjendte Egne og falder saa udmattet og overvunden tilbage til sin første nedværdigende Tilstand.

Nogle Exempler ville oplyse det hos Hugo konstante Forhold: Triboulet («Le roi s'amuse») er fordærvet ved at være Spottens samvittighedsløse Organ og Gjenstand; men han elsker som Fader sin Datter med den reneste Ømhed. Saa ranes hun fra ham, og han hjemfalder til Had og Hævn-syge. — Marion («Marion Delorme») er en ung Kvinde, der hundrede Gange har solgt sig, men hun gribes af Kjærlighed til en ung modig Mand og denne Følelse lutrer hende helt. Dog da man har fradømt Didier Livet, bliver hun i Rædselens Time paany Marion. Hun hengiver sig til Dommeren for at frelse den, hun elsker, uden at forstaa, at Didier langt hellere vilde dø end frelses saaledes. — Lucretia Borgia er avlet i Forbrydelse og har levet i lutter Forbrydelse. Men denne udsvævende Giftblanderske har en Søn, som hun elsker, og for et Blik af ham er hun rede til at opgive hele sit foregaaende Liv. Dog, man krænker hende dødeligt, og i sin Vrede griber hun til sit gamle Middel, indbyder sine Fjender, giver dem Gift og dræber mod sin Vilje Sønnen med dem. — Ruy Blas har, tvunget af Fattigdom, maattet

gjøre sig til Tjener hos en Adelsmand. En Dronnings Kjærlighed gjør denne Lakaj til Minister. Han er Pladsen voxen, han udfører store og skjønne Planer, er paa Nippet til at blive sit Fædrelands Redningsmand. Men hans Fortid rejser sig imod ham, og da han ser sine Forhaabninger briste, hævner han sig som den, han var. Han afslaar at duellere med sin Herre, raner hans Kaarde og dræber den Værgeløse med den.*)

Det er, som man ser, altid en og samme Opfattelse af det Tragiske, der ligger til Grund. Men Hovedsagen for Hugo er i alle disse Dramer det Væld af lyrisk Pathos, som frembryder, saasnart den nedværdigede Menneskesjæl i ædel Liden-skab hæver sig op af sit Dynd; den sande Kjærne er overalt den Følelsens Hymne, under hvilken den skyldbetyngede Sjæl synger sig ren.

Hugo har i et af sine berømteste Digte (*Les chants du Crépuscule XXXII*) udført en Lignelse, som falder En ind, naar Tanken sysler med disse Dramer. Der hænger, siger han, højt i Kirke-taarnet en gammel Klokke; fra først af var dens Metal blankt og purt; der stod kun Ordet Gud og under det en Krone. Men Taarnet har faaet mange Besøg, og enhver Vejfarende har — en med sin stumpe Kniv, en med sit rustne Søm —

*) Smlgn. Madame de Girardin: *Lettres parisiennes* II, 31.

ridset snart sit profane Navn, snart et smudsigt Ord, snart en Dumhed og snart en Plathed ind i Klokken Malm. Støv og Spindelvæv bedække den nu, Rust er trængt ind i Skaarene, besudler og fortærer den. Men hvad gjør det Klokken! Selv naar Alting sover, selv i Nattens Mørke sukker Kirkeklokken, som Vulkanen altid ryger; en klagende Bøn finder Vej gennem Malmet. Og saa i min Sjæl, slutter han, som fra først af kun bar Præget af sin ædle Oprindelse, have flygtige Vejfarende, Lidenskaberne, indridset profane Navne og næsten udslettet det guddommelige Stempel. Men det gjør min Sjæl saa lidet som det skader Klokken. Naar den sættes i Svingning, naar en usynlig Haand rører den og byder den: Syng! da toner pludseligt fra Malmets skjælvende Indre ud igjennem dets besudlede Overflade Hymnens mægtige og henrivende Klang, og Støv og Rust og Skaar, Alt tilhobe, maa klinge med i den store Harmoni.

Skjønt Hugo her kun har villet skildre sin egen Digtersjæls Tilstand, naar han sang, har han gjort mere; han har i et Sindbillede træffende illustreret den Lyrik, som udstrømmer fra de ulykkelige og brødefulde Aander, der give hans Dramer deres Interesse.

Men overstrømmende Lyrik og fuldttonende Pathos ere nu engang ikke tilstrækkelige Elementer til Opførelsen af en dramatisk Bygning. Der ud-

fordres en stærk Grundvold af Fornuft og Sinds-
ligevægt, i Mangel deraf idetmindste en Grundvold
af sund Forstand og sikker Smag.

Den fattedes Hugo, og uvilkaarligt udviklede,
alt som Aarene gik, hans Mangler som Dramatiker
sig stedse mere. Det gik ham som saa mange
andre Kunstnere. Hvad der fra først af var Stil
hos ham, blev efterhaanden Manér. Han var
snart paa Veje til ligesom kun at blive sin egen
bedste Elev, og han endte som Theaterdigter med
at levere Parodien paa sig selv — den eneste
kraftige og farlige Parodi, som eksisterer.

Han havde altid manglet Sans for det Komiske
og altid været tilbøjelig til at tage det Kolossale
for det Sublime. Han hengav sig i en Grad,
som aldrig før, til denne sidste Tilbøjelighed, da
han skrev «Les Burgraves». Blot ved at læse
Personlisten smiler man: Job, Borggreve paa
Heppenheff, 100 Aar gammel. Magnus, Søn af
Job, 80 Aar gammel. Hatto, Søn af Magnus,
60 Aar gammel. Gorlois, Søn af Hatto, 30 Aar
gammel. Der findes en samtidig Pariser-Karikatur
af Borggreverne, paa hvilken man ser dem fra
Oldefaderen til Sønnesønssønnen fremstillede i Geled
med jævnt aftagende Højde og med jævnt af-
tagende Skjæg.

Den hundreedaarige er den rørigste af dem
alle; han repræsenterer den gode, gamle Tid. Naar
han taler til sin firsindstyveaarige Søn siger han:

«Unge Menneske!» og Hugo smiler ikke. Alle disse gamle Herrer deklamere omkap med en Tigger paa 92 Aar, der viser sig ikke at være nogen ringere end Frederik Barbarossa, der (omtrent som Olaf Tryggvason i Oehlenschlägers «Væringerne») i tyve Aar har levet skjult for hele Verden, men som har en Hævn at udøve over den ældste af Borggreverne, der som Yngling har efterstræbt hans Liv. Usandsynlighederne og de romantiske Urimeligheder vrimle. For at kunne bringe en Gjenkjendelsesscene tilveje har Hugo f. Ex. maattet lade en Kriger i et Slag kjæmpe med et glødende Jern, hvormed han mærker en Modstander, hvem han i Mørket kun kan skimte, men hvem han ønsker ved Lejlighed at kunne kjende igjen.

Da dette gigantiske Misfoster af en overspændt Indbildningskraft i Aaret 1843 kom paa Scenen, gjorde det Fiasko. Strax ved den første Opførelse begyndte man midt i Stykket at pibe. En af Hugos Trofaste fløj til ham og meddelte ham det Skete. Hugo, der var vant til som Napoleon altid at kunne stole paa sin Garde, svarte som sædvanlig: Skaf blot nogle unge Mænd! Det siges, at Sendebudet modfaldent og med nedslagne Øjne svarede: «Der gives ikke mere unge Mænd». Den Slægt, til hvilken Romantismen tretten Aar tidligere havde appelleret, var ikke længere ung, og hvad værre var, den var træt; mere end en

af dens Digttere havde trukket for store Vexler paa den.

En Reaktion var uundgaaelig, og den indfandt sig endnu samme Aar. Den fik sin Digter og den fik sin Muse.

En ung, ubekjendt, grundskikkelig Mand, ikke udrustet med stærk Fantasi, men med Sjæleadel, Alvor, Finhed og Smag, rejste fra den Provinsby, hvor han var bleven opdragen, til Paris med et Manuskript i Lommen. Hans Navn var François Ponsard, Manuskriptets Navn var «*Lucrèce*». Det var en Tragedie, hvis Æmne var taget fra Oldtidens Historie; det var det gamle Sagn om Lucretias Kyskhed og Død. Stilen var ædru og streng; den mindede om Racine's. Man var træt af Romantikens Diktion. Naar Hugo skrev «*Tonerne rislede fra Orgelet som Vandet fra en Svamp*» eller «*Taffelets Dug var den blege Kummers Liglagen*» eller «*Den gamle Kvinde gik med bøjet og langsom Ryg*», saa havde mangan en stille Borgermand allerede længe rystet paa sit Hoved. Men der var nu engang ingen jævnbyrdig Rival paa Pladsen. Her indfandt sig tilsyneladende en. Ved første Blik syntes hans Stykke en ligefrem Fortsættelse af den gamle klassiske Tragedie. I sin Hede agtede man ikke paa, hvor moderne dette antike Stof var behandlet, hvor meget Ponsard havde lært af Romantikerne, hvor stærkt hans Drama var i Gjæld til Hugo for sin varme Kolorit,

og hvor svag den Nyankomnes Originalitet i Virkeligheden var.

Man saa kun, at dette Drama var sundt og simpelt. Man saa, det var Lucretia, ikke Hugo's rædselsfulde Lucretia, dette Uhyre af Blodtørst og Sanselighed, men Roms Lucretia, Kyskhedens Symbol, et andet Navn for kvindelig Renhed. Hun var Ægteskabet, Familien, Hjemmets Poesi, som Antony og hans Aandsbeslægtede havde været Hittebarnsmoralen og Vildskaben. Alt hvad der i Frankrig var klassisk og katholsk, Alt, hvad der i Schweiz kunde føre en protestantisk troende Pen gav sig til at synge Lovsange. Nu havde Hugo fundet sin Overmand, Racine sin Ligemand. Selv den kritiske Vinet istemte det store Halleluja. Han faldt i Ekstase over Stilen hos Ponsard: «Denne Digter spinder Guld som hans Lucretia Uld o. s. v.»

«Les Burgraves» faldt igjennem den 7de Marts 1843. Den 22de April samme Aar opførtes «Lucrèce» første Gang under stormende Bifald. Saa nær sammenkoblede Historien Romantismens sceniske Nederlag og L'école du bon sens' kortvarige Triumf. Den skikkelige Ponsard maatte, hvis han vilde tro sine Kritikere, Janin og de andre — Théophile Gautier og Théophile Dondey alene protesterte — indbilde sig, at hans Ry var grundfæstet for alle Tider.

Foruden sin Digter havde den klassiske

Reaktion fundet sin Skuespillerinde. I Aaret 1838 havde paa Théâtre-français debuteret et ungt, rent uvidende Barn, en attenaarig Jødepige, der havde sunget til sin Harpe paa Gader og i Kaféer, og det viste sig, at denne lille Pige var en Muse.

Rachel betraadte Scenen, og det traf sig, at dette unge theatralske Geni, det største kvindelige, som Frankrig nogensinde havde set, besad en udpræget Antipathi mod de Roller, de romantiske Dramer afgav, men at hun med en saadan Alvor og Lidenskab opfattede det gamle klassiske Repertoire, at hun — hvad Ingen havde troet muligt --- gjengav hine gamle Tragedier deres Tiltrækningskraft, dem, den romantiske Skole med Haan og Spot havde fordrevet fra Theatret. Hvad nyttede det, at Gautier vred sine Hænder! Iphigenia, Merope, Emilia, Chimene, Fædra betraadte atter Scenen, og det udrustede med en saadan Adel og Sandhed, at det letbevægelige Publikum nu og da blev betaget af en Art Raseri mod dem, der havde vovet at lade haant om disse gamle Nationalhelligdomme. En Nation bliver altid glad ved at erfare, at den ikke med Urette et Par hundrede Aar igjennem har set op til sine navnkundige Mænd og deres Værker.

Rachel havde først afvist Titelrollen i «*Lu-crèce*», skjønt den var skrevet for hende. Men da Stykket havde gjort Lykke paa Odéon, overtog

hun Rollen. Et Øjenvidne har skildret mig Stemmningen i Theatret første Gang, hun spillede Lucretia, med disse Ord: «Man sad aandeløs af Forventning, da Tæppet skulde gaa op. Det hævede sig, og vi saa Rachel som Lucretia siddende ved sin Rok imellem sine Turner. Der var allerede forud stille; men da hun løftede sit Hoved og aabnede sine Læber for til Slavinden at sige de første Ord: *Lève-toi Laodice!*, blev der en saadan Stilhed, at vi hørte Frugtsælgerskerne raabe med Appelsiner udenfor paa Torvet».

I sin Begejstring for Rachel oversaa man, at den klassiske Stilart ikke blev levende, fordi et enkelt Geni en Tidlang indpustede geniale Fortidsværker Liv, og i sin Glæde over Ponsard manglede man Blik for, hvor forbigaaende hans Triumf maatte blive. *L'école du bon sens* udviklede sig, hvad allerede Benævnelsen varslers om, aldrig til nogen livskraftig, poetisk Skole. Ponsard selv var et Talent af anden Rang, hans begavede Efterfølger Émile Augier, der tilegnede ham sine Digte, og hvis Ungdomsdramer ere skrevne i beslægtet Aand, forlod med Aarene hans nøgterne Stil.*) Har Skolen — hæderlig som dens Stræben var — end ingenlunde fortjent

*) Augiers «Gabrielle» er vel det smukkeste Skuespil, som Fornuftskolen har frembragt. Hans Dramer «*La Jeunesse*» og «*La pierre de touche*» ere øjensynligt fremkaldte ved Ponsard's «*L'honneur et l'argent*».

de haanende Angreb, for hvilke enkelte uforsonlige yngre Romantikere som Vacquérie og Théodore de Banville, have gjort den til Gjenstand, saa er dens historiske Betydning dog kun den at markere det Tidspunkt, paa hvilket det romantiske Drama havde overlevet sig selv.

XXXIII.

Man kan sammenligne det Arbejde, der fuldføres af en stor litterær Skole som den romantiske i Frankrig, med Opførelsen af en hel By; kun at man bygger, som altid i Litteraturen, paa en Grund, der alene ved svage og utætte Dæmninger er beskyttet mod Glemselens Vande. Snart opdages det, at der er Vand i Grunden; efterhaanden spores det, at Vandet stiger stadigt højere; tilsidst forsvinde de lavere Bygninger og kun de højeste Monumenter rage, bestandig synlige, i Vejret over Lethestrømmens Vandspejl.

Hvad der giver disse højeste litterære Mindesmærker deres stolte Rejsning er dels Dybden af de Ideer, der bære dem, dels en fuldkommen Kunstforms nøje Overensstemmelse med Ideen; men i sidste Instans gjælder det altid om, at Forfatteren bevidst eller ubevidst har været gennemtrængt af sin Tids mest fremskredne Tanker; thi det er Aanden, som levendegjør og som bevarer

mod Undergang. Man kan i Romantismen i Frankrig skjelne tre Hovedretninger:

Bestræbelsen efter med Troskab at gjengive enten en forgangen historisk Virkelighed eller selve det moderne Liv: Retningen mod det Sande.

Bestræbelsen mod Formfuldendthed hvad enten denne opfattes som det Plastiske og Maleriske i Udtrykket eller som streng metrisk Harmoni eller som en ved sin knappe Simpelhed uforgjængelig Prosastil: Retningen mod det Skjønne.

Endelig den reformatoriske Begejstring for store religiøse eller socialpolitiske Tanker, den ethiske Stræben indenfor Kunsten: Retningen mod det Gode.

Disse tre Grundretninger bestemme denne livfulde og kunstrige Skoles Væsen, som de tre Dimensioner bestemme Rummet, og enhver af disse Bestræbelser har i hin Tid frembragt Værker af højt og blivende Værd.

Alle tre have de imidlertid ikke i lige Grad Evnen til at bevare Erindringen om Værkernes Frembringer levende. Der gives jo nemlig i alle Kunster Værker, der overleve Erindringen om deres Ophavsmænd, fordi Værket trods dets Fuldkommenhed ikke formaar at vække Sympathi for Den, det skylder sin Tilblivelse, og der gives omvendt Forfatterpersonligheder, som staa levende for Efterverdenen og som mindes med Taknemme-

lighed og Beundring, selv naar de fleste af deres Frembringelser ere gaaede i Glemme.

Den romantiske Skole har indbefattet Aander og Værker af begge Arter. Den har Forfattere som Balzac, Mérimée og Gautier, der bevarede en naturlig eller kunstig Ufølsomhed for Tidsalderens sociale og politiske Stræben, og den har Digtere, som røstes og grebes stærkt af Forsøgene paa at forme og organisere deres Fædrelands og hele Menneskehedens Fremtid. Poesien har to Grundformer. Den har enten Karakter af en paa psykologisk Granskning hvilende Fremstilling — i denne Skikkelse nærmer den sig Videnskaben — eller den har Præget af en Forkyndelse, en begejstret Henvendelse — og i denne Skikkelse nærmer den sig Religionen. Der fandtes i Slægten fra 1830 en hel Gruppe af Aander, som opfattede den paa den sidstnævnte Maade. Man har gjort dem Uret, naar man har villet nedsætte deres Frembringelser med Navnet Tendenspoesi. Thi hvad man her har fordømt som Tendens, er ikke andet end Aarhundredets Aand, dets Ideer, og disse Ideer ere i Længden al sand Poesis Livsblod. Hvad man i Poesiens egen Interesse maa fordre er kun at Aarerne, i hvilke dette Livsblod ruller, og som gjerne maa ses blaanende under Huden, ikke fremtræde spændte og sorte som paa en Forbitret eller Syg.

I den franske Romantisme bryde reforma-

toriske Ideer allerede i Løbet af Trediverne ind fra alle Sider. Søger man tilbage til deres Kilde, kan man ikke stanse før ved Saint-Simon. I Greven af Saint-Simon (f. 1760), den eneste Ætling af den berømte Hertug af samme Navn, der var Hoffets hemmelige Historieskriver under Ludvig d. 14des Regjering, havde Frankrig, der modtog Faustdigtet med saa liden Interesse, i det nittende Aarhundrede frembragt en virkelig Faust, en Faust i urolig Genialitet og uimodstaaelig Drift til at lære Universet theoretisk og praktisk at kjende. Han er mindre klar og rationel end Helten i Goethe's berømte Digt, men hans Blik er videre, hans Formaal større og hans Stræben af højere Natur. Han debuterer i Livet som Faust slutter. Hans Planer til Gjennembrydelse af Landtangen ved Panama og til store Kanalanlæg i Spanien erindre om den Virksomhed, med hvilken Faust ender sit Liv. Han var efterhaanden Officer, Verdensmand, Ingeniør, Projektmager, Filosof, Lærd, Statsøkonom, tilsidst Religionsstifter, en højtbegavet Polyhistor med nogle Træk af et Universalgeni. Han brugte i sine unge Aar en Formue op, da Titlerne som Pair af Frankrig og Grande af Spanien tilligemed en Sum af 500,000 Francs syntes ham sikrede ved Arv; men hans Fader og Hertugen af Saint-Simon bleve Uvenner, han arvede Intetsomhelst, sank i den dybeste Armod, maatte som Kopist paa Assistens-

huset arbejde ni Timer daglig for tusind Francs om Aaret og var i 1812 indskrænket til at leve af Vand og Brød. En Dag gjorde han i Fortvivlelse et Selvmordsforsøg. Han skjød sit Øje ud men blev helbredt. Endog Selvmordsattentatet er et faustagtigt Træk.

Disciple nærmede sig ham, understøttede ham, modtog Undervisning af ham og grundede et Tidsskrift efter det andet for at udbrede hans Ideer.

Da han fem Aar før Julirevolutionen døde, vare disse Ideer kun kjendte og dyrkede i en liden Kreds, men under Louis-Philippe's Regjering udbredte de sig stærkt paa samme Tid som de i mange Retninger omdannedes; de bleve Grundlag for en Sekt med en Ypperstepræst i Spidsen, en Sekt, der talte fremragende Mænd af alle Fag i sin Midte, Finansmænd som Isaac Péreire, Komponister som Félicien David og saaledes gik det til, at de Saint-Simonistiske Ideer trængte ind overalt, bleve Elementer i Nationaløkonomien hos Michel Chevalier, inspirerede Frankrigs største dalevende Historiker Augustin Thierry, afgave Grundtankerne for Landets betydeligste Tænker i dette Aarhundrede, Auguste Comte, endelig, forskjelligt ændrede, i Pierre Leroux og Lamennais fik indflydelsesrige filosofiske og religiøse Apostle og samtidigt trængte ind i Poesien. Det var i og for sig intet Under, thi der var i Saint-

Simon trods alle hans Sværmerier noget af den store Digters Seerblik.

Han var forud for sin Tid; thi hans Ideliv er et af Symptomerne paa den store europæiske Reaktion mod det attende Aarhundrede, hvilket han betragtede som et blot kritisk, blot opløsende Tidsrum, medens han gav det nittende Aarhundrede Navnet af en organisk, positivt frembringende Epoke. Han vendte sig lige ubetinget mod dem, der indbildte sig at kunne iværksætte Menneskehedens Lykke ved blot Omændring af Statsformer, og mod dem, der som det kirkelige Parti, forsvarede Fortiden for at kalde den tilbage. Han var ikke Fortidens, men Fremtidens Talsmand og der var for ham i Reaktionens Bestræbelser kun det Glimt af Sandhed, at Menneskeheden ikke kunde civiliseres ved blotte Forstandsbegreber, men at dertil udfordredes Religion, rigtignok en Religiositet, der havde udskilt alt det i Religionerne Givne og Udvortes. Da han i sin Reformiver ikke var Fornegtelsens men Bekræftelsens Talsmand, var for ham den negative Frihed, der bestod i Frigjørelse for Hindrings Tryk, lidet værd, hvis den ikke fuldstændiggjordes med den sande Frihed, det vil sige med en stedse større og rigere positiv Formaaen. De sidste kritiske Aarhundreder vare gaaede med til at nedbryde Middelalderens theokratiske og militære Systemer, nu gjaldt det at opbygge det videnska-

belige og industrielle System. Det var da Videnskabens Bestemmelse i den nye Samfundsorden at indtage Troens Plads, Industriens at indtage Krigens.

Foreløbig gjaldt det om at «organisere» Videnskaben og Industrien.

Hvad det første angaar, kan man i hans «Breve fra en Beboer af Genf» efterlæse hans Projekt til ved Newtons Grav at aabne en Subskription til Bedste for alle de største Videnskabsmænd og Kunstnere, i Kraft af hvilken de uden Næringssorger skulle kunne arbejde i deres Fag og nyde rigelig Løn for deres Arbejder — en Plan, som Forfatteren af «Chatterton» maa have læst med Begejstring, ifald han ellers har læst den. Mere Forundring vilde det vel vække hos ham, at disse Genier til Gjengjæld skulle overtage Bestyrelsen af hele Menneskeslægtens aandelige Tarv efter en bestemt, i alle Enkeltheder fastslaaet Reformplan.

Med Hensyn til Industriens Organisation er Saint-Simons «Parabel» det interessanteste Aktstykke. Da denne Parabel rimeligvis er det eneste af hans Skrifter, der i Fremtiden vil kunne læses, fordi den undtagelsesvis er affattet i en kort og fyndig Stil og desuden har Glimt af et Vid, som ellers aldrig findes hos ham, giver jeg den i sammentrængt Form.

Sæt, siger han, at Frankrig af sine Fysikere,

Fysiologer, Malere, Digtere, Mekanikere, Læger o. s. v. mistede de 50 første i hvert Fag, i Alt sine 3000 første Lærde, Kunstnere og Haandværkere, hvad saa?

Da disse Mænd ere de væsenligt Frembringende i Landet, Blomsten af det franske Folk, saa vilde der behøves mindst et helt Slægtled til at raade Bod paa denne Ulykke. Thi de Mennesker, hvis Virksomhed er til afgjort Nytte, ere Undtagelser, og Naturen ødsler ikke med disse Undtagelser.

Lad os sætte et andet Tilfælde. Lad os sætte, at Frankrig beholder alle de geniale Mænd, det besidder i Videnskab, Kunst, Industri og Haandværk, men at det har den Ulykke at miste Hans kongelige Højhed Kongens Broder, fremdeles deres kgl. Højheder Hertugerne af Berry, Orléans og Bourbon, Hertuginen af Angoulême, Hertuginen af Bourbon og den unge Hertuginde af Condé. Lad Frankrig paa samme Tid miste alle Kronens Storofficerer, alle Statsministrene, Kammerherrerne, Jagtjunkerne, Marschallerne, Cardinalerne, Erkebisperne, Bisperne, Stor-Vicarerne og Kannikerne, alle Præfekter og Underpræfekter, alle Dommerne og desuden 10,000 af de rigeste Proprietærer blandt dem, der føre et stort Hus og leve højt.

Denne Begivenhed vilde ganske vist bedrøve Franskmændene, fordi de ere godhjertede og paa

ingen Maade med Ligegyldighed kunde se den pludselige Forsvinden af et saa stort Antal af deres Medborgere. Men dette Tab af ikke mindre end 30,000 Individer, som anses for de første i Staten, vilde dog kun foraarsage dem Sorger af rent sentimentale Grunde; thi deraf vilde ikke flyde nogen alvorlig Ulempe for Staten som Stat. Først og fremmest af den Grund, at det vilde være meget let at fylde de ledigblevne Pladser. Der eksisterer et stort Antal Franskmænd, som vilde være istand til at udøve Funktionen som Hs. Maj. Kongens Broder lige saa godt som Højstamme; mange ere i Stand til at udfylde Stillingen som Prins af Blodet o. s. v. Alle Forværelser ved Hoffet ere fulde af Officerer, der ere parate til at indtage Pladserne som Kronens Storofficerer o. s. v. Hæren besidder et stort Antal Militære, der ere lige saa gode Generaler som vore nuværende Marschaller, og hvormange Handelsrejsende ere ikke bedre Hoveder end vore Ministre, hvormange Præster ligesaa troende og duelige som vore Cardinaler, Ærkebisper, Bisper, Kanniker o. s. v. Hvad endelig de 10,000 Proprietærer angaar, saa vilde deres Arvinger neppe engang behøve Læreaar for at optræde som Værter i deres Selskabssale med lige saa megen Ynde som de!

Grundtanken i denne Spøg, for hvilken Saint-Simon blev slæbt for Domstolene, er, som man

ser, den at kun den produktive Klasse af Borgerne er den i Sandhed nyttige: Før Revolutionen stod Kampen mellem Adel og Borgerstand; i den nye Tid, da en Del af Borgerstanden har indtaget den tidligere Adels Plads og delt Forrettighederne med den, er Spaltningen den mellem den ufrugtbare og den frembringende Stand; Fremtiden tilhører Vindskibeligheden, Arbejdet, Fredens Gjerning, nyttig Bedrift. Men medens de samtidige franske Nationaløkonomer kun vilde betrygge den Enkelte den friest mulige Udvikling af hans Evner, fordrede Saint-Simon Statens Indskriden. Den burde organisere Arbejdet og Produktionen; den alene kunde sikre, at for Fremtiden ikke mere det ene Menneske blev udnyttet af det andet, kun Naturen af Mennesket. Den burde endelig med al Anerkjendelse af den naturlige Ulighed mellem Menneskene gjøre Sit til at ophæve den kunstige, derfor afskaffe ethvert Fødselsprivilegium, afskaffe eller indskrænke Arveretten.

Vi træffe da hos Saint-Simon for det Første paa den moderne Socialismes Grundtanke, paa Mistilliden til den frie Kappestrids Virkninger og paa den Fordring om det produktive Arbejdes Indsættelse i dets Ære og dets Ret, ud fra hvilken han naaede til den berømte Formel, at Enhver i Samfundet burde være stillet efter sine Evner og lønnet i Forhold sin Gjerning (*à chacun selon sa capacité!*) — Dernæst dukker — som

Følge af denne Fordring — for første Gang paa fransk Grund Læren op om Kvindens fuldstændige sociale Ligestilling med Manden. — Endelig følger i religiøs Henseende Forkastelsen af den hele Dogmelære, ikke i religionsnedbrydende Hensigt men for af Orthodoxiens Grav at fremdrage det ene Princip: Elsker hverandre! en ny Kristendom, som Saint-Simon udviklede i sit sidste Hovedskrift «Le nouveau Christianisme» og hvis eneste Grund-sætning er denne: Religionens Opgave er at lede Samfundet hen mod det store Maal, en saa hurtig Forbedring som muligt af den talrigste og fattigste Klasses Skjæbne.

Der var i Saint-Simons Personlighed Noget, som maatte forekomme de naivere blandt Roman-tikerne beslægtet. Han havde den ubegrænsede Selvtillid, som fremkalder Tro hos Andre, havde Intet af Filosofens forsigtige Selvprøven, var dogmatisk, var Profet. Han havde desuden den romantiske Tørst efter at gennemleve og gjen-nemføle Alt. Naar man læser de personlige Betingelser, han opstiller for Fremskridt i Filoso-fien, saa vil man se, at de kun ere lidet for-skjellige fra dem, en ung romantisk Digter vilde nævne som nødvendige for poetisk Produktion: De ere 1) i hele sin kraftige Alder at føre saa virksomt og originalt et Liv som muligt 2) om-hyggeligt at lære enhver Art Theori og enhver

Art Praxis at kjende 3) at studere alle Samfunds-klasser og bringe sig selv i de forskjelligste sociale Stillinger 4) endelig at sammenfatte sine Iagttagelser og uddrage deres Resultat.

I hans Lære var der et Hovedpunkt, som i Reglen frastødte de romantiske Skribenter, nemlig Begejstringen for Industrialismen, der som blot nyttig var de fleste af dem imod; men Læren savnede ikke derfor romantiske Elementer. Den maatte tiltale en Romantiker saavel ved sit revolutionære, som ved sit fantastiske og utopiske Element, ved sin Betoning af den naturlige Ulighed, ved sin til Yderlighed drevne Genidyrkelse og ved sine religiøse Aspirationer. Almindeligt poetisk var den endelig ved sin Omhu for Kvinden og ved den Menneskekjærlighed, med hvilken den omfattede Samfundets slettest stillede Klasser.

Og det var først efter 1830, at Saint Simons Lære begyndte at blive en Samfundsmagt. Han selv havde, som Religionsstiftere pleje, paa en Gang været Forkynderen og Exemplet; han havde forstaaet at iværksætte et formeligt Apostolat; hans Disciple ansaa ham i fuldt Alvor for den nye Tids Messias og gik ud i Verden som denne Messias's Tjenere. Det var derfor egentlig først gjennem hans Lærlinge og deres Aandsbeslægtede, at man under Julimonarkiet lærte Saint-Simonismen at kjende, skjøndt vel enkelte mere aarvaagne Aander alt tidligere havde studeret Mesteren selv.

Der findes saaledes i Victor Hngo's Dagbog fra 1830 (*Littérature et Philosophie mêlées I*) en Notits, som viser, at han allerede da har kjendt Saint-Simon.

Vel maatte kun et Aar efter Saint-Simons Død hans Organ «*Le Producteur*» gaa ind, men netop denne Omstændighed bragte hans Disciple i mere personlig og intim Berøring med deres Tilhængere, og især fra det Øjeblik af da Enfantin, den unge Læres Paulus, en Mand af skjøn og mægtig Personlighed, en præstelig Begavelse af allerførste Rang med noget af en Brigham Youngs Hersker- og Fører-Evne, var bleven Sektens faktiske Høvding, vandt den højtbegavede Ynglinge og dannede, livfulde Kvinder for sig i ikke ringe Antal. Store frivillige Summer strømmede ind til den Saint-Simonistiske «*Familie*», i Aaret 1831 alene 330,000 Francs. Man fik sig et Ugeskrift «*L'Organisateur*» og fra 1830 af overtog Pierre Leroux, som alt ovenfor berørt, «*Le Globe*». Imidlertid fjernede Læren sig stedse mere fra sit oprindelige Præg. Istedendfor at Saint-Simon i sin Organisationsplan havde tilkjendt Kapitalisterne en fremragende Plads — et af de tre Kamre, han vilde have oprettede, skulde udelukkende bestaa af Kapitalister — angreb man nu Kapitalen, og paa Saint-Simons Uvilje mod al Kommunisme var indenfor «*Familien*» fulgt faktisk Formuesfællesskab, ligesom Fordringen paa Formuesfællesskab i

Staten kom til Orde. Dog en enkelt bestemt Følgeslutning, som man drog af Læren, hidførte dens Fald og Opløsningen af den hele Sekt. Saint-Simon havde lært, at da den gamle Kristendom havde sat Splid mellem Aanden og Kjødet, gjaldt det nu om at forsone denne Splid. Den gamle Kristendom havde opstillet Selvfornegtelse og Kjødets Spægelse som Formaal, den nye burde betragte Velvære og almindelig Lykke som Maalet. Udtrykt med andre Ord kan hans Tanke gengives saaledes: Askesens Kristendom har været en skarp og voldsom Kur mod Romerrigets Svælgen i alle Drifters Tilfredsstillelse, men Kuren har vist sig at være fuldt saa farlig som Sygdommen. Vi ere blevne Sygdommen kvit; men hvem skiller os af med Lægemidlet uden at noget Tilbagefald følger? Ingen anden Magt end den nye Kristendom.

Af denne relativt sunde Grundtanke vilde Enfantin udlede og paa staaende Fod indføre Tilstande, der minde om dem, Jan van Leiden i gamle Dage havde indført blandt sine Gjendøbere. Fra først af havde Saint-Simonismen forkyndt, at istedenfor Individet Mand traadte nu i den nye Æra Individet Mand-Kvinde med lige Rettigheder og med fuld Frihed til at opløse et indgaaet utilfredsstillende Ægteskab; thi det var i Parret, ikke i det enkelte Væsen at den sande Menneskelighed var virkeliggjort. Enfantin drog heraf

Konsekvensen om to Art Ægteskaber, de monogame og de i Tidens Løb (ikke samtidigt) polygame, det vil sige de varige og de yderst flygtige, medens virkeligt, samtidigt Polygami kun skulde indføres for de mandlige og kvindelige Præsters Vedkommende. Hvorvel man hverken under den offentlige Drøftelse eller senere under Retsforhandlingen for Domstolene kunde indvende stort mod Saint-Simonisternes Argument, at denne Ordning ingen anden Følge vilde have end at regulere og legitimere Forhold, der allerede forefandtes som ulovlige rundt om i Samfundet, viste dog den dragne Følgeslutning tilstrækkeligt, hvor ganske det manglede de unge Sværmere paa Blik for hvad der under de forhaandenværende Samfundsforhold lod sig virkeliggjøre og hvad ikke, og hvor hildede de vare i Troen paa at kunne omdanne historiske Tilstande med et Pennestrøg. Hvad der undskylder dem var den Omstændighed, at med Undtagelse af *Enfantin* og *Bazard* vare i Aaret 1830 alle Saint-Simonisterne (saavel som alle *Lamennais's* Tilhængere) kun omtrent 20 Aar gamle. Latteren tog nu Livet af deres Propaganda. I Sommeren 1832 bleve «*Familiens*» Hovedmænd dømte, *Enfantin* til et Aars Fængsel, *Michel Chevalier* og *Duveyrier* til en ubetydelig Pengebøde. De unge Enthusiaster, af hvilke den lille Sekt bestod, spredte sig for alle Vinde, men for næsten uden Undtagelse at udmærke sig og som Mænd vinde

Hæder paa det industrielle, videnskabelige eller kunstneriske Omraade. Deres Overdrivelser af Saint-Simons Doktriner fik saa lidt som Fourier's samtidige Utopier nogen Indflydelse paa den skønne Litteratur. Den paavirkedes kun af Lærens oprindelige Grundtanker.

Thi snart laa de Saint-Simonistiske Ideer i Datidens Luft, de svangrede den med deres Spirer, de trængte ind i Sindene som en Smitte, greb hist og her et blødt Gemyt og dette bløde Gemyt omvendte et kraftigt, bemægtigede sig en Kvinde gennem en Mand, eller en Mand gennem en Kvinde, en Digter gennem en Præst eller en ung Polytekniker gennem en Digter, og de hidkaldte paa Ideernes Vis beslægtede Ideer, nogle, der havde sovet siden det forrige Aarhundredes Slutning som Louis Blanc's demokratisk-socialistiske, andre, filosofisk-historisk-humanitære, der paa én Gang mindede om Schelling og truede Rigmandsvælden, som Pierre Leroux's i hans anden Periode, atter andre, der som Lamennais's gjenkaldte de Tanker og Følelser, med hvilke under Middelalderens Bondeopstande Præster, der bar Korset foran Folkehæren, havde henrevet Proletariatet til at sætte Livet ind.

Lamartine, der under Restaurationen havde været det konservative Partis ypperste digteriske Evne, begynder allerede i de første Aar af Trediverne at vakle. Man sporer hans nye Sympathier

og Nydannelserne i hans Overbevisning allerede i hans «Jocelyn» (1836), saa blid og from denne versificerede Roman end er. I Fortalen omgaar han Spørgsmaalet om sin Tro med den Vending, at hvilken denne end er, har han ikke glemt sin Ungdoms Ærefrygt for Kirken; men det kunde ikke overses, at selve Digtets Handling var et Indlæg mod Gejstlighedens ugifte Stand, altsaa mod et af Kirkelærens Hovedpunkter, og i Jocelyn's Dagbogsoptegnelse fra 21de September 1800 forekom da ogsaa dette meget sigende Sted:

«Menneskehedens Karavane havde en Dag lejtret sig i en Skov, der begrænsedes af en Flod med stejle Bredder, og den kunde ikke naa videre frem. Store Ege gave den Ly for Sol og Vind. Teltene, som slyngede deres Reb om Træernes Grene, dannede ligesom Landsbyer rundt om Stammerne, og Menneskene, der laa spredte paa Grønsværet, spiste deres Brød i Skyggen og samtalte i Fred. Men pludselig — som grebne af et vanvittigt Raseri — rejste disse Mænd sig, betagne af én Tanke, og huggede deres Øxer ind i Træstammerne, styrtede alle disse grønne Hvælvinger omkuld, i hvilke Fuglene havde bygget Rede. Og Skovens Dyr gik ud af deres Huler og saa, ligesom de flygtende Fugle, med Rædsel derpaa og forstode Intet deraf og forbandede denne Race, der saa ivrigt arbejdede paa sin egen Skade og selv nedrev det Tag, der

gav den Læ. Men medens Skovens Umælende ynkedes over Naturens Herre, vedblev han med sit ædle, vældige Ødelæggelsesværk, og kastede Stammerne som en Bro over Afgrunden, indtil Floden var helt bedækket og farbar. Og fredeligt fortsatte Karavanen sin ustanselige Rejse og erobrede den anden Bred.»

Det blev ikke derved. «La chute d'un ange» viste trods alle sine Fejl, at Digteren selv havde forkastet sin tidligere serafiske Stil, og Lamartines første Parlamentstaler røbede samtidigt, at de Saint-Simonistiske Ideer efterhaanden havde erstattet hans Rettroenhed. Han, den fødte Aristokrat, optraadte i Politiken som *démocrate conservateur*, vilde omgive det konstitutionelle Monarki med alle den moderne Tids Friheder og Fremskridt. Og det blev end ikke derved. Hans i 1847 udgivne berømte «Girondinernes Historie», værdiløs som historisk Værk, men udført med en henrivende digterisk Veltalenhed, bidrog mere end nogen anden Bog til at stemme Sindene revolutionært og forberede den kommende Omvæltning. I 1848 finde vi da Legitimitetens fordums Hofpoet som Republikens virkelige Chef paa Hotel de Ville's Altan, forenende Adelsmandens fornemme Ligegyldighed for Geværpiberne, der pegede mod hans Bryst, med en Folketribuns myndige Veltalenhed. Hans Liv fik et stort, et evigt Minut hin Dag, da han frelst sine Kollegers Liv og afvendte Borgerkrigen

ved et Par lige saa poetiske som mandige Ord, udtalte med en Fasthed uden Blinken.

Det var Pierre Leroux, som indviede George Sand i de gjærende sociale Ideer, og hun gik med kvindelig Varme og uden Betænkning helt op i den nye Ideverden. Pierre Leroux, en Metafysiker med et ædelt Hjerte og et uklart Hoved, der tænkte i Schellingske Treheder, forfægtede som Samfunds-Reformator Lighedens og Fremskridtets Ideer, thi alt Fremskridt var for ham en Stigen i Lighed. Han gik ud fra en harmfuld Kritik af de bestaaende Samfundsforhold, under hvilke Ligheden var en Lighed for Loven, som ikke udelukkede, at den Rige var fri for Militærtjeneste og straffri, naar han forbrød sig, og under hvilke Friheden var den frie Kappestrid, det vil sige den Riges lovlige Ret til at undertrykke den Fattige. Istedendfor det bestaaende Samfund gjorde Leroux da Udkast til et nyt. Dette beroede paa Menneskets tredobbelte Natur: Mennesket bestod af Fornemmelse (nærmest: Sansning), Følelse (nærmest: Anskuelse) og Erkjendelse. Hertil svarede tre Stænder: Industridrivende, Kunstnere og Videnskabsmænd; men disse tre Stænder turde ikke som hos Saint-Simon udgjøre Kaster, men burde handle og virke i Forening; Individet af de tre Stænder udgjorde tre og tre ét socialt Individ og skulde tilsammen danne et Værksted; Værkstedet var af tre forskellige Arter, alteftersom den

ene eller den anden Virksomhed var fremher-skende, o. s. v.

Naar man kaster et Blik ud over alle disse Utopier, kan man ikke andet end beundre, hvor sundt og stort de Digtere, der lode sig rive med af enkelte Grundtanker, forholdt sig til selve Systemerne. De lode Alt eller næsten Alt ligge, der var kunstlet, fantastisk eller parodisk. De nøjedes med at tænde deres poetiske Fakkelt ved den Alterild, som de renhjertede Sværmere underholdt; de beaandedes af deres Menneskekjærlighed, af deres ivrige Forsvar for de Uformuende og Fortrykte, af deres glødende Tro paa Folket og deres levende Fremskridtsbegejstring.

Paa George Sands Sjæleliv har Saint-Simonismen, hvad man saa end har sagt, øjensynligt havt en gavnlig Virkning. Den gav hende efter Fortvivlelses-Anfaldet i «Lélia» indre Rolighed, en Tro, som aldrig senere blev rokket, en Sag at arbejde og kæmpe for. Hun iagttog med aabne Øjne hvad der gik for sig i Frankrig omkring hende, og i Slutningen af Trediverne vare de arbejdende Klasser i heftig, gjærende Bevægelse. Paa det Tidspunkt var Frankrigs langsomme Forvandling fra et næsten udelukkende agerdyrkende Land til et af Værkflidens Hovedlande fuldendt, og paa Bondebefolkningens tidligere Fattigdom var nu i de store Byer i Følge med Storindustrien og Fabriklivet fulgt Fattigdommen og Uroen hos et

stedse voxende Stadproletariat. Hun, som næsten alle Frankrigs demokratiske Skribenter, henvendte sin Opmærksomhed paa Byernes Arbejderbefolkning, dens haarde Kamp for Livet, dens livlige Intelligens, dens sociale og politiske Idealer. Saint-Simonismen havde fra først af betaget og begejstret hende ved sin Kritik af Forholdet mellem Mand og Kvinde i det bestaaende Samfund; hun havde i den nye Lære set de Tanker, der vare hende dyrebarest (at Ægteskabet kun som frivillig Forbindelse havde Skjønhed og Værd, at Borgmesteren, Vidnerne og Sakristanen ikke formaaede at give det en mere hellig Karakter end den, Kjærligheden og Samvittigheden gav det) fastslaaede som Sandheder, der burde prædikkes og forfægtes. Nu gav Saint-Simonismen ogsaa hendes Kjærlighed til det menige Folk et aandfuldere og bestemtere Præg; hun fandt hos dets Mænd større Uegennyttighed, mere Mandighed end hos Borgerstandens; det forekom hende som om de Laster, hun i sine første Romaner saa bittert havde kritiseret hos Mandkjønnet, i Virkeligheden snarere vare en Klasses Laster end det hele Kjøn, og den Kjærlighed, hvormed hun omfattede Arbejderstanden, bragte hende i Forening med hendes Naturs medfødte Idealisme til at opfatte og fremstille Arbejderkarakterer fra den ideale Side. Heraf opstod en Række Romaner, i hvilke den tidligere Kontrast mellem en egoistisk forhærdet og en

uegennyttig Mandstype indenfor samme Klasse afløses af Kontrasten mellem den idealiserede og overlegne Repræsentant for den fjerde Stand og en mere eller mindre egoistisk og af Samfundsmeningen afhængig Repræsentant for Borger- eller Adelsstanden.

Interessantest blandt disse Bøger ere de to, der skrive sig omtrent fra Aaret 1840, «Horace», i Anledning af hvilken George Sand for en Tid blev uens med *Revue des deux mondes*, der negtede at optage Romanen, og «*Le compagnon du Tour de France*», den egentlige Arbejderroman, der i sin Uskyld og Søndagsrenhed danner et mærkeligt Modstykke til Eugène Sue's kun lidet senere, grelle socialistisk-demokratiske Tendens-Romaner.

Jeg betragter «Horace» som en af de bedste Bøger, George Sand har skrevet. I Helten har hun med finere og dybere Studium end nogensinde før eller siden fremstillet den typiske unge Borger-søn under Julikongedømmet. Her lægger hun et Skarpsyn og en sjælelig Indsigt for Dagen, der ikke giver Balzac's det ringeste efter. En dyb Antipathi, der dog ingenlunde udelukker Overbærenhedens gode Lune, har inspireret hende. Overfor Horace har Proletaren Arsène den smukke Rolle; han har været Maler, har af Armod maattet gjøre sig til Opvarter paa en Kafé; men den afhængige Stilling har ikke nedværdiget ham. Hans simple Godhed, hans prunkløse Sjæleskønhed gjør

ham til en af Digterindens mest tiltrækkende Skikkelser. Man troer paa ham.

Arsène er kjendt med Bousingot'erne, den Kreds af unge Studenter, der i Trediveerne overførte den romantiske Skoles Stil og Optræden i det politiske Liv. Man finder dem hyppigt afbildede i Datidens Lithografier med deres Robespierre-Veste, tykke Stokke, Voxdugshatte eller røde Fløjls-Kasketter. De lignede i deres Ydre tyske Burschenschaftere, og vare Deltagere i alle Optøjer, som havde en mod Juste-milieu Herredømmet fjendtlig Karakter. George Sand tager med Varme deres Parti. «Ingen af disse Mænd, siger hun, der i sin Tid forstyrrede den offentlige Orden, bør nu rødme over at have havt nogle hidsige Ungdomsdage. Naar Ungdommen ikke kan røbe det Store og Stolte, den har paa Hjerte, uden ved Angreb paa Samfundsordenen, saa maa denne Samfundsorden være saare slet.» Arsène kjæmper som en Helt og saares haardt under Arbejderopstanden d. 5te Juni 1832, der skildres med fuld Sympathi; og han udvikler sig i de følgende Aar til et ikke ringe politisk Dannelses-trin. Hans Læreaar have i denne Sammenhæng Interesse for os, fordi de give Forfatterinden Anledning til uforblømt at lægge sine Sympathier for Dagen. Den Mand, Arsène især beundrer, er Godefroy Cavaignac. George Sand skildrer ham og hans Venner, Selskabet «Les amis du peuple».

«Deres Ideer», siger hun, «betegnede idetmindste et stort Fremskridt ud over Restaurationstidens Liberalisme. De andre Republikanere tænkte altfor meget paa at styrte Kongedømmet, ikke nok paa at grundlægge Republiken, Godefroy Cavaignac derimod tænkte paa Folkets Frigjørelse, paa gratis offentlig Undervisning, paa almindelig Stemmeret, paa fremskridende Omændring af Ejendomsforholdene o. s. v.» Horace's Hjertenskulde og Indskrænkethed røber sig blandt Andet i hans haanligt affejende Domme om Saint-Simonismen, der for ham er blot Charlataneri; han forstaar Intet af det Værdifulde i dens Opfattelse af Kjønnenes Stilling til hinanden og maa derfor finde sig i at vises til Rette og det med sikker Overlegenhed af en ung Syerske, der lever sammen med hans Ven, en fortræffelig ung Læge, og betragter dette deres Samliv som «det i Sandhed religiøse Ægteskab».*) — Der er her ganske sikkert rørt ved langt flere Problemer end Forfatterinden har kunnet løse, men selve Sysselsettelsen med Tidens Opgaver og Tanker har givet hendes Roman en kraftig og tiltrækkende historisk Farve. Det var jo heller ikke hendes Sag som Romanforfatterinde at besvare sociale Spørgsmaal, men at vise hvorledes de satte Hjerterne og Tankerne i Bevægelse selv hos forelskede unge

*) Man se Kapitlerne VI, X, XIV, XX.

Kvinder og selvtilfredse eller sandhedssøgende unge Mænd.

Hvad jeg beundrer i «Le Compagnon du Tour de France», der som Roman staar tilbage for «Horace», er især den Følelsens Friskhed, af hvilken den er udsprungen. At føle sit Hjerte svulme og brænde af Medfølelse med Samfundets Ulykkelige, at føle sig trykket af enhver Begunstigelse, Skjæbnen har skjænket En forud for de Andre, det er Nøget, som mangan en Tyveaarig kjender til. Men endnu henved Fyrretyveaarsalderen at hunge og tørste efter Retfærdighed for Andre, at føle sig ude af Stand til med Ro at se det Aag, som hviler paa uskyldige Nakker, eller til at lade være med grublende Stræben efter en anden Orden, en anden Moral, end den, med hvilken Samfundet omkring En synes nøjet, og det i den Grad, at man skammer sig ved at sove, adsprede sig, føle sig lykkelig for nogle Øjeblikke — det er det i Sandhed Sjældne, og dog er det denne Følelse, som har tvunget George Sand til at skrive denne Bog. Af hvilken Kjærlighed til «Folket» er den ikke baaren, og til Folket, som det er, det Folk, som drikker og begaar Voldsomheder, ikke mindre end det, der arbejder og gjør Fremskridt i Kundskab — en Kjærlighed saa stor, at det er Forfatterinden umuligt at skildre eller dvæle ved de Laster, som hun selv har Øje for og nævner! (Man se Dialogen i Kap. XXV.) Den Tanke,

der ligger bagved den hele Bog, lader sig maaske kortest udtrykke med en Vending, der forekommer etsteds i Romanen. En Adelsmand, der hylder det gamle Løsen: Alt for Folket, Intet ved Folket! fordi Folket selv vilde være paa en Gang Part og Dommer, ifald det skulde føre sin egen Sag, faar af sin unge Datter Svaret: Og ere vi da ikke i samme Tilfælde?

Kort efter at have forfattet denne Bog kastede George Sand sig ind i den praktiske Politik. Hun hayde siden sit Brud med Revue des deux mondes sammen med Pierre Leroux, Viardot, Lamennais og den polske Digter Mickiewicz udgivet «Revue indépendante»; nu grundede hun i 1843 med nogle Venner i hendes Egn det republikanske Provinsblad «L'éclaireur de l'Indre», hvilket ogsaa Lamartine ydede sin Bistand. Heri talte hun snart Hovedstadsarbejdernes, snart Landbo-Arbejdernes Sag (Artiklen om Bagersvendene i Paris, Brevene fra en Schwarzwalder Bonde), 1844 erklærede hun sig i den store Afhandling «Politik og Socialisme» ubetinget for Socialist. Da Revolutionen i 1848 udbrød, var hun fuldtmoden til at deltage i den; hun udgav en kort Tid Ugebladet «La cause du peuple», skrev «Et Ord til Middelklasserne» og de berømte «Breve til Folket» endelig Bulletin'erne for den provisoriske Regjering. I Aarets Løb antog under Indtrykket af de truende Farer hendes republikanske Socialisme en næsten

fanatisk Form. I Artiklen «La majorité et l'unanimité», i hvilken hun umiddelbart før Valgene til den konstituerende Nationalforsamling opfordrer Vælgerne til frisindede Valg, ender hun — trods mange Omsvøb og Omskrivninger — med Truslen om, at dersom de Valg, der fremgaa af den almindelige Stemmeret, ikke falde ud, som de folkelige Interesser fordre, er endnu Appellen til Vaabnene tilbage. *) Det er lærerigt at se denne Folkesuverænitets Beundrerinde komme til dette despotiske Resultat; det viser, hvilken vild og mandig Energi, der boede i den geniale Kvinde; det var den samme ubøjelige Kraft, der gav hundrede Romaner efter hinanden Liv, som her ytrede sig i den praktiske Alliance med Ledru-Rollin og Louis Blanc, de Mænd, der nøjedes med at tænke hvad hun, mere uforbeholden, gav Luft i Ord.

Det var især Lamennais, gennem hvem den

*) Man nyde det kostelige kvindeligt naive Hykleri i følgende Passus: Elle se sent, elle se connaît maintenant, la voix unanime du peuple. Elle vous réduira tous au silence, elle passera sur vos têtes comme le souffle de Dieu, elle ira entourer votre représentation nationale, et voici ce qu'elle lui dira: «Jusqu'ici, tu n'étais pas inviolable, mais nous voici avec des armes *parées de fleurs* et nous te déclarons inviolable. Travaille, fonctionne, nous t'entourons de quatre cent mille baïonnettes, d'un million de volontés. Aucun parti, aucune intrigue n'arrivera jusqu' à toi. Recueille-toi et agis.»

demokratiske Idestrøm kom til Victor Hugo. Alt i hans Hovedværk «Essai sur l'indifférence» havde Spirerne ligget til Opløsning af det Autoritetsprincip, han i sin Ungdom saa begejstret havde forfægtet. I August 1832 var hans Lære bleven fordømt af Paven. *) Allerede fra Hugos Ynglingealder havde Lamennais staaet i det inderligste Forhold til ham. Da Hugo som ganske ung paa Opfordring af Abbeden af Rohan søgte sig en Skriftefader, var han først gaaet til Frayssinous, den engang saa uforsagte og opofrende Gejstlige, der nu var avanceret til parisisk Modepræst, **) men da han følte sig frastødt af dennes verdslige Raad og Vink, havde Abbeden kjørt ham til en lille, svag og spinkel Mand med et gult Ansigt, en Høgenæse og et Par smukke urolige Øjne, grovt og fattigt klædt med blaa Uldstrømper og tunge Sømsko. Det var den berømte Lamennais.

Begges klerikale og konservative Ideer undergik en Ændring i Løbet af de Aar, der gik forud for Julirevolutionen, og de sloge næsten samtidigt om. En Aften i September 1830 kom Lamennais ind til Hugo og traf ham skrivende. — Jeg forstyrrer? sagde han. — Nej, men hvad jeg skriver, vil De ikke synes om. — Lad mig ligefuldt høre.

*) Se «Reaktionen i Frankrig».

**) Om Frayssinous se «Reaktionen i Frankrig».

— Hugo læste disse Linjer for ham af sin «Journal d'un révolutionnaire de 1830»:

«Republiken, som endnu ikke er moden, men som vil omfatte hele Europa om et Aarhundrede, betyder, at Samfundet er sin egen Suveræn. Det beskytter sig selv som Borgervæbning, dømmer sig selv som Nævningeret, styrer sig selv som Kommune, regjerer sig selv som Folkerepræsentation. Kongedømmets fire Lemmer: den staaende Hær, Domstolene, Embedsmandsvælden og de Kongevalgte ere for denne Republik kun fire byrdefulde Udvæxter, som hurtigt ville visne bort og dø.»

«Der er en Sætning for meget,» sagde Lamennais, «den at Republiken endnu ikke er moden. De sætter den i Fremtiden, men vi burde have den strax.»

Faa Aar senere var Lamennais' Frafald fra Pavedømmet fuldbyrdet. For at vise at han ikke brød med Paven af Vantro, men i Kraft af en ny Forvisning var det, at han gav sit berømte Manifest Navn af «En Troendes Ord» (1833).

Man har sagt, at siden Bogtrykkerkunstens Opfindelse havde ingen Bog gjort en saadan Opsigt. Den udkom i et Par Aar i 100 Oplag, blev eftertrykt i flere Lande og oversat i næsten alle Sprog. Det er en Efterligning af Mickiewicz's da nyligt udkomne «De polske Pilegrimmes Bog», en i halvt gammelttestamentarisk, halvt kristelig Stil holdt Fordømmelsesdom over Kongemagten i

Europa, over Paven og Præsterne, over dem, der havde hidført Polens Undergang og Italiens Trældom og over det egennyttige Borgerskabs Herredømme i Frankrig selv. Det er et Værk af ægte præstelig Veltalenhed, en Bog, fuld af Pathos og fattig paa Psykologi, der kun fordømmer og priser, kun maler med to Farver, Helvedes-Sort og Himmerigs-Hvidt; men Følelsens Varme, Sindets Renhed og Skjønhed hos dens Ophavsmand har meddelt den en sjælden Tiltrækning.

Herpaa fulgte i 1837 «Le livre du peuple» i samme Aand. Man kastede den dristige Abbed i Fængsel; men fra Fængslet sendte han Bog paa Bog ud i Verden: «Une voix du prison», «Du passé et de l'avenir du peuple», «De l'esclavage moderne», alle forfattede i Saint-Pélagie. Saa dør han — tre Aar før Februarrevolutionen — midt under den heftigste Agitation.

Som Prøve paa hans Stil her nogle Brudstykker:

«Lad Eder ikke bedrage af tomme Ord. Mange ville søge at overtale Eder til den Tro, at I virkelig ere frie, fordi de have skrevet Ordet Frihed paa et Blad Papir og have slaaet det op paa Gadehjørner. Men Friheden er ikke en Plakat, man læser paa et Hjørne. Den er en levende Magt, som man føler indeni sig og udenom sig. Den Undertrykker, som dækker sig med dens Navn, er den værste Undertrykker af alle. Han

føjer Løgn til Tyranni og Vanhelligelse til Uret, thi Frihedens Navn er helligt. Vogter Eder for dem, der sige Frihed, Frihed og nedbryde den ved deres Gjerning!» . . .

«Bonden bærer Dagens hele Vægt, udsætter sig for Regn, for Sol, for Storm i den Hensigt ved sit Arbejd at forberede den Høst, som til Efteraaret skal fylde hans Lade.

Retfærdighed er Folkenes Høst.

Haandværkeren staar op før Dag gry, tænder sin lille Lampe og plager sig uden Rast for at tjene en Smule Brød til sig og sine Børn.

Retfærdighed er Folkenes Brød.

Kjøbmanden skaaner sig ikke for nogen Anstrengelse, klager ikke over nogen Møje, opslider sit Legeme og glemmer Søvn for at samle sig Rigdom.

Friheden er Folkenes Rigdom.

Sømanden farer over Havet, udsætter sig for Stormene, Skærene, Kulde og Hede for at sikre sig Hvile for sine gamle Dage.

Friheden er Folkenes Hvile.

Soldaten underkaster sig de haardeste Savn, vaager og kjæmper og giver sit Blod for det, han kalder Hæder.

Friheden er Folkenes Hæder.

Hvis der skulde være et Folk, som agter Retfærdighed og Frihed ringere end Bonden sin Høst, Haandværkeren sit Brød, Kjøbmanden sin

Rigdom og Soldaten sin Hæder, saa rejs en høj Mur omkring dette Folk for at ikke dets stinkende Aande skal forpeste Luften i Europa.»

«Unge Soldat! Hvor gaar Du hen?

Jeg gaar bort at kjæmpe for Retfærdigheden, for Folkenes hellige Sag, for Menneskeslægtens evige Rettigheder, imod Tyrannerne og for Frihed.

Gid dine Vaaben maa være velsignede, unge Soldat!

Unge Soldat! Hvor gaar Du hen?

Jeg gaar bort for at omstyrte de Skranker, der skille Folkene og som hindre dem i at kaste sig i hinandens Arme som Brødre, der burde leve endrægtige i gjensidig Kjærlighed.

Gid dine Vaaben maa være velsignede, unge Soldat!

Unge Soldat! Hvor gaar Du hen?

Jeg gaar bort for at befri Tanken, Ordet, Samvittigheden fra Menneskers Tyranni.

Velsignede, syvfold velsignede være dine Vaaben, unge Soldat!»*)

Abstrakte og enstonige ere disse Udsagn og Omkvæd ganske vist, men prægede af den Veltalenhed, som gjør et uhyre Indtryk paa Menigmand, og man ser at disse revolutionære Stem-

*) Paroles d'un croyant, Kap. XX, XXXVI, og XXXIX.

ningsudbrud ikke mangle meget i at være ren Poesi. De blev det hos Hugo.

Læser man hans Digte fra Fyrreerne føler man, hvorledes han med sit Digterøre hører Revolutionens Gang og dumpe Larm under Jorden og aner, at den vil aabne sit Krater i Paris. Alt i Fortalen til «Efteraarsbladene» lyder hans Klage over England, som forvandler Irland til en Kirkegaard, over Fyrsterne, som gjøre Italien til et Galejslave-Fængsel, over Czaren, som befolker Sibirien med Polen. Allerede der taler han med Henblik paa Saint-Simonismen om de gamle Religioner, der skyde Ham, og om de nye, der fremstamme deres halvvejs sunde, halvvejs falske Tanker. Og lige fra den Tid af optræder han i alle sine Værker som Talsmand for Folkenes Frihed, for deres Ret til Selvstyre og for Humanitetens Religion. Han var som Dramatiker begyndt med det blotte Oprør mod Kunstformen. Men snart gav han sig til at bruge Dramet i sine Ideers Tjeneste, ganske som Voltaire i det forrige Aarhundrede havde anvendt Tragedien til Organ for sine. Et af hans Dramer (*Le roi s'amuse*) er et Angreb paa den vilkaarlige Kongemagt, rettet mod den raaeste af Frankrigs kronede Vellystninge, Frans den Første, et andet («Angelo»), hvis Fortale er rent saint-simonistisk, stiller Kvinden i Samfundet og Kvinden udenfor Samfundet op imod hinanden, tilføjer den omvankende Skuespillerinde Dyder,

som den fornemme Dame mangler, og giver dem hver sin Idealitet, et tredje («Ruy Blas») er den laveste Stands symbolske Tronbestigning. I Molières «Les Précieuses ridicules» var Lakajen behandlet som et Dyr eller en Ting, der, hvor godt Hoved han end er, kan regaleres med Stokkeprygl, selv naar han kun har adlydt sin Herre; kort før den store Revolution havde Scapin forvandlet sig til Figaro, der endnu i Livréet tumler det fine Herskab; i «Ruy Blas» har Tjeneren, det vil sige den fødte Plebejer, kastet sit Livré, griber Magten og regjerer. — Selv om man har Blik for disse Dramers store Svagheder, kan man glæde sig ved at indaande det Pust af store Ideer, som gaar igjennem dem.

Hugo er af Naturen en saa dogmatisk Aand, at enhver Ideverden, i hvilken han i Aarenes Løb er indtraadt, gjerne har krystalliseret sig for ham til et System af Læresætninger. Til hans Humanitetens Lovbog har fra hans Ungdom af Kampen mod Dødsstraffen hørt. Han har leveret digteriske Indlæg mod den i «Le dernier jour d'un condamné» og «Claude Gueux», han har bekjæmpet den praktisk i Brev paa Brev, Manifest paa Manifest; han har personligt bedet for de Dødsdømtes Liv, har talt deres Sag til franske Konger og fremmede Nævningeretter. Ere Meningerne end med Rette meget delte om Gavnligheden af Dødsstraffens Ophevelse for simple Mordere, saa har Hugo's Be-

stræbelser for at frelse politiske Forbryderes Liv dog Krav paa udelt Sympathi. Mere end ét Menne-skeliv har han reddet. For at nævne det mest kjendte Exempel, saa frelste han ved sin Forbøn i fire rørende Verslinjer til Louis-Philippe Aarhundre-dets ædleste Revolutionær Armand Barbès fra Ska-fottet. En saadan Handling bøder paa megen vidt-svævende Pathos og nogen doktrinær Humanitet.

Det skønneste og det eneste nøjagtigt til-svarende Udtryk for Frankrigs største Lyrikers Ideliv maa man dog selvfølgelig søge i hans Lyrik. Alt hvad han i sin første Periode har frembragt i det dramatiske Fag, i sin anden (der falder uden-for vor Ramme) i Romanfaget, er for lidet be-tydende at regne i Sammenligning med de skønne Poesier fra Trediverne og Fyrreerne, som findes samlede i de to Bind Digte, der føre Titlen «*Les Contemplations*». Her er da ogsaa hans Frem-skridtstro, hans politiske Overbevisning, hans soci-ale Forhaabninger, hans religiøse Følelsesliv iklædt den Kunstform, der ene passer for dem. Denne Kunstform lader sig ikke opløse eller omskrive, man maa glæde sig over den i Originalen.

Med Sandhed kunde Hugo i denne Digtsam-ling udbryde: Jeg har med Bøger, i Skuespil, paa Prosa og i Vers talt de Smaas og de Elen-diges Sag; jeg har prædiket Mildhed mod alle dem, som Menneskeheden fordømmer; jeg har for-dret Rettigheder for Kvinden og for Barnet; jeg

har raabt: Giv dem Kundskab, giv dem Ord, giv dem Skrift! Jeg vilde suge Fængslet op i Skolen.*)

Men, klager han, bestandig mødte jeg det frygtelige Igaar, der vil opsluge Imorgen. Neppe har man det Sorteste af Rædslerne bag sig, neppe har man gaaet et Skridt, ikke bort fra det Slette, men blot fra det Værste, før den gamle Tid kommer igjen, og bider os i Hælen og tilraaber os sit Stands!

Man stansede ikke, og Aaret 1848 løb med sin lange, rullende og rensende Torden over Europa. Det kom, 1848, Jordskjælvets Aar, Folkebefrielsens Aar, de heltedige Kampes og ak! de romantiske Naiveteters Aar. Digtere og Sværmere istedenfor Statsmænd ved Frankrigs Ror; saint-

*) Marquis, depuis vingt ans je n'ai, comme aujourd'hui
Qu'une idée en esprit; servir la cause humaine.

La vie est une cour d'assises; on amène

Les faibles à la barre accouplés aux pervers.

J'ai dans le livre, avec le drame, en prose, en vers

Plaidé pour les petits et pour les misérables,

Suppliant les heureux et les inexorables;

J'ai réhabilité le buffon, l'histriion

Tous les damnés humains, Triboulet, Marion,

Le laquais, le forçat et la prostituée

.

J'ai réclamé des droits pour la femme et l'enfant

J'ai tâché d'éclairer l'homme en le rechauffant,

J'allais criant; Science! écriture! parole!

Je voulais résorber le baignoire dans l'école.

simonistiske, nykristelige, poetiske Ideer istedenfor politiske i Frankrigs Raad! Hvor talende er ikke et saadant lille Træk som det, at en af den provisoriske Regjerings første Handlinger var den paa Forslag af Lamartine at erklære Negerslaveriet for ophævet! I Revolutionen af 1848 udmunder det romantiske Frankrigs Idestrøm.

XXXIV.

Naar man overskuer en Litteratur en halv Snes Aar efter at et stærkt Gjennembrud har fundet Sted, i det Øjeblik, da det nye Tidsrums Hær har vundet Slaget, da bliver man tilmode, som saa man ud over en Valplads. I de Sejrendes Triumfraab blander sig for Ens Øre Lyden af dæmpet Klage. Jeg tænker ikke paa de Veraab, som komme fra de Slagne paa Tilbageetoget; de have fortjent deres Nederlag, og deres bankede Trøje indgyder mig ingen Medfølelse; men jeg tænker paa Sejerherrernes Saarede og Glemte. Thi ogsaa de litterære Kampe have deres Savnede og Dræbte. Det har sin Interesse at foretage en Gang over Valpladsen og kaste et Blik paa dem, som i Slægten fra 1830 reves bort i deres Ungdom og Kraft, eller dog saaredes saa haardt, at de siden, knækkede og stumme, henslæbte en nedbrudt Existens.

Det litterære Liv er jo saaledes beskaffent, at af hundrede, der træde ind paa Rendebanen og begynde Løbet, komme neppe to eller tre til Maalet. De Andre ligge udmattede langs ad Veien. Først bukke de Stakler under, hvis Evner ligefrem ikke sloge til, de fragmentariske Talenter, der joges ind paa denne Bane af Haabet om Ære og Held og som løbe i en Taage af lysende Illusioner, indtil Benene styrtede sammen under dem, og de vaagne paa Hospitalet. Saa falde alle de tidt fortrinligt Begavede, der mangle den særegne Forvikling af Evner, som udfordres for at gjøre sig gjældende i det Samfund, hvori de leve, de, som ikke formaa at tilpasse sig efter de omgivende Forhold, end mindre besidde den endnu større Kraft, at skjære Samfundet til, indtil det passer for dem, og som besejres af de mere eller mindre behændige Middelmaadigheder, i hvilket det store Publikum erkjender Kjød af sit Kjød, Blod af sit Blod.

Allerede selve Arbejdets Art tilintetgjør Mange: et Arbejd, som efter sin Natur ikke kjen-der nogen Søndag; som brænder Nervesystemet op; som ikke kan drives i Mag, fordi kun det, som ikke er frembragt i Mag, virker paa den Læsende med noget af den Sindsbevægelses Kraft, som den Skrivende følte, og et Arbejd, der som Regel er et af dem, der lønner sig allerslettest — et Arbejd af rent aandelig Art, som forfiner og mod-

tageliggjør den Arbejdendes Sanse- og Følelsesliv langt ud over Omgivelsernes, og som dog indlemmer ham i disse Omgivelser, bundet af de samme Regler og Vedtægter som de Andre. Deraf hos Mange en Tørst efter Liv, efter rige og fine Indtryk, som ikke lædskes, som fortærer Brystet, eller Marven, og som Verden da kalder Svindsot, Tæring eller Galskab.

Andre tilintetgjøres af de Vanskeligheder, der ere uopløseligt forbundne med Skribentens Stilling. Samfundets Ligevægt beror i ethvert givet Øjeblik paa en stiltiende Overenskomst om at den hele og fulde Sandhed ikke udskriges. Men naar der nu ikke desmindre ved en Anomali i Samfundet gives et Væsen, hvis eneste Bestilling og Betydning er den at sige den hele og fulde Sandhed, Digteren, Skribenten overhovedet, som under Straf af at blive en behagelig Mand, en Nittengryn, *maa* sige Sandheden, saa ser denne Mand sig stadigt stillet overfor det Dilemma, enten at fornægte det, han bør sige — og denne Fornægtelse sløver og ubrugbargjør ham — eller at vove den aabne Udtalelse, der let kan blive ham yderst farlig, idet den skaffer ham de frygtelige Fjendskaber, som kun ere mulige i Litteraturen, Fjendskaber, som have tusinde Raabere for deres Mund, ifald de ville tale, tusinde Kneble til deres Raadighed, ifald de ville tilvejebringe Taushed om hans Navn, og for den, hvis Liv beror paa Navn-

kundighed, er ingen Fare større end den, at han kan bukke under for det hyklerske og lydløse Mord med Taushedens Vindbøsse.

Men alle Anstrengelser, Farer og Vanskeligheder maatte nødvendigvis fordoble sig i en Periode, som 1830-Tidens, hvor som ved et Trylleslag en hel Gruppe af rige Talenter opstod samtidigt, hvor Alt, hvad der havde Aand og Fantasi, følte sig draget til Poesien og Kunsten, hvor den Hæder, der ad kunstnerisk Vej kunde vindes, straaled saa tillokkende for Ungdommens Øjne, som under Napoleon Krigshæderen, og hvor det dog var vanskeligere end nogensinde ikke at overstraales, hvor endelig Had til de bandede Veje og det rolige, borgerlige Liv betragtedes som Betingelse for at kunne udrette noget i Kunsten, medens Løsenet var at elske og elskes med fortærende Lidenskab, skrive et Mesterværk, foragte eller frelse Menne-skeslægten og dø.

Naar man lader Blikket glide hen over denne Valplads, hvor de Uberømte have udaandet, saa ligge de stakkels glemte Talenter der i tætte Rækker. Der er rige, kraftigt udviklede Begavelser, som Eusèbe de Salles (født i Marseille 1801), Greve, Læge, Orientrejsende, Professor i Arabisk, hvis Roman «Sakontala à Paris» (1833) er en af Periodens talentfuldeste og oprindeligste sjælelige Skildringer, og som aldrig med nogen af sine Bøger opnaaede endog blot et andet

Oplag, endsige Anseelse og Ry, og det skjønt han blandt sin Ungdoms Minder havde en Søndag-aften hos Nodier, hvor han og Hugo i lige Grad vare Dagens Helte. — Der er Regnier-Destourbet, hvis Roman «Louise», som er tilegnet Janin og maaske skylder ham noget, behandler et pinligt Stof med Aandsoverlegenhed og Finhed. — Der er Charles Dovalle, som faldt i Duel kun tyve Aar gammel, men hvis Digtsamling «Le Sylphe» allerede røbede et Talent, som Victor Hugo med Varme anerkjendte og som han priste efter Digterens Død. — Der er Eugène Hugo, Victors ældre tungsindige Broder, hans tro Kammerat og Ven, der udrustet med en beslægtet om end meget ringere lyrisk Evne gjorde Romantismens første Felttog med ved hans Side, men som allerede 1837 døde i Vanvid. — Der er et saa udpræget og adeligt Talent som Fontaney's sporløst glemte. Digteren var en af Hugos Trofaste, en Tidlang Legationssekretær i Madrid, en stolt, tilbageholden og fin Natur. I sin Novelle «Adieu» (Revue des deux mondes 1832) har han fortalt et af sit eget Livs kvalfulde, romantiske Eventyr; i George Sand's Levnet er den Hjertesorg antydet, der i 1837 voldte hans Død. — Der er fine, sarte lyriske Begavelser som Félix Arvers, hvis Navn nu kun knytter sig til en yndefuld Sonet, eller som Labenski, af hvem kun en Ode erindres, eller som Ernest Fouinet, der skrev Sonetten «A deux heureux» i Marginen

paa den Udgave af Ronsard, som alle Skolens Digtere paa Sainte-Beuves Foranledning skjænkede Victor Hugo, og til hvis poetiske Udstyrelse de alle gave Bidrag. Er han end nutildags helt glemt, saa burde dog den Linje af ham frelses fra Forglemmelse:

Pour que l'encens parfume il faut que l'encens brûle.

Thi at Røgelsen maa gløde for at kunne dufte, det er i én Sætning hele Romantismens Poetik. — Man finder stakkels saint-simonistiske Poeter som Poyat, Satirikere som Théophile Ferrière, der skrev Spotterier over de unge Romantikeres Udskejelser i Stil med Gautiers «Les Jeune-France» og som i sin «Lord Chatterton» gav de Viguy's Drama en parodierende Fortsættelse. — Man møder endelig Navne som Ulric Guttinger's, der nu ene og alene huskes, fordi Musset i sine første Poesier har tilegnet ham et ungdommeligt beundrende Digt.

For imidlertid at give et nogenlunde levende Indtryk af disse Skjæbnens Stedbørn vil jeg opholde mig saa længe ved nogle Enkelte, som der behøves til at tegne deres Fysiognomi og derigjennem fra en ny Side Tidens; thi Tidsalderens Karakter afpræger sig tidt med mærkværdig Tydelighed netop i dem, der paa Grund af Over-spændthed eller Særhed ikke formaaede at trænge igjennem.

Den første, jeg vil nævne er Ymbert Galloix, ikke fordi han er en Størrelse, men fordi han er en Type. Han var en fattig Yngling fra Genf, Søn af en Skolelærer, med en fortrinlig Dannelse og ualmindelige Evner, som uden Penge nok i Lommen til blot en Maanedes Underhold rejste fra sin Fødeby til Paris, draget af Rygtet om Romanismens Sejre, længselsfuld efter at se alle de Mænd nær ved, for hvem han i Afstand havde sværmet, og om muligt blive anerkjendt som deres Ligemand.

Hans første Veje i Paris gik ud til Arsenalet, til Charles Nodier, den nye Skoles Patriark, til Hugo, dens Høvding, til Sainte-Beuve, dens Fanebærer. Hugo har beskrevet hans første Besøg; jeg sammentrænger Skildringen:

«Det var i Oktober 1827, en kold Morgenstund, at en høj ung Mand traadte ind til mig. Han havde en hvid, temmelig ny Overfrakke paa og en gammel Hat. Han talte til mig om Poesi; han havde en Rulle Papir under Armen. Jeg bemærkede, at han med en vis Forlegenhed skjulte sine Fødder under Stolen. Han hostede lidt. — Næste Dag regnede det i Strømme; den unge Mand kom igjen. Han blev tre Timer og talte yderst oprømt om de engelske Digtere, som han kjendte bedre end jeg; han sværmede for Søkolen. Han hostede meget. Han skjulte bestandig sine Fødder under Stolen. Tilsidst mærkede jeg, at

der var store Huller i hans Støvler og at hans Saaler trak Vand. Jeg vovede ikke at tale til ham derom. Han gik sin Vej uden at have talt om Andet end om de engelske Digtere.»

Han ilte altsaa til Frankrigs første Forfattere. Hans Ord, hans Vers røbede, at der boede noget i ham; han blev vel modtaget, endog hjulpet, og hans Breve til Genf røbe en uskyldig Forfængeligheds Tilfredshed ved at kunne meddele, hvilke Aander der optog ham som deres Lige, og hvilke berømte Venner han havde faaet. Men samtidigt nedbrødes han af Melankoli: Han passede ikke ind i det Samfund, hvor han var født. Hans Livs Sorg var den besynderligt klingende, men virkelige, der som en Mani, en fix Idé vender tilbage hos ham, Sorgen over ikke at være født som Englænder. Han følte, at hans Sindelag passede ind i den engelske Litteratur, ikke i den franske; han læste Engelsk fra Morgen til Aften og drømte kun om at samle sig saa mange Penge, at han kunde rejse til London og blive Digter i det engelske Sprog. Da man et Aar efter hans Ankomst til Paris, fandt ham liggende død paa Sengen i hans uhyggelige Værelse, undergravet af Fortvivlelse og Nød, holdt han en engelsk Grammatik i Haanden.

Man høre Tonen i hans Breve: «O min eneste Ven! hvor de ere ulykkelige, som ere fødte ulykkelige . . . Jeg havde et Feberanfald igaar-

aftes . . . Siden jeg er her, har min Kval antaget fem til sex Former, men Midtpunktet i min Ulykke er det, ikke at være født i England. Jeg beder dig, le ikke ad mig, jeg er saa ulykkelig. Vel er jeg nu traadt i Venskabsforhold til de mest udmærkede Forfattere, og vel har jeg i Selskab undertiden nogle Øjeblikkes overfladiske Glæde, naar jeg gjør Lykke med mine Vers, og jeg kan være beruset af disse en Aftens, et Øjebliks smaa Triumfer; men dog er Grunden i mit Sjæleliv ikke blot Ulykke, men en tør Kræft. Der løber smeltet Bly i mine Aarer. Hvis man kunde se ind i min Sjæl, vilde man have Medlidenhed med mig. Se, England har Alt, halvtredsindstyve Digtere, der have ført et eventyrligt Liv og hvis Bøger ere fulde af Indbildningskraft; i Frankrig er der ikke tre. Og da vilde jeg have havt et Fædreland, som jeg havde elsket lige indtil dets Fordomme; der er saa megen Poesi i Englands gamle Sæder . . . En engelsk Dame, som giver mig Timer, siger mig, at jeg efter to Aars Forløb meget godt kan skrive paa Engelsk.»

Det er en rørende Illusion. Den stakkels Fyr, der endnu ikke fuldt beherskede sit eget Sprog, hvis Oder let bleve stakaandede, hvis Vers, hvor kunstnerisk de end slebes til, manglede Duft, drømte om i Løbet af et Par Aar at kunne skrive et fremmed Sprog med Farve og Glans. Snart tabte han Tilliden til sine Evner og dømte selv

sin Poesi langt haardere end den dømtes af andre og langt haardere end den fortjente. Han trak sig tilbage til sig selv, vilde Ingen mere se, ikke mere høre tale om Omverdenen. Han var kommen fra Genf med Interesse for Alt og Alle, med begejstret Selvtillid. I Paris gav han sig til at bortødsle sit Talent i Samtaler, i Disputer — en farlig Ting — indtil han tilsidst ikke mere havde én uberørt, jomfruelig Idé i sit Hoved. Saa udførte han Arbejder for Boghandlerne, skrev Recensioner, Biografier, til han væmmedes derved. Da han i sit 22de Aar udaandede, havde han længe levet i den dybeste Ligegyldighed for Omverdenen og uden nogen Tro til sit eget Talent. Han lod sig dø.*)

Jeg gaar over til mere lødige og betydelige Aander. Jeg vælger tre: Louis Bertrand, Petrus Borel og Théophile Dondey. Det er Navne, som da Digterne, der bar dem, var ilive, ikke kjendtes af noget Publikum, men som nu kjendes af mangen en Litteraturelsker i og udenfor Frankrig. Deres Bøger optrykkes i Luxusudgaver paa hollandsk Papir, og Originaludgaverne betragtes, især siden Charles Asselineau har gjenvakt Interessen for dem, som Værdipapirer, hvis Værd bestandig

*) Ymbert Galloix: Poésies posthumes udkom i Genf 1834. Her er ved en Fejltagelse — thi et Plagiat vilde det være urimeligt at antage — Sainte-Beuves Digt «Suicide» optaget blandt Galloix's.

stiger. I levende Live kunde de stakkels Fyre efter faa Aars Forløb ikke mere finde nogen Forlægger; nu efterlignes samvittighedsfuldt selv Vignet og Titelblad paa deres første Skrifter, der i Salgskataloger noteres med Tilføjelsen «sjælden og kostbar».

Louis Bertrand, født 1807 i Dijon, som han saa smukt har besunget, mest kjendt under Pseudonymet Gaspard de la Nuit, repræsenterer i den romantiske Gruppe mere fuldstændigt og mere udpræget end nogen anden en Hovedside af Skolens Bestræbelser, Prosastilens Fornyelse. Medens hans Samtidige vare fremstormende og lidenskabelige, udviklede han i sin Fødeby en Billedskjærers eller Guldsmeds Kunst i Sprogets Behandling. Ingen havde det Had som han til den gjængse Vending, det fortærskede Udtryk. Han har, før han skrev, ligesom rystet alle Sprogets Ord gennem et Sold, udrenset alle de Ord, hvis Klang var dump, hvis Farve var sløvet, hvis Præg var slidt, og i sin Kunsts Tjeneste kun anvendt dem, der havde malerisk Værd og musikalsk Valuta. I et Digt maa der, for Rims og Rytmes Skyld, altid være nogle Flik-Ord — saa faa som muligt — Bertrands Kunst beror paa, at ethvert fyldende eller snyltende Ord er banlyst af hans Stil. Hans Livs Arbejd tilhører en Digtart, som han har opfundet og som er bleven optaget af Andre (Baudelaire f. Ex.) efter ham; han har i Prosa skrevet

ganske smaa, aldrig mere end et Par Sider optagende Skildringer snart i Rembrandt's, snart i Callots, snart i Fløjels-Breughels, snart i Gerard Dow's, snart i Salvator Rosa's Manér; de bedste iblandt dem ere fuldendte som et Billed af disse Mestre.

I 1828, i den romantiske Bevægelses første, rent upolitiske Periode var han med at grunde et litterært Organ i sin Fødeby. Bertrands Bidrag til «Le Provincial» vakte de store Pariseres, Chateaubriands, Nodiers, Victor Hugo's Opmærksomhed, og snart droges han saaledes til Hovedstaden, at han bestandig laa paa Rejse mellem Dijon og Paris. Han holdt sit Indtog kun 21 Aar gammel en Søndagften hos Charles Nodier, hvor han fik Lov at læse en Ballade højt. Her gjorde han Bekjendtskab med dennes hele Kreds, men tyede især til Sainte-Beuve, der blev hans Raadgiver; hos ham boede han under sine korte Ophold i Paris, og ham gav han sine Manuskripter i Forvaring. Han var kejtet som en Provinsbo og overspændt som en Dilettant, men man anede Poeten, naar man saa Ilden i de smaa, sorte Øjnes sky og flakkende Blik.

Strax efter Julirevolutionen kastede Bertrand sig ind i Politiken og sluttede sig til den yderligst gaaende Opposition. Som ægte Søn af en af Republikens og Kejserdømmets gamle Soldater gav han den krigerske Enthusiasme, han hidtil var brændt inde med, Luft i Polemik mod de her-

skende Borgermænd. Han var kun 23 Aar gammel, og et Blad af Modpartiet havde taget Anledning af hans Ungdom til at behandle ham dobbelt haanligt. Han tvang Redaktøren til i Bladet selv at optage et Svar, hvori det hedder: «Jeg foretrækker Eders Haan for Eders Ros. Eders Ros vilde være af saare ringe Betydning efter det Bifald, hvormed Victor Hugo, Sainte-Beuve, Ferdinand Denis o. fl. have opmuntret mit Talent. Da I tvinge mig til det, vil jeg overfor Eders Uforskommetheder anføre nogle Ord, som Geniet selv har værdigedes at sende mig. Victor Hugo skriver til mig: Jeg læser Deres Vers højt i en Vennekreds som jeg læser André Chénier's, Lamartine's eller de Vigny's; det er umuligt i højere Grad at være i Besiddelse af Formens Hemmeligheder o. s. v. — Saaledes skriver Hugo til den Mand, De vover at kalde en Kommis. Det er sandt, at jeg ikke har den Ære at nedstamme fra en eller anden adelig Spytslikker, og at jeg ikke er valgbar eller Vælger [o: ikke af de højtbeskattede]. Min Fader var kun en Patriot fra 1789, en Lykkeridder, som atten Aar gammel udgjød sit Blod ved Rhinen og som, halvtredsindstyve Aar gammel, havde tredive Aars Tjeneste, ni Felttog og sex Saar at opvise. Det er ogsaa sandt, at jeg er fattig; min Fader har kun givet mig Æren i Arv og sin Klinge, som De, Hr. Redaktør, ikke turde se dragen.»

Det er fransk Journaliststil fra 1832, visselig ikke beskeden, men ikke forknytt. Bertrand hørte til den Gruppe af unge Mænd, som hvis politiske Høvding Godefroy Cavaignac kan betragtes og som i Datidens Jargon fik Navnet «Les bousingots» (Matroshattene), de samme, hvem George Sand i «Horace» omtaler med Varme. Hos Bertrand var den republikanske Djærvhed mærkværdigt blandet med Romantismens yderste kunstneriske Overforfinelse.

Louis Bertrand naaede aldrig frem til at vinde Hæder. Han var begyndt for voldsomt, havde ikke opsparet sin Kraft. Fattig og overanstrengt af Arbejd for at ernære sin Moder og sin Søster døde han alt i 1841 paa et Hospital i Paris. David d'Angers, den store romantiske Billedhugger, der trofast havde siddet ved den Syges Seng, lod fra sit Hjem hente et fint hvidt Lagen at lægge Liget i, og han var den eneste, som fulgte Bertrand til Graven.*) David satte ham et Mindesmærke; Sainte-Beuve og Victor Pavié udgave hans «Gaspard de la Nuit». I 1842 solgtes med Nød og Neppe tyve Exemplarer; men i 1868 har den romantiske Bibliofil Charles Asselineau foranstaltet en Luxus-Udgave.

*) Se David d'Angers sjælfulde Brev om Bertrands Død i Charles Asselineau: *Mélanges tirés d'une petite bibliothèque romantique* 181 ff.

Man læse som Prøve paa Bertrands Fortællemaade Stykket «Madame de Montbazon», hvis Motto af Saint-Simon's Erindringer lyder: Madame de Montbazon var en dejlig Dame, som i forrige [det sextende] Aarhundrede i Ordets bogstaveligste Forstand døde af Kjærlighed til Ridderen af la Rue, der ikke elskede hende:

«Tærnen ordnede paa det lakerede Bord en Vase med Blomster og Kandelabrer med Voxlys, hvis Gjenskin faldt som røde og gule Glanspletter paa de blaa Silkegardiner ved den Syges Hovedgjærde.

Tror du, Mariette, at han kommer? — «Aa, fald dog i Søvn, Frue, sov dog lidt ind!» — Ja, ja, jeg skal snart falde i Søvn for at drømme om ham gjennem hele Evigheden.

Man hørte Nogen stige op ad Trappen. «O hvis det var ham!» mumlede den Døende og smilede svagt, medens Livets Sommerfugl alt var ved at stige fra hendes Læber.

Det var en lille Page, som fra Dronningen bragte Fru Hertuginde Syltetøj, Bagværk og Elixirer paa et Sølvfad.

«Ak, han kommer ikke, sagde hun med svigtende Stemme, han kommer ikke!» Mariette, giv mig en af de Blomster der, for at jeg kan indaande Duften og kysse Bladene af Kjærlighed til ham!»

Saa laa Madame de Montbazon ubevægelig

med lukkede Øjne. Hun var død af Elskov, hun opgav sin Aand i Duften af en Hyacinth».

Det tager sig ofte ud som om de, der i Litteraturen gaa for tidligt bort, lidt før eller lidt senere erstattes. Men i streng Forstand erstatter aldrig én Individualitet en anden. Det Værktøj, der faldt ud af Louis Bertrands Hænder, grebes saaledes ganske vist af Théophile Gautier, der med sit langt omfangsrigere Talent bragte ham i Glemme; men ingen Kjenders Blik vil det undgaa, at der hos Bertrand var noget Udsøgt, noget uendelig Sjæfuldt, som Gautier med sin koldere Plastik ikke kunde naa.

Vi have allerede oftere nævnet Petrus Borel, hvis simple Hjem en Tid lang var Hovedkvarteret for Victor Hugos unge Venner. Han var paa én Gang Kunstner og Digter, arbejdede som Maler i Déveria's Atelier og skrev under Navnet le Lycanthrope (Varulven) udfordrende Poesier. Han indgjød de Andre en stor Respekt. Han lignede en Spanier eller Araber fra det 15de Aarhundrede, og naar hans Kammerater gik hjem fra Theatret efter at have set den i Delavigne's eller Scribes Roller uddannede Skuespiller Firmin som Hernani, beklagede de tidtnok, at det ikke var Petrus, hvem man havde givet denne ideale Bandit at spille. Hvor vilde han ikke have slaaet ned paa Scenen som en Kongeglente, hvor smuk vilde han ikke have været med det

røde Tørklæde om Hovedet, klædt i Læderkyradset med de grønne Ærmer! Intet Under, han var jo i hele sit Følelsesliv en af Originalerne til Rollen.

Borel's Digtsamling «Rapsodies» er en saare ung og umoden Bog; den indeholder mellem værdifulde Digte barnagtige Protester og Forbandelser; men den røber, at der ikke var noget stoltere Hjerte end dens Forfatter i den hele romantiske Gruppe. Der er noget af Fattigdommens Fortvivlelse, noget af Kunstnerhjertets Ensomhedsfølelse, brændende Kjærlighed til Frihed og nagende Tørst efter Retfærdighed i disse Vers.*) Man finder her det hele Følelsesliv i Virkeligheden, der af Dumas blev sat i Scene i «Antony». Allerede Udstyrelsen er betegnende. Paa Titelkobberet ses Borel selv siddende ved sit Bord med frygisk Hue paa Hovedet, Hals og Arme blottede og med en bredbladet Dolk i Haanden, som han i dybe Tanker betragter. Bogens Fortale giver et levende Indtryk af Tonen i den republikanske Gruppe af den romantiske Ungdom i 1832. Det hedder her:

*) Man læse denne Strofe af Digtet Désespoir:

Comme une louve ayant fait chasse vaine,
Grinçant les dents, s'en va par le chemin,
Je vais, hagard, tout chargé de ma peine
Seul avec moi, nulle main dans ma main;
Pas une voix qui me dise: A demain.

«Hvis Nogen skulde spørge, om jeg er Republikaner, saa svarer jeg frit: Ja jeg er. Men lad ham hellere spørge Hertugen af Orleans [Kongen], om han husker den Stemme, der den 9de August, da han red hen at aflægge Ed til Ex-Kammeret, forfulgte ham med at raabe op i Ansigtet paa ham: Frihed og Republik! Frihed og Republik! midt under et bedraget Folks Jubel-raab. Dog naar jeg taler om Republik, saa er det kun, fordi dette Ord betegner den videst mulige Uafhængighed, som Samfund og Civilisation tilstede. Jeg er Republikaner, fordi jeg ikke kan være Caraïb. Jeg trænger til en uhyre Sum af Frihed, og naar man er stillet som jeg, saa fattig som jeg, saa forpint af enhver Art Ulykker som jeg, saa vilde man, selv om man drømte om den ubetingede Lighed, selv om man forlangte en agrarisk Lov, ingen Dadel fortjene Dem, der finde Bogen plump, vil jeg svare, at Forfatteren i Virkeligheden ikke reder Kongens Seng. Men skulde han ikke ligefuldt staa i Højde med en Tidsalder, hvor man regjeres af dumme Bankierer og af en Monark, hvis Valgsprog er: Gud være lovet, og mine Butikker med!»

Det behøver ingen lang Forklaring, at en ung Mand, der skrev saaledes, ingen Carrière gjorde. Han led Nød, sultede tidt, havde undertiden ikke Tag over Hovedet, søgte Nattely i

Bygninger, der vare under Opførelse. Hans ungdommelige Had til al Uret skadede ham imidlertid ogsaa som Digter. I hans store to Bind Roman «Madame Putiphar» er Heltindens, Madame Pompadours Karakter forvansket af Forfatterens republikanske Harmes. Roccoco-Tidens letfærdige, kunstelskende Muse, der havde en lille letsindig Forkjærlighed for Tankens Frihed, beskyttede Encyklopædisterne og raderede under Vejledning af Boucher, er gjort til en Megære, der kaster sig om Halsen paa en fremmed Mand, som ikke vil vide af hende, og der straffer ham for hans Kulde med underjordisk Fængsel i Bastillen. Bogen hæver sig først mod Slutningen. Bastillens Indtagelse, et Æmne, der ret laa for Borel, er fremstilt i en livfuld og ildfuld Stil, der lugter af Krudtet.

Det tredje af hans Skrifter er «Champavert, contes immoraux» fra 1833. Bogen gjorde ikke ringeste Opsigt eller Lykke, indbragte ikke engang dens Forfatter et tarveligt Honorar, og Skjæbnens Uretfærdighed lader sig forstaa; thi nogle af disse Noveller ere fordærvede ved Borels tidligste, tænderskjærende Stil. Men i de bedste er Vreden behersket, kunstnerisk behandlet som man behandler Lava kunstnerisk, naar man skjærer Cameer deraf. Det er altid Rædsler, disse Fortællinger dreje sig om, Rædsler, saa afskyelige, saa unævnelige, at de netop derved kunne be-

gaas, eftersom Ingen lettere er straffri end den, der begaar en Forbrydelse, som man ikke vil tro paa; og det er Rædsler som Digtekunsten sjældent rører ved; thi Poesien skal jo først og fremmest sælges og maa helst kunne læses højt i en Familie-kreds.

«Dina, la belle Juive» foregaar i Lyon i 1661. En mandig og fordomsfri ung Adelsmand har forelsket sig i en ung dejlig Jødinde og rejser til sin Fader for at opnaa hans Samtykke til Forbindelsen. Denne forbander ham og affyrer i sit Raseri sin Arkebuse efter Sønnen uden dog at træffe ham. Medens Aymar er borte, vandrer Dina en Dag i Tanker langs Saône's Bredder. Hun faar Lyst til at sejle, raaber en Baadfører an og lægger sig drømmende til Hvile under Gondolens Tag. Baadføreren plyndrer den skønne Jødinde for hendes Ringe og Smykker, binder hendes Arme, knebler hende, skjænder hende, kaster hendes Legeme i Floden, og da Kneblen i Faldet glider ud af hendes Mund, støder han sin Harpun i hende hver Gang Legemet kommer op paa Overfladen. Saa fisker han hende op og gaar til Raadhuset for at faa de to Dukater, der gives i Belønning til den, som fisker et Lig op af Floden.

Er Liget blevet gjenkjendt? spørger Raads-herren.

Ja Messire. Det er en ung Pige ved Navn Dina, Datter af en vis Israel Judas, en Juvelerer. En Jødinde?

Ja, Messire, en Kjætterske eller Huguenotinde eller Jødinde, saadan noget.

Saa Du fisker Jøder op, din Slubbet, og er fræk nok til endda at fordre Belønning derfor.

Holla Martin, holla Lefabre, kom ind og smid ham ud!

Scenerne i Jødekvarteret og Scenerne i Baaden ere uovertrufne i deres skjærende Sandhed. Heine har ikke givet noget bedre Billede af jødisk Liv i Middelalderen end her Borel.

I Aaret 1846 hjalp Théophile Gautier gennem den indflydelsesrige Fru de Girardin Borel for en kort Tid ud af hans Elendighed. Han blev udnævnt til Kolonisations-Inspektør dybt inde i Algier i Nærheden af Mostaganem. Fra dette lille usle Embede, i hvilket han med sin Varulve-Natur's Menneskesky havde følt sig ret vel tilpas, blev han dog snart afsat, fordi han med sin levende Retssans havde anklaget en højerestaaende Embedsmand for Svig mod Staten. Han saa aldrig Frankrig igjen; han døde i Afrika, Nogle sige af Solstik, Andre af Sult.

Det er alt berørt, at Mérimée optog den Afart, hvori han har skrevet, og i sine Mesternoveller behandlede grelle Stoffer med fastere Haand. Dog hos Mérimée slugte Verdensmands-

ironien og Hofmandselegancen den Lidenskab, der var Styrken hos Petrus Borel. Hos Mérimée finde vi nogle enkelte af de Udfordringer, Borel havde tilslynget sin Tids Samfund, omskrevne i et saadant Sprog, at de bleve mulige paa et Salon-bord. Den Flamme, der hos Petrus Borel brændte i Sjælens Allerhelligste, gik ikke i Arv.*)

Den sidste af disse unge, tidligt tilintetgjorte Digtere, jeg vil nævne, er Théophile Dondey, kaldet Philothée O'Neddy.

O'Neddy fødtes 1811 og debuterede 1833 med Digtsamlingen «Feu et Flamme», som Publikum, der netop paa hin Tid svælgede i en Overflod af fortrinlige Poesier, vragede saa fuldstændigt, at Digteren, der var yderst fattig og tilmed maatte ernære sin Moder ved et lille Embede, han havde paataget sig i Finansministeriet, tabte Modet og Muligheden til nogensinde oftere at træde op for Offentligheden. Han havde ladet Bogen trykke paa sin Bekostning og fik Intet solgt. Han trak sig da som et saaret Dyr ind i sin Hule. Da Gautier tredive Aar senere gjensaa ham med graa-nede Haar og hilste ham med Spørgsmaalet: «Naar kommer den næste Digtsamling?» svarede den gamle O'Neddy med et Suk: «Naar der ingen Spidsborgere

*) Se Borel: Champavert 1833. — Rapsodies. Bruxelles 1868. — Madame Putiphar. Paris 1878. — Jules Clarétie: Petrus Borel, le Lycanthrope. 1865.

findes mere». Man kunde tro hans Frembringelses-
evne udslukt. Men da han var død, fandtes efter
ham tykke Bunker af den skønneste Lyrik; Ernest
Havet udgav det Alt, og Følgen var, at Exem-
plarer af hans første Digtsamling nu betales med
300 Francs Stykket, visselig mere end Digteren
nogensinde har fortjent ved sin hele Produktion.

Théophile Dondey begyndte fuldt saa umodent
og udfordrende som Petrus Borel. I Fortalen til
«Feu et Flamme» beder han sine større Kampfæller
optage sig iblandt dem; thi «som de foragter han
af hele sin Sjæl Samfundsordenen og den politiske
Orden, der er hins Excrement (!), som de foragter
han Anciennitetsprincippet i Litteraturen og Akade-
miet; som de er han vantro og kold overfor
Jordens Religioners store Ord, og som de føler
han from Henrykkelse over Poesien, Guds Tvilling-
søster». Alt er hos ham uroligt og spændt,
hyppigt overspændt, Sygdomsudbrud, Selvmords-
tanker; men Alt er udtalt i Vers, der ere hamrede
til af en Kunstners Haand. Et enkelt Udbrud af
Selvmordstilbøjelighed er meget originalt. Ved at
holde Treenighedsdogmet, som han iøvrigt ikke
tror paa, fast, faar han Christi Offerdød til at
afgive Forbilledet for Selvmord.*) Det hedder
hos ham:

*) Hvor ægte romantisk, hvor dybt ejendommeligt
for Perioden et saadant lille Træk er, føles stærkt, naar

Va que la mort soit ton refuge!
A l'exemple du Rédempteur
Ose à la fois être juge,
La victime et l'exécuteur.

De iblandt O'Neddys Digte, der ikke dreje sig om hans egen Personlighed, ere alle viede en Kultus af den frie Tænkning og den kommende Republik; de fleste ere dog dybt personlige, syv Ottendele af erotisk Natur. En fin, meget fornem Dame havde udmærket ham, den navnløse og fattige Plebejer, med sin Kjærlighed, og Digtene strømme over af vemodig Henrykkelse over den tilbedte Elskerinde; men syg som han er og føler sig, og overbevist om, at Lykken ikke er til for ham, giver han Tanken om Elskov uvilkaarligt til Folie Tanken paa Døden.

Den poetiske Form, han som Yngling søgte og fandt, var en, der tilfredsstillede ham selv, fordi den sluttede sig nøje om hans Følelser og Tanker, men han forstod ikke tillige, som de lykkeligere Digttere, at gjøre Formen gjennemsigtig og tiltrækkende for den store Læseverden. Saa vendte da Læseverdenen ham Ryggen. Han følte sig stedse mere som glemt af Livet, som dømt til at dø med ubrugte Kræfter; atter og atter kalder

man hos George Sand i «Lettres d'un voyageur» (i et Brev fra Januar 1835) finder samme Tanke: Jésus, en souffrant le martyre, a donné un grand exemple de suicide. Mærkeligt, at en Aand som Novalis ikke er falden derpaa.

han sig i sine efterladte Digte et levende Lig. Jeg oversætter eksempelvis nogle Strofer af Sonetten «De to Klinger»:

«En Bjergenes Søn havde en ypperlig Klinge, som han lod ruste i en dunkel Krog. En Dag sagde den til ham: Hvor denne Hvile er mig haard! O Kriger, hvis du vilde! mit Staal er saa godt.

Jeg er som hint Glavind og jeg siger til Skjæbnen: Véd du da ikke, hvor min Sjæl er hærdet, og hvilke pragtfulde Blink, Klingen kunde kaste, ifald din Højre lod den spille i Solen! Den er af ædelt Staal — o Skjæbne, hvis du vilde!»

Men Skjæbnen var, som det er Skjæbners Vane og Fag, ubønhørlig. Som den Skibbrudne, der staar ude i Havet paa sin Klippe og venter paa, at et Skib skal dukke op i Horizonten og tage ham med, saaledes ventede han de lange Aar igjennem, men Skjæbneskibet gled forbi og lod ham staa ene tilbage paa sin Klippe. Hans Elskede forlod ham, og han opgav at haabe. Imidlertid antog hans Digtning stadig et dybere og mere filosofisk Præg. I et af hans Digte hedder det med Fordrejelse af Cartesius's Sætning saaledes: «Jeg lider, altsaa er jeg», og i flere andre meget skjønne Poesier træder en i Romantismens Lyrik lidet almindelig Pessimisme frem. Man læse den Sonet, som begynder:

Or, qu'est ce que le Vrai? Le Vrai, c'est le malheur;
Il souffle, et l'heur vaincu s'éteint, vaine apparence:
Ses pourvoyeurs constants, le désir, l'espérance
Sous leur flamme nous font mûrir pour la douleur.

Le Vrai, c'est l'incertain, le Vrai, c'est l'ignorance
C'est le tâtonnement dans l'ombre et dans l'erreur;
C'est un concert de fête avec un fond d'horreur;
C'est le neutre, l'oubli, le froid, l'indifférence.

Han forsøgte sig en kort Tid som Kritiker, men Tidspunktet var ugunstigt. Han gav sig til at forherlige Hugo som Dramatiker netop da dennes Popularitet i Fyrrerne var begyndt at dale. Hans lidenskabeligt begejstrede Forsvar for «Les bur-graves» er skjønt ved Følelsens Friskhed. Hans Angreb paa Hugo's Kritikere i Anledning af Ponsards «Lucrèce» var ikke uretfærdigt mod Ponsard og røbede en ædel Pietet. Men da han paany vilde optræde som Hugos Talsmand, var Redaktionen af «Patrie» slaaet om, og han fik sin Artikel tilbage. Saa tog han sin Afsked som Feuilletonist og skrev aldrig mere i noget Blad. Han trak sig ind i sin indre Verden, tilmode som Don Quichote efter Hjemkomsten eller som Molières Misanthrop, da han træt flyer ud i Ensomheden, og skrev dog i sit sidste Digt, at han vel ikke troede paa nogen Udødelighed, men at hvis hans Helte engang sejerrige skulde ride hen over den stakkels Glemtes Grav, saa vilde han visselig føle sit Hjerte banke i Takt med deres Hestes Galop.

Et qui tendra l'oreille ouïra mon fier cœur
Bondir à l'unisson du fier galop vainqueur.

Disse hans «Helte», for hvem han nærede den mest afgjorte Beundring, vare blandt Handlingens Mænd Garibaldi, blandt Digterne Hugo, blandt Skribenterne Michelet og Quinet, senere Renan. Hans sidste Aar vare tunge: han mistede sin Moder efter at have mistet sin Elskede; han var længe syg, til Slutning lam. En eneste Glæde havde han i sin Alderdom, den at se sig mindet med Varme af Théophile Gautier i en Feuilleton, der senere har faaet Plads i «Histoire du romantisme». Han døde først i 1875 efter en 42-aarig Taushed som Digter.

Ikke sandt, det er som hørte man en Sørge-marche, slaaet paa floromvundne Trommer, naar man opsøger disse Ofre, som den litterære Kamp og Sejer har kostet. Og naar man bemærker, hvor talrige de ere, kommer man uvilkaarligt til at se en Bog som de Vigny's «Stello» og et Drama som hans «Chatterton» i et skjønnere Lys. Hin Tid var fremfor nogen en, der havde Ideen om den lidende Digter eller Kunstner nærværende, og dog har den ladet saa mange forsmægte, der havde fortjent en bedre Lod. Det synes da som om Samtiden altid har stor Vanskelighed ved at finde den fortjenstfulde og lidende Kunstner der, hvor han er.

Forskeren, der ikke vil røre, men forstaa,

fremdrager disse Baggrundsfigurer, fordi Periodens Signatur, som det findes i Geniernes Værker, fremtræder i ikke mindre læselige og slaaende Træk hos dem. Genierne fremstille Romantismen i dens Kraft, i dens relative Sundhed; dens Sygehistorie kan studeres hos disse fortvivlede Stakler, der snart sværme saa stærkt for en fremmed Litteratur, at de forsømme Behandlingen af deres eget Sprog, snart blusse flygtigt op i poetisk og politisk Stræben, snart storme paa som Vovehalse for efter nogle Nederlag at tabe Modet for bestandig, snart saares tildøde af Publikums Ligegyldighed, snart spænde deres Evner krampagtigt, til de sprænges. De ere saa ægtefødte Børn som nogen af 1830-Tidens Romantisme; de ere dens ægte *enfants perdus*.

XXXV.

Saadan var denne Skole, dens Triumfatorer og dens Ulykkelige, dens kunstnerisk og dens menneskeligt begejstrede. Saaledes opstod den; saaledes blev den stor ved en uhyre Sum af Geni og Talent; saaledes opløste den sig som Skole for at fortsætte sit Aandsliv i rigt forskellige Individualiteter, der, selv naar de syntes at fjerne sig mest fra Udgangspunktet, bleve Skolens Væsen tro; thi vi beholde alle længe paa Skuldren Mær-

ket af den Fane, vi fra først af bar. Den romantiske Skole splittedes og spredtes, men før den uddøde, havde Romantismen fornyet den poetiske Stil paa næsten alle Omraader, udvidet Kunstens Stofverden til et hidtil uset Omfang, ladet sig befrugte af Tidens hele sociale og religiøse Idealiv, omskabt Lyriken, Dramet, Romanen, Novellen og Kritiken, trængt sig befrugtende ind i de historiske Videnskaber, besjælende ind i Politiken.

At give dens fuldstændige Historie var mig umuligt, dertil er den altfor rig. Jeg har her som altid i dette Værk kun villet paavise Hovedstrømningen. Jeg har derfor foretrukket at dvæle længe og omstændeligt ved Hovedpersonerne istedenfor at indføre talrige Bipersoner, som trods deres Betydning og Interesse vilde forhindre den Concentration, jeg ønskede at opnaa. Jeg har foretrukket at medtage Enkeltheder i en vigtigere Personligheds Liv for at benytte Pladsen til at give en mindre vigtig Personligheds Liv i blotte Omrids, og jeg har undtagelsesvis ført enkelte af Hovedpersonernes Historie ud over Periodens Grænse, ifald de nemlig først efter 1848 udfoldede deres fulde Originalitet.

Mange ejendommelige Fysiognomier staa her kun skitserte, saaledes Alexandre Dumas, der vel kan kaldes den franske Romantismes Ariosto, og de Vigny, han som har tegnet sig selv i Sætningen: «Æren, det er Pligtens Poesi». Andre

har jeg kun kunnet nævne, som Jules Janin, «Feuilletonens Fyrste», hvis Roman «L'âne mort et la femme guillotiné» er en saa mærkværdig Forløber for en senere Tidsalders Naturalisme, eller som Gérard de Nerval, Romantismens Euforion, Nodiers aandelige Ætling, hvis duftige Kvindeskikkelser have en vægtløs Lethed, hvis overnaturlige Fantasier have en østerlandsk Eventyrlighed og hvis Sonetter fra hans Vanvidsperiode høre til de smukkeste og sindrigste, Tidsalderen har frembragt. Mange Talenter af anden og tredje Rang har jeg maattet forbigaa helt, Antony Deschamps, der som Digter svarer til hvad Leopold Robert er i Malerkunsten, Auguste Vacquérie, interessant ved sin Kulsviertro paa Romantismen og sin ubeskrivelige Aplomb, Victor Hugo's Epigon, som i sit Drama «Tragaldabas» satte den fransk-romantiske Forfløjenhed et af dens dristigste Mindesmærker. I Regelen har jeg kun kunnet og villet stille de typiske Hovedskikkelser i Relief. Periodens store Kvindeskikkelse George Sand maa alene staa som Repræsentant for Tidens Kvinder, hvor underholdende det end havde kunnet være at skildre flere af de andre, den spirituelle Madame de Girardin, den elegiske Madame Desbordes-Valmore, eller de to fritlevende Forfatterinder Madame d'Agoult og Madame Allart. Saaledes har ogsaa Sainte-Beuve alene maattet repræsentere Kritiken med Forbigaaelse baade af Philarète Chasles og af

Jules Janin, ligesom Balzac alene repræsenterer Virkelighedsstudiet i Romanen uden Hensyn til mindre dybtgaaende Begavelser som Alphonse Karr eller Charles de Bernard. Der gives jo nemlig i Slægten fra 1830 to Grupper af Forfattere, en lille, som har skrevet for hele Jorden, og en større, som har skrevet for Frankrig, og kun den første har jeg her villet fremstille i fuldt Lys.

Vi saa, hvorledes Restaurationen og Justemilieu-Herredømmet var den historiske Baggrund, fra hvilken Romantismen sprang frem og uden hvilken den ikke kan forstaas; vi saa, hvorledes den har talrige udenlandske Forudsætninger og en ikke ganske kort Forberedelsestid i Frankrig selv. Restaurationen «starter» den, Julikongedømmet ægger den, Studiet af Scott og Byron, Goethe og Hoffmann beriger den; André Chénier giver den sin lyriske Indvielse, Kampene i «Globe» udvikle dens Kritik. Charles Nodier baner med sine i almindelig europæisk Forstand romantiske Digtninge de store franske Romantikere Vej. Saa opkaster Hugo sig til Bevægelsens Fører, viser sig denne Stilling fuldt voxen og iler fra Sejr til Sejr. De Vigny og han nævnes hurtigt Side om Side med Lamartine som Lyrikere, indtil Hugo overstraaler alle. Sainte-Beuve og Théophile Gautier have hver en lyrisk Aare, men Alfred de Musset erobrer som lyrisk Digter Publikum fra de andre Yngre, snart

ogsaa fra Hugo, og bliver for lang Tid Ungdommens Afgud.

Romantismen havde fra først af havt et historisk Hang; de Vigny, Hugo, Balzac, Mérimée stræbte at give Frankrig den historiske Roman, af hvilken England var stolt; Vitet, Mérimée, Alexandre Dumas, de Vigny, Hugo stræbte at skabe et historisk Drama i Tragediens Sted. Den historiske Roman fortrængtes hurtigt af den moderne Roman i dennes forskjellige Former hos George Sand, Balzac og Beyle, og det historiske Drama trængtes ligeledes snart tilbage; det var i Reglen enten for tørt som hos Vitet og Mérimée eller for lyrisk-overspændt som hos Hugo. I Regelen havde Digterne størst Held med sig paa Scenen, efterat deres første Ungdoms Lidenskabelighed havde udraset. Der kom et vist Tidspunkt i Fyrrerne, hvor der ikke blot stod en *Ecole de bon sens* udenfor den romantiske, men hvor der indenfor Romantismens Kreds i Digternes Liv indtraadte et Tidsrum *de bon sens*. Det var paa den Tid at Alfred de Musset skrev sine smaa vidfulde dramatiske Indlæg for Fornuften og Ægteskabet, og George Sand sine fredelige Romaner og Bondenoveller. Medens Hugo steg stedse højere som lyrisk Digter, ledede Gautier Romantismen i Retning af den plastiske Kunst. Balzac udviklede den i fysiologisk, Beyle i folkepsykologisk og analytisk, Mérimée i historisk Retning, Sainte-Beuve endelig i Retningen af naturalistisk

Kritik. Paa alle disse Omraader har Slægten fra 1830 ydet Uforgjængeligt. Den kan da ogsaa uden Overdrivelse siges at være den største litterære Skole, vort Aarhundrede har set.

I dette Øjeblik ere dens Mænd og Kvinder forsvundne fra Jordens Overflade. Mange døde tidligt, og i Tidsrummet 1869—76 alene mistede Slægten af sine berømteste endnu levende Repræsentanter ikke færre end Sainte-Beuve, Mérimée, Alexandre Dumas, Théophile Gautier, Vitet, George Sand. Kun en Eneste af de Store, kun den Største er endnu i Live, han, hvis Levnet det var unødvendigt at fortælle, da det kjendes af Alle. Victor Hugo, som var den Første, er forbleven den Sidste. Hans rige Liv, værdigt og stort i Ulykken, ærefrygtindgydende i Alderdommen, et mægtigt og anthitheserigt Digt som han egne Poesier, kroner hans Kunst.

Romantismens Sol er gaaet ned, men saalænge Hugo lever, ses dens røde Aftenskjær endnu over Horizonten.

Indhold.

Den politiske Baggrund	5
Slægten fra 1830	14
Romantismen	27
Charles Nodier	50
Tilbageblik. Fremmede Forudsætninger	69
Tilbageblik. Indenlandske Forudsætninger	91
De Vigny's Poesier og Hugos østerlandske Digte.	111
Hugo og Musset	123
Musset og George Sand	143
Alfred de Musset	165
George Sand	182
Balzac	224
Beyle	290
Mérimée	344
Beyle og Mérimée	356
Mérimée	377
Mérimée og Gautier	410
Th. Gautier	419
Sainte-Beuve	450
Sainte-Beuve og den moderne Kritik	480
Dramet: Vitet, Dumas, de Vigny, Hugo	497
Den socialpolitiske Idebevægelse og Poesien	525
De Oversete og Glemte	561
Slutning	588

2den ændrede Udgave

af

Kritiker og Portræter.

Af

Georg Brandes.

Indhold:

Skuespilkritik:

Shakespeare: Et Vinter-Eventyr. — *Viola*. — Kjøbmanden i Venedig. — De lystige Koner i Windsor. — *Schrøder*: Ringen. — *Benedix*: Nøglen til Kassen. — *Molière*: Fruentimmer-skolen. — *Musset*: En Caprice. — Man skal ikke forsværge Noget. — *Sandeau*: Slottet i Poitou. — *Dumas*: Enkens Mand. — *Bayard*: Ude og Hjemme. — *Scribe* og *Legouvé*: Dronning Marguerites Noveller. — *Holberg*: Det lykkelige Skibbrud. — Jean de France. — Jeppe paa Bjerget. — *Oehlenschläger*: Den lille Hyrdedreng. — Palnatoke. — Dronning Margareta. — *Heiberg*: De Uadskillelige. — Elverhøj. — Eventyr i Rosenborg-have. — Pottemager Walter. — Seer Jer i Spejl. — *Henrik Hertz*: De rimede Lystspil. — Kong Renés Datter. — Tre Dage i Padua. — Et Herreselskab. — *Hostrup*: En Spurv i Tranedans. — Gjenboerne. — Mester og Lærling. — Eventyr paa Fodrejsen. — *Arnesen*: Et Rejse-Eventyr. — *Goldschmidt*: I den anden Verden. — *Chr. Richardt*: Deklarationen. — *M. V. Brun*: Marie Antoinette. — *Thornam*: Ægteskabspolitik. — *Bournonville*: Et Folkesagn. — *Henrik Ibsen*: De Unges Forbund. — *A. Munch*: Lord William Russell. — *Det uendeligt Smaa og det uendeligt Store i Poesien*.

Karakteristiker:

H. C. Andersen. — *Emil Aarestrup*.

Georg Brandes:

- Dualismen i vor nyeste Philosophie.** 60 Øre.
- Æsthetiske Studier.** 2den ændrede Udgave. 4 Kr.
- Kritiker og Portræter.** 2den ændrede Udgave. 5 Kr.
- Den franske Æsthetik i vore Dage.** En Afhandling om H. Taine. 3 Kr. (Udsolgt.)
- Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litteratur.**
Forelæsninger holdte ved Kjøbenhavns Universitet.
- I. **Emigrantlitteraturen.** 2den omarbejdede Udgave. 4 Kr. 50 Øre.
- II. **Den romantiske Skole i Tyskland.** 2den omarbejdede Udgave. 6 Kr.
- III. **Reaktionen i Frankrig.** 4 Kr. 50 Øre.
- IV. **Naturalismen i England.** 6 Kr.
- V. **Den romantiske Skole i Frankrig.** 2den gennemsete Udgave. 7 Kr. 50 Øre.
- VI. **Det unge Tyskland.** 7 Kr.
- Forklaring og Forsvar.** En Antikritik. 1 Kr.
- Søren Kierkegaard.** En kritisk Fremstilling i Grundrids. 3 Kr. 50 Øre.
- Danske Digtere.** Charakterbilleder. 4 Kr.
- Esaias Tegnér.** En litteratur-psychologisk Studie. Med Tegnér's Portrait. 3 Kr.
- Benjamin Disraeli,** Jarl af Beaconsfield. En litterær Charakteristik. 4 Kr.
- Ferdinand Lassalle.** En kritisk Fremstilling. 4 Kr. 50 Øre.
- Mennesker og Værker i nyere evropæisk Litteratur.** 7 Kr.
- Det moderne Gjennembruds Mænd.** 2den gennemsete Udgave. 5 Kr.
- Ludvig Holberg.** Et Festskrift. Med tolv Vignetter af Hans Nic. Hansen. 5 Kr.; eleg. indb. 7 Kr. 50 Øre.
- Indtryk fra Polen.** 4 Kr. 75 Øre.
- Indtryk fra Rusland.** 6 Kr.
- Essays.** Danske Personligheder. 4 Kr.
- Essays.** Fremmede Personligheder. 4 Kr. 75 Øre.
- Berlin som tysk Rigshovedstad.** Med Illustrat. 11 Kr.; eleg. indb. 13 Kr. 75 Øre. (P. G. Philipsens Forlag.)
- Kvindernes Underkuelse.** Af John Stuart Mill. Paa Dansk ved G. Brandes. 2den Udgave. 2 Kr.
- Moral grundet paa Nytte- eller Lykkeprincippet.** Oversat og indledet af G. Brandes. 1 Kr. 35 Øre. (Udsolgt.)
- Schweitzer-noveller.** Af Gottfried Keller. Paa Dansk ved G. Brandes. 2 Kr. 50 Øre.

